ชีวิตมนุษย์
เป็นหนังสือเล่มใหญ่

อนุสรณ์

บรรจง ชูสกุลชาติ

ชีวิตมนุษย์เป็นหนังสือเล่มใหญ่ บรรจง ชูสกุลชาติ

นายบรรจง ชูสกุลชาติ

เกิดวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๔๗๓

ที่ ต.ท่าแค อ.เมือง จ.พัทลุง

เป็นบุตร นายบัญจบ - นางหนู ชูสกุลชาติ

บิดาเป็นอดีตครูใหญ่หลายโรงเรียนในจังหวัดพัทลุง

สมรสกับนางเฉลิมศรี (จันทนูเดช)

เพื่อนนิสิตวิทยาลัยประสานมิตรรุ่นเดียวกันจากจังหวัดแพร่

มีบุตร-ธิดา ๔ คน เป็นชาย ๓ คน และ หญิง ๑ คน

จบการศึกษาชั้นมัธยม ๖ จากโรงเรียนพัทลุง พ.ศ. ๒๔๘๓

สำเร็จปริญญาตรี (กศ.บ.) สาขาบริหารการศึกษา

จากวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร พ.ศ. ๒๔๙๘

ได้รับประกาศนียบัตรการวางแผนและบริหารการศึกษา

จากสถาบันฯ ของยูเนสโก ที่นิวเดลี พ.ศ. ๒๕๐๗

จบปริญญาโท (บริหารการศึกษา) จากมหาวิทยาลัยแห่งรัฐมิชิแกน

(MSU) ในสหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๕๐๙

จบ วปอ. รุ่นที่ ๑๙ พ.ศ. ๒๕๑๙ และได้รับดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

สาขาบริหารการศึกษา จากสหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๕๒๗

รับราชการ ครูตรีที่โรงเรียนวัดนวลนรดิศ (พ.ศ. ๒๔๙๖)

ศึกษาธิการอำเภอ กิ่งอำเภอดอกคำใต้ จังหวัดเชียงราย

ศึกษาธิการอำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย

ผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย และศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย

ศึกษาธิการจังหวัดเชียงใหม่ และศึกษาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(พ.ศ. ๒๔๙๙ - ๒๕๑๕)

ผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศ สป.ศธ.

(พ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๑๘)

รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (๒ ครั้ง)

ผู้ตรวจราชการกระทรวง (๒ ครั้ง)

อธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน

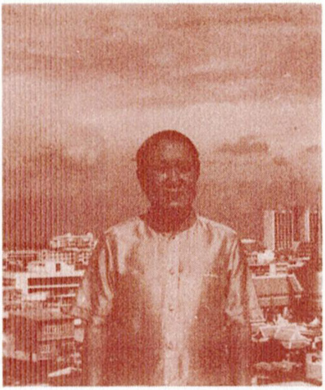
อธิบดีกรมอาชีวศึกษา และ

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

(ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๘ ถึง ๒๕๓๓)

ชีวิตมนุษย์เป็นหนังสือเล่มใหญ่

นายบรรจง ชูสกุลชาติ

นายบรรจง ชูสกุลชาติ

เกิดวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๔๗๓

ที่ ต.ท่าแค อ.เมือง จ.พัทลุง

เป็นบุตร นายบัญจบ - นางหนู ชูสกุลชาติ

บิดาเป็นอดีตครูใหญ่หลายโรงเรียนใน

จังหวัดพัทลุง

สมรสกับนางเฉลิมศรี (จันทนูเดช) เพื่อน

นิสิตวิทยาลัยประสานมิตรรุ่นเดียวกัน จาก

จังหวัดแพร่

มีบุตร-ธิดา ๔ คน เป็นชาย ๓ คน และหญิง ๑ คน

จบการศึกษาชั้นมัธยม ๖ จากโรงเรียนพัทลุง พ.ศ. ๒๔๘๓

สำเร็จปริญญาตรี (กศ.บ.) สาขาบริหารการศึกษา จากวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร พ.ศ. ๒๔๙๘

ได้รับประกาศนียบัตรการวางแผนและบริหารการศึกษาจากสถาบันฯ ของยูเนสโก ที่นิวเดลี พ.ศ. ๒๕๐๗

จบปริญญาโท (บริหารการศึกษา) จากมหาวิทยาลัยแห่งรัฐมิชิแกน (MSU) ในสหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๕๐๙

จบ วปอ. รุ่นที่ ๑๙ พ.ศ. ๒๕๑๙ และได้รับดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารการศึกษา จากสหรัฐอเมริกา พ.ศ. ๒๕๒๗

รับราชการ ครูตรีที่โรงเรียนวัดนวลนรดิศ (พ.ศ. ๒๔๙๖)

ศึกษาธิการอำเภอ กิ่งอำเภอดอกคำใต้ จังหวัดเชียงราย

ศึกษาธิการอำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย

ผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย และศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย

ศึกษาธิการจังหวัดเชียงใหม่ และศึกษาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๔๙๙ - ๒๕๑๕)

ผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศ สป.ศธ.

(พ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๑๘)

รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (๒ ครั้ง)

ผู้ตรวจราชการกระทรวง (๒ ครั้ง)

อธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน อธิบดีกรมอาชีวศึกษา และปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๘ ถึง ๒๕๓๓)

ผลงานการบรรยายและสอน

- คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (พ.ศ. ๒๕๑๗ - ๒๕๓๓)
- คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๓๓)
- บรรยายพิเศษในสถาบันต่างๆ หลายแห่ง

ผลงานเขียน

เขียนบทความสารคดีและบทความวิชาการที่ตีพิมพ์ ประมาณ ๑๐๐ เรื่อง (รวมเล่มแล้วประมาณ ๑๐ เล่ม) แปลหนังสือยูเนสโก ๒ เล่ม

เกียรติคุณ

- พ่อตัวอย่าง พ.ศ. ๒๕๒๖
- มหาวชิรมงกุฎ (ม.ว.ม.)
- มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก (ม.ป.ช.) พ.ศ. ๒๕๒๙
- "สิงห์เงิน" ๒๕๓๐
- ศิษย์ดีเด่นศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ.๒๕๓๑
- เครื่องราชอิสริยาภรณ์ อันเป็นสิริยิ่งรามกีรติลูกเสือสดุดี ชั้นพิเศษ พ.ศ. ๒๕๓๑
- วุฒิสมาชิก พ.ศ. ๒๕๓๑ - ๒๕๓๓

ถึงแก่อนิจกรรม

วันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๔๕ ด้วยโรคมะเร็งลำไส้ใหญ่

สิริรวมอายุ ๗๒ ปี

ชีวิตมนุษย์เป็นหนังสือเล่มใหญ่

อนุสรณ์ นายบรรจง ชูสกุลชาติ
อดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
(ปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ - ๒๕๓๓)

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ จัดพิมพ์
ในโอกาสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนิน
ในการพระราชทานเพลิงศพ

นายบรรจง ชูสกุลชาติ ม.ป.ช., ม.ว.ม.
อดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส
กรุงเทพมหานคร

วันจันทร์ที่ ๑๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๕

อนุสรณ์
ปลัด บรรจง ชูสกุลชาติ

ทางเจริญของชีวิต - การงาน

๑. อุฏฐาน ขยันในการประกอบกิจการอันเป็นหน้าที่

๒. สติ มีความสำนึกว่า งานคือชีวิต ชีวิตคืองาน

๓. สุจิกรรม ทำงานด้วยใจที่สะอาด ไม่เห็นแก่ตัว

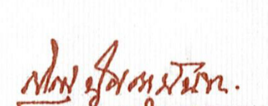
๔. นิสมม วางแผนงานให้ดี รอบคอบแล้วทำ

๕. สญฺญฺม มีความระมัดระวังในการดำเนินชีวิต

๖. ธมฺมชีวี คือพระธรรมเป็นดวงเทียนส่องทาง

๗. อปฺปมตฺตา เป็นผู้ไม่ประมาทในกิจการทั้งปวง

ท่านปลัดบรรจง ชูสกุลชาติ ได้ดำรงตนมาด้วยดี โดยธรรม ไม่ประมาทในการทำงาน จึงเจริญด้วย ยศ บริวาร มีตำแหน่งสูงสุดฝ่ายพลเรือน ควรเป็นตัวอย่างแก่ผู้เดินทางมาข้างหลังได้

ท่านปลัดบรรจงคงไม่รู้

ท่านปลัดบรรจงคงไม่รู้ ใครเป็นผู้เปิดเวทีอนุสรณ์
แห่งหอวชิราวุธสุดงามงอน แสดงละคร "ภรรยาข้าราชการสำคัญ"

ท่านปลัดเองนะเป็นพระเอก เหมือนลงมาจากเมฆในสวรรค์
เล่นได้หมดบทรักบทดื้อดัน เพราะได้พรสวรรค์ติดตัวมา

ตามคติของพระมงกุฎเกล้าฯ เล่นละครบอกเค้าให้รู้ว่า

การตั้งทูตแทนองค์พระราชา ก็เลือกหาไปจากตัวละคร

ท่านปลัดบรรจงคงไม่รู้ ว่าคนดูปรบมือไม่หยุดหย่อน
กระทรวงจึงยกตำแหน่งตัวละคร ให้ก้าวก่อนออกหน้าข้าราชการ

ข้าพเจ้าเป็นเพียงปลัดเก่า แต่ก็เอาใจใส่ในตัวท่าน
เห็นท่านเด่นยิ่งใหญ่ในการงาน ก็สราญเริงใจไม่น้อยเลยฯ

ปิ่น มาลากุล

สารบัญ

อนุสรณ์

นายบรรจง ชูสกุลชาติ

อดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
(ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๓)

เนื่องในการพระราชทานเพลิงศพ นายบรรจง ชูสกุลชาติ อดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ในวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๔๕ โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเสด็จพระราชดำเนินเป็นองค์ประธานในเวลา ๑๗.๐๐ น. ณ วัดเทพศิรินทราวาส นั้น

กระผมในฐานะปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และข้าราชการในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ได้พิจารณาเห็นว่า นายบรรจง ชูสกุลชาติ เป็นข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ในกระทรวงศึกษาธิการยาวนานมากถึง ๓๗ ปี เริ่มต้นจากครูตรี จนกระทั่งได้ดำรงตำแหน่งสูงสุดของกระทรวงศึกษาธิการ

ในส่วนของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการนั้น ท่านก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งต่างๆ ทั้งในส่วนภูมิภาคและส่วนกลางด้วยความวิริยะอุตสาหะ มีผลงานดีเด่นมาโดยตลอด เริ่มตั้งแต่ดำรงตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอกิ่งอำเภอดอกคำใต้ จังหวัดเชียงราย และได้เลื่อนตำแหน่งเป็นศึกษาธิการอำเภอ ผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัด ศึกษาธิการจังหวัดหลายแห่งตามลำดับ ต่อมาได้ย้ายเข้ามาดำรงตำแหน่งในส่วนกลางของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ คือได้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศ รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ (๒ ครั้ง) จึงได้โยกย้ายไปเป็นอธิบดี

จนกระทั่งในช่วงสูงสุดของชีวิตราชการ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๐ และเกษียณอายุในตำแหน่งดังกล่าวเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๓

ด้วยคุณงามความดีของท่านอดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการจึงเป็นการสมควรที่ข้าราชการในสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบันจะได้แสดงกตัญญูกตเวทิคุณ โดยจัดทำหนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเพื่อทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายสมเด็จพระเทพรัตน-ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในการเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานเพลิงศพ และแจกจ่ายแก่ผู้มาในงาน

ท่านอดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ นายบรรจง ชูสกุลชาติ เป็นนักสังเกตและนักศึกษาชีวิต นักคิด นักพูด นักเขียน และนักปฏิบัติ มีผลงานเป็นประจักษ์พยานอยู่มากมายเฉพาะผลงานที่ได้เขียนและตีพิมพ์ไว้มีมากกว่า ๑๐๐ เรื่อง ส่วนผลงานการบริหารงานก็มีจำนวนมากมายยากจะประมวลไว้ได้ครบถ้วน

หนังสืออนุสรณ์เล่มนี้ ชื่อว่า "ชีวิตมนุษย์เป็นหนังสือเล่มใหญ่" ซึ่งได้มาจากชื่อบทความบทหนึ่งของท่านอดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ นายบรรจง ชูสกุลชาติ ที่ได้เขียนไว้นานแล้ว และมีความหมายเหมาะสมที่จะนำมาเป็นชื่อหนังสืออนุสรณ์ชีวิตของท่านในวาระนี้ หนังสือเล่มนี้ได้ประมวลปรัชญาและประสบการณ์ชีวิต ตลอดจนผลงานที่ท่านภาคภูมิใจบางส่วนเพื่อเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของท่าน ที่สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการเห็นสมควรนำมามอบเป็นอนุสรณ์ในวาระ สุดท้ายของท่านอดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ นายบรรจง ชูสกุลชาติ

(นายจรูญ ชูลาภ)
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

ตอนที่ ๑

"เชียงรายรำลึก"

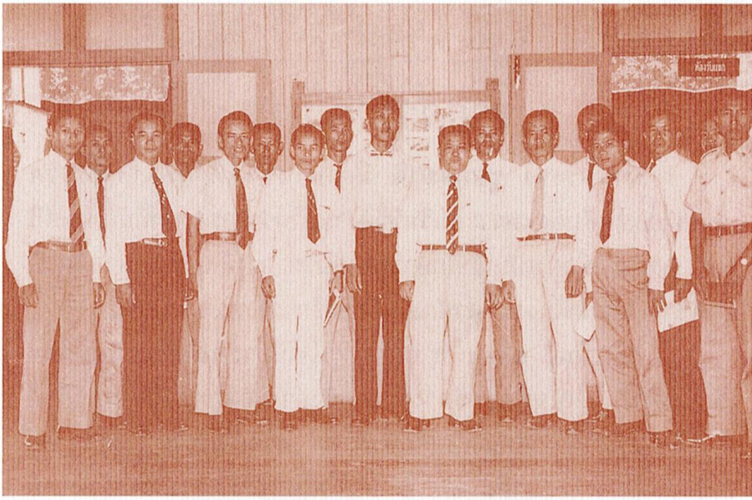
(๒๔๙๘ - ๒๕๑๒)

จากสาราณียกร

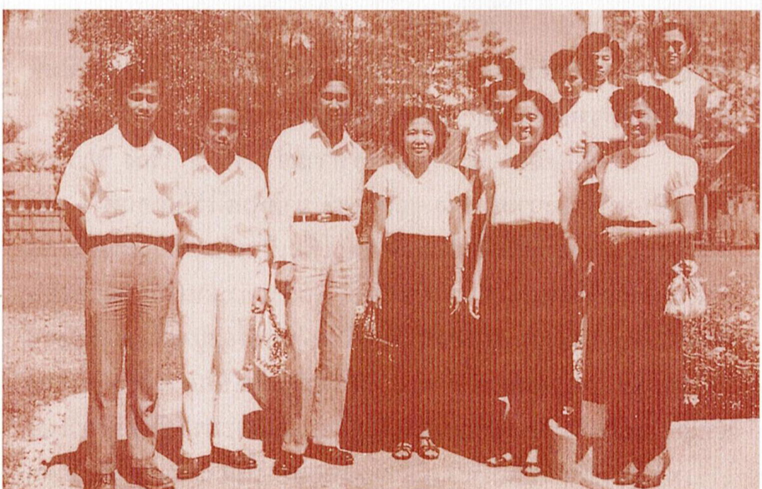
นายบรรจง ชูสกุลชาติ มีตำนานชีวิตที่ผูกพันกับจังหวัดเชียงรายอย่างลึกซึ้ง เพราะได้เริ่มชีวิตงานบริหารการศึกษาที่นั่นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๘ เมื่อยังเป็นนักศึกษาวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตรปีสุดท้ายที่เลือกมาฝึกงานที่สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย

ต่อมาในปี ๒๔๙๙ ท่านได้สมัครใจไปทำงานที่เชียงรายอีกโดยได้รับแต่งตั้งให้เป็นศึกษาธิการอำเภอกิ่งอำเภอดอกคำใต้ และก็ได้ทำงานจนได้เลื่อนตำแหน่งเป็นศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย รวมเวลาอยู่ที่เชียงรายต่อเนื่องมาถึง ๑๓ ปี เติบโตในหน้าที่การงานที่เชียงรายตั้งแต่เป็นชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ได้แต่งงานและดื่มน้ำผึ้งพระจันทร์ที่เชียงราย ตั้งครอบครัวมีบุตรธิดา ๔ คนที่นั่น ได้รับทุนไปดูงานและศึกษาต่อระดับปริญญาโทขณะที่อยู่เชียงราย และได้บุกเบิกดำเนินโครงการสำคัญๆไว้ที่จังหวัดนั้นหลายโครงการ ซึ่งท่านได้เขียนบทความเล่าประสบการณ์ที่น่าตื่นเต้นสนุกสนานจากเชียงรายไว้และได้รวมตีพิมพ์เป็นหนังสือที่ขายดีมากชื่อ “จากพะเยาถึงเจ้าพระยา”

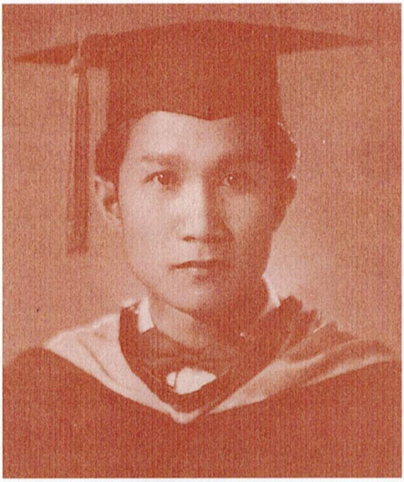
เราได้คัดเลือกและตัดตอนบทความจำนวน ๙ เรื่อง จากช่วงชีวิตที่เชียงรายของนายบรรจง ชูสกุลชาติ มาตีพิมพ์ไว้ในตอนที่ ๑ ของหนังสืออนุสรณ์ฉบับนี้เพื่อรำลึกถึงและเพื่อเป็นเกียรติแก่ศึกษาธิการอำเภอดอกคำใต้หนุ่มไฟแรงคนนั้น ผู้สร้างตำนานในฐานะที่เป็นศึกษาธิการอำเภอคนแรกของประเทศไทยที่จบปริญญาตรี (และยังจบในวิชาบริหารการศึกษาอีกด้วย) ดังนั้นท่านจึงเป็นดาวดวงเด่นของสำนักงานปลัดกระทรวงในยุคนั้น ซึ่งผู้ใหญ่ของกระทรวงก็ได้จับตามองไว้ว่า ท่านจะต้องก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำของกระทรวงในอนาคตอย่างแน่นอน

นักศึกษาวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตรฝึกงานที่จังหวัดเชียงราย
ถ่ายรูปร่วมกับคณะครูที่อำเภอเมืองเชียงราย พ.ศ. ๒๔๙๗

ฝึกงานที่จังหวัดเชียงราย และถ่ายรูปร่วมกับครูโรงเรียนสตรีดำรงราษฎร์ฯ

บัณฑิตปริญญาตรีด้านบริหารการศึกษา ปี ๒๕๐๘

นิสิตฝึกงานที่อำเภอพะเยา ปี พ.ศ. ๒๔๙๘

"เราไปเชียงรายครับ"

คำว่าเรา หมายถึง **อาจารย์เดโช สวนานนท์** กับผมซึ่งเป็นนิสิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา

เมื่อได้ฟังดังนั้น เพื่อนนิสิตทั้งชั้นก็หัวเราะและปรบมือกันเกรียวกราว พอเสียงปรบมือและเสียงหัวเราะซาลง ก็มีเสียงเล็ดลอดออกมาเบาๆพอได้ยินว่า... "เอาหม้อดินใส่กระดูกไปด้วยก็แล้วกัน" เพื่อนนิสิตทั้งชั้นก็หัวเราะ และปรบมือกันอีก

ในสมัยนั้น นิสิตวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตรปีสุดท้ายทุกสาขาจะต้องออกไปฝึกงานต่างจังหวัดคนละ ๒ เดือน **ตามลักษณะสาขาวิชาที่ตนเรียน** เช่น **สาขาประถม**ก็ต้องไปฝึกงานการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา **สาขาบริหารการศึกษา**นั้นจะต้องไปฝึกงานบริหารการศึกษาในสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด นิสิตคนใด กลุ่มใดจะไปฝึกงานในโรงเรียนใด จังหวัดใด ทางวิทยาลัยให้เลือก**เอาเอง**

โครงการฝึกงานนี้จะเรียกให้โก้ว่า เป็นโครงการ *"สู่ชนบท"* ก็เห็นจะได้ เพื่อนผมกับผมนั้นไม่เคยเดินทางไปจังหวัดเชียงรายเลย ญาติพี่น้องทางเชียงรายก็ไม่มีเลยจนคนเดียว ที่เราตั้งใจไปฝึกงานที่เชียงรายนั้นก็เพราะอยากเลือกไปฝึกงานจังหวัดที่ไกลที่สุด และอยู่เหนือที่สุดของเมืองไทย และอยากเลือกไปจังหวัดที่ไม่ค่อยมีใครคิดถึงเท่านั้นเอง

เราอยากรู้นักว่า *จังหวัดที่ห่างไกลและไม่มีใครค่อยคิดถึงนั้นเป็นอย่างไร?*

เราสองคนเอาแผนที่ประเทศไทยออกมากาง แล้วมองดูจังหวัดเชียงรายที่ปรากฏอยู่บนแผนที่นั้น เห็นมีภูเขาสลับซับซ้อนเต็มไปหมดทั้งจังหวัด แผนที่ที่เรากางดูวันนั้นมิได้แสดงเส้นทางคมนาคมเอาไว้ด้วย เราจึงไม่ทราบว่าจะเดินทางไปเชียงรายโดยวิธีใด ทราบแต่เพียงคร่าวๆ ว่าน่าจะเดินทางไปได้โดยรถไฟ และคิดว่าคงจะไปลงรถไฟที่เชียงใหม่ แล้วเดินทางต่อไปโดยรถยนต์จนถึงจังหวัดเชียงราย

จนกระทั่งถึงวันเดินทาง เราจึงรู้ว่าสถานีปลายทางของเราคือลำปาง เราเดินโผเผออกจากสถานีรถไฟเพื่อไปหารถบรรทุกโดยสารเดินทางไปยังจังหวัดเชียงราย และก็ได้รถดังใจหมาย...

รถของเราเป็นรถตัวถังสูง ทำด้วยไม้ บรรทุกของไว้เกือบถึงหลังคา เราต้องปีนขึ้นไปนั่งบนทางช่องเล็กๆหลังคนขับ แล้วก็ลอดขึ้นไปนั่งบนสัมภาระที่บรรทุกไว้ในรถ นั่งแล้วอีกหนึ่งคืบศีรษะก็จะถึงหลังคาพอดี กว่ารถบรรทุกจะเดินทางไปถึงจังหวัดเชียงรายได้ก็เสียเวลาไปหลายชั่วโมง

รถวิ่งช้ามากเพราะบรรทุกของหนักประการหนึ่ง และต้องขึ้นเขาลงเขาอีกประการหนึ่ง ระยะทางบนเขาถึงที่ราบลุ่มของอำเภองาว จังหวัดลำปาง เป็นระยะทาง ๘๑ กิโลเมตร รถบรรทุกเสียเวลาวิ่ง ๓ ชั่วโมงเศษ เราวิ่งรถออกจากลำปางบ่ายสองโมงเศษ มาถึงอำเภองาวหกโมงเย็นพอดี รถแวะพักเครื่อง คนโดยสารแวะรับประทานอาหาร ทุ่มเศษจึงเดินทางต่อไปยังจังหวัดเชียงราย

ระยะทางจากอำเภองาวไปอำเภอพะเยา มีขึ้นเขาลงเขาเล็กน้อย แต่ไม่ลดเลี้ยวเคี้ยวคดเหมือนที่ผ่านมาแล้ว แต่ถนนหนทางแย่เต็มที ไม่ได้ลาดยางเหมือนทางที่ผ่านมา เพียงแต่ลงหินไว้ จึงมีแต่ฝุ่น

รถยิ่งวิ่งช้ากว่าที่วิ่งมาแล้วเสียอีก เราทนความโคลงเคลงไม่ไหว จึงม่อยหลับไป มาตื่นจากหลับก็เมื่อรถจอดสนิท

"ถึงพะเยาแล้วครับ" คนท้ายรถตะโกนเสียงลั่น

เรางัวเงียลงมาจากรถ ดูสภาพของอำเภอพะเยายามราตรี ตลาดอำเภอพะเยารู้สึกจะใหญ่โตกว่าตลาดอำเภองาว คนกลางคืนในตลาดอำเภอพะเยาก็ดูคึกคักกว่าคนในตลาดอำเภองาว

"กว๊านพะเยาอยู่ไหน?" เพื่อนผมถามชาวพะเยาที่เดินผ่านเรามา เขาเอามือชี้ไปทางซ้ายแล้วบอกว่า...

"ประเดี๋ยวออกเดินทางไปเชียงราย ก็จะเห็นกว๊านพะเยาอยู่ทางซ้ายมือ" เราพยายามมองลอดช่องของตัวรถออกไป... ไม่เห็นอะไรในความมืด

นอกจากความเวิ้งว้างและเปล่าเปลี่ยว เราจึงหลับต่อ หลับแล้วตื่น ตื่นแล้วหลับ หลายครั้งหลายหน ทุกครั้งที่ตื่นก็พยายามเพ่งดูหลักกิโลเมตร ทุกครั้งที่มองก็มักจะเห็นว่า ยังห่างไกลจากหลักเลข ๒๐๐ เหลือเกิน

จากลำปางถึงเชียงรายระยะทาง ๒๓๔ กิโลเมตร เราถึงเชียงรายตีสอง... ถูกปลุกให้ตื่น... และรถก็จอดหน้าโรงแรมธนาลัยพอดี

คืนนั้นเราพักนอน**โรงแรมธนาลัย** ในตลาดอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย **หลับสนิทตลอดคืน**

ตื่นแต่เช้า อาบน้ำ แต่งตัว กินกาแฟเสร็จ ก็นั่งสามล้อไปรายงานตัวต่อศึกษาธิการจังหวัด ท่านศึกษาธิการจังหวัดเชียงรายสมัยนั้นชื่อนายวิสิษฐ์ เรืองอัมพร ศรีภรรยาของท่านชื่อ นางอุไร เรืองอัมพร ท่านทั้งสองต้อนรับขับสู้เราทั้งสองด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดียิ่ง เราสองคนประทับใจในความเมตตากรุณาของท่านทั้งสองยิ่งนัก ประทับใจอยู่จนทุกวันนี้ **และคงประทับใจไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่**

บ้านของท่านสมัยนั้นเป็นบ้านไม้ชั้นเดียว สร้างขึ้นมาง่ายๆ แบบคนรักสันโดษ ตรงข้ามบ้านท่านเป็นโรงเรียนการช่างสตรีเชียงราย คั่นกลางด้วยถนนลาดยางเส้นเล็กๆ

ตรงข้ามบ้านท่านติดถนนสายนั้นเอง มีบ้านไม้ใต้ถุนสูงหลังหนึ่งเป็นบ้านพักครูของโรงเรียนการช่างสตรี **มีครูสาวโสดพักอาศัยอยู่คนหนึ่ง** ท่านบอกให้เราพักบ้านหลังนั้น เพราะมีห้องว่างอยู่ห้องหนึ่งพอดี และได้จัดที่จัดทางไว้ให้เราเรียบร้อยแล้ว ให้เรานอนห้องหนึ่งสองคน **ให้ครูสาวคนนั้นนอนอีกห้องหนึ่งคนเดียว**

ตอนเช้าและตอนเย็นท่านชวนให้รับประทานอาหารที่บ้านท่าน ท่านบอกไม่ต้องเกรงใจใครเพราะไม่มีใคร **ท่านอยู่ด้วยกันเพียงสองคน** ลูกหลานไม่มี คุณนายท่านมีเวลาพอเพราะเป็นแม่บ้านเต็มตัว ไม่ได้ทำงานที่ไหน

เราได้รับความเมตตากรุณาเป็นอันดีตลอดเวลาสองเดือน

สองเดือนที่ฝึกงานในเชียงราย เป็นสองเดือนที่ได้รับแต่ความรัก ความปลอดภัย ความสำเร็จ และการยอมรับ

ทุกคนรักเรา และเรารักทุกคน รักเพราะเราเป็นนิสิตสองคนแรกที่ไปฝึกงานที่เชียงราย รักเพราะเราเป็นนิสิตวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร *วิทยาลัยที่ให้ปริญญาแก่ครูเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การศึกษาไทย* แต่ก่อนแต่ไรมานั้น ครูไทยมีเพียงประกาศนียบัตรเท่านั้น **ประกาศนียบัตรสูงสุดก็คือ ป.ม.** หรือประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม

แต่ปี ๒๔๙๗ เป็นปีแรกที่ครูเมืองไทยมีปริญญา แม้จะมีเพียง ๓๒ คน ก็เป็นการเปิดศักราชใหม่ในวงการศึกษาไทย สมัยนั้นเป็นสมัยที่การศึกษาแผนใหม่กำลังรุ่งเรืองเฟื่องฟู บิดาการศึกษาแผนใหม่ของไทยคือ **ท่านศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี** เราสองคนซึ่งเป็นศิษย์ประสานมิตรรุ่นสองได้ไปเผยแพร่การศึกษาแผนใหม่ที่เชียงราย ความรักของครูเชียงรายส่วนหนึ่งที่มีต่อเราก็คือ การเผยแพร่ปรัชญาและจิตวิทยาของการศึกษาแผนใหม่

ถูกแล้ว... ความรักย่อมเกิดจากการนำของใหม่ๆ ไปกำนัล
แน่นอน... ผู้ที่รักกันเท่านั้น จึงจะกำนัลของใหม่ๆ ให้แก่กัน

เราสองคนอยู่เชียงรายสองเดือน ต่างคนต่างก็มีสุขภาพดีทั้งกายและใจ เพราะเราได้รับความปลอดภัย ได้รับความรัก ได้รับการยอมรับ และได้รับความสำเร็จ

สำเร็จเพราะท่านศึกษาธิการจังหวัด วิสิษฐ์ เรืองอัมพร ดลใจให้เรามีอุดมการณ์ในการทำงาน อุดมการณ์แห่งความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งต่อตนเอง ต่อหน้าที่ ต่อหัวหน้า ต่อลูกน้อง ต่อชาติ และต่อประชาชน เพราะท่านเองก็ถืออุดมการณ์ดังกล่าวนี้โดยเคร่งครัด

ท่านเป็น *"นักพรตผู้ประพฤติสมปากสอน"*

จึงเป็น *"สิ่งประเสริฐเลิศสุนทร ควรอภิวาท"*

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้

ในหนังสือ *"เวนิสวานิช"* ว่าอย่างนั้น

ความสำเร็จในการฝึกงานจึงอยู่ที่เราได้อุดมการณ์ อุดมการณ์นี้เป็นอุดมการณ์อันสูงส่ง และเราได้มาจากดินแดนเหนือสุดของเมืองไทย... เชียงราย เป็นอุดมการณ์ที่ผมยึดมั่นไว้จนตราบเท่าทุกวันนี้... และวันต่อๆ ไป...จนตาย

ในด้านการปฏิบัติงาน ในฐานะที่จะเป็นนักบริหารการศึกษานั้น **ท่านศึกษาวิสิษฐ์ เรืองอัมพร** ได้สอนให้เราทำงานทุกอย่าง ตั้งแต่การรับส่งหนังสือราชการ การโต้ตอบหนังสือราชการ การบันทึกเสนอ การทำบัญชีเงินสด และให้ทดลองเป็นประจำแผนกเงิน ประจำแผนกกลาง และประจำแผนกการศึกษาผู้ใหญ่ แล้วให้เราทดลองเป็นผู้ช่วยศึกษาธิการ ศึกษาธิการจังหวัด **ท่านได้จัดให้พวกเราไปตรวจโรงเรียนพร้อมกับท่าน** ทั้งโรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนราษฎร์และประถมศึกษา

ท่านจัดให้เราบรรยายในที่อบรมครู บรรยายเรื่องการศึกษาแผนใหม่และความเคลื่อนไหวในการจัดการศึกษาของเมืองไทย

ท่านจัดให้ไปฝึกสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา ไปฝึกงานบริหารระดับอำเภอ ณ อำเภอพะเยา อำเภอที่มีกว๊านพะเยา

กว๊านพะเยาอันสวยงาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อยามเย็น ยามที่มีพระอาทิตย์ตกและกำลังลับไปจากขุนเขา ขุนเขาที่อยู่ฝั่งกว๊านพะเยาด้านตะวันตกโน้น

แสงอาทิตย์ในยามเย็นได้สาดส่องสูงขึ้นไปในท้องฟ้า แล้วทอแสงลงมาถูกพื้นผิวน้ำที่กำลังเล่นลมอยู่อย่างระริ้วระริก แลดูเป็นคลื่นสีทองเต็มท้องทะเลสาบ... *ทะเลสาบแห่งเดียวในภาคเหนือ...*

กว๊านพะเยา**นับเป็นทัศนียภาพที่ประทับใจยิ่งนัก** และเมื่อวันเวลาสองเดือนที่ฝึกงานผ่านไปแล้ว เราก็จำใจจำจากเชียงรายไป จำใจจำจากไปด้วยสำนวนไทยที่ว่า... *"อยู่ก็แสนชื่นใจ จากไปก็สุดจะคิดถึง"*

เราทั้งสองคนได้หอบรายงานอันเป็นประสบการณ์ของการ

ฝึกงานที่เชียงรายมาเสนอวิทยาลัย ต่อ **อาจารย์เยื้อ วิชัยดิษฐ์** อาจารย์พิเศษผู้ควบคุมการฝึกงานของนิสิตสาขาการบริหารการศึกษา

อาจารย์ได้กล่าวยกย่องผลการฝึกงานของนิสิตสาขาบริหารพวกฝึกงานที่เชียงราย จนเราทั้งสองต่างก็ได้เกรด เอ. ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งเท่อยู่ไม่น้อยเลยทีเดียว

เพื่อนผมผู้แสนจะปราดเปรียวคือ คุณเดโช สวนานนท์ คนนั้นเขาได้ปริญญาตรีเกียรตินิยม สำหรับผมนั้นปริญญาตรีเฉยๆ แต่ก็นับว่าผ่านไปได้สบายมาก

จบปริญญาตรีแล้ว สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ก็เรียกตัวผู้จบปริญญาตรีสาขาบริหารมาเลือกอำเภอ เพื่อนเกลอของผมสมัครใจสอนที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร **ส่วนผมนั้น สมัครใจไปเป็นศึกษาธิการอำเภอ กิ่งอำเภอดอกคำใต้ จังหวัดเชียงราย**

เป็นคนภาคใต้ที่สมัครใจไปทำงานภาคเหนือครับ...

เหนือสุดเหนือ ใต้สุดใต้ ไขว้แต่ทิศ
แต่ดวงจิต ของไทย มิใต้เหนือ
ถิ่นอุบล หนอีสานก็ว่านเครือ
เหนือสุดเหนือ ใต้สุดใต้ ไทยด้วยกัน

ศาสตราจารย์สุกิจ นิมมานเหมินทร์ ปราชญ์ไทยคนหนึ่ง รจนากลอนไว้อย่างนี้

ความหลังครั้งนั้น

ผมเดินทางไปเชียงราย ในปลายเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ แล้วรับราชการในจังหวัดนั้น จนถึงต้นเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

เป็นเวลา ๑๒ ปีเต็ม เกือบ ๑๓ ปี

สิบสองปีที่มีแต่ฝุ่นบนท้องถนน และสิบสองปีที่มีความฝัน **อยากเห็นเชียงรายได้พัฒนาไป**

แม้สิบสองปีที่เชียงรายจะต้องดูดดินกินฝุ่นมาตลอด *แต่ก็มีความภาคภูมิใจ เพราะฝุ่นหรือธุลีดินเหล่านั้นเป็นฝุ่นของเมืองไทย บ้านเกิดเมืองมารดรของเรา*

ถนนพหลโยธิน สายพะเยา-แม่สาย และสายแม่จัน-เชียงแสน อันเป็นถนนสายใหญ่สุดแผ่นดินไทย **กำลังเป็นไฮเวย์ และสำเร็จเรียบร้อยบริบูรณ์ในปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๒** แต่ผมก็ต้องจำใจจำลาเชียงรายย้ายไปรับราชการจังหวัดเชียงใหม่ในเดือนมีนาคม พ.ศ. นั้น

ก็เป็นอันว่าไม่มีโอกาสวาสนาได้ใช้ถนนสายนั้น **ทั้งๆที่รอวันรอคืนมาถึงสิบสองปีเต็ม** แต่สิบสองปีที่เชียงราย ผมก็ ได้ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก *ได้เมีย ๑ คน และมีลูก ๔ คน*

ได้ไปเมืองนอกเมืองนาถึงสามครั้งสามหน จนได้รับปริญญาโททางการบริหารการศึกษา

เวลาสิบสองปีที่เชียงราย ได้ให้ทุกอย่าง ทั้งความรู้ ความคิด *และประสบการณ์ในการรับราชการ*

ได้พบผู้คนมากมายหลายหน้าหลายตา ทุกเพศ ทุกวัย ได้พบคนรวยคนจน คนสมหวังผิดหวัง คนรักคนชัง คนชนะคนแพ้ คนสุขคนทุกข์ คนสวยคนขี้เหร่ คนดีคนร้าย คนเกิดคนตาย และพบคนทุกประเภท

เชียงรายจึงเป็นฐานทัพที่แข็งแกร่งแห่งชีวิตของลูกผู้ชายคนหนึ่ง

ส่วนเพื่อนผมนั้น คนที่ฝึกงานด้วยกันที่เชียงราย คือ **คุณเดโช สวนานนท์** นั้น ปี พ.ศ. ๒๔๙๙ เขาเข้าสอนหนังสือที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร **กรุงเทพมหานคร** สอนอยู่ได้ปีเศษๆ ก็ไปศึกษาต่อต่างประเทศจนได้ปริญญาโทกลับมา

ไม่ช้าไม่นานหลังจากนั้น ชะตาชีวิตได้ลิขิตให้เขาจากวงการครู จากกระทรวงศึกษาธิการไป

จากกระทรวงศึกษาธิการไปไม่เท่าไหร่ เขาก็ได้ตำแหน่งรองเลขาธิการสำนักงานสถิติแห่งชาติ **เป็นข้าราชการชั้นพิเศษหนุ่มฟ้อ**

ในขณะที่เพื่อนของเขาที่เชียงรายยังเป็นข้าราชการชั้นโท

ตำแหน่งสุดท้ายนอกกระทรวงศึกษาธิการของเขาคือ *เลขาธิการสำนักงานเยาวชนแห่งชาติ*

แต่เป็นเรื่องประหลาด ที่เมื่อวันเวลาผ่านไป **เขาก็ได้เป็นเลขาธิการสำนักงานส่งเสริมเยาวชน** ตำแหน่งใหม่ของเขานั้นเป็นตำแหน่งที่หวนมาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการอีกครั้งหนึ่ง

เขาได้เป็นอธิบดีกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ **เพราะสำนักงานถูกยุบไปเมื่อปี ๒๕๑๙**

แต่บัดนี้ ปี พ.ศ. ๒๕๒๖ เขากลับมาเป็นรองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เช่นเดียวกันกับผม

เขาและผมคงจะพรากจากกันได้ยาก

คงจะต้องอยู่ร่วมกันเพื่องานการศึกษาของชาติต่อไป

ครับ... *เราพบกันเพื่อจะจากกัน และจากกันเพื่อจะพบกันใหม่*

แต่ถึงอย่างไร ใน ๒๐ ปีที่ผ่าน กาลเวลาก็ได้บันดาลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปมากหลาย ถูกแล้ว... กาลเวลานั้นย่อมกินสรรพสัตว์และย่อมกินทั้งตัวของมันเอง... กาดล ฆสติ ภูตานิ สพพาเนว สหตตนา พระบรมศาสดาของเราตรัสไว้ดังนี้

วันนั้น... วันที่ผมเดินทางไปเชียงราย จำได้ว่าเป็นเวลาเย็น ด้วยกระเป๋าใบเดียว ด้วยความอยากผจญภัย ผมขึ้นรถด่วนไปเชียงราย และด้วยความห่วงใย

เพื่อนคนหนึ่งซึ่งเวลานี้เขาทำงานอยู่ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร **คุณสาคร ตรีนันทวัน** ได้อุตส่าห์ไปส่งที่สถานีรถไฟหัวลำโพง

"ไปเป็นศึกษาธิการอำเภอ ระวังเรื่องเงินเรื่องทองให้ดี" เขา

กระซิบด้วยเสียงที่เป็นกังวล

ครับ... ถูกแล้วงานศึกษาธิการอำเภอเป็นงานที่ **ครองเงิน** *ครองงาน ครองคน และครองตนเอง*

บรรดาศึกษาธิการอำเภอหลายรายทำงานล้มเหลวมาแล้ว **เพราะไม่ครองเงินให้เรียบร้อย**

แน่นอน... เงินนั้นเป็นทั้งมิตรและเป็นทั้งศัตรู...

เงินเป็นได้ทั้งนายและเป็นได้ทั้งบ่าวรับใช้

เป็นได้ทั้งขนมและยาพิษ เป็นได้ทั้งความสว่างและความมืด

เงินมีทั้งคุณและโทษ เงินเป็นทุกอย่าง

เงินทองนั้นย่อมเป็นสิ่งที่มีคุณอเนกอนันต์

สิ่งที่มีคุณอนันต์ก็ย่อมมีโทษมหันต์เป็นธรรมดา

ผมจำได้ว่าแม้เวลาผ่านมาจนบัดนี้ ก็ไม่มีวันที่จะลืมคำเตือนของเพื่อนคนนั้น ตั้งแต่วันแรกที่ย่างก้าวเข้าสู่อำเภอพะเยาเชียงราย คำเตือนของเขาก็ยังคงก้องอยู่ในหูเสมอ

ที่อำเภอพะเยา ผมได้อาศัยร่มไม้ชายคาของ**คุณกุหลาบ รัศมีมาลา** ผู้ช่วยศึกษาธิการอำเภอพะเยา กินอยู่หลับนอนที่บ้านคุณกุหลาบฯ หลายทิวาราตรีกว่าที่จะหาบ้านเช่าได้

อันว่าชื่อ กุหลาบ รัศมีมาลา นี้เป็นชื่อของชายครับ... แม้จะมีความรู้สึกไพเราะแบบชื่อหญิงสาวก็ตาม

ผมออกจากบ้านช่องห้องหอของคุณกุหลาบแล้ว ก็ไปอาศัยอยู่บ้านเช่า บ้านนั้นเป็นบ้านชั้นเดียว ใต้ถุนสูงพองาม บ้านทาสีฟ้ากับสีน้ำตาลอ่อน ปลูกแบบบังกาโล มีรั้วรอบขอบชิดดี แต่ที่โรแมนติกเหลือเกินก็คือ หน้าบ้านมีถนน ที่ถนนมีต้นหางนกยูง ขึ้นเป็นจังหวะพองาม ถัดจากต้นหางนกยูงนิดเดียวก็เป็นเขื่อนกั้นน้ำ ถัดจากเขื่อนไปก็เป็นทะเลสาบ แลเห็นฝั่งตรงข้ามอยู่ลิบๆ

ครับ... หน้าบ้านเช่าของผมเป็นทะเลสาบที่เรียกกันทั่วไปว่า *"กว๊าน*

พะเยา” ที่กว๊านพะเยาในยามเย็นจะมีแสงแดดสีทอง ยามกลางคืนข้างขึ้นก็จะมีแสงจันทร์นวลผ่อง ทำให้รู้สึกเหมือนอย่างอยู่บ้านวิมานในฝัน... **เปล่าเปลี่ยว... อ้างว้างและวิเวกวังเวง** *ยิ่งมีความเปล่าเปลี่ยวและวิเวกวังเวงหนักยิ่งขึ้นไปอีกเมื่ออยู่บ้านคนเดียว* **เพราะยังโสด**

บางค่ำบางคืนก็ฉุกคิดขึ้นว่า ทำไม? เราจึงมาอยู่ มาทำงานที่นี่คนเดียว ไกลบ้านไกลเมืองของตน ไร้ญาติขาดมิตรและไร้คู่ชีวิต เช่นนี้

แต่ฉุกคิดขึ้นมาอีกที ก็มองเห็นเด่นชัดว่า **อันมนุษย์เรานั้นจะจำเริญก้าวหน้าในบ้านตนเองยาก** คนเกิดกรุงเทพมหานครยากที่จะได้เป็นนายกรัฐมนตรีของเมืองไทยฉันใด คนเกิดเมืองพัทลุง จะจำเริญก้าวหน้าในพัทลุงก็คงยากฉันเดียวกัน เพราะที่บ้านตนเองนั้น ย่อมมีความอบอุ่นและความอยู่เย็นเป็นสุข หาความทุกข์อันเกิดจาก คน งาน และเงินไม่ได้เต็มภาคภูมิ และผู้ที่ไม่เคยผ่านความทุกข์ยากใดๆนั้น **จะหาความจำเริญก้าวหน้าได้อย่างไร?**

คิดได้ดังนี้ ท่ามกลางบรรยากาศอันสงบสงัดยามราตรีเช่นนั้น ก็ก่อให้เกิดความปิติสุข ตั้งใจต่อสู้กับความทุกข์ต่างๆต่อไปให้เต็มที่ **เพราะเกิดเป็นชายช้างสารนั้น แม้ไร้งาก็ต้องต่อสู้อยู่ร่ำไป**

บรรยากาศแห่งกว๊านพะเยานั้น ได้ให้ความจริง และความคิดเกี่ยวกับชีวิตมากหลาย

อันคำว่า “กว๊าน” นั้น จะเป็นภาษาใดไม่ปรากฏ แต่แปลได้ว่าแอ่งน้ำหรือทะเล

มีผู้รู้บางท่านสันนิษฐานว่า “กว๊าน” นั้นแปลว่ารองเท้า “กว๊าน” กับ “คว้าน” นั้นมีเสียงใกล้เคียงกันเป็นอันมาก “คว้าน” นั้นเป็นคำกริยาแปลว่าทำให้กว้างออก ดังนั้นเมื่อพิจารณาเสียงและความหมายแล้ว **“กว๊านพะเยา”** น่าจะแปลว่าแอ่งน้ำมากกว่า

“กว๊านพะเยา” มีเนื้อที่ ๓๖ ตารางกิโลเมตร คือยาวที่สุด ๙ กิโลเมตร และกว้าง ๔ กิโลเมตร คิดเบ็ดเสร็จก็กะประมาณได้ ๓๖ ตารางกิโลเมตร

กว๊านพะเยานั้นเป็นทะเลสาบแห่งเดียวในภาคเหนือ หลายคนคิดว่ากว๊านพะเยานั้นอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ หลายคนเข้าใจว่าอยู่ในจังหวัดลำปาง *แต่กว๊านพะเยานั้น อยู่ในอำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย หรืออำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ในปัจจุบัน*

เมื่อแต่ก่อนร่อนชะไรนั้น ไม่มีกว๊านพะเยาที่ไหนในโลก **มีแต่แม่น้ำอิงและหนองเอี้ยง** พอสถานีประมงกว๊านพะเยาเกิดขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๒

กว๊านพะเยาจึงเป็นกว๊านนับแต่นั้นมา

ที่น่าประหลาดก็คือว่า รอบๆฝั่งกว๊านพะเยานั้นมีตำบลที่ตั้งกันมานานก่อนกว๊านพะเยาเกิด แต่ชื่อตำบล ๕ ตำบลเหล่านั้นก็ออกเสียงคล้ายๆเป็นตำบลที่มีของหล่นลงไปในน้ำแทบทั้งสิ้น เช่น *ตำบลแม่ต๋ำ ตำบลตุ่น ตำบลต๋อม ตำบลต๊ำ* ตำบลเดียวที่ไม่มีเสียงเหมือนของหนักหล่นลงน้ำคือ **ตำบลแม่นาเรือ** *แต่ก็เป็นตำบลที่เกี่ยวกับน้ำกับเรืออยู่เหมือนกัน*

ส่วนตำบลของอำเภอพะเยานอกนั้นก็มีชื่อเกี่ยวกับป่าดงพงพีและห้วย เช่น ตำบลดงเจน ตำบลจำป่าหวาย ตำบลดอกคำใต้ ตำบลห้วยลานและตำบลบ้านบิน บ้านใหม่ และเป็นความจริงที่ว่าตำบลดังกล่าวเหล่านี้มีป่าไม้ ป่าโปร่งและป่าละเมาะ และค่อนข้างแห้งแล้ง ไม่มีความชุ่มฉ่ำเหมือนตำบลที่กล่าวนามมาแล้วห้าตำบลข้างต้น

กิ่งอำเภอดอกคำใต้นั้น เป็นกิ่งที่อยู่กับอำเภอพะเยา มี ๓ ตำบล คือ ดอกคำใต้ ห้วยลาน และบ้านบิน แต่ในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ที่ผมไปดำรงตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอนั้น ไม่มีที่ว่าการกิ่ง มีสถานที่ราชการอยู่ที่กิ่งอำเภอดอกคำใต้อย่างเดียว คือ สถานีตำรวจภูธร ดังนั้นหน่วยราชการอื่นๆ เว้นสถานีตำรวจภูธร จึงมาอาศัยทำงานทำการอยู่ที่อำเภอพะเยา **ที่น่าเศร้าก็คือ ปลัดกิ่งอำเภอดอกคำใต้ก็ไม่มี** *แผนกการอื่นใดก็ไม่มี นอกจากตำรวจกับศึกษา* สำนักงานศึกษาธิการกิ่งอำเภอดอกคำใต้ก็มาฝากไว้กับแผนกศึกษาธิการอำเภอพะเยา ศึกษาธิการกิ่งอำเภอดอกคำใต้ก็กลายเป็น

ส่วนหนึ่งของศึกษาธิการอำเภอพะเยา

ใหม่ๆ นั้น ผมเป็นศึกษาธิการกิ่งอำเภอที่มีผู้ร่วมงานเพียง ๒ คน คือผู้ช่วยกับเสมียน แม้เวลา ๒๐ ปีเศษผ่านไปแล้ว ศึกษาธิการอำเภอในปัจจุบันก็มีเพียงผู้ช่วยกับเสมียน เท่านั้นเอง

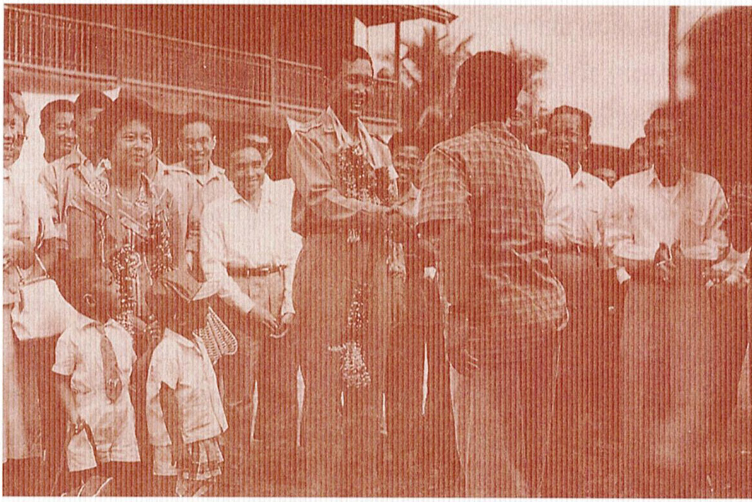
ผมเป็นศึกษาธิการกิ่งอำเภอดอกคำใต้อยู่ได้เพียงปีเดียว **ก็เปล่าเปลี่ยวเป็นกำลัง จึงสละโสด**

เปล่าเปลี่ยวเพราะความเป็นหนุ่มอย่างหนึ่ง และเปล่าเปลี่ยวเพราะไม่ค่อยมีงานทำมากนักอีกอย่างหนึ่ง หนึ่งปีที่ผ่านไปได้ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปในการอบรมครูตามอำเภอต่างๆ สุดแต่อำเภอไหนเขาเชิญไป ไปที่ไหนก็พูดแต่เรื่องการศึกษาแผนใหม่ และเรื่องประชาธิปไตยตามแนวคิดใหม่ที่ได้ร่ำเรียนมา

เวลาที่ไม่ไปไหน นั่งอยู่ในสำนักงาน ก็มีเวลาพิจารณาไตร่ตรองดูพฤติกรรมของนักบริหาร ทั้งของท่านนายอำเภอและท่านศึกษาธิการอำเภอซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาโดยตรง

นอกเวลาราชการ ค่ำลงก็ออกตลาด นั่งร้านกาแฟ สนทนากับบรรดาพ่อค้า ประชาชนและเพื่อนข้าราชการ ได้เพื่อนและได้ประโยชน์ในการทำงานในทางอ้อม ตลอดจนได้รู้จักสิ่งแวดล้อมต่างๆรอบตัวมากขึ้น การสังเกตดูพฤติกรรมทั้งในสำนักงานและนอกสำนักงานนี้มีประโยชน์มากในการบริหารงานในอนาคต ดีกว่าการอ่านหนังสือตำราวิชาการบริหารเป็นไหนๆ เพราะเราได้เห็นตัวอย่างจริงซึ่งมีทั้งสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ มีทั้งสิ่งไม่ดีเหมาะและไม่เหมาะ

อะไรที่ดีและที่เหมาะก็เก็บเอาไว้ในความคิดจิตใจ สิ่งที่ไม่ดีไม่เหมาะก็เคาะทิ้งไป

ศึกษาธิการอำเภอและครอบครัว
อำลาจากพะเยาไปรับตำแหน่งผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย

สร้างศูนย์พัฒนาการศึกษาจังหวัดเชียงรายโดยไม่ใช้เงินงบประมาณแผ่นดิน

ความไม่นึกไม่ฝัน

วันดีคืนดี ผมก็ได้รับคำสั่งแต่งตั้งให้ไปเป็น **ผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย** แม้ยังเป็นจังหวัดเดียวกันอยู่ และดูเหมือนจะได้เลื่อนตำแหน่งให้สูงขึ้น แต่ผมก็มิได้มีความรู้สึกภาคภูมิใจมากนักเพราะตัวผู้ช่วยมิได้เป็นตัวหลักในการบริหาร เมื่อไม่มีความภาคภูมิใจในตำแหน่งใหม่ **ความอาลัยที่มีต่ออำเภอพะเยาก็ยิ่งมากขึ้นไปอีก** โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสียดายความรักความสมัครสมานและความสนิทสนมกลมเกลียวของวงการครูอำเภอพะเยา

และระหว่างคณะครูอำเภอพะเยากับผม ผมรู้จักและจำชื่อเสียงเรียงนามของครูพะเยาได้หมดทุกคน ครูทุกคนรู้จักและจำชื่อจำนามสกุลผมได้หลายราย จำได้แม้ชื่อลูกชื่อเมีย และผมก็สามารถจำชื่อลูกชื่อเมียเขาได้หลายรายเหมือนกัน

โรงเรียนทุกโรงเรียน หมู่บ้านทุกหมู่บ้าน และตำบลทุกตำบลในอำเภอพะเยา **เพียงแต่หลับตานึกถึง** ก็หมายได้จำได้อย่างแจ่มแจ้งทุกแห่งหน รู้ปัญหาของตำบลรู้ปัญหาของหมู่บ้าน และรู้ปัญหาของกลุ่มโรงเรียนและโรงเรียนทุกโรง รู้ปัญหาและความทุกข์ รู้แนวชีวิตและความสุขของบรรดาประชาชนทุกตำบลหมู่บ้าน ทำให้เกิดความรู้สึกในครั้งนั้นว่า **อำเภอพะเยาเป็นบ้านแห่งที่สองของผม**

ครูพะเยาและประชาชนชาวอำเภอพะเยานั้น ล้วนแต่เป็นพี่น้องกัน **ในทางส่วนตัวนั้น** เมื่อคิดขึ้นมาแล้วก็มีความอัดอั้นตันใจเป็นอันมาก**ที่ต้องจำจากอำเภอนี้ไป**

ผมก้าวเข้ามาอาศัยในอำเภอพะเยาเพื่อรับราชการด้วยกระเป๋าใบเดียวและตัวคนเดียว บ้านก็เช่าข้าวก็ซื้อ พี่ๆ น้องๆ ที่เกี่ยวดองเป็นสายโลหิตนั้น ไม่มีเลยจนคนเดียว แต่เมื่ออยู่ไปนานๆ ก็มีความรู้สึกว่า ทุกคนเป็นพี่น้องกันทั้งสิ้นที่สำคัญก็คือว่าผมต้องมาสละชีวิตเดี่ยวมามีชีวิตคู่ที่นี่

ลูกๆที่เกิดมาก็ล้วนแล้วแต่เกิดที่พะเยา

สี่ปีก็สี่คน ชายสามหญิงหนึ่ง และเหล่านี้คือสมบัติพัสถานที่ติดตัวมาจากพะเยา จนกระทั่งเวลานี้ ที่อำเภอพะเยาผมไม่มีสมบัติพัสถานอะไรอื่น ไม่ว่าบ้านหรือที่ดินหรือข้าวของเงินทองใดๆ

สมบัติพัสถานที่มีอยู่ในใจ ก็คือความดีของคณะครูและประชาชนอำเภอพะเยา ความดีของ**คุณพ่ออุ่น ฟองศรี** ศึกษาธิการอำเภอพะเยาคนก่อน **คุณแม่นงเยาว์ ฟองศรี** ภริยาของอดีตศึกษาธิการอำเภอพะเยาคนนั้น

ผมเรียกพ่อเรียกแม่แก่ท่านทั้งสองอย่างสนิทจิตสนิทใจ เพราะท่านทั้งสองได้ให้ความเมตตาอารีอย่างยากที่จะขานไขให้สมบูรณ์ได้ ท่านได้ให้คำแนะนำสั่งสอนเหมือนลูกในไส้ ทั้งในเรื่องราชการและเรื่องของชีวิต แม้บัดนี้ คุณพ่ออุ่น ฟองศรี ท่านจะไปรอผมอยู่ในปรโลกแล้ว แต่ความเมตตาอารีและคำแนะนำสั่งสอนทั้งหลายทั้งปวงก็ยังอยู่ในใจจนบัดนี้

นอกจากนั้นก็ยังมีผู้มีพระคุณทางใจอีกมากมายหลายคน ยากที่กล่าวนามได้หมด

เมื่ออำเภอพะเยา ผู้คนและผืนดินแห่งนั้นได้ผูกพันกับชีวิตทั้งทางส่วนตัวและราชการอย่างใกล้ชิดเช่นนี้ ก็มีความยากลำบากใจที่จะกล่าวจะเขียนอะไรออกไปให้สมใจคิด เพราะไม่สมกับความอาลัยอาวรณ์ที่มีอยู่ในเวลานั้น

ขณะที่เขียนอยู่นี้ ก็บังเกิดความปิติยินดีที่ได้ทราบจากทางราชการว่า... อำเภอพะเยานั้น ได้เปลี่ยนเป็น**อำเภอเมืองพะเยา**ไปแล้ว และประเทศไทยได้เกิดจังหวัดใหม่ขึ้นมาจังหวัดหนึ่งคือ **จังหวัดพะเยา** เพราะเรื่องการยกฐานะอำเภอพะเยา จากอำเภอเป็นจังหวัดนั้น คนพะเยาฝันมานานแล้ว อย่างน้อยก็ฝันมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๒๐ ปี **ก่อนที่ผมจะไปรับราชการที่นั่นเสียอีก**

อันความหวังหรือความฝันของบุคคลนั้น มักใช้เวลาเสมอ ความหวังของอำเภอหรือความฝันของอำเภอที่จะเป็นจังหวัด ก็ต้องใช้เวลา

เหมือนกัน แต่แม้จะใช้เวลานานอย่างไร ใครๆก็ยังคงฝันและหวังเสมอที่เขามีลมหายใจ เพราะถ้าไม่ละทิ้งและทดท้อต่อความหวัง ก็ต้องสมหวังเข้าวันหนึ่ง อย่างชาวอำเภอพะเยา

ครับ... เขาหวังของเขามานานแล้ว ไม่น้อยกว่า ๒๐ ปี ผมรู้จิตใจชาวพะเยาดี ชาวพะเยานั้นเขาถือว่าอาณาจักรพะเยาเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ในอดีต อาณาจักรพะเยาของ**พ่อขุนงำเมือง** มีศักดิ์ศรีเท่าๆกับอาณาจักรสุโขทัยของ**พ่อขุนรามคำแหง** และมีศักดิ์ศรีเท่าๆ กับอาณาจักรลานนาไทยของ**พ่อขุนเม็งราย**

แท้ที่จริง... พ่อขุนรามคำแหง พ่อขุนเม็งราย และพระยางำเมืองนั้น เป็นมิตรร่วมน้ำสาบานกันมาที่ริมฝั่งแม่น้ำอิงของอำเภอพะเยา ชาวพะเยาจึงมีความภาคภูมิใจในตำนานและประวัติศาสตร์ของเขามาก จึงอยากเป็นจังหวัด

นอกจากจะมีความภาคภูมิใจในอดีตแล้ว ชาวพะเยายังภาคภูมิใจในปัจจุบัน ปัจจุบันที่มีความงามตามธรรมชาติ อย่างกว๊านพะเยา ทะเลสาบน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ

อย่างพระเจ้าตนหลวง พระประธานที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ อย่างพระธาตุดอยจอมทอง และอย่างวัดวาอารามต่างๆที่เก่าแก่และมีค่าในทางโบราณคดี

แน่นอน... ชาวพะเยามีความภาคภูมิใจในความงามของหญิงสาวชาวพะเยา ภาคภูมิใจในความมีทรัพย์ในดินสินในน้ำ และความสมบูรณ์พูนสุขของประชาชนพลเมือง

ความภาคภูมิใจเหล่านี้ ชาวพะเยาถือว่าน่าจะมีศักดิ์ศรีเป็นจังหวัดไม่ใช่อำเภอ ชาวพะเยาถือว่าศักดิ์ศรีของอำเภอเมืองเชียงรายนั้น ไม่สูงกว่าศักดิ์ศรีอำเภอพะเยา เพราะเมื่ออำเภอพะเยาจะกระทำกิจการใดๆก็ยิ่งใหญ่กว่าอำเภอเมืองเชียงรายเสมอ ไม่ว่าจะเป็นงานฤดูหนาวประจำปีหรืองานเทศกาลตามประเพณีอย่างลอยกระทงหรืองานสงกรานต์ ชาว

พะเยาจัดงานให้ยิ่งใหญ่สนุกสนานกว่าอำเภอเมืองเชียงรายเสมอ

ในการแข่งขันกีฬาก็เหมือนกัน จะแพ้ใครไม่ว่าชาวพะเยาจะไม่รู้สึกเสียหน้า แต่ถ้าแพ้เชียงรายคืออำเภอเมืองเชียงรายแล้ว **ชาวพะเยายอมไม่ได้** และจะเกิดปรากฏการณ์แบบกีฬาแพ้แต่คนไม่แพ้เสมอ

แต่คนพะเยาก็เป็นคนใจกล้า ใจกว้าง ใจนักเลง เท่าไหร่เท่ากันในเรื่องรักษาศักดิ์ศรี

ตามธรรมดาศึกษาธิการอำเภอพะเยานั้น เมื่อย้ายจากพะเยาไปแล้วก็มักไปอยู่ลำปาง เชียงใหม่ หรือลงไปทางใต้คือภาคกลาง น้อยคนที่จะขึ้นเหนือไปเชียงราย ขึ้นเหนือแล้วก็ต้องไปเป็นรองเขาอีก ชาวพะเยาคนหนึ่งพูดให้ผมแค้นใจในวันเลี้ยงส่ง

เมื่อผมไปรับตำแหน่งเป็นผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดแล้ว ก็รู้สึกว่าการเป็นรองหรือการเป็นผู้ช่วยเขานั้น มันน่าแค้นเคืองใจอยู่ เพราะเป็นตำแหน่งที่อยู่ระหว่างเขาควาย **คือระหว่างนายกับลูกน้อง หน้าที่ของผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัด** ต้องช่วยศึกษาธิการจังหวัดทุกอย่าง ช่วยให้งานของศึกษาธิการจังหวัดดำเนินไปโดยเรียบร้อย ราบรื่น รวดเร็ว และสำเร็จ ในเวลาเดียวกันก็ต้องช่วยให้งานของเจ้าหน้าที่ศึกษาธิการอำเภอดำเนินไปในลักษณะเดียวกัน

การช่วยงานศึกษาธิการจังหวัดให้มีประสิทธิภาพนั้น ต้องเคี่ยวเข็ญเอากับเจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่หรือศึกษาธิการอำเภอที่ทำงานแบบเช้าชามเย็นชาม ก็ไม่ชอบเจ้าหน้าที่หรือศึกษาธิการอำเภอที่ทำงานแบบขอไปที ก็ไม่ชอบ เจ้าหน้าที่หรือศึกษาธิการอำเภอที่ชอบสะดวกสบาย ก็ไม่ชอบ

แต่ถ้าไม่เคี่ยวเข็ญ งานก็ไม่สำเร็จ ไม่เรียบร้อย ไม่รวดเร็ว และไม่ราบรื่น ศึกษาธิการจังหวัดก็จะตำหนิเอาว่า เป็นผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดที่ไม่เอาไหน ครั้นจะเอาใจแต่ศึกษาธิการจังหวัด ตั้งหน้าตั้งตาแต่เคี่ยวเข็ญเอากับเจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่เหล่านั้นก็จะพากันเกลียดชัง แช่งชัก

หักกระดูก ดูถูกดูแคลน ดีไม่ดีไปฟ้องศึกษาธิการจังหวัดว่าอย่างนั้นอย่างนี้ **ก็จะมีแต่ขาดทุน**

งานในตำแหน่งผู้ช่วยหรือตำแหน่งรองของคนอื่น จึงเป็นงานที่น่าหนักอกหนักใจ เพราะต้องอยู่ในเขาควาย ดิ้นไม่ได้ ไม่ดิ้นก็ไม่ได้อีก

ดังนั้น ตอนที่ผมเป็นผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัด ผมก็ดิ้น เพราะพบแล้วว่า ดิ้นดีกว่าไม่ดิ้น

เจ้าหน้าที่คนใด ศึกษาธิการอำเภอคนใด ที่ทำงานแบบเช้าชามเย็นชาม ก็เรียกมาเตือน **เตือนเป็นรายตัวและเตือนในที่ประชุมประจำเดือนเป็นส่วนรวม** ชี้เหตุชี้ผล ชี้หน้าที่ชี้ความรับผิดชอบให้ประจักษ์และตระหนักในภารกิจของตน

บางคนอบรมชี้แจง แสดงเหตุแสดงผลเพียงครั้งเดียว ก็ประจักษ์ใจได้

แต่บางรายหนเดียวหูไม่กระดิก ก็ต้องชี้แจงกันอีกเป็นสองหนสามหน

บางคนสามหนแล้วก็ยังดื้อ ก็เปลี่ยนวิธีใหม่ คือการทำทัณฑ์บนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ทำทัณฑ์บนไว้แล้วก็ไม่เปลี่ยนพฤติกรรม ก็จำเป็นต้องเสนอท่านศึกษาธิการจังหวัดจัดการ

แต่ส่วนใหญ่เมื่อทำทัณฑ์บนไว้แล้ว ถ้าไม่เปลี่ยนแปลง ผมก็มักเข้าประชิดตัว ประชิดความคิด ประชิดพฤติกรรม และประชิดภูมิหลัง ตลอดจนปัญหาส่วนตัวของเขา ส่วนมากบรรยากาศของความสัมพันธ์มักดีขึ้นเสมอ ความเข้าใจระหว่างกันก็ดีขึ้น

บังเอิญสมัยที่ผมเป็นผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดนั้น ต้องรักษาราชการแทนศึกษาธิการจังหวัดด้วย เนื่องจากท่านศึกษาธิการจังหวัดท่านป่วย *ป่วยเป็นโรคร้ายคือมะเร็ง* ผมรักษาราชการแทนท่านอยู่ได้สามเดือน *ท่านก็จากไปสู่ปรโลก* หลังจากที่ท่านจากพวกเราไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับ **ผมก็เดินทางไปกระทรวง** เพื่อไปถามกระทรวงศึกษาธิการเรื่องศึกษาธิการ

จังหวัดคนใหม่ เพราะจังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดใหญ่ มีครู มีนักเรียน และมีโรงเรียนมาก ผมก็ไม่อยากรักษาราชการแทนนานเกินไป เพราะไม่สะดวกใจในการทำงาน เมื่อไปถึงกระทรวงศึกษาธิการ ผมก็เข้าไปพบท่านปลัดกระทรวงฯ

ท่านปลัดกระทรวงสมัยนั้นคือ ท่านอาจารย์อภัย จันทวิมล

"มาทำไม" ท่านถามเมื่อเห็นหน้าแล้วก็บอกให้ผมนั่งลงต่อหน้าท่าน

"ผมมาขอศึกษาธิการจังหวัดคนใหม่ครับอาจารย์" ผมตอบท่านทันทีเมื่อนั่งลงแล้ว

"คุณเป็นอะไรเดี๋ยวนี้" ท่านถามด้วยน้ำเสียงที่ขึงขัง ตามแบบฉบับของท่าน

"ผมเป็นผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดครับ ท่านศึกษาธิการจังหวัดป่วยเป็นมะเร็งตาย"

"ผมรู้แล้ว... เสียดายคนดีๆ... แต่คุณรักษาราชการแทนอยู่ก็ดีแล้วนี่" ท่านกล่าวเสียงต่ำ

"ไม่ดีเลยครับการรักษาราชการแทน ลำบากใจเพราะไม่เป็นตัวของตัวเอง" ผมแย้ง และกล่าวต่อไปด้วยน้ำเสียงที่ราบเรียบว่า...

"ทำอะไรก็ทำได้ไม่เต็มที่ เพราะไม่ใช่ตัวจริง"

"คุณจะทำอะไร?" ท่านปลัดถามผมด้วยน้ำเสียงที่ค่อนข้างสูงตามลักษณะของท่าน

"อยากทำหลายอย่างครับ โดยเฉพาะการพัฒนาการศึกษาของจังหวัด" ผมชี้แจงท่าน

"ก็ทำไป... คุณรักษาราชการแทนศึกษาธิการจังหวัดก็ทำได้อยู่แล้ว" ท่านท้วงผม

"ทำยากครับ... เพราะผมไม่เป็นศึกษาธิการจังหวัดตัวจริง ถ้าทำมากไปก็จะเป็นการผูกพัน... คน เงิน งบประมาณ... และอาจเป็นการบังคับท่านศึกษาธิการจังหวัดคนใหม่เกินไป... เพื่อนร่วมงานก็จะอ่านผมไป

อีกรูปหนึ่ง อาจหาว่าผมอยากเด่นอยากดัง... ครั้นผมไม่ทำอะไรเสียเลย อยู่เฉยๆระหว่างรักษาราชการแทน ก็จะถูกกล่าวหาว่า ***ไม่มีฝีมือหรือทำแบบขอไปที"*** ผมกราบเรียนท่านพรั่งพรูออกไปอย่างยืดยาว

"จังหวัดเชียงรายหาคนไปยากเพราะมันไกล และเป็นจังหวัดใหญ่ต้องรับผิดชอบมาก" ท่านเปรยขึ้น แล้วกล่าวต่อไปอีกว่า

"คราวที่เขาคัดเลือกคนเป็นศึกษาธิการจังหวัด แล้วสอบขึ้นบัญชีไว้น่ะ... คุณได้รับคัดเลือกมาสอบด้วย... ผมจำได้... ***แต่ที่สอบขึ้นบัญชีไว้ ๑๕ คน มีคุณด้วยหรือเปล่า?"*** ท่านพูดเสียงดัง ผมนั่งนิ่งตรึกตรองอยู่สักครู่ แล้วกราบเรียนท่านว่า

"มีผมด้วยครับ... ผมอยู่ในลำดับ ๔" ผมตอบท่านอย่างมั่นใจ

"งั้น... คุณเป็นศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย" ท่านพูดเสียงดัง ผมนั่งนิ่งตรึกตรองอยู่สักครู่แล้วกราบเรียนท่านว่า...

"ขอบพระคุณครับท่าน... ผม... ผมเพิ่งเป็นผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดได้สามเดือนเศษ เงินเดือนก็น้อย.. เพียงชั้นโท... อันดับ ๒ หนึ่งพันหกร้อยบาทเท่านั้นตำแหน่งศึกษาธิการจังหวัดเชียงรายเป็นตำแหน่งชั้นเอก... เพราะเป็นจังหวัดใหญ่มีถึง ๑๗ อำเภอ... อีกอย่างหนึ่ง ผมเองก็ไปฝึกงานที่นั่นสมัยเป็นนิสิตวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร... ศึกษาธิการอำเภอที่นั่นก็สอนงานผมหลายคน...

เงิน... เงินเดือนของท่านก็สูงกว่าผม อายุก็มากกว่าผม... ผมคงเป็นศึกษาธิการจังหวัดที่นั่นลำบากมาก..."

ผมรีบชี้แจงท่านเสียอย่างยืดยาว ตามความจริงและเหตุผลที่เป็นอยู่ในเวลานั้น

ท่านฟังคำชี้แจงของผมอย่างตั้งใจ แต่ท่านก็ไม่กล่าวอะไร

และทันใดนั้นเอง ท่านก็หมุนโทรศัพท์

จากโทรศัพท์นั้นเองผมได้ทราบว่าท่านเรียกรองปลัดกระทรวงและหัวหน้ากองกลางมาพบ

เมื่อท่านอาจารย์เยื้อ วิชัยดิษฐ์ รองปลัดกระทรวง และอาจารย์บรรเจิด เทศวิศาล ขึ้นมาแล้ว ท่านปลัดกระทรวงก็ถามท่านทั้งสองทันทีว่า... *"ผมจะตั้งบรรจง เป็นศึกษาจังหวัดเชียงราย... คุณจะว่าไง"*

เมื่อได้ฟังดังนั้น ท่านรองปลัดกระทรวงก็กล่าวขึ้นมาว่า... *"ตั้งได้ครับท่าน... เพราะเขาสอบได้ขึ้นบัญชีไว้แล้ว...* ***และไม่มีใครอยากไปเชียงรายด้วย ศึกษาเก่าๆก็ไม่อยากไป... เพราะไกล"***

พูดจบแล้ว ท่านอาจารย์เยื้อ หยุดคิดนิดหนึ่งแล้วกล่าวต่อว่า...

"แต่จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดใหญ่ มีศึกษาอำเภออาวุโสหลายคน... ผมตั้งใจจะให้บรรจงไปลงจังหวัดน่าน..."

"น่านไม่ว่าง คุณคำรพ นุชนิยม ยังอยู่ไม่ใช่หรือ?" ท่านปลัดกระทรวงถาม

"ยังอยู่ครับ... อีกปีเดียวก็เกษียณ" อาจารย์เยื้อให้ข้อเท็จจริง

"งั้นเอาคุณคำรพไปเชียงราย เอาบรรจงไปลงน่าน" ท่านปลัดกระทรวงแนะ

"เรื่องนี้... กระผมอยากหารือท่านเป็นการภายใน อยากให้บรรจงออกไปก่อน" เมื่อท่านอาจารย์เยื้อเสนอท่านปลัดกระทรวงดังนั้น ผมก็ทำท่าจะลุกออกไป

แต่ท่านปลัดบอกว่า... *"ไม่เป็นไรหรอก... ว่ากันต่อหน้านี่แหละ ไม่ลับมากไม่ใช่หรือ บรรจงจะได้รู้เรื่องด้วย"*

ท่านอาจารย์เยื้อจึงกล่าวกับท่านปลัดกระทรวงว่า *"คุณคำรพเขาขอผมไว้ว่าจะอยู่น่านจนเกษียณ เพราะตั้งใจจะตั้งหลักฐานที่นั่น...* ***ถ้าย้ายไปเขาจะลาออก"***

ท่านปลัดได้ฟังดังนั้น ก็กล่าวว่า... *"งั้น.. เอาบรรจงลงเชียงราย ไปทำคำสั่งมา ชั้นโทผมเซ็นเองได้ ไม่ต้องถึงรัฐมนตรี.."*

เมื่อท่านทั้งสองออกจากห้องไป ท่านปลัดกระทรวงก็คุยกับผมต่อในเรื่องของงานการศึกษา... เรื่องของประสบการณ์ของท่านในการรับราชการ

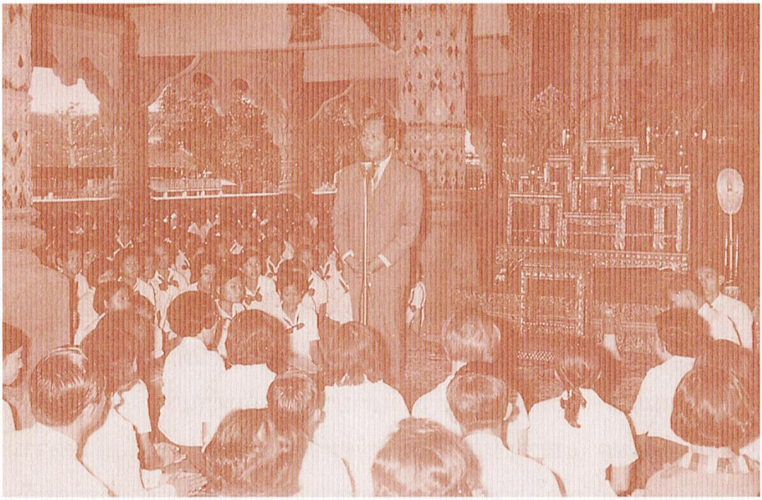
และแนะนำวิธีการในการทำงานบริหารการศึกษา

เมื่อเวลาผ่านไปประมาณ ๓๐ นาที ท่านอาจารย์บรรเจิดก็ถือคำสั่งขึ้นมาแล้วรายงานท่านว่า *"เลยเสนอตั้ง ระงับ วัฒนสิงห์ อีกคนให้ลงจังหวัดนครนายก พร้อมกับ บรรจง"*

ท่านปลัดกระทรวงก็ลงนามในคำสั่งนั้นทันที พร้อมกับหนังสือถึงจังหวัดท่านลงนามแล้วก็เอาหนังสือถึงจังหวัดเชียงรายพร้อมคำสั่งใส่ซองเองเสร็จแล้วก็ยืนขึ้นยื่นหนังสือในซองนั้นให้ผม ผมก็ลุกขึ้นยืนคำนับและรับมาท่านยื่นมือขวามาให้จับ และกล่าวว่า *"ขอแสดงความยินดีและขอให้โชคดี"*

ผมกล่าวขอบพระคุณท่าน แล้วปวารณากับท่านว่า... *"ผมจะตั้งใจทำงานให้ดีที่สุด และจะไม่ทำให้ท่านผิดหวัง"* ผมลาท่านกลับด้วยความรู้สึกที่ดีใจและหนักใจในเวลาเดียวกัน อาจารย์บรรเจิดก็เดินลงมาพร้อมกันหลังจากนั้นเราก็ไปหาอาจารย์เยื้อ อาจารย์เยื้อได้แสดงความยินดีและให้คติต่างๆในการทำงาน

เมื่อลาอาจารย์เยื้อและอาจารย์บรรเจิดแล้ว... ผมก็เดินถือคำสั่งตั้งตนเองเป็นศึกษาธิการจังหวัดกลับไปเชียงรายในวันนั้น... ในใจก็คิดอยู่ว่ามันไม่น่าจะเป็นไปได้เลยจนนิดเดียว !

ศึกษาธิการจังหวัดเชียงรายอบรมนักเรียนที่วัดในอำเภอพะเยา

ศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย

พอข่าวการแต่งตั้งศึกษาธิการจังหวัดคนใหม่แพร่สะพัดออกไป ผู้ที่อยู่วงในและผู้สนใจข่าวคราวความเคลื่อนไหวของวงการศึกษา ต่างพากันตกอกตกใจ บ้างก็พากันดีอกดีใจ ที่ตกอกตกใจก็เพราะ ศึกษาธิการจังหวัดคนใหม่นั้นอายุยังน้อย เพิ่งสามสิบเอ็ดปีเต็มและสามสิบสองปีย่าง และอย่างน้อยก็มีอายุน้อยกว่าศึกษาธิการอำเภออาวุโสหลายคนในเวลานั้น นอกจากอายุน้อยแล้ว ชั้นก็ยังน้อย คือเป็นเพียงข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นโท นอกจากชั้นน้อยแล้ว เงินเดือนก็ยังน้อยอีกด้วย คือ เป็นเพียงข้าราชการชั้นโทอันดับสอง เงินเดือนหนึ่งพันหกร้อยบาทเท่านั้น ซึ่งน้อยกว่าศึกษาธิการอำเภอโทในจังหวัดเชียงรายหลายคน มิหนำซ้ำเป็นศึกษาธิการจังหวัดคนแรกที่อายุน้อยที่สุด เงินเดือนน้อยที่สุดในบรรดา

ศึกษาธิการจังหวัดเชียงรายที่ได้ดำรงตำแหน่งนี้มาแล้ว

นอกจากนั้น เป็นศึกษาธิการจังหวัดที่เคยฝึกงานบริหารการศึกษาสมัยเป็นนิสิต เคยเป็นศึกษาธิการกิ่งอำเภอ ศึกษาธิการอำเภอ และผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดในจังหวัดเชียงรายเป็นครั้งแรก และไม่เคยโยกย้ายไปรับราชการที่จังหวัดอื่นเลย

อันบรรดาตำแหน่งดังกล่าวเหล่านั้น ก็มิใช่จะเป็นอยู่นาน เป็นอยู่เพียง ๗ ปีเท่านั้น ผลุนผลันก็กระโดดมาเป็นศึกษาธิการจังหวัด จังหวัดใหญ่จังหวัดหนึ่งของเมืองไทย "กระทรวงศึกษาธิการตั้งให้เป็นใหญ่ การศึกษาเชียงรายพัง...พังแน่ๆ คราวนี้" คลื่นแห่งการวิพากษ์วิจารณ์กระเซ็นซ่านสาดซ่าเข้ามาอีกเป็นลูกที่สอง "ถ้าไม่มีเส้นสายใหญ่โต ก็ไม่ได้โงหัวขึ้นมาถึงขั้นนี้ดอก" คลื่นเสียงแห่งการวิพากษ์วิจารณ์ ก็กระหน่ำซ้ำกระเซ็นซู่ซ่ามา "กระทรวงศึกษาฯ เล่นพรรคเล่นพวกกันเป็นบ้าเป็นหลัง ...พัง...พัง.. พังแน่ๆ" คลื่นลูกที่สี่ก็ซัดโครมโถมถลาเข้ามาอีกและยังมีลูกที่ห้าลูกที่หก ลูกเล็กลูกน้อย อีกมากมายก่ายกอง คลื่นเสียงแห่งการวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าวเหล่านี้ล้วนแต่มีมาจากผู้คนในวงการศึกษาจังหวัดเชียงรายทั้งสิ้น

แต่ท่ามกลางคลื่นลมแห่งการวิพากษ์วิจารณ์เหล่านี้ ก็มีกลีบดอกไม้โปรยปรายมาเหมือนกัน "เขาสอบเป็นศึกษาธิการจังหวัดได้ เขามีปริญญา ทำงานเก่ง ได้เป็นก็เหมาะสมแล้ว" กลีบกุหลาบกลีบหนึ่ง โปรยลงมา "การศึกษาเชียงรายก้าวหน้าแน่ เพราะได้คนหนุ่มมาบริหารงาน" กลีบกุหลาบอีกกลีบหนึ่งโปรยลงมาอีก "ดีแล้วไม่ใช่คนเชียงราย คงไม่เล่นพรรคเล่นพวก ไม่มีการลูบหน้าปะจมูก" แล้วดอกที่สามก็ร่วงพรูลงมาอีก กลีบกุหลาบเหล่านี้ เป็นกลีบกุหลาบที่โปรยปรายมาจากมธุรสวาจาของคนในวงการศึกษาเหมือนกัน

ทั้งคลื่นแห่งการวิพากษ์วิจารณ์และกลีบกุหลาบเหล่านี้มีมาปะปนระคนกันไป ก้อนอิฐและดอกไม้นี้ เป็นไปได้ประมาณสองสามสัปดาห์

ผมเองได้พยายามกระทำใจให้เหมือนหาดทรายที่รองรับคลื่นร้ายและคลื่นสงบเหล่านั้น เวลาเดียวกันก็กระทำใจให้เหมือนแผ่นดินที่รองรับกลีบกุหลาบ ปากก็พร่ำท่องบ่นคาถาจากหิโตปเทศ ที่ว่า... "อันภูเขาศิลาแท่งทึบ ย่อมไม่หวั่นไหวต่อลมพายุฉันใด.. บัณฑิตก็ย่อมไม่หวั่นไหวต่อคำสรรเสริญนินทาฉันนั้น" ตลอดเวลาสองสามสัปดาห์เหล่านั้นผมครุ่นคิดแต่จะหาตัวผู้ที่จะมาเป็นผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัด ในเวลาเดียวกัน ก็คิดอ่านหายานพาหนะมาใช้เพื่อความสะดวกและคล่องตัวในการบริหารงาน และคิดวางโครงการพัฒนาการศึกษาของจังหวัดเชียงรายให้ก้าวหน้า ตลอดจนเตรียมการที่จะพูดจาปราศรัยกับครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่และศึกษาธิการอำเภอทุกอำเภอ ในวันประชุมประจำเดือนแรกที่เข้ารับตำแหน่ง สำหรับตัวผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดนั้น มีท่านศึกษาธิการอำเภออาวุโสมาวิ่งเต้นสองสามคน บางคนมาวิ่งเต้นเอากับผม บางคนก็วิ่งเต้นไปหาเส้นสายในกระทรวง บางคนก็เข้าหาผู้ว่าฯ

อย่างไรก็ตามผมมีแนวความคิดว่า ผมจะต้องหาตัวผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดเอง เพราะผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดก็คือภรรยาของศึกษาธิการจังหวัดในทางราชการ ผมตั้งใจไว้ว่าจะไม่ให้มีการคลุมถุงชนเป็นอันขาด ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น ซึ่งก็ได้เล็งแลหาและเจรจาเบื้องต้นไว้กับบุคคลผู้นั้นเรียบร้อยแล้วอย่างลับๆ เพียงแต่ต้องนำความข้อนี้ไปปรึกษาหารือกับท่านผู้ใหญ่ในกระทรวงฯ เท่านั้น และคิดว่าจะต้องเป็นศึกษาธิการอำเภอคนใดคนหนึ่งในจังหวัดเชียงรายแน่นอน และในที่สุดผมก็ได้ คุณชม ชัชวรัตน์ ศึกษาธิการอำเภอแม่สายมาเป็นผู้ช่วยฯ สำหรับเรื่องรถยนต์นั้น ก็ต้องรีบจัดหามาใช้ให้เป็นพาหนะโดยเร็ว เพราะรถยนต์คันเก่าที่มีอยู่แม้จะใช้งานได้บ้าง ก็มีอาการไม่ดีเข้าทำนองสามวันดีสี่วันไข้ จะใช้สอยก็ไม่คล่องไปไกลไม่ได้ ผมจึงเล็งแลหาเงินที่จังหวัดเพื่อจัดซื้อรถคันใหม่สักคันหนึ่ง ซึ่งพบว่าเงิน ช.พ.ค. ก็มีมากมายพอดูคือมีเป็นจำนวนแสน อีกก้อนหนึ่งก็คือเงินเหลือจ่ายของฝ่ายการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งได้ค้างบัญชีไว้

นานแล้ว รถยนต์แลนด์โรเวอร์ช่วงยาวหลังคาผ้าใบหนึ่งคันสมัยนั้นก็เพียงแปดหมื่น

สมัยนั้นหน่วยราชการต่างๆนิยมใช้รถยนต์แลนด์โรเวอร์กันมาก สภาพของถนนในจังหวัดเชียงรายสมัยนั้นก็เหมาะสำหรับรถจิ๊บรถแลนด์เท่านั้น อย่างไรก็ตามได้มีความตั้งใจอยู่ว่า เรื่องการจัดหารถยนต์แลนด์โรเวอร์ก็ดี เรื่องการแต่งตั้งผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดเชียงรายคนใหม่ก็ดีจะได้นำไปหารือกระทรวงพร้อมๆ กันกับเรื่องโครงการพัฒนาการศึกษาของจังหวัด ก่อนที่จะประกาศให้บรรดาครูใหญ่และบรรดาท่านศึกษาธิการอำเภอทราบ ส่วนเรื่องการพูดจาปราศรัยในเดือนแรกที่รับตำแหน่งนั้นผมก็ได้เตรียมการไว้แล้ว

ผมตื่นเต้นเพราะเป็นครั้งแรกในตำแหน่งใหม่และบทบาทใหม่ ผู้ที่เข้าประชุมทุกคนตื่นเต้น เพราะเขาอยากเห็นบทบาทใหม่ของผม "ท่านศึกษาธิการอำเภอ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ และเพื่อนร่วมงานที่เคารพรักทุกท่าน" ผมจำได้ว่า ผมเริ่มต้นพูดจาปราศรัยกับท่านเหล่านั้นด้วยการเริ่มต้นเช่นนี้ ด้วยน้ำเสียงที่เบาบ้างหนักบ้างตามสมควรแก่บรรยากาศแห่งการพบกันครั้งแรก แม้รายละเอียดแห่งการพูดจาปราศรัยจะจดจำไว้ไม่ได้ทั้งหมดทุกถ้อยคำ แต่ก็จำได้ว่า...ในตอนแรกนั้นผมได้กล่าวถึง บุญคุณของบุคคลตลอดจนแผ่นดินจังหวัดเชียงรายที่ได้ให้โอกาสและมีความปรารถนาดีต่อผมตลอดมา... และกล่าวอย่างหนักแน่นว่า... แทบทุกท่านล้วนแต่เป็นครูบาอาจารย์ที่สอนผมมา งานดีมาตลอดในด้านการบริหารการศึกษา ในเวลาเดียวกันทุกๆท่านก็เป็นเพื่อนร่วมงานที่ดีมาตลอด และหวังว่าคงเป็นเช่นเดิมตลอดไป ตำแหน่งในทางราชการนั้น เป็นตำแหน่งที่แลเห็นวันแห่งการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ถ้าไม่เปลี่ยนแปลงในหนึ่งปี สองปี สามปี หรือสี่ห้าปี ก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปหลังจากนั้น ที่แน่ๆทุกคนจะต้องเปลี่ยนแปลงสภาพไปในปีที่หกสิบ คือการเกษียณอายุราชการ ดังนั้นตำแหน่งทางราชการของข้าราชการทุกคนจะต้องสิ้นสุดยุติลงเมื่ออายุ

หกสิบ ตำแหน่งใหม่ของผมเวลานี้ก็มีวันสิ้นสุดยุติได้โดยแน่นอน ผมอาจต้องจากเชียงรายไปรับราชการที่อื่นในเวลาไม่นานนัก แต่โปรดจำไว้ว่าตำแหน่งครู ตำแหน่งศิษย์ ตำแหน่งเพื่อน ตำแหน่งพี่และตำแหน่งน้องน้องนั้น ไม่มีวันเวลาเกษียณได้ ไม่ว่าอะไรๆจะเปลี่ยนแปลงไป ผมจึงอยากให้เรายึดเอาสิ่งที่จีรังยั่งยืนกว่าเอาไว้ คือความเป็นครูเป็นศิษย์ เป็นมิตรเป็นเพื่อนแท้และความเป็นพี่เป็นน้องกัน เพราะตำแหน่งเหล่านี้จะต้องมีไปจนวันตาย หรือมีอยู่จนลมหายใจครั้งสุดท้ายของชีวิต

แต่อย่างไรก็ตาม ผมก็ยังถือว่าความก้าวหน้าของวงการศึกษาเชียงรายย่อมอยู่เหนือสิ่งอื่นใด ด้วยเหตุนี้จึงใคร่ขอแรงกายแรงใจตลอดจนภูมิปัญญาของท่านทั้งหลายในเรื่องนี้ ผมมีเรื่องที่ได้พูดจาปราศรัยกับที่ประชุมต่อไปว่า... ความก้าวหน้าของการศึกษาจังหวัดนี้มิได้อยู่ที่เราท่านทั้งหลายซึ่งเป็นคนส่วนน้อย แต่อยู่ที่บรรดาครูอาจารย์ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ ผมมีความตั้งใจและปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะให้บรรดาครูบาอาจารย์เหล่านั้นเป็นสุข

เป็นสุขในการทำงาน เป็นสุขในการติดต่อกับอำเภอจังหวัดและเป็นสุขในการดำเนินชีวิต ผมถือว่าความสุขของบรรดาครูบาอาจารย์เป็นยอดปรารถนาอันสูงสุด ดังนั้น ใครผู้ใดก็ตามที่สร้างความเดือดเนื้อร้อนใจให้แก่ครู ไม่ว่าเป็นรายตัวหรือส่วนรวม ผมถือว่าผู้นั้น มันเป็นศัตรูของผมโดยตรง เมื่อผมกล่าวโผงผางออกไปดังนี้ จำได้ว่าที่ประชุมจึงมีบรรยากาศค่อนข้างเครียด อย่างไรก็ตาม ผมก็กล่าวต่อไปว่า... โอกาสนี้ ผมจึงใคร่กราบวิงวอนบรรดาท่านศึกษาธิการอำเภอทุกท่าน ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่และเจ้าหน้าที่ทั้งหลาย ว่า... ท่านจะต้องเป็นที่พึ่งของครูให้ได้ ทั้งทางการงาน ความคิด และชีวิตจิตใจ เรื่องนี้ ทุกท่านก็ย่อมตระหนักกันดีแล้วว่าเป็นนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ งานของกระทรวงศึกษาธิการนั้น เป็นงานบุญ งานกุศล เราต้องสร้างบุญสร้างกุศล เรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งเป็นนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการเหมือนกันเรื่องนั้นคือ เรื่องการ

ออกดอกเบี้ยให้ครูกู้ ซึ่งกระทรวงสั่งห้ามเด็ดขาด เมื่อพูดมาถึงเรื่องดอกเบี้ยนี้ ก็มีหลายท่านที่มีสีหน้าไม่เสบยนัก แต่ผมก็กล่าวต่อว่า บรรดาศึกษาธิการอำเภอ และครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่นั้น กล่าวได้ว่าเป็นหัวหน้าครู ถ้าเปรียบบรรดาครูบาอาจารย์เป็นเสือ ท่านก็เป็นหัวหน้าเสือ ไม่ว่ากรณีใดๆ ... เสือนั้นย่อยไม่กินเนื้อเสือด้วยกัน ดังนั้น ครูก็ไม่ควรกินเลือดเนื้อของครู การออกดอกเบี้ยให้ครูกู้ ถือว่า เป็นการกินเลือดเนื้อของครูโดยตรง อันเป็นการเสื่อมเสียเกียรติยศ ชื่อเสียงของผู้บริหารการศึกษา บรรยากาศในที่ประชุมเคร่งเครียดยิ่งขึ้นไปอีก แต่ผมก็กล่าวต่อ ดังนั้นหากมีท่านผู้บริหารการศึกษาท่านใดในระดับใดก็ตาม ดำเนินการเรื่องนี้ ก็ขอให้ท่านวางขั้นตอนที่จะล้มเลิกการกระทำเช่นนี้เสียตั้งแต่บัดนี้ เพราะว่าผมมีเวลาให้ท่านแก้ไขเพียง ๑๘๐ วัน หรือ ๖ เดือนเท่านั้น เมื่อคำนึงถึงเวลาอาจจะรู้สึกว่าน้อยเกินไป... แต่ความดีนั้นเป็นสิ่งที่ต้องทำทันที มิใช่หรือ ?

อย่างไรก็ตาม หากท่านจัดการไม่ทันภายในวันเวลาดังกล่าว ก็ขอให้เข้ามาปรึกษาหารือกัน แต่ถ้าท่านเพิกเฉยหรือละเลย ผมก็จะเรียนเตือนท่านเป็นการส่วนตัว ถ้าตักเตือนกันแล้วครั้งสองครั้ง ท่านยังเพิกเฉยละเลยอยู่อีก ผมก็ต้องใช้มาตรการใหม่ นั่นคือการเปลี่ยนแปลงโยกย้ายตำแหน่งหน้าที่เพื่อให้เคลียร์เรื่องนี้ถ้าเปลี่ยนแปลงโยกย้ายที่แล้วยังไม่เคลียร์ ก็จำเป็นต้องใช้มาตรการใหม่อีก นั่นคือการทำทัณฑ์บนเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นการสัญญาว่าจะเลิกแน่ แต่ถ้าทำแล้วยังไม่แก้ไข ผมจำเป็นต้องเอาบทวินัยเข้าจับ แต่ผมเชื่อว่า คงไม่มีนักบริหารการศึกษาท่านใด ที่จะยอมให้มาถึงขั้นตอนสุดท้าย ที่ผมกล่าวอย่างนี้ในที่นี้ มิใช่เป็นเรื่องของการขู่หรือการปลอบแต่เป็นการกระทำจริง การพูดและการกระทำความจริง อาจเป็นสิ่งที่ไม่สบายใจ ไม่สบอารมณ์อยู่บ้าง แต่ก็เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ถ้ามุ่งหมายที่จะให้เกิดความก้าวหน้าในวงงาน ผมจึงเลือกเอาด้านที่ถือความจริงเป็นหลัก แม้จะไม่ไพเราะอ่อนหวาน แม้จะไม่เบิกบานใจนัก แต่ก็ยังเป็นความจริงอยู่นั่นเอง

เรื่องที่ผมกล่าวในที่ประชุมครั้งแรก สำหรับเรื่องการออกดอกเบี้ยให้ครูกู้นี้ ได้เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง เพราะเป็นการตีถูกขนดหางพระยานาคราช ด้วยสมัยนั้นมีท่านศึกษาธิการอำเภอหลายคนประพฤติปฏิบัติตนเช่นนั้น บางท่านอาศัยดอกเบี้ยจากครูสร้างความร่ำรวยสร้างหลักฐานฐานะจนเกือบเข้าขั้นเศรษฐี แต่บรรดาครูบาอาจารย์หลายคนต้องตกเป็นทาสเงินกู้และหนี้สินรุงรัง มีครูหลายคนหลายอำเภอถูกฟ้องร้องถึงโรงถึงศาล บางรายก็ต้องลาออกไปเพื่อเอาบำเหน็จมาใช้หนี้ แล้วชีวิตราชการของเขาก็สิ้นสุดลงที่ตรงนั้น

ผมจำได้ว่าในวันนั้น ผมได้กล่าวถึงความซื่อสัตย์สุจริตในการปฏิบัติราชการด้วย โดยเฉพาะในเรื่องการก่อสร้างอาคารเรียน การซื้อวัสดุอุปกรณ์ และการโยกย้ายครู ผมกล่าวออกไปแรงๆว่า ถ้าทุจริตในเรื่องเหล่านี้ เราคงอยู่ร่วมกันไม่ได้ นอกจากนั้น ผมได้ปรารภถึงโครงการพัฒนาการศึกษาของจังหวัดเชียงราย แต่กล่าวไว้เพียงสั้นๆว่า จะขอนำความคิดนี้ ไปปรึกษาหารือกระทรวงศึกษาธิการก่อน แล้วจึงจะนำรายละเอียดมาปรึกษาหารือท่านทั้งหลายในที่ประชุมคราวต่อไป และแจ้งให้ที่ประชุมได้ทราบว่า การลงไปปรึกษาข้อราชการที่กระทรวงนั้น มีเรื่องสำคัญอีกสองเรื่อง คือเรื่องการซื้อรถยนต์ของจังหวัด และเรื่องผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัด หลังจากการประชุมบรรดาผู้บริหารการศึกษาในจังหวัดอันเป็นการประชุมประจำเดือนครั้งแรกแล้ว สองสามวันจากนั้น ผมก็หันมาประชุมเจ้าหน้าที่ในสำนักงาน ชี้แจงเรื่องการปฏิบัติงานด้านธุรการว่า.... ผมถือหลักเรียบร้อย ราบรื่น สำเร็จ ถูกต้องและรวดเร็ว และถือหลักการบริการครูบาอาจารย์ อำเภอและโรงเรียนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะครูบาอาจารย์ที่จะต้องมาติดต่อยังสำนักงานนั้น ต้องบริการให้ดี มิให้ผู้ใดกระทำตนเป็นเจ้าขุนมูลนายโดยเด็ดขาด ให้ถือหลักว่า ครูบาอาจารย์และประชาชนที่มาติดต่อนั้น จะต้องยิ้มกลับออกไป ไม่ว่าเขาจะสมหวังหรือผิดหวังในสิ่งที่เขาต้องการจากสำนักงานของเรา ท่านผู้ใดที่มีปัญหาอะไร ให้

มาบอกเล่าเก้าสิบ ยินดีเสมอทุกเวลาทุกสถานที่ และผมย้ำว่า อยากเห็นทุกท่านทำงานด้วยความสุขกายสบายใจ แต่ความสุขกายสบายใจนั้น ต้องไม่เกิดจากการเอาเปรียบครูบาอาจารย์หรือการเอาเปรียบราชการ หรือการเอาเปรียบใครในสำนักงานนี้ หน้าที่ของท่านคือการทำงานตามวิธีการที่ว่าไว้ หน้าที่ของผมก็คือการวัดผลของงาน....

ตีฆ้องร้องป่าวให้ไปเชียงรายแผ่นดินทอง

ปัญหาใหญ่ปัญหาหนึ่งซึ่งเผชิญหน้าอยู่อย่างท้าทายต่อวงการศึกษาจังหวัดเชียงราย ก็คือปัญหาการขาดแคลนครู จังหวัดได้ตั้งกรรมการขึ้นสำรวจปัญหานี้ในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ สำรวจแล้วก็พบข้อเท็จจริงว่าจังหวัดเชียงรายขาดแคลนครูประถมศึกษาอย่างรุนแรงโดยเฉลี่ยแล้วครูประถมศึกษาคนหนึ่งต้องสอนนักเรียนถึง ๕๕ คน นี่เป็นรายเฉลี่ยที่คิดถัวกันไปทั้งจังหวัด ถ้าคิดถัวเฉลี่ยเป็นอำเภอกันแล้ว บางอำเภอครูคนหนึ่งต้องสอนนักเรียนถึง ๗๐ คน โดยเฉพาะอำเภอที่อยู่ห่างไกลและการคมนาคมไปมาไม่สะดวกอย่างอำเภอปง อำเภอเทิง อำเภอเชียงของและอำเภอเวียงป่าเป้า และบางตำบลของทุกอำเภอ แม้แต่อำเภอเมือง ก็มีสภาพห่างไกลและไม่สะดวก ปัญหาการขาดแคลนครูของจังหวัดเชียงรายจึงเป็นปัญหายืดเยื้อเรื้อรังมานาน และถ้าคิดหารระหว่างจำนวนครูกับนักเรียนกันเป็นตำบลๆแล้ว ตัวเลขการขาดแคลนครูก็ยิ่งทำให้หดหู่ใจหนักเข้าไปอีก ยิ่งคิดไปถึงโรงเรียนก็ยิ่งทำให้ใจหาย บางโรงเรียน ครูคนหนึ่งต้องสอนนักเรียนถึง ๑๓๐ คน โรงเรียนประเภทนี้เป็นโรงเรียนที่มีครูคนเดียวและต้องสอนทั้ง ๔ ชั้น ครูคนนั้นต้องเป็นทั้งครูใหญ่ ครูน้อยและภารโรงไปด้วยในตัวเสร็จ เมื่อครูคนนั้นงานหนักเป็นภูเขาเลากา

ออกอย่างนี้ เขาก็หาวิธีแก้ไข วิธีแก้ไขที่ดีที่สุดก็คือสอนบ้าง ไม่สอนบ้าง ปิดโรงเรียนเสียบ้างไม่ไปโรงเรียนเสียบ้าง ก็โรงเรียนอยู่ห่างไกลออกอย่างนั้น งานหนักออกอย่างนั้น จะให้เขากระทำฉันใดเล่า สภาพการศึกษาเช่นนี้ เป็นสภาพการศึกษาที่น่าเป็นห่วงยิ่งนัก

ส่วนปัญหาการขาดแคลนครูนั้น มีมากมายหลายประการ **ประการแรก** เพราะจังหวัดเชียงรายเรามีโรงเรียนขนาดเล็กมากเกินไป ผมจำได้ว่าโรงเรียนประถมศึกษาของจังหวัดเชียงรายในขณะนั้นมีถึง ๘๐๐ โรง แต่มีครูประถมศึกษาเพียงสองพันหนึ่งร้อยคนเศษเท่านั้น เฉลี่ยแล้วโรงเรียนหนึ่งมีครูไม่ถึงสามคน โดยข้อเท็จจริงแล้ว โรงเรียนที่มีครูสอนคนเดียวนั้นมีอยู่ไม่ต่ำกว่า ๕๐ โรง ผลการศึกษาของลูกหลานชาวเชียงรายเป็นอย่างไรในสภาพเช่นนั้น ก็น่าที่ท่านจะจินตนาการเอาเองได้ ...แต่ครูไทยเรานั้นเป็นครูที่เก่งที่สุดในโลก คือเป็นครูใหญ่ก็ได้ เป็นครูน้อยก็ได้และเป็นภารโรงก็ได้ในคนๆเดียว สอนเด็กชั้นเดียวก็ได้ สองชั้นสามชั้นหรือสี่ชั้นก็ได้ในคนๆเดียว สอนแล้วทำให้เด็กจบ ป.๔ อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ครูไทยก็ทำได้ สาเหตุแห่งการขาดแคลนครู **ประการที่สอง** ก็คือความกันดารและห่างไกล บางอำเภอนั้นมีคำกล่าวกันว่า ไปแล้วก็ไม่อยากกลับ กลับมาแล้วก็ไม่อยากไปอีกส่วนตำบลที่ห่างไกลนั้นมีอยู่แทบทุกอำเภอแม้แต่อำเภอเมืองโรงเรียนบางโรงกว่าจะเดินทางไปถึงต้องรอนแรมไปถึงสามคืนสามวัน เมื่อสภาพของอำเภอ ตำบล และโรงเรียนบางโรงเป็นอย่างนี้ ครูก็หายาก คนในท้องถิ่นนั้นเองก็ไม่มีแม้เราจะให้ทุนไปเรียนครูที่หมู่บ้านจอมบึงราชบุรี เพราะคนที่จะเรียนให้สูงไปกว่าชั้นประถมศึกษาในบ้านป่าเมืองดอยเช่นนั้นย่อมขาดสิ่งที่เรียกว่า "แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์" สาเหตุแห่งการขาดแคลนครู **ประการที่สาม** ก็คือ การเพิ่มของจำนวนประชากรในจังหวัดเชียงราย นอกจากจะเพิ่มเพราะมีอัตราการเกิดสูงแล้วยังเพิ่มเพราะเหตุที่มีผู้อพยพไปจากจังหวัดต่างๆอีกนับหมื่นๆครอบครัว โดยเฉพาะผู้ที่อพยพไปจากจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มากเป็นพิเศษก็จากจังหวัดร้อยเอ็ด

เมื่อเป็นศึกษาธิการอำเภอพะเยาและศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย
ได้ร่วมกิจกรรมลูกเสือและใช้กิจกรรมลูกเสือในการพบปะครูผู้บริหาร
และในการเสริมสร้างพัฒนาและอบรมครู

มหาสารคาม และขอนแก่น อำเภอที่เขาอพยพไปอยู่กันมากก็คือ อำเภอเทิง อำเภอเมือง และอำเภอเชียงแสน เมื่ออพยพไปสร้างบ้านสร้างเมืองกันขึ้นมาแล้ว ก็สร้างโรงเรียน เมื่อมีโรงเรียนเปิดใหม่ก็ต้องจัดครูไปสอน ครูใหม่ไม่มีก็เจียดเอาครูเก่าไป ทำให้โรงเรียนใหม่ก็ขาดครู โรงเรียนเก่าก็ขาดครูอีก สาเหตุแห่งการขาดแคลนครู **ประการที่สี่** ก็คือ กระทรวงให้อัตราครูไปเชียงรายน้อย ได้ไปเพียงปีละหนึ่งร้อยคนเศษ บรรจุไปแล้วก็เหมือนโยนก้อนกรวดลงในมหาสมุทร ไม่สมน้ำสมเนื้อกับที่มันขาดแคลนครับ... เหมือนเอาเนื้อแมวมาปะเนื้อช้าง โควต้านักเรียนครู ให้อัตราครูมามากก็บรรจุได้ไม่หมด ที่กรมสามัญศึกษา ให้อัตราครูมามากก็บรรจุได้ไม่หมด ที่กรมการฝึกหัดครูให้โควต้ามาน้อย ก็เพราะคิดตามอัตราส่วนของนักเรียนที่จบชั้น ม.ศ. ๓ โรงเรียนมัธยมสามัญศึกษาสมัยนั้น ทั้งรัฐบาลและราษฎรก็มีไม่กี่โรงเรียน แต่กระนั้นก็ดี ถ้าให้โควต้ามากไปกว่านี้ จังหวัดก็มีนักเรียนพอที่จะส่งไปเรียนต่อได้ ถ้าเราได้ครูในท้องถิ่น ปัญหาอัตราว่างหาคนบรรจุไม่ได้ก็จะหมดไป สาเหตุแห่งการขาดแคลนครู**ประการสุดท้าย** ก็คือ จังหวัดเชียงรายนั้นห่างไกลมาก ทำให้เจ้าหน้าที่ระดับสูงขาดความสนใจ นึกถึงเมืองเหนือทีไร ใครๆก็นึกถึงแต่เชียงใหม่ ผมจำได้ว่าเชียงรายนั้นมีโรงเรียนประถมศึกษามากกว่าเชียงใหม่ มีจำนวนประชากรมากกว่าจังหวัดเชียงใหม่ สมัยที่ยังไม่แยกพะเยาไปเป็นจังหวัด มีทรัพย์ในดินสินในน้ำที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์กว่า และมีพื้นที่กว้างขวางกว่า แต่เมื่อพูดถึงจำนวนครูกันแล้ว จังหวัดเชียงรายมีจำนวนครูน้อยกว่าเชียงใหม่นับพันๆคน ความห่างไกลและความไม่สะดวกในการคมนาคม ทำให้เชียงรายถูกทอดทิ้ง สิ่งที่จะถึงเชียงราย ไม่ว่าในกิจการสาขาใดของรัฐ ก็คือสิ่งที่เหลือจากที่อื่นๆ เชียงรายมีสภาพเป็นเมืองปิด ปิดเพราะห่างไกล ปิดเพราะไม่มีใครรู้จักเชียงรายจริง

เมื่อคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาจังหวัดเชียงรายได้ร่วมกันพิจารณาปัญหาและข้อเท็จจริงแล้ว ก็มานั่งร่วมกันพิจารณาหาทางที่จะ

แก้ปัญหาด้านการขาดแคลนครู ในที่สุดพวกเราก็ตกลงกันว่าการแก้ปัญหาการขาดแคลนครูของเชียงรายนั้นมี ๓ วิธี วิธีแรก ก็คือการขอโควต้านักเรียนครูเพิ่ม พร้อมทั้งขออัตราครูเพิ่มไปทางกระทรวงฯ วิธีที่สอง ก็คือการขอจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูที่จังหวัดเชียงราย วิธีที่สาม ก็คือการสรรหาครูช่วยสอน ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

วิธีแรกและวิธีที่สองนั้น ไม่มีปัญหาอะไร เพราะเป็นเรื่องของการทำเอกสารเสนอ ส่วนวิธีที่สามนั้น จำเป็นต้องชี้แจงหลักการ และวิธีการและป่าวประกาศไปตามอำเภอต่าง ๆ ทั้งลายลักษณ์อักษร ทางวาจาในที่ประชุม และการเดินทางไปชี้แจงตามอำเภอและตำบล ซึ่งปรากฏว่า ได้รับผลดีพอสมควร และปรากฏว่ามีพระสงฆ์องค์เจ้าและผู้เรียนจบชั้นประถมปีที่ ๗ และมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ได้สมัครกันเป็นครูช่วยสอนกันประมาณ ๓๐๐ - ๔๐๐ คนในปีนั้น สำหรับบรรดาประชาชนและผู้ปกครองนักเรียนก็ร่วมมือเสียสละกันตามกำลังความสามารถ คือใครมีเงินก็ให้เงิน ใครมีของก็ให้ของ ใครมีข้าวก็ให้ข้าว สิ่งเหล่านี้มิใช่ค่าจ้าง แต่เป็นการแสดงน้ำใจไมตรีต่อกันระหว่างครูช่วยสอนและผู้ปกครองนักเรียนตลอดจนประชาชนทั่วไป มันเป็นเรื่องของความเมตตาปรานีที่ไม่มีการเกณฑ์บังคับ เข้าทำนอง... “อันความกรุณาปรานี จะมีใครบังคับก็หาไม่ หลั่งมาเองเหมือนฝนอันชื่นใจ จากฟากฟ้าสุราลัยสู่แดนดิน” อย่างที่กล่าวไว้ในพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ ๖ เรื่อง เวนิสวานิช ไม่มีผิด

ในระยะนั้น จังหวัดเชียงรายได้ดำเนินการตามโครงการครูช่วยสอนอย่างแข็งขัน ไม่ช้าไม่นานโครงการนี้ก็แพร่หลายออกไปทั่วประเทศ โดยเฉพาะจังหวัดที่มีปัญหาการขาดแคลนครู ก็หาครูมาช่วยสอนกันจ้าละหวั่น และเมื่อวันเวลาได้ผ่านมาระยะหนึ่ง ปัญหาของครูช่วยสอนก็เกิดขึ้น เมื่อครูช่วยสอนมีจำนวนมากขึ้นทั่วประเทศ ก็เกิดมีพลังครูช่วยสอนขึ้นมา ครูเหล่านั้นเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ มากมาย เช่น สิทธิในการเป็นสมาชิกคุรุสภา สิทธิในการสมัครสอบวิชาชุดครู สิทธิในการที่จะได้รับค่าจ้างประจำตลอด

ไปจนถึงสิทธิที่จะเข้ารับราชการครู เหมือนครูบาอาจารย์ทั้งหลาย คือครูช่วยสอนเหล่านี้ เมื่อสอนไปสอนมาก็ติดอกติดใจอยากเป็นครูไปตลอดชีวิตและคิดหลงไปว่าตนเองนั้นก็เหมือนข้าราชการครูผู้หนึ่ง ซึ่งควรมีสิทธิเท่ากัน แต่แท้ที่จริงนั้น เรื่องนี้มันเริ่มจากน้ำใจไมตรีที่มนุษย์พึงมีต่อกันมากกว่าอย่างอื่น อย่างไรก็ตาม เมื่อมีปัญหาทางราชการก็ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันไปเสมอจนปัญหานั้นมันหนักข้อขึ้นและมากเข้า ทางราชการจึงกำหนดระเบียบขึ้นมา กรมสามัญศึกษาเองก็มีระเบียบเกี่ยวกับครูช่วยสอนอย่างเป็นหลักเป็นฐาน ...ตอนหลังๆ เมื่อการศึกษาประชาบาลโอนไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดแล้ว กระทรวงมหาดไทยเองก็กำหนดระเบียบเรื่องครูช่วยสอนนี้ออกมาเช่นเดียวกัน ระเบียบครูช่วยสอนนั้นก็ยังใช้กันมาจนกระทั่งเวลานี้

บัดนี้ จะมีครูช่วยสอนหรือไม่ ไม่ทราบ แต่ที่ทราบ จังหวัดเชียงรายไม่มีแล้ว อย่างไรก็ตามเรื่องครูช่วยสอนนี้ ยังมีปัญหาที่ละเอียดอ่อนหนักขึ้นไปอีกในเวลานั้น กล่าวคือ เมื่อจังหวัดเชียงรายประกาศให้มีครูช่วยสอนได้ บรรดาโรงเรียนหลายโรงก็ขออนุญาตให้มีครูช่วยสอน ทั้งๆ ที่โรงเรียนที่ขอให้มีครูช่วยสอนนั้นไม่มีปัญหาเรื่องการขาดแคลนครูแต่อย่างใด บางแห่งเป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชน ก็ขอให้มีครูช่วยสอน ครูช่วยสอนบางคนเป็นลูกครูใหญ่หรือไม่ก็เป็นลูกครูในโรงเรียนนั้น ครูที่เอาลูกเอาหลานมาเป็นครูช่วยสอน ก็เสียสละเงินเดือนของตนเองให้ไปบ้างเพราะถือว่าถึงอย่างไร แม้ไม่เป็นครูช่วยสอนก็ต้องอุปการะเลี้ยงดูกันอยู่แล้ว การให้มาเป็นครูช่วยสอนทำให้ลูกหลานมีประสบการณ์เพิ่มพูนขึ้นดีกว่าอยู่เฉยๆ เรื่องทำนองดังกล่าวนี้ มีเหตุมีผลพอฟังได้และดูไม่น่าเกลียดอะไร แต่ที่น่าเกลียดก็คือว่า ครูบางคนจ้างให้คนอื่นมาสอนแทน แล้วตนเองไม่มาสอน แต่เอาเวลาราชการไปประกอบธุรกิจส่วนตัวเสีย หรือไม่ก็ไปทำอะไรเหลวไหลเสีย สิ่งเหล่านี้คือข้อเสียหายของโครงการครูช่วยสอนที่ประสบมา ยิ่งเมื่อครูช่วยสอนมีสิทธิมีอะไรมากขึ้น ข้อเสียหาย

ดังกล่าวเหล่านี้ก็มีมากขึ้น แต่จังหวัดก็ได้แก้ไขปัญหาที่ตามมาดังกล่าวเหล่านี้ให้ลุล่วงไปในเวลาต่อมา แม้จังหวัดจะมีโครงการครูช่วยสอน ได้ช่วยผ่อนแรงปัญหาการขาดแคลนครู แต่โครงการนี้เป็นโครงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ไม่ได้แก้ปัญหาการขาดแคลนครูจริง ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ปัญหาการขาดแคลนครูของจังหวัดเชียงรายก็ยังคงมีอยู่ และเมื่อวันเวลาผ่านไป ปัญหาดูจะหนักหนาขึ้นมาทุกวัน ดังนั้น ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๗ ผมจึงเดินทางมาติดต่อกับกรมสามัญศึกษาโดยตรง โดยนำหลักฐานและตัวเลขการขาดแคลนครูของจังหวัดมาเสนอ พร้อมทั้งชี้แจงแสดงเหตุผลต่างๆนานัปการให้คนในส่วนกลางฟัง ตั้งแต่เสมียนไปจนถึงประจำแผนก ตั้งแต่หัวหน้าแผนกไปถึงหัวหน้ากอง ถึงรองอธิบดี อธิบดี รองปลัดกระทรวงและปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ผมเฝ้าเช้าชี้ และชี้แจงแสดงเหตุผลและทางแก้ปัญหากับท่านเหล่านั้นอยู่หลายวัน และในปีนั้นเองที่กระทรวงศึกษาธิการยอมรับหลักการที่จะจัดตั้งวิทยาลัยครูที่เชียงราย และในปีนั้นเองที่กรมสามัญศึกษารับว่าจะจัดสรรอัตราครูไปให้เชียงรายเป็นพิเศษ และในเวลาเดียวกัน ทางกรมการฝึกหัดครูก็ได้เพิ่มโควต้านักเรียนครูให้มากกว่าเดิม

ผมจำได้ว่า สำหรับอัตราครูนั้น กรมสามัญศึกษาให้ไปถึง ๔๕๐ อัตรา มีทั้งอัตราปริญญาตรี อัตราอนุปริญญาและอัตราครูจัตวา ตลอดจนอัตราจ้าง แต่ทั้งนี้กรมสามัญศึกษาสมัยนั้นมีเงื่อนไขอยู่ว่า ..... ถ้าจังหวัดเชียงรายบรรจุไม่หมดตามอัตราที่จัดสรรให้ไป ก็จะโอนอัตราที่เหลือให้ที่อื่น

เงื่อนไขข้อนี้ ทำให้ผมเกิดความร้อนจี้ขึ้นมาที่หัวใจ กินไม่ได้นอนไม่หลับมีความกระสับกระส่ายกับสิ่งที่ได้มาใหม่ คือ อัตราครูอยู่หลายวัน เพราะข้อเท็จจริงในตอนนั้น นักเรียนครูที่จะจบมาเป็นครูมีเพียงหนึ่งร้อยคนเศษ ซึ่งก็เป็นอัตราจัตวา คือ ป.กศ. เสียประมาณ ๘๐ คน เท่านั้น ส่วนผู้ที่จบอนุปริญญา คือ ป.กศ.สูง ก็จะจบออกมาเพียง ๓๐ คนเศษ สำหรับผู้ที่จบปริญญาเท่าที่ทราบมาก็มีเพียงสองสามคน และไม่ทราบแน่ชัดอีกว่า

ผู้ที่จบการศึกษาเหล่านี้จะเรียนต่ออีกกี่คน เขาจะมาหรือไม่มา จะเรียนต่อหรือไม่ เป็นสิทธิที่เขาจะทำได้ ผมจำได้ดีว่า เมื่อติดต่อกับทางกระทรวงเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็ได้เดินทางกลับเชียงรายด้วยความอิ่มเอิบใจ ที่ต่อไปนี้จังหวัดเชียงรายจะได้มีครูสอนมากขึ้น และเมื่อข่าวการจัดสรรอัตราครูของกรมไปจังหวัด บรรดาผู้คนที่อยู่ในวงการศึกษาต่างก็พากันอิ่มเอิบใจเช่นเดียวกัน แต่ผมก็จำได้ดีอีกเช่นเดียวกันว่า เงื่อนไขที่กรมตั้งมาว่าถ้าบรรจุไม่หมด ต้องคืนนั้นเป็นเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความกระอักกระอ่วนใจและวุ่นวายใจไม่น้อย เพราะรู้อยู่ดีว่า ถึงอย่างไรก็คงหาครูมาบรรจุ ๔๕๐ คนจนครบถ้วนไม่ได้แน่ แต่ฝันเอาว่าถึงอย่างไร ก็ต้องหาทางบรรจุใหม่ให้หมดจนได้ มีวิชาอยู่กับตัวกลัวอะไร ชีวิตไม่ปลดปลงคงได้ดี สุนทรภู่ท่านรจนาไว้ดังนี้

วันหนึ่ง ผมได้ประชุมคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาของจังหวัดแล้วได้เสนอโครงการจัดหาครูเพื่อมาบรรจุให้ทันในปีการศึกษาหน้า เนื้อหาสาระของโครงการนี้คือ การเอาสถิติของจังหวัดต่างๆมาพิจารณาโดยเฉพาะจังหวัดที่เป็นที่ตั้งของวิทยาลัยครูหรือโรงเรียนฝึกหัดครู รวมทั้งจังหวัดที่ต้องส่งนักเรียนฝึกหัดครูไปเรียนในวิทยาลัยครูแห่งนั้นว่า จังหวัดเหล่านั้นมีการขาดแคลนครูหรือไม่? จากการศึกษาพิจารณาดังกล่าวก็พบว่าในภาคเหนือนั้นจังหวัดเชียงใหม่ไม่ขาดแคลนครูเลย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น ปรากฏว่าจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด และอุบลราชธานียังมีครูที่จบออกไปแล้ว ไม่ได้รับราชการครูอีกจำนวนมาก ในภาคกลางนั้นมีหลายจังหวัดที่ไม่ขาดครูเลย บางจังหวัดอัตราเหลือด้วยซ้ำไป ในภาคตะวันออกนั้น จังหวัดฉะเชิงเทราไม่ขาดครู แต่ก็มีวิทยาลัยครู ผมก็เสนอที่ประชุมว่าจะขอเดินทางไปจังหวัดต่างๆเหล่านั้น ที่มีวิทยาลัยหรือโรงเรียนฝึกหัดครู ไปชี้แจงเรื่องราวของจังหวัดเชียงรายและชักชวนเขามาเป็นครูที่เชียงรายดู แม้เชียงรายจะห่างไกล แต่ถ้าพูดให้เขาเข้าใจสภาพจังหวัด เขาอาจมาอยู่กับเราก็ได้ เพราะความเข้าใจเป็นเรื่องสำคัญ

ที่สุดที่จะบันดาลให้เขาตัดสินใจได้

ที่ประชุมวันนั้นเห็นดีในโครงการจัดหาครู ทั้งหลักการและวิธีการ และอนุมัติให้ผมดำเนินงานตามที่เสนอนั้นได้ตามที่ผมสะดวก ผมก็เริ่มกำหนดแผนการที่จะเดินทางไปที่นั่นและที่นี่ พร้อมอุปกรณ์คือแผนที่และรูปภาพ พร้อมกับความหวังที่ว่า เขาเหล่านั้นจะชักชวนกันมาเป็นครูที่เชียงราย

ผมออกเดินทางจากเชียงรายไปพูดกับนักศึกษาครูปีสุดท้ายตามวิทยาลัยครูต่างๆ แทบทั่วประเทศไทย โดยไปที่วิทยาลัยครูเชียงใหม่ใกล้ๆ เสียก่อน แล้วจึงพเนจรไปภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไปถึงวิทยาลัยครูมหาสารคามและไปถึงอุบลราชธานี ในจังหวัดภาคกลาง ก็ไปพูดกับนักศึกษาวิทยาลัยครูเพชรบุรีและฉะเชิงเทรา ในกรุงเทพฯ ก็ไปพูดกับนักศึกษาวิทยาลัยครูพระนคร สวนสุนันทา บ้านสมเด็จฯ และจันทรเกษม นักศึกษาครูปีสุดท้ายของสถาบันต่างๆเหล่านี้ เป็นพวกวุฒิ ป.กศ. และ ป.กศ.สูง

วันสุดท้ายของโครงการ ผมไปพูดกับนิสิตวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ด้วย รวมเวลาที่ใช้ในการร่อนเร่พเนจรไปจารนัยที่นั่นที่นี่ ก็เป็นเวลา ๑๕ วัน แต่ละแห่งผมจะใช้เวลาพูดประมาณ ๓ ชั่วโมง อุปกรณ์การพูดก็คือแผนที่จังหวัดเชียงรายและเส้นทางคมนาคมที่จะไปถึงเชียงราย ระหว่างที่พูดก็จะบอกเล่าเก้าสิบและสาธยายสภาพ ต่างๆของจังหวัดเชียงราย ทั้งสภาพประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งถ้อยคำที่เร่งเร้ายั่วยุให้เดินทางกันไปทำงานที่นั่น ด้วยความหวังที่ว่า แม้จังหวัดเชียงรายจะอยู่ไกล แต่ถ้าเขาเข้าใจสภาพของจังหวัดโดยละเอียดพอควรก็คงจะชี้ชวนไปที่นั่นกันได้บ้าง

วิทยาลัยครูต่างๆทุกแห่งที่ไปได้ให้ความสนใจและให้ความร่วมมือเป็นอันดี เขาว่ามีจังหวัดเดียวและจังหวัดแรกที่ไปชักชวนครูให้ออกนอกบ้านไปทำงานไกลๆ ในการพูดจาปราศรัยนั้น ผมก็พยายามยกแม่น้ำทั้งห้าพูดจาหว่านล้อมให้เขายอมไปและพูดจาปราศรัยกับเขาอย่างสิ้นไส้

สิ้นพุง สิ้นความรู้ความสามารถเลยทีเดียว ผมสารภาพกับเขาว่า ที่ผมมาชักชวนไปทำงานด้วยกันที่เชียงรายนี้ มิใช่เพราะเชียงรายเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของผม มิใช่เพราะเชียงรายเป็นบ้านเมียของผม และมิใช่เพราะเชียงรายเป็นบ้านปู่ย่าตายายผมแต่อย่างใด แต่ที่มาชวนไป ก็เพราะเห็นว่าทุกกระเบียดนิ้วของเชียงรายเป็นผืนแผ่นดินไทย ผมเองเป็นคนจังหวัดพัทลุงเกือบใต้สุดของเมืองไทย ปู่ย่าตายายก็เป็นคนที่นั่น ภรรยาก็เป็นคนจังหวัดแพร่ แต่ที่ผมตัดสินใจไปอยู่เชียงรายก็เพราะถือว่าทุกกระเบียดนิ้วของเชียงรายเป็นแผ่นดินไทย อันเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่จะต้องมีหน้าที่ปกปักรักษา ทำนุ บำรุงตามความรู้ ความสามารถที่ตนมี อย่างเรียนครูก็ไปเป็นครูที่เชียงราย เป็นต้น แม้ท่านจะไปเป็นครูที่เชียงราย ผมก็รับรองว่าท่านจะไม่หายไปไหน แต่อยู่ที่เมืองไทยนี่เอง คนที่ฉลาดและชาติที่มีคนกล้าหาญอย่างคนอังกฤษเขาไม่เคยห่วงบ้าน เขาลงเรือข้ามน้ำข้ามทะเลออกนอกบ้าน นอกประเทศอังกฤษ เขาเสี่ยง เขาสู้ เขาเสียสละ จนกระทั่งตัวตาย เขาก็ไม่เสียดายชีวิตจนสามารถสร้างประเทศอังกฤษใหม่ได้มากมายในทวีปเอเชีย อังกฤษก็มาได้อินเดียเป็นเมืองขึ้น มาได้ศรีลังกาได้พม่า มาเลเซีย สิงคโปร์ และได้เกาะเล็กเกาะน้อยมากมาย เขาได้ทั้งทวีปอย่างทวีปออสเตรเลียและประเทศนิวซีแลนด์ เขาได้อเมริกา แคนนาดามีอาณาเขตประเทศอังกฤษไปทั่วโลก ประเทศอังกฤษจึงเป็นประเทศที่ได้ชื่อว่าดวงอาทิตย์ไม่รู้จักตก ทั้งนี้และทั้งนั้น เป็นเพราะคนอังกฤษไม่คิดห่วงบ้าน กล้าหาญและฉลาด ผมกล่าวต่อไปว่า... ผมไม่ต้องการมาชักชวนท่านให้ผจญภัย สู้ เสี่ยง และเสียสละปานนั้น แต่ผมต้องการมาเชิญชวนท่านไปทำงานกินเงินเดือนที่เชียงราย ... เชียงรายที่มีแผ่นดินทุกกระเบียดนิ้วเป็นแผ่นดินไทย จริงอยู่... ผมสาธยายต่อไป.. จอห์น โฮเวิร์ด เพนย์ ว่าไว้ใน โฮมสวีทโฮม ว่า ไม่มีที่ไหนจะเหมือนบ้าน ... ถูกแล้ว..ย่อมไม่มีที่ไหนจะเหมือนบ้าน แต่ถ้าท่านไปมีบ้านที่เชียงราย บ้านท่านที่เชียงรายก็จะไม่มีที่ไหนเหมือนเช่นกัน จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่อาภัพ... ผม

สาธยายต่อด้วยเสียงละห้อย เพราะไม่ค่อยมีใครไปถึง และมักไม่มีใครรู้จักจริง ด้วยเมื่อนึกถึงเมืองเหนือ คนก็มักนึกถึงเชียงใหม่ แต่เชียงรายจะไม่เป็นเมืองอาภัพเลยถ้าคนนั้นรู้จักเชียงรายดีและได้อยู่

ที่เชียงราย แท้ที่จริงนั้นเชียงรายเป็นจังหวัดที่เป็นบ่อเกิดแห่งสารัตถะของประวัติศาสตร์ไทย โยนกนาคนครเชียงแสนนั้น เป็นเมืองหลวงแห่งแรกของประเทศไทยก็ว่าได้ ปัจจุบัน อำเภอเมืองเชียงแสนอันเป็นอำเภอหนึ่งของเชียงรายนั้น อิ่มเอมไปด้วยร่องรอยของประวัติศาสตร์ พ่อขุนเม็งรายนั้น ท่านทรงสร้างเมืองเชียงรายและก็ทรงย้ายมาสร้างเชียงใหม่ แล้วท่านก็ทรงสร้างอาณาจักรลานนาไทย ท่านทรงเป็นพระสหายร่วมสมัยกับ พ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัย อาณาจักรลานนาไทยเป็นอาณาจักรอันยิ่งใหญ่ในโบราณกาล แม้ในกาลปัจจุบัน อาณาจักรลานนาไทยก็ไม่เป็นสองรองใคร และเชียงรายเป็นแห่งแรกของอาณาจักรอันรุ่งเรืองแห่งนี้... เสียทีที่ไม่มีใครรู้มากนัก

พระรามาธิบดีที่ ๑ อู่ทอง ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยานั้น ท่านทรงเป็นปฐมกษัตริย์กรุงศรีอยุธยา ที่มาจากราชวงศ์เชียงราย เชียงรายเป็นจังหวัดที่ยิ่งใหญ่มาแล้วในประวัติศาสตร์ ปัจจุบันนี้ เชียงรายก็มิได้น้อยหน้าใคร ใครไปเป็นครูที่นั่น ทำงานที่นั่น ได้ผ่านที่นั่น จะต้องเป็นคนยิ่งใหญ่... ผมปลุกใจ ความยิ่งใหญ่ของคน มิได้อยู่ที่ความกลัว กลัวความไกลและกลัวความทุกข์ยาก คนที่กลัวความทุกข์ยาก กลัวความห่างไกล จะยิ่งใหญ่ไม่ได้ จะจำเริญมิได้ เพราะคนที่ไม่เคยผ่านความทุกข์ยากลำบากนั้นย่อมจำเริญมิได้ ที่กล่าวมานี้ เป็นคำกล่าวที่ดีแล้วหรือเป็นสุภาษิตของชาวเยอรมัน ดังนั้น คนที่ติดแต่บ้านช่องห้องหอของตน ก็จะเป็นคนยิ่งใหญ่ไม่ได้โดยเด็ดขาด เพราะพุทธศาสนามิได้ยิ่งใหญ่ในประเทศอินเดีย แต่มายิ่งใหญ่ในประเทศไทย จีน พม่า หมายความว่า คนเราจะเป็นใหญ่ต้องไปยิ่งใหญ่ที่อื่น นอกบ้านนอกเมืองตน ดังนั้น ใครที่ต้องการความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต จำเป็นต้องไปที่อื่น และจังหวัดเชียงราย คือโอกาสทองของท่าน..

ผมเร้าใจ

จังหวัดเชียงราย เป็นจังหวัดที่อยู่เหนือสุดของประเทศไทย ไม่มีจังหวัดใดอีกแล้วในประเทศนี้ที่จะเหนือเชียงรายไปได้ ที่อำเภอแม่สาย มีแม่น้ำแม่สายกั้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยกับพม่า ที่หน้าสะพานด้านประเทศไทย เขามีป้ายใหญ่เขียนไว้ว่า “สุดยอดแห่งสยาม” ใครได้ไปอยู่เชียงราย ก็ย่อมได้ชื่อว่า “สุดยอดแห่งมนุษย์” ผมย้อมใจต่อไป... จังหวัดเชียงรายนั้นเป็นจังหวัดหนึ่งในสองจังหวัดของประเทศไทย ที่มีอาณาเขตติดต่อกับต่างประเทศถึงสองประเทศ คือประเทศลาวและพม่า อีกจังหวัดหนึ่งก็คืออุบลราชธานีที่มีอาณาเขตติดต่อกับลาวและเขมร ใครที่ได้ไปอยู่เชียงรายก็ย่อมได้มีโอกาสไปต่างประเทศเสมอไปโดยไม่ต้องสอบ ไม่ต้องเสียเงินเสียทองอะไรมากนักหนา และใครจะไปจะมาวันละกี่ครั้งกี่หนก็ย่อมกระทำได้ดังใจนึก เพียงไปที่อำเภอแม่สายและเชียงของ ของจังหวัดเชียงราย ก็ไปได้ทุกเวลา จังหวัดเชียงรายนั้น ถ้าเพียงดูแต่แผนที่ก็จะมีแต่ภูเขา ภูเขาจังหวัดเชียงรายนั้นมี แต่พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบมากกว่าภูเขา พื้นที่ราบสำหรับการทำนาและเพาะปลูกนั้นมีเท่ากันกับพื้นที่ของเชียงใหม่บวกลำปางและบวกลำพูน ความงามของสาวชาวเชียงรายไม่แพ้ความงามของสาวที่ใดในเมืองไทย จังหวัดเชียงรายจึงมีสมญานามใหม่ว่าจังหวัดเชียงหาย คือหนุ่มคนใดไปเชียงรายแล้ว ก็หายไปเลยไม่ยอมกลับบ้านกลับช่อง แต่เขาจะไม่หายไปไหน เขาจะหายไปอยู่ในอ้อมแขนของสาวชาวเชียงราย (ประโยคนี้ ทำให้เลือดหนุ่มของครูหนุ่มเดือดพล่าน...เป็นที่ครึกครื้นกันมาก)

แต่ผมก็กล่าวเร้าใจและปลุกใจต่อไปว่า...นอกจากเชียงรายจะมีข้าวปลาธัญญาหารอุดมสมบูรณ์แล้ว เชียงรายยังมีทรัพย์ในดินสินในน้ำเนืองนอง เหลือคณานับ ไม้สัก แร่ดีบุก ยาสูบ พืชผักและผลไม้ ก็มีมากมาย น้ำใจชาวเชียงรายก็มิได้แห้งแล้ง แต่ชุ่มเย็นเป็นที่น่ารักยิ่งนัก และถือกันว่า “เป็นธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณ ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ” ดังนั้น

ท่านจะได้รับการต้อนรับอย่างดีถ้าท่านมีโอกาสไปทำงานที่นั่น

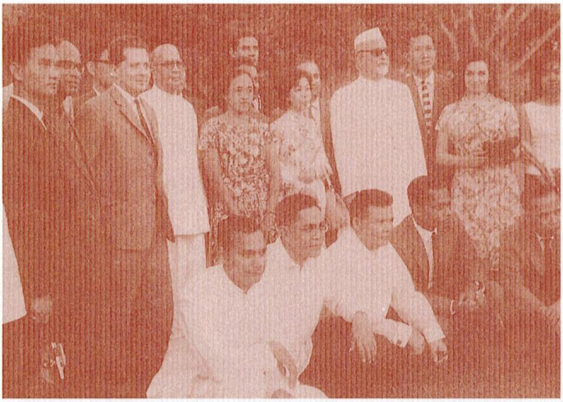
ส่วนความงามตามธรรมชาตินั้น เชียงรายก็มีกว๊านพะเยา ซึ่งเป็นทะเลสาบน้ำจืดที่สวยที่สุดในภาคเหนือ ริมฝั่งกว๊านด้านที่ติดกับเมืองพะเยานั้น จะมีถนนโดยรอบ ฝั่งกว๊านด้านโน้นก็เป็นทิวเขาสูงยาวเหยียดสุดสายตา และบังเอิญทิวเขานั้นจะอยู่ทางด้านทิศตะวันตก แน่นอนที่เดียวพระอาทิตย์ก็ชอบตกที่นั่น ในยามเย็นเช่นนั้น จะทำให้ภูมิภาพของกว๊านพะเยาสวยงามมากขึ้นเพราะแสงอาทิตย์จะสาดสีทองขึ้นสู่ท้องฟ้าแล้วสะท้อนลงมาถูกน้ำในกว๊าน ทำให้น้ำในกว๊านเป็นสีทอง มองแล้วเหมือนได้ไปเยือนแดนสวรรค์ บรรยากาศเช่นนั้น หาได้ไม่ง่ายนักในเมืองไทย แต่หาได้ง่ายที่พะเยา เชียงราย

เมื่อผมได้กล่าวถึงสภาพทั่วไปของจังหวัดเชียงรายแล้ว ก็ได้กล่าวสืบไปถึงสภาพการศึกษาของจังหวัด สภาพอำเภอต่างๆ ตลอดจนถึงเส้นทางที่จะไปเชียงราย ทั้งทางรถยนต์ รถไฟ และเครื่องบิน นอกจากนั้น ได้ชี้แจงถึงหลักการ วิธีการ และกระบวนการในการสอบ แต่ก็กระซิบบอกเขาว่าไม่น่าหนักใจอะไร เพราะเชียงรายได้อัตราครูมามาก มากจนอาจจะเหลือเฟือเสียอีก หากไม่มีใครไปในปีนี้ สิ่งที่ผมบอกเล่าเก้าสิบกับเขาอีกเรื่องหนึ่งก็คือ การพัฒนาการศึกษาของจังหวัดเชียงราย และบอกว่า ถ้าได้พวกเขาไปช่วยด้วย โครงการเหล่านั้นก็สำเร็จ แต่ถ้าไปกันน้อยหรือไม่มีใครไป ก็อาจจะต้องประสบเคราะห์กรรมแน่นอน นอกจากนั้น ผมได้กล่าวถึงวัฒนธรรมประเพณีอันดีของท้องถิ่น เช่น ประเพณีสงกรานต์ ว่ามีกิจกรรมอย่างไรในวันนั้น และสนุกสนานแค่ไหน กล่าวถึงประเพณีลอยกระทงและประเพณีอื่นๆ รวมทั้งประเพณีการแอ่วสาว แล้วก็กล่าวเป็นเชิงแสดงความหวังว่าเดือนเมษายนนี้ เราพบกันที่เชียงราย เดือนที่ผมไปพบไปพูดกับนักศึกษาและนิสิตเหล่านั้น เป็นช่วงปลายเดือนมกราคมและต้นกุมภาพันธ์ เมื่อจบโปรแกรมลงแล้ว ก็ยังไม่มั่นใจนักว่า การพบปะพูดจานั้นจะได้ผล ความวิตกกังวลก็ยังติดอยู่กับอกกับใจอย่างไม่มีใครปลด

ทิ้งได้ แต่ผมก็ปลงตกเสียว่า ในวันเวลาที่มีอยู่ ได้ดำเนินการแสวงหาครูอย่างดีที่สุดแล้ว

เมื่อถึงเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๐๘ เข้าจริงๆ จังหวัดก็ประกาศรับสมัครครู และส่งประกาศนั้นไปยังจังหวัดต่างๆล่วงหน้าในเวลาเป็นเดือน เสี่ยงทายไปอย่างนั้นเอง ในเวลาเดียวกัน จังหวัดก็ส่งประกาศนั้นไปกระจายเสียงตามสถานีวิทยุต่างๆ ทั้งของท้องถิ่นและของกรมประชาสัมพันธ์กระจายเสียงไปทั่วประเทศ ฝ่ายหนังสือพิมพ์ก็ส่งประกาศไปประกาศทั่วประเทศอีกเหมือนกัน

เมื่อถึงวันกำหนดของการรับสมัคร ปรากฏว่ามีนิสิต นักศึกษา จากวิทยาลัยต่างๆไปสมัครกันคึกคัก ระหว่างวันรับสมัครนั่นเอง ก็ทำให้เกิดความปริวิตกอีกประการหนึ่งว่าอัตราครูที่มีอยู่นั้นมันอาจไม่เพียงพอเสียแล้ว ในใจจริงนั้น ผมไม่อยากให้คนที่ต้องออกเดินทางจากต่างถิ่นที่ห่างไกลประสบกับความผิดหวัง แต่ปรากฏว่า เมื่อถึงวันสุดท้ายของการประกาศรับก็ได้ครูเต็มตามจำนวนที่ต้องการ จะขาดจะเกินก็มีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ไม่สร้างความลำบากใจอะไรให้จนแก้ปัญหาไม่ได้ จังหวัดสามารถใช้อัตราเก่าที่ว่างอยู่ซู้ซี้รับผู้ไปสมัครจนครบหมดทุกคน โดยเฉพาะผู้ที่จบจากวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตรนั้น ไปกันร่วม ๒๐ คน นอกจากนั้น ก็เป็นผู้ที่จบ ป.กศ. และ ป.กศ.สูง จากวิทยาลัยครูต่างๆที่ไปพูดไว้แทบทั่วประเทศ ครูจังหวัดเชียงรายรุ่นนั้น จึงเป็นรุ่นที่หล่อหลอมให้เชียงรายเป็นเมืองไทย คือมีครูจากเหนือ จากใต้ จากตะวันออก จากตะวันตกและจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไปเป็นครูที่เชียงรายกันอย่างที่ไม่เคยมีปรากฏการณ์เช่นนั้นมาแต่ก่อน นับเป็นโอกาสทองของเชียงราย และของวงการศึกษาธิการจังหวัดเชียงรายที่จะได้ใช้คนหนุ่มที่มีอุดมการณ์เหล่านี้พัฒนาการศึกษาของจังหวัดเชียงรายต่อไป

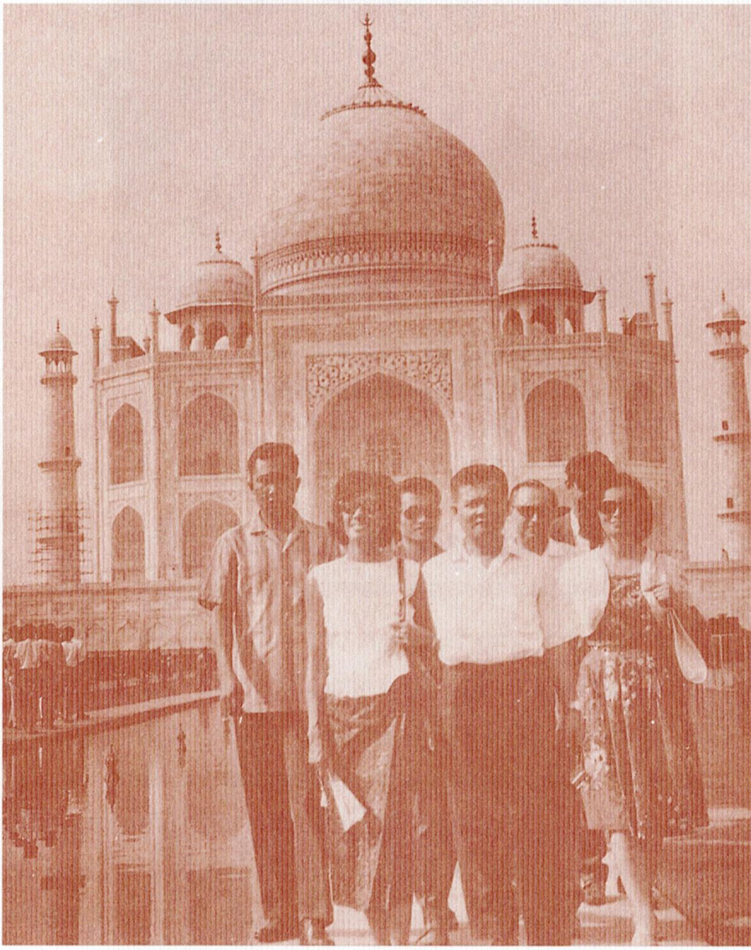

ไปอบรมที่อินเดียด้วยทุนยูเนสโก และเข้าพบรองประธานาธิบดีอินเดีย ขณะเป็นศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย

ไปอินเดียแดนอาถรรพ์

ผมเดินทางมากระทรวงศึกษาธิการตามที่กระทรวงต้องการตัว เมื่อพบกับท่าน ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ท่านอาจารย์อภัย จันทวิมล บอกว่ากระทรวงศึกษาธิการประสงค์จะส่งไปอบรมวิชาการบริหารและการวางแผนที่กรุงนิวเดลี ประเทศอินเดีย เป็นระยะเวลา ๔ เดือน และท่านกล่าวต่อไปว่า การไปประเทศอินเดียนี้ไม่มีใครอยากจะไปกัน เพราะเป็นประเทศที่แห้งแล้งยากจน ไม่มีอะไรน่าตื่นตาตื่นใจเหมือนกับไปอเมริกา กระทรวงศึกษาธิการเองก็ไม่อยากบังคับอะไร จึงเรียกมาถามความสมัครใจก่อน

ผมคิดอะไรอยู่ครู่หนึ่งตามประสาเพราะมันเป็นเรื่องที่น่าคิดอยู่บ้าง แต่ในที่สุดก็กราบเรียนตอบตกลงกับท่านว่า ผมมีความยินดีที่จะไปอินเดีย และได้ชี้แจงเหตุผลของการไปให้ท่านฟังว่า ผมเองนั้นไม่เคยไปเมืองนอก

*ศึกษาธิการจังหวัดเชียงรายถ่ายภาพร่วมกับผู้มาอบรมหลักสูตรบริหาร
และวางแผนที่ทัชมาฮาล อินเดีย*

กับเขา ไปครั้งแรกได้ไปประเทศใกล้ๆ อย่างอินเดียก็ดีเหมือนกัน เพราะประเทศนั้นไม่ต่างกับไทยนัก อีกประการหนึ่งก็คือว่า การไปเมืองนอกเมืองนานั้นคงจะมีประสบการณ์เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการได้ไปอบรมในวิชาที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานโดยตรง ก็คงมีประโยชน์ คือคงได้ความรู้ ได้ความคิดและได้ความเห็นเปรียบเทียบกับบ้านเมืองของเรา การเปรียบเทียบย่อมสามารถมองเห็นจุดดีและจุดด้อยทั้งของเขาและของเราได้ และประการสุดท้ายก็คือว่า การไปศึกษาอบรมยังประเทศอินเดียนั้น แม้จะต้องพบกับความแห้งแล้งของอากาศและความยากจนของผู้คนก็ตาม สิ่งเหล่านี้ย่อมบันดาลให้เกิดความรู้ ความรู้ที่จะเป็นครูที่ดีและเป็นสิ่งที่มีคุณค่าสำหรับปัญญา ความคิด ความอดทน ของคนที่ต้องมีชีวิตอยู่ต่อไปในโลกมนุษย์

ท่านอาจารย์อ้อภัยฯ มีสีหน้าและท่าทางดีใจในคำรับปากและเหตุผลสั้นๆ ของผม ท่านจึงเล่าให้ฟังว่า ท่านเรียกมาถามสองสามรายแล้วล้วนแต่ปฏิเสธ อ้างเหตุผลและอ้างความจำเป็นต่างๆนานา ทั้งส่วนตัวและราชการ ท่านบอกว่าท่านกลุ้มใจอยู่เป็นอันมาก อยากจะคืนทุนที่เขาให้มาด้วยซ้ำไป และกล่าวต่อไปว่า เมื่อรับปากรับคำกันไม่ยากอย่างนี้ก็ดีใจและจะได้แจ้งไปที่เจ้าของทุน

เมื่อได้สนทนาปราศรัยกับท่านอีกครู่หนึ่งก็ถึงปัญหาที่ผมเรียนปรึกษาท่าน ปัญหานั้นมิได้เกี่ยวกับปัญหาการไปเมืองนอก แต่เป็นปัญหาเกี่ยวกับการสอบเลื่อนชั้น คือการสอบเลื่อนชั้นจากศึกษาธิการจังหวัดชั้นโทเป็นศึกษาธิการจังหวัดชั้นเอก เพราะระยะนั้นผมกำลังเป็นศึกษาชั้นโทอยู่ การสอบเลื่อนชั้นนั้นจะสอบกันในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๗ นั้นเอง

สำหรับการไปอบรมยังประเทศอินเดียนั้น จะอบรมกันระหว่างเดือนกรกฎาคม-เดือนตุลาคม ๒๕๐๗ เพราะฉะนั้นระหว่างที่มีการสมัครและการสอบ ผมมิได้อยู่ในเมืองไทย ถ้าพลาดโอกาสการสอบชั้นเอกคราวนี้ไปก็ต้องเสียเวลาอีกสองปี เพราะการสอบเลื่อนชั้นนั้นสองปีเขากระทำกันครั้งหนึ่ง จึงใคร่ขอความกรุณากระทรวงศึกษาธิการจัดการอย่างใดใน

เรื่องนี้ด้วย

ท่านปลัดกระทรวงบอกว่า ปัญหานี้ก็สำคัญ และกระทรวงต้องคิดหาหนทางช่วยเหลือแน่ แต่ตอนนั้นท่านยังคิดไม่ออกว่าจะหาหนทางช่วยเหลืออย่างไรดี แต่ท่านย้ำว่า ปัญหานี้จะต้องหาทางออกจนได้ ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

และท่านได้กล่าวด้วยความชื่นชมต่อไปว่า เวลานั้นผมได้รับทุนอีกทุนหนึ่ง เป็นทุนจากสถานทูตสหรัฐอเมริกา เชิญเจาะจงตัวมาให้ไปดูงานการศึกษาประเทศนั้น ท่านบอกว่าเป็นเวลา ๔ เดือนเหมือนกัน แต่เรากำหนดเวลาการเดินทางเองได้ ดังนั้น ไปอินเดียเสียก่อนแล้วค่อยเดินทางไปอเมริกาก็ได้ ผมก็ตกลงตามที่ท่านแนะนำไว้ทุกประการ แล้วกลับขึ้นไปทำงานที่เชียงรายรอเดินทาง

ก่อนหน้าที่จะออกเดินทางไปประเทศอินเดียประมาณหนึ่งสัปดาห์ ผมก็เดินทางลงมาจากเชียงรายเพื่อจัดทำพาสปอร์ต วีซ่า ปลูกฝีฉีดยาตามธรรมเนียม วันแรกที่มาถึงก็รี่เข้าไปกราบเรียนท่านปลัดกระทรวงทันที ท่านบอกว่าท่านหาทางออกเรื่องการสอบของผมได้แล้ว คือกระทรวงจะประกาศสอบในวันพฤหัสบดีที่จะถึงนี้ แล้วให้ผมทำใบสมัครไว้ให้เรียบร้อยก่อนออกเดินทางไปในวันศุกร์ และในวันศุกร์ก่อนออกเดินทาง ทางกระทรวงก็จะสอบสัมภาษณ์ไว้เสียเลย เมื่อถึงวันสอบในเดือนกันยายน ๒๕๐๗ กระทรวงศึกษาธิการก็จะส่งกระดาษข้อสอบไปยังสถานทูตไทยในกรุงนิวเดลี และให้ไปนั่งสอบเอาชั้นเอกที่นั่น ในเวลาเดียวกันกระทรวงก็จะแต่งตั้งท่านทูตเป็นประธานดำเนินการสอบตามวันเวลาและตามตารางสอบกันในเมืองไทย สอบเสร็จก็ขอให้ทางสถานทูตส่งคำตอบมายังกระทรวงศึกษาธิการ

ท่านปลัดบอกว่า เรื่องเช่นนี้กระทรวงศึกษาธิการยังไม่เคยกระทำมาก่อน และท่านกล่าวต่อไปว่า แต่ก็ไม่มีเหตุผลอะไรที่เราจะกระทำในสิ่งที่ไม่เคยทำมาก่อนไม่ได้ กระทรวงศึกษาธิการจะต้องกระทำในสิ่งที่ไม่

เคยกระทำเสียบ้าง และมองไม่เห็นว่ามันจะขัดกับระเบียบและกฎหมายที่ตรงไหน ท่านเน้น อาจจะไม่เคยกระทำกันมาจนเป็นประเพณีนั่นเอง แต่ประเพณีก็ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ ความจำเป็นและเหตุผล ความจำเป็นบางทีจะมามัวนึกถึงประเพณีอยู่ไม่ได้

ผมนั่งฟังท่านสาธยายแก้ปัญหาให้ด้วยความซาบซึ้งและภาคภูมิใจยิ่งนัก

วันนั้น ผมลาจากท่านมาดำเนินงานธุรการเกี่ยวกับการไปเมืองนอกด้วยความปลอดโปร่งเป็นที่สุด และเมื่อวันศุกร์มาถึง ประมาณบ่ายสองโมง ท่านปลัดกระทรวงก็นัดผมเข้าสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์นั้นเป็นการสอบสัมภาษณ์ที่มีกรรมการมากที่สุดในชีวิต รู้สึกว่ามีกรรมการมาสอบคนๆเดียว ถึง ๙ คน มีท่านปลัดกระทรวง รองปลัดกระทรวง อธิบดีกรมที่มีโรงเรียน ผู้อำนวยการกองแผนงาน หัวหน้ากองกลางสำนักงานปลัดกระทรวง นอกจากกรรมการจะมีมากที่สุดแล้ว การสอบก็เป็นการสอบที่ยาวนานที่สุด กว่าจะสอบเสร็จได้ก็ดูเหมือนจะถึงบ่ายสามโมงเศษ

และทันทีที่การสอบเสร็จสิ้นลง ท่านประธานคือท่านปลัดกระทรวงก็กล่าวขึ้นว่า มีใครจะถามอะไรอีกไหม? ก็ไม่ปรากฏว่าท่านผู้ใดถามอะไรอีก

ท่านจึงกล่าวอีกว่า... ใครให้คะแนนเท่าไหร่จากคะแนนเต็มหนึ่งร้อย?

กรรมการทุกท่านได้ฟังแล้วก็อมยิ้ม มิได้ปริปากพูดแต่อย่างใด

เมื่อกรรมการมิได้กล่าวอะไรออกมาให้เป็นที่ปรากฏเช่นนั้น ท่านจึงกล่าวอีกว่า "ผมให้เก้าสิบเจ็ดแต้ม นอกนั้นก็แล้วแต่ข้อพิจารณาวินิจฉัยของท่าน"

เมื่อท่านกล่าวเสร็จแล้ว ท่านก็ลุกขึ้นจากโต๊ะมาที่ๆผมนั่ง ผมลุกขึ้นยืน ท่านจับมือผมแน่นกล่าวว่า... ขอให้เดินทางไปกลับโดยสวัสดิภาพ

ผมกราบลาท่านปลัดกระทรวงและท่านกรรมการทุกท่าน ออกมา

เตรียมเดินทาง

ค่ำวันนั้น ผมนั่งเครื่องบินโบอิ้ง ๗๐๗ ของบริษัทแอร์อินเดีย เดินทางไปประเทศอินเดีย มีความรู้สึกตื่นเต้นเพราะไม่เคยนั่งเครื่องเจ๊ต และเพราะไม่เคยเดินทางไปต่างประเทศ แต่สิ่งที่ตื่นเต้นและมีความภาคภูมิใจที่สุดก็คือ การที่ได้มีโอกาสวาสนาเดินทางไปยังดินแดนของพระพุทธศาสนา และมีความตั้งใจไว้ตั้งแต่ทีแรกแล้วว่าจะพยายามไปนมัสการสังเวชนียสถานให้ได้

เมื่อได้ลงเหยียบย่างผืนแผ่นดินประเทศอินเดียในคืนนั้น ทำให้รู้สึกหดหู่ใจเล็กน้อย หดหู่ใจเพราะเป็นยามค่ำคืน และหดหู่ใจเพราะไม่มีใครรู้จักเลยจนคนเดียว แต่ก็ดีที่ไม่หดหู่ใจไปมากกว่านี้ เพราะมองอะไรไม่เห็น ไม่ว่าจะเป็นความยากจนหรือความแห้งแล้ง

แต่ตอนเช้าวันรุ่งขึ้นก็ได้พบกับสิ่งที่คาดหมายไว้แล้วอย่างเต็มรูป ไม่ว่าจะเป็นความแห้งแล้งหรือความยากจน และความมีคนมากของอินเดีย อาหารเช้ามื้อแรกของในโรงแรมของทางราชการก็ทำเอาใจห่อเหี่ยว โดยเฉพาะแกงกะหรี่เนื้อแกะและกลิ่นเนย ทำให้คนไม่เคยต้องกระอักกระอ่วนใจ แต่เมื่ออยู่นานๆไปเป็นเดือนก็ทำให้เกิดความเคยชินในเรื่องกลิ่นเรื่องรสบ้าง กระนั้นก็ยังไม่ทำให้ความรู้สึกนึกคิดเหินห่างเมืองไทยไปได้เลย

การเรียนการอบรมเรื่องการบริหารและการวางแผนดำเนินไปด้วยดี สถาบันการวางแผนและการบริหารนี้เป็นศูนย์วิชาการขององค์การยูเนสโก ชาติที่ไปอบรมส่วนใหญ่ก็เป็นชาติที่เป็นสมาชิกขององค์การนั้นอยู่ในทวีปเอเชีย ตามธรรมดาคนไทยรุ่นก่อนเขาไปกันอย่างน้อยสองคน แต่รุ่นผมมีคนเดียวเท่านั้น ดีเหมือนกันจะได้พึ่งตนเองอย่างเต็มที่ และได้มีโอกาสพูดภาษาอังกฤษได้ภาษาเดียว

วันเวลาที่นั่นแม้จะเหมือนกับว่าแต่ละวันนั้นผ่านไปอย่างเชื่องช้า แต่มันก็ผ่านไปเรื่อยๆ จากเดือนกรกฎาคมก็เป็นสิงหาคมแล้วก็กันยายน กันยายนผ่านไปจนเกือบใกล้วันที่ ๒๐

ผมไม่ได้รับข่าวคราวจากกระทรวงศึกษาธิการเรื่องการสอบเลื่อนชั้นของผมเลย พยายามเฝ้าแวะเวียนถามทางสถานทูตไทย ก็ไม่มีวี่แววอะไรเลย จนถึงวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๐๗ ทางสถานทูตก็โทรศัพท์มาเรียกตัวให้ไปพบแต่เช้า แล้วสั่งว่าพรุ่งนี้ให้มาสอบเลื่อนชั้นที่สถานทูต ตามเวลาราชการ

วันรุ่งขึ้นผมก็เดินทางไปยังสถานทูตตามเวลานัดหมาย และนั่งสอบตามสถานที่ที่เขาจัดไว้ให้ สอบไปได้สองวันครึ่งก็เสร็จ และมีความรู้สึกว่าทำข้อสอบได้ดีทีเดียว ท่านทูตไทยสมัยนั้นก็คือ คุณจิตติ สุจริตกุล และเลขานุการเอกก็คือ คุณศักดิ์ชัย บำรุงพงษ์ สำหรับคุณศักดิ์ชัยนั้น ได้นั่งคุมการสอบแบบคนต่อคนตลอดเวลา นับว่าเข้มข้นพอใช้

วันสอบเสร็จท่านเลขาฯ บอกว่าท่านจะรีบห่อส่งกระทรวงศึกษาธิการทันที ผมก็ดีใจและกล่าวขอบคุณทางสถานทูต แล้วก็กลับเข้าอบรมต่อทันทีเหมือนกัน ระหว่างการอบรมอยู่นั้นก็อดจะวิตกวิจารณ์ไปไม่ได้ว่ากระดาษคำตอบจะหายระหว่างทาง

แต่เมื่อวันเวลาผ่านไปได้ประมาณสองสัปดาห์ ทางสถานทูตก็แจ้งให้ทราบว่า กระทรวงศึกษาธิการได้รับกระดาษคำตอบเรียบร้อยแล้ว... ก็เลยโล่งใจ ได้แต่นั่งนับวันนับคืนที่จะกลับเมืองไทย และในที่สุดวันกลับก็มาถึง

ก่อนกลับก็ได้แวะไปนมัสการสารนาถอันเป็นสังเวชนียสถานแห่งหนึ่งซึ่งเป็นที่พระพุทธองค์ทรงแสดงปฐมเทศนาเรื่องโอวาทปาฏิโมกข์แก่ปัญจวัคคีย์ หลังจากนั้นก็ได้เดินทางไปนมัสการพุทธคยา เมืองคยา รัฐพิหารอันเป็นสถานที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ธรรมอันวิเศษ คืออริยสัจสี่ แต่มีบุญเพียงได้นมัสการสองแห่งเท่านั้นก็ต้องเดินทางกลับประเทศไทย เพราะสังเวชนียสถานอีกสองแห่งอันได้แก่ที่พระพุทธองค์ทรงประสูติและเสด็จดับขันธปรินิพพานนั้นอยู่ไกลมาก คืออยู่ในประเทศเนปาล และอยู่ทางอินเดียอีกทิศหนึ่ง ประกอบกับหมดเงินและหมดเวลาที่จะอยู่ในประเทศ

อินเดีย ยากจะเดินทางไปถึงได้ จึงจำเป็นต้องเดินทางกลับเมืองไทย

เมื่อเดินทางมาถึงบ้านก็ได้ทราบข่าวดี ซึ่งมีอยู่สามข่าวด้วยกัน

ข่าวแรก คือข่าวการประกาศผลการสอบเลื่อนชั้นจากชั้นโทเป็นชั้นเอก ตามประกาศนั้นปรากฏว่า ผมสอบได้ที่หนึ่งของประเทศ แต่เมื่อการประกาศผลปรากฏออกมา บรรดาพรรคพวกเพื่อนฝูงต่างก็แปลกใจไปตามกัน เพราะพรรคพวกเหล่านั้นไม่เห็นผมมานั่งสอบข้อเขียนในวันสอบที่กรุงเทพฯ และเขาก็ไม่ทราบว่ากระทรวงศึกษาธิการได้ส่งข้อสอบให้ไปสอบที่สถานทูตไทยในอินเดีย แต่เมื่อประกาศผลออกมาปรากฏว่าได้ที่หนึ่งก็ทำให้เขาทึ่งกันพอใช้ แต่เมื่อเขาได้ทราบเรื่องราวโดยละเอียดแล้ว เขาก็เข้าอกเข้าใจกันเป็นอันดี

ข่าวสอง ก็คือข่าวการอนุมัติให้เดินทางไปดูงาน ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา ตามคำเชิญของกระทรวงการต่างประเทศของประเทศนั้นเป็นเวลาสี่เดือน แต่ให้เดินทางไปในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๘ ซึ่งก็นับว่าเป็นที่น่ายินดี

ข่าวสาม ก็คือศูนย์พัฒนาการศึกษาจังหวัดเชียงรายนั้น จะเสร็จทันเปิดเดือนมกราคม ๒๕๐๘ เช่นกัน และพร้อมกันนั้น**ค่ายลูกเสือจังหวัดเชียงราย**ก็จะเสร็จทันเปิดในเดือนเดียวกันด้วย

ศูนย์พัฒนาการศึกษาจังหวัดเชียงรายนั้น ใช้งบประมาณก่อสร้างร่วมหนึ่งล้านบาท แต่มิได้อาศัยเงินงบประมาณของแผ่นดินแม้แต่สตางค์แดงเดียว เงินทั้งหมดเป็นผลพลอยได้จากโครงการพัฒนางานวิชาการของจังหวัดทั้งสิ้น สำหรับค่ายลูกเสือนั้นก็สร้างกันด้วยน้ำพักน้ำแรงของข้าราชการครูและพ่อค้าประชาชน

เมื่อผลงานการพัฒนาการศึกษาออกมาตามความคาดหมาย ก็ย่อมมีความปิติซาบซ่านเป็นธรรมดา

ปลายเดือนมกราคม ๒๕๐๘ ท่านปลัดกระทรวงศึกษาธิการเดินทางไปเชียงรายเพื่อไปกระทำพิธีเปิดศูนย์พัฒนาการศึกษา และค่ายลูกเสือ

ของจังหวัด

สำหรับค่ายลูกเสือนั้น ท่านปลัดกล่าวเปิดมีใจความสำคัญว่า คณะกรรมการดำเนินงานการสร้างค่าย สามารถเลือกทำเลได้เหมาะสมดีมาก คือ มีภูเขา มีน้ำตก ไม่ไกลจากชุมชน และไม่ไกลจากเส้นทางคมนาคม ท่านอวยพรให้ค่ายลูกเสือจังหวัดเชียงรายพัฒนาถาวรสืบไปชั่วกัลปาวสาน และเป็นประโยชน์แก่กิจการลูกเสือของจังหวัดเชียงรายสืบไป

ส่วนศูนย์พัฒนาการศึกษาจังหวัดเชียงรายนั้น ในวันกระทำพิธีเปิดท่านปลัดกระทรวงกล่าวว่า ขอขอบคุณท่านผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาจังหวัดนี้ **ศูนย์พัฒนาการศึกษาจังหวัดเชียงรายนี้ เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงความสมานสามัคคีของบรรดาพ่อค้า ข้าราชการ และประชาชนชาวเชียงราย** และจะเป็นแหล่งกลางของการพัฒนาการศึกษาจังหวัดนี้ต่อไปเป็นเวลานาน อีกประการหนึ่ง การดำเนินงานหาเงินหาทองมาสร้างศูนย์พัฒนาการศึกษานั้น **นับเป็นการเสี่ยงอยู่มาก** ท่านไม่อยากให้จังหวัดอื่นเอาอย่างจังหวัดเชียงรายเพราะท่านไม่แน่ใจว่าการดำเนินงานอย่างนี้ จะมีความเรียบร้อยเหมือนที่นี่

ประการสุดท้ายท่านบอกว่า งานพัฒนาการศึกษาจังหวัดเชียงรายนั้นเป็นงานหนัก ถ้าขาดผู้นำคือศึกษาธิการจังหวัดคนนี้ อาจไม่ประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ตาม ท่านเองก็พอมีอิทธิพลในกระทรวงศึกษาธิการอยู่บ้าง และรับรองว่าจะให้ศึกษาธิการจังหวัดคนนี้ทำงานจังหวัดนี้อีกสามสี่ปีเป็นอย่างน้อย และขอฝากไว้ให้คนเชียงรายช่วยอุ้มชูดูแลให้ด้วย

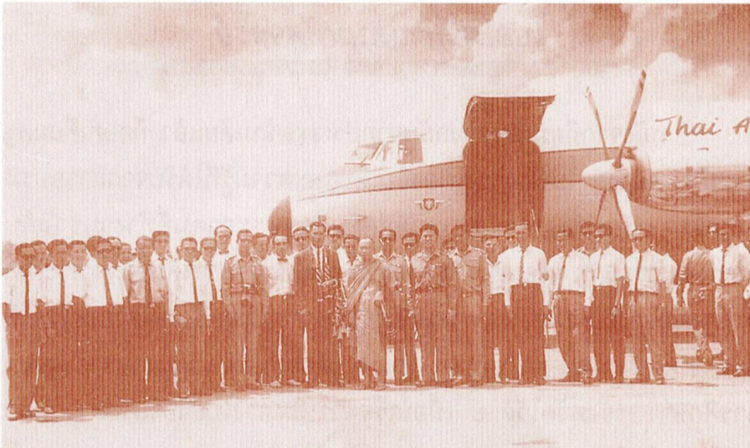
คำกล่าวในพิธีเปิดของท่านปลัดกระทรวง อาจารย์อภัย จันทวิมล ในวันนั้น เป็นคำกล่าวที่กลั่นออกมาจากใจจริงของท่านและไม่มีการร่างให้ก่อนแต่อย่างใด ท่านกล่าวออกไปจากใจจริง ไม่มีการอ่าน เพราะไม่มีใครร่างให้ท่านอ่าน ความจริงใจย่อมเป็นสิ่งงดงามและเป็นสิ่งที่มีค่าเสมอ

อาคารศูนย์พัฒนาการศึกษาจังหวัดเชียงรายได้กลายเป็นวัตถุ

ก่อสร้างที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจแก่บรรดากรรมการพัฒนาการศึกษาจังหวัดเชียงราย ครูบาอาจารย์ นักเรียน ตลอดจนพ่อค้าประชาชนทั่วไป

ภายในสองปี ผลการพัฒนาการศึกษาตามโครงการได้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาแล้ว ทุกคนหายเหนื่อยและเกิดขวัญเกิดกำลังใจในการปฏิบัติงาน ตลอดจนการพัฒนาการศึกษา สื่อกลางการประสานงานของพัฒนาการศึกษาจังหวัดเชียงรายก็คือ หนังสือพิมพ์ครูเชียงราย

หนังสือพิมพ์ครูเชียงรายเป็นหนังสือรายเดือนที่จะบอกข่าวความเคลื่อนไหวในวงการศึกษา รวมทั้งความเคลื่อนไหวของบุคคลในแวดวงการศึกษาจังหวัดเชียงรายด้วย อย่างผมไปประเทศอินเดียก็ได้เขียนเล่าเรื่องเมืองอินเดียมาตีพิมพ์ประจำ เป็นการขยายประสบการณ์ของครูบาอาจารย์ส่วนหนึ่ง เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน นอกจากนั้นยังเสนอเรื่องราวและปัญหาต่างๆ พร้อมทั้งแนวทางแก้ไข **หนังสือพิมพ์ครูเชียงรายเป็นสื่อกลางระหว่างครูบาอาจารย์ได้ดีทีเดียว**

คณะจากจังหวัดพะเยาไปส่งเพื่อไปดูงานครั้งแรกที่สหรัฐอเมริกา

ไปอบรมที่สหรัฐอเมริกา ๒ ครั้ง และไปศึกษา ๑ ครั้ง
ขณะเป็นศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย

ไปอเมริกาแดนมหัศจรรย์

หลังจากที่ผมเดินทางกลับจากประเทศอินเดียแล้ว ก็ออกเยี่ยมครูตามอำเภอต่างๆ ไปเล่าเรื่องเมืองอินเดียและความรู้ที่ได้รับจากการอบรมสู่กันฟัง พร้อมทั้งไต่ถามสารทุกข์สุกดิบตามประสาคนที่ทำงานร่วมกันและพัฒนาร่วมกัน พร้อมทั้งร่ำลาเพื่อเดินทางไปดูงานการศึกษา ณ ประเทศสหรัฐอเมริกาอีกครั้งหนึ่ง พร้อมกับรับปากว่าจะเล่าเรื่องเมืองอเมริกาให้ฟังทางหนังสือพิมพ์ครูเชียงราย ในเวลาเดียวกันก็ฝากฝังโครงการพัฒนาการศึกษาของจังหวัดไว้ด้วย เมื่อเสร็จการเดินทางไปยังอำเภอต่างๆแล้วก็เตรียมการเดินทางไปสหรัฐฯ

ประสบการณ์จากการไปประเทศอินเดียได้ทำให้ผมไปเมืองนอกคล่องแคล่วขึ้น คือรู้ว่าการจะไปเมืองนอกเมืองนานั้น เขาต้องเตรียมการกันอย่างไรบ้าง เขาต้องเตรียมตัวเตรียมใจกันอย่างไรบ้าง

เมื่อถึงวันออกเดินทางในเดือนกันยายน ๒๕๐๘ ก็ไปได้อย่างไม่มีอะไรขัดเขิน ผมออกเดินทางไปทางตะวันออก ผ่านฮ่องกง ญี่ปุ่น ฮาวาย และซานฟรานซิสโก แล้วก็เดินทางต่อไปยังกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ที่เป็นเมืองหลวงของประเทศนั้น ในใจคิดว่าเมื่อรัฐบาลของเขาเชิญมาเขาก็คงเอาใจใส่แขกของเขาเป็นอย่างดี เพราะอันตัวเรานี้ก็ย่อยเสียเมื่อไหร่ ถึงไม่เป็นข้าราชการชั้นพิเศษก็ชั้นเอกล่ะ และวัฒนธรรมไทยเรานั้นก็ถือกันว่า ใครมาถึงเรือนชาน ต้องต้อนรับ มิใช่ต้อนรับอย่างเดียว แต่ยังขับสู้ คือเอาอกเอาใจในตัวแขกอีกด้วย ผมเป็นคนไทยก็คิดตามความเชื่อและตามวัฒนธรรมแบบไทยๆอย่างนี้

นอกจากนั้นผมยังได้พกเอาความมีเกียรติของชาติและของตนติดตัวติดใจไปอเมริกาด้วย แต่เมื่อไปถึงอเมริกาเป็นวันแรก ก็รู้สึกว่าวัฒนธรรมอเมริกานั้นไม่เหมือนวัฒนธรรมไทย เขาต้อนรับขับสู้เราเหมือนกัน แต่แบบวัฒนธรรมอเมริกัน คือแบบวัฒนธรรมเครื่องจักร คนมารับก็มา

ทักทายปราศรัย จับไม้จับมือ แนะนั่นแนะนี่ สองสามนาทีก็หนีจากไป ปล่อยให้เรายืนงงอยู่อย่างอ้างว้างเดียวดาย ไร้ที่พึ่งในแดนไกลที่ไม่เคยพบเคยเห็น การต้อนรับของเขาจะเป็นอย่างนี้ ไม่ว่าที่ฮาวาย ซานฟรานซิสโก หรือที่วอชิงตัน ดี.ซี. เมื่อไปถึงที่พักที่เราต้องหากันแทบตาย ถามกันแทบหมดพุงหมดไส้ยิ่งแล้วใหญ่ เราจะไม่ได้พบคน จะพบแต่ซองจดหมายเขียนต้อนรับอย่างหวานจ๋อย พร้อมทั้งมีแผนที่ของเมือง มีคำแนะต่างๆจิปาถะมีสิ่งที่ต้องกระทำอเนกประการ ผมจึงรู้สึกงุ่นง่านกับการต้อนรับแบบอเมริกันดังกล่าวนี้มากพอใช้ในระยะแรกๆ แต่เมื่ออยู่ไปได้เป็นเดือนก็ค่อนข้างจะชาชิน และมองเห็นเป็นเรื่องธรรมดาไป สำหรับคนไทยเรานั้นจะเอาอย่างไรกันก็ได้ แบบไทยก็ได้ แบบอเมริกันก็ได้

อย่างไรก็ตาม พูดถึงการดูงานนั้น เขาจัดโปรแกรมให้เราดูอย่างแน่นขนัดทีเดียว หาเวลาว่างอย่างไทยๆไม่ค่อยจะได้ เมื่อหาไม่ได้ก็ไม่เป็นไรดูมันตะบันไป

พูดถึงโปรแกรมที่เขาจัดให้นั้น นับว่ามีประโยชน์สำหรับคนบ้านนอกอย่างผมมาก อย่างน้อยก็ได้รู้ได้เห็นในสิ่งที่ไม่เคยรู้เคยเห็นมากมาย ในช่วงเวลาสี่เดือนที่นั่นในด้านการศึกษานั้น ดูแล้วก็อ่อนอกอ่อนใจ เพราะดูแล้วก็เอามาทำอะไรไม่ได้ ด้วยสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการศึกษาของเขานั้น ต่างกับเราเหมือนฟ้ากับดิน

ในระหว่างนั้น ผมจำได้เมืองไทยกำลังบ้ากันในเรื่องการศึกษาแผนใหม่ แต่เมื่อไปเห็นที่อเมริกาปรากฏว่า เมืองอเมริกากำลังเลิกบ้าเรื่องการศึกษาแผนใหม่กันไปแล้ว ผมกลับมาจากอเมริกาก็ยังบ้ากันอยู่อย่างไม่รู้ไม่ชี้ คิดแล้วก็นึกสงสารปฐพีทองของไทยเรานี้ยิ่งนัก กลัวจะจมอยู่ในปลักแห่งการเลียนแบบอย่างไม่มีสิ้นสุด แม้จะดูในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่การทำไรทำนาและการทำมาหากิน ตลอดจนการพักผ่อนหย่อนใจ ก็เอาอย่างอันใดของเขาไม่ได้เลย ก็ได้ความคิดว่า วัฒนธรรมอเมริกันก็คงเหมาะกับคนอเมริกัน วัฒนธรรมไทยของเรานั้นก็คงเหมาะกับคนไทยๆ

อย่างเรา การที่จะเอาวัฒนธรรมอเมริกันมาใช้กับคนไทยนั้น คงจะไปไม่รอด ไม่ว่าในเรื่องอะไร

แต่ในท่ามกลางความแตกต่างทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้น มีคุณธรรมอเมริกันที่เราเอามาใช้ได้ก็คือ ความขยันหมั่นเพียร การประหยัด และความซื่อสัตย์สุจริต สิ่งเหล่านี้เรายังมีน้อยอยู่ และเราน่าจะสู้เขาได้ในเรื่องเหล่านี้

แท้ที่จริงคุณธรรมสำคัญเหล่านี้นั้น มีอยู่แล้วในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และแท้ที่จริงคนไทยเราเองก็รู้อยู่เต็มอกแล้วว่า คุณธรรมเหล่านี้มีคุณค่าสูงส่ง เพียงแต่เรามิได้ปฏิบัติให้เป็นกิจวัตรและมิได้ปฏิบัติให้เป็นนิสัยประจำชาติไทยเราเท่านั้น ด้วยเหตุนี้เมืองไทยของเราจึงยังไม่เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับเขา

อย่างไรก็ตาม ผมคิดว่าการเดินทางไปดูงานในอเมริกาคราวนั้นได้ประโยชน์พอ เพราะได้ไปเห็นอเมริกามามากกว่าคนอเมริกาเองเสียอีก คือผมเดินทางไปทั้งเหนือทั้งใต้ ทั้งตะวันออกและตะวันตก ไปเห็นเมืองใหญ่ๆอย่าง ชิคาโก ซานฟรานซิสโก ลอสแอนเจลิส และนิวยอร์ก ไปเห็นบ้านนอก ไปนอนกับชาวนาและไปร่วมกิจกรรมสารพัด คิดว่าเมื่อกลับเมืองไทยแล้ว จะตั้งหน้าตั้งตาทำงานให้เป็นการใหญ่เสียที

แต่ที่ไหนได้ กลับมาจากอเมริกาไม่ทันไร ทางกระทรวงก็คัดเลือกให้ไปอเมริกาอีก คราวนี้เขาบอกให้ไปฝึกงานและอบรมเป็นเวลาหนึ่งปี

กลับจากอเมริกาคราวนี้ ผมมีโอกาสไปพบปะครูตามต่างอำเภออีกเช่นเคย ไปเล่าเรื่องเมืองอเมริกา ไปเล่าถึงประสบการณ์ของการดูงานและทัศนะที่มีต่อประเทศนั้น แต่ไปเล่ากันไม่ทันหมดทุกอำเภอ ทางกระทรวงก็เรียกตัวให้ไปทดสอบภาษาอังกฤษที่ เอ.ยู.เอ. ทดสอบแล้วเขาบอกให้เรียนเพียงหนึ่งสัปดาห์ น้อยกว่าใครๆในรุ่นเดียวกัน เพราะบางคนนั้นต้องเรียนถึงสามเดือน หกเดือนและเก้าเดือนก็มี

ผมรีบเรียนอย่างเร็วรี่ แล้วก็กลับขึ้นไปเชียงรายอย่างเร็วพลัน

เพื่อทำงาน เห็นงานมีมาก ก็เกิดความไม่อยากจะไปอบรมอะไรอีกแล้ว เพราะมัวแต่ไปเมืองนอก มัวแต่อบรมกันอยู่ ก็ไม่รู้เมื่อไหร่จะได้ลงมือทำงาน

ข้าราชการเมืองไทยหลายคนในชีวิตตนมีแต่เรียน มีแต่อบรม มีแต่ดูงาน จนทางราชการไม่เคยเห็นผลงานเขา กว่าจะเอามาทำงานได้ก็แก่แล้ว พอแก่ขึ้นมากำลังวังชาและพลังแรงขับก็เริ่มหลับใหล ไม่สู้ ไม่เสี่ยง ไม่เสียสละ ได้แต่นั่งจะจะ ได้แต่คิด คิดคิด ได้แต่พินิจพิจารณาอยู่นั่น ไม่มีวันทำอะไรได้ ในที่สุดเขาก็เกษียณไป ตายไป เมืองไทยก็ไม่ได้อะไรจากเขาเลย

ผมคิดอย่างนี้จึงไม่มีจิตใจจะเดินทางไปอเมริกาอีกให้เสียเวลา คิดว่าความรู้ที่มีอยู่ก็พอเพียงสำหรับการทำงานให้บ้านเมืองได้ แต่เมื่อนำความรู้สึกอย่างนี้ไปพูดคุยให้ใครต่อใครฟัง เขาก็คัดค้านคอเป็นเอ็น แล้วเสนอแนะว่าไปเถอะ ไปอเมริกา ทางก้าวหน้ามีมากกว่าคนที่ไม่ไป

ผมจึงตัดสินใจไป และตัดสินใจจะเรียนเอาปริญญาสักตัวหนึ่งกลับมาให้ได้ และคิดวางแผนไว้ตั้งแต่แรกแล้วว่า จะหาทางเรียนเอาปริญญาอย่างไร เพราะทุนที่ผมได้รับไปนั้นเป็นทุนดูงาน และทุนการอบรมเท่านั้น ไม่ใช่ทุนทำปริญญา และได้ทุนไปเพียงหนึ่งปี ซึ่งถ้าจะเรียนเอาปริญญาโทก็คงไม่ทันแน่ ทุนหมดเสียก่อน

อย่างไรก็ตาม ผมถือว่า **มีปัญญาอยู่กับตัวกลัวอะไร ชีวิตไม่ปลดปลงคงได้ดี**

การเดินทางไปอเมริกาคราวนั้น เราออกเดินทางไปกันในเดือนสิงหาคม ๒๕๐๘ การเดินทางครั้งนั้นเราขลุกขลักกันตั้งแต่วันแรก เพราะมีบรรดานักบินเขาทำการสไตรค์กันไปทั่วโลก มีเพียงบางสายที่ยังบินอยู่ เมื่อสายการบินมีน้อย คนโดยสารก็แน่น ก็ต้องรอกันร่วมสองสัปดาห์

เมื่อถึงวันเวลาออกเดินทาง พวกเราต้องเดินทางไปทางยุโรป แล้วไปแวะนอนที่โคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ก สองสามคืน เที่ยวบินนั้นมีข้าราชการไทยไปเรียนต่ออเมริกาถึงห้าสิบสามคน อยู่กระทรวง

เกษตรบ้าง กระทรวงสาธารณสุขบ้าง และกระทรวงศึกษาธิการบ้าง

เราออกเดินทางจากโคเปนเฮเกนต่อไป เพื่อไปนครนิวยอร์ก แต่เมื่อเดินทางไปอยู่เหนือฟ้าเมืองแคนาดา ก็ปรากฏว่าเกิดพายุฝนอย่างหนัก เป็นครั้งแรกของการนั่งเครื่องบินที่โดนพายุฝนอย่างนั้น และนานร่วมหนึ่งชั่วโมง เครื่องบินไอพ่นสี่เครื่องยนต์ลำใหญ่ เมื่อถูกพายุฝนก็สั่นไปทั้งลำ ประเดี๋ยวหัวปักประเดี๋ยวหัวปำ เซถลาเหมือนกับปักษาปีกหัก มิหนำเครื่องบินยังถูกสำทับด้วยแสงฟ้าแลบแปลบปลาบและเสียงฟ้าผ่าโครมคราม ฝนก็ห่ามๆ สาดโครมโถมถลาเข้ามาใส่เครื่องบินเหมือนจะให้สิ้นแรง พวกเราที่นั่งอยู่ในเครื่องบินได้แต่มองหน้ากัน สบตากันเหมือนจะร่ำลากันตาย เมื่อเครื่องบินสามารถผ่านพายุร้ายไปได้ ก็ร่อนลงที่สนามบินนิวยอร์ก

พวกเรานอนที่กรุงนิวยอร์กหนึ่งคืน แล้วนั่งรถบัสมากรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ที่นั่นพวกเรานักเรียนไทยต้องเข้าอบรมปฐมนิเทศเสียสองสัปดาห์ มหาวิทยาลัยที่เขาจัดเราเข้าไปคือมหาวิทยาลัยยอร์ชทาวน์ เรากินอยู่หลับนอนและเรียนหนังสือกันที่นั่น หลังจากนั้นก็แยกย้ายกันไป

คุณฟื้น มาทอง กับผม ไปอยู่**มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน เมืองมิลวอกี้** ที่ปรึกษาทางวิชาการของมหาวิทยาลัยได้ให้กำลังใจแก่ผมว่า **ถ้าผมได้เอในวิชาหนึ่งวิชาใดในเทอมแรกท่านจะจัดเข้าโปรแกรมปริญญาโท** ผมก็มุเรียนขนาดหนักจนได้**เอทุกวิชาที่ท่านกำหนดให้เรียน** แต่เมื่อผลการเรียนปรากฏเช่นนั้น ท่านที่ปรึกษาก็ทำเฉยเสีย มิหนำซ้ำบอกผมว่า เขาส่งผมมาอบรมมิได้ส่งมาให้เรียนเอาปริญญา เมื่อเป็นปัญหาดังนี้ ผมก็เขียนจดหมายถึงท่านอาจารย์อ๋อภัย จันทวิมล ปลัดกระทรวงทันที เล่าเรื่องความเป็นไปให้ฟัง และขอให้ท่านช่วยติดต่อกับยูซอมทางเมืองไทยและพร้อมแสดงเจตจำนงมาโดยแน่วแน่ว่า **ถ้าไม่ได้เรียนเอาปริญญา ก็จะกลับทันที**

ท่านก็ใจดี ติดต่อให้เสร็จเรียบร้อยแล้วจดหมายตอบไปด้วยลายมือของท่านเองว่าให้รอทางวอชิงตัน ดี.ซี. เขาจะมีหนังสือไปที่มหาวิทยาลัย และจะได้เรียนเอาปริญญา

เมื่อถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ ทางวอชิงตันได้สั่งให้ผมย้ายมหาวิทยาลัย และให้ไปเรียนเพื่อทำปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยมิชิแกนสเตท ผมก็ย้ายไป และเรียนอยู่ได้หนึ่งปีกับสี่เดือนเศษที่นั่น ก็จบปริญญา

ส่วนคุณฟื้นนั้นก็ย้ายมหาวิทยาลัยไปเรียนที่เมืองเอมพอเรีย รัฐแคนซัส และจบปริญญาที่นั่น

เมื่อร่ำเรียนวิชาจบแล้ว ผมก็เดินทางกลับเมืองไทยทันทีในต้นปี ๒๕๑๐ ถึงกรุงเทพฯ รายงานตัวที่กระทรวงศึกษาธิการแล้วก็กลับเชียงรายทันทีเหมือนกัน

ในปีนั้นปรากฏว่าจังหวัดมีเงินงบประมาณตามโครงการพัฒนาการศึกษามากพอ พอที่จะดำเนินการตามโครงการจัดซื้อเครื่องพิมพ์ดีดแจกกลุ่มโรงเรียน ๑๒๐ กลุ่มได้ ดังนั้น คณะกรรมการดำเนินการพัฒนาการศึกษาจึงจัดประมูลซื้อทันทีเหมือนกัน ผู้เข้าประมูลหลายบริษัทเดินทางไปประมูลถึงจังหวัดเชียงราย ผมเองไม่เป็นกรรมการอะไรทั้งสิ้น ไม่ว่ารับซองหรือเปิดซอง แต่ในฐานะที่เป็นศึกษาธิการจังหวัด ผมได้เชิญผู้ประมูลมาชี้แจงหลักการ อธิบายให้เขาฟังว่า เงินนอกงบประมาณที่ได้มานี้เป็นเงินของประชาชน ความมุ่งหมายของเงินนี้ก็คือ เพื่อพัฒนาการศึกษาจังหวัดเชียงราย

คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาจังหวัดเชียงรายมีอุดมการณ์ในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ดังนั้นในการตัดสินประกวดราคาจึงมีหลักการสำคัญสามประการ

หนึ่ง มุ่งได้ของมีคุณภาพเยี่ยม

สอง มีราคาเยา

สาม ไม่มีค่านายหน้า หรือค่าเปอร์เซ็นต์ใดๆ

ดังนั้น บริษัทใดก็ตามที่ปฏิบัติตามอุดมการณ์และหลักการของเราก็ย่อมได้ไป และเราจะมีความเสียใจถ้าไม่ปฏิบัติตามหลักการดังกล่าวมาแล้ว

ในที่ประชุมวันนั้น มีคณะกรรมการรับซองและเปิดซองเข้าร่วม

ประชุมด้วย ผลของการประมูลเครื่องพิมพ์ดีดปรากฏว่า เครื่องพิมพ์ดีดยี่ห้อโอลิมเปียประมูลได้ เป็นเครื่องพิมพ์แคร่สั้นขนาดสิบสองนิ้ว ๑๒๐ เครื่อง ส่งถึงเชียงราย ราคาเครื่องละสองพันหกร้อยห้าสิบบาท

แปลก... ที่ปีเดียวกันนั้นเอง กรมสามัญศึกษาประมูลได้เครื่องละสามพันสามร้อยบาท เป็นเครื่องพิมพ์ดีดยี่ห้อเดียวกัน ขนาดเท่ากันกับที่เชียงรายประมูลได้ ๒,๖๕๐ บาท ทำไมถึงต่างกันถึงเครื่องละ ๖๕๐ บาท ไม่มีใครทราบเหตุผลเหมือนกัน แต่สิ่งที่คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาจังหวัดเชียงรายกระทำหลังจากนั้นก็คือจัดพิธีมอบเครื่องพิมพ์ดีดดังกล่าวที่กระทรวงศึกษาธิการ โดยมีท่านประธานกรรมการดำเนินการพัฒนา การศึกษาก็คือท่านผู้ว่าราชการจังหวัด คุณชูสง่า ฤทธิประศาสน์ ผู้รับมอบในนามกระทรวงศึกษาธิการก็คือ ฯพณฯ ม.ล.ปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ในงานวันกระทำพิธีมอบนั้น มีคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาจังหวัดเชียงรายมากันหลายท่าน ในกระทรวงศึกษาธิการเองก็มีข้าราชการผู้ใหญ่ เช่น ท่านอธิบดี รองอธิบดี ก็มาร่วมพิธีกันหลายท่าน เมื่อท่านรัฐมนตรีรับมอบแล้ว ท่านก็มอบเครื่องพิมพ์ดีดเหล่านั้นให้จังหวัดเชียงราย ในตอนสุดท้ายเมื่อมีการมาชมเครื่องพิมพ์ดีด ท่านรัฐมนตรีก็ปรารภขึ้นมาว่า ทำไมกรมสามัญศึกษาจึงซื้อได้แพงกว่าจังหวัดเชียงราย หรือว่าขนาดต่างกัน ผู้จัดการบริษัทซึ่งมาร่วมในวันนั้นก็รีบตอบท่านรัฐมนตรีว่า จังหวัดเชียงรายได้ราคาพิเศษถูกกว่ากรมสามัญศึกษาไปเครื่องละ ๖๕๐ บาท เพราะผู้จัดการใหญ่มาจากเมืองนอก

ซึ่งไม่มีใครรู้ว่าผู้จัดการใหญ่คนนั้นท่านมาจริงหรือเปล่า เพราะไม่ได้มาที่กระทรวง ผมเองผู้วางแผนมามอบที่กระทรวงก็หมดห่วงเพราะท่านรัฐมนตรีท่านถามแล้ว และผู้จัดการบริษัทก็รีบตอบแทนกรมสามัญศึกษาแล้วอย่างฉลาด ผมจึงหมดภารกิจหน้าที่ที่จะเซ้าซี้ หรือทู่ซี้ ในเมื่อไม่มีหน้าที่ที่จะจับผิดใคร

จบปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยมิชิแกนสเตท (MSU) สหรัฐอเมริกา

บทเรียนการบริหาร *(จากการทำงานในเชียงราย)*

บทเรียนการบริหารบทหนึ่งซึ่งสำคัญก็คือ บทที่ว่าด้วยคน ปัจจัยการบริหารทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นหลักการหรือวิธีการของการบริหาร ไม่ว่าจะเป็นเงินในงบประมาณหรือเงินนอกงบประมาณ ไม่ว่าจะเป็นวัสดุอุปกรณ์ ที่ดินหรือทรัพยากร ทั้งหลายทั้งปวงใดๆก็ตาม ผู้บริหารจะต้องถือว่าคนนั้นเป็นปัจจัยการบริหารที่สำคัญที่สุด และคนที่นักบริหารการศึกษาจะต้องสนใจใส่ใจเป็นประการแรกก็คือครู ผู้บริหารการศึกษาระดับโรงเรียนก็ต้องสนใจครูในโรงเรียนเป็นเรื่องแรก ผู้บริหารระดับอำเภอก็ต้องสนใจครูในอำเภอเป็นเรื่องแรก ผู้บริหารระดับจังหวัดก็ต้องสนใจครูในจังหวัดเป็นเรื่องแรก ผู้บริหารระดับกรมก็ต้องสนใจครูในกรม ระดับกระทรวงก็ต้องสนใจครูในกระทรวง

ครูในกระทรวงศึกษาธิการที่น่าสนใจและใส่ใจ ก็มีอยู่สองประเภท คือครูประถมศึกษาและครูมัธยมศึกษา เพราะระดับอุดมศึกษานั้นไม่น่าสนใจและใส่ใจอะไรมาก ไม่ว่าสมัยใดๆ ครูประถมศึกษาจะมีปริมาณมากกว่าครูมัธยมศึกษาถึง ๗๐ เปอร์เซ็นต์ ครูมัธยมศึกษาจะมีเพียง ๓๐ เปอร์เซ็นต์เท่านั้น หรืออย่างมากก็มีไม่เกิน ๕๐ เปอร์เซ็นต์ของครูทั้งจังหวัด ครูมัธยมศึกษาส่วนใหญ่นั้นจะอยู่ในเมืองหรือในตัวอำเภอ ไม่เหมือนครูประถมศึกษาที่ต้องประจำทำงานอยู่ทุกหนทุกแห่ง ทั้งที่ที่ไปมาสะดวกและไม่สะดวก ทั้งที่ที่ใกล้เคียงและห่างไกลทุรกันดาร ทั้งที่ที่มีผู้ก่อการร้ายและมีโจรผู้ร้าย ทั้งที่ที่มีเป็นหมู่บ้านน้อยและหมู่บ้านมาก

ในด้านการสอนนั้น ครูมัธยมส่วนใหญ่จะสอนอย่างมากก็ยี่สิบชั่วโมง และสอนบางวิชา แต่ครูประถมศึกษาส่วนใหญ่จะสอนทุกชั่วโมงในสัปดาห์และสอนทุกวิชา บางคน บางเวลา บางแห่ง ต้องสอนสองชั้น สอนสามชั้น และสอนสี่ชั้น โรงเรียนทั้งโรงบางแห่งมีครูสอนอยู่คนเดียว ครูประถมศึกษาบางแห่งจึงเป็นทั้งครูใหญ่ ครูน้อย และภารโรง เป็นทุกอย่าง

ครูประถมศึกษาจึงเป็นครูสารพัดนึกในระบบการศึกษาไทย โรงเรียนประถมศึกษานั้นเล่า ก็เป็นโรงเรียนที่มีแต่ความขาดแคลนไปเสียทุกเรื่อง ขาดแคลนทั้งอาคารเรียนและอุปกรณ์การเรียนการสอน ขาดแคลนทั้งพัสดุครุภัณฑ์และบรรดาเครื่องใช้ไม้สอยในการดำเนินงาน เรื่องความขาดแคลนดังกล่าวนี้โรงเรียนมัธยมศึกษาอยู่ในฐานะที่ขาดแคลนน้อยกว่า ครูประถมศึกษาส่วนใหญ่ทำงานยาก ทำงานในสถานที่ลำบาก ทำงานมากและหนัก แต่เงินเดือนของเขาน้อย ยศฐาบรรดาศักดิ์ก็กล่าวได้ว่าต่ำต้อยกว่า บรรยากาศในชีวิตและงาน ก็เป็นบรรยากาศที่ไม่สดชื่นแจ่มใสนัก ครูประถมศึกษาจึงเป็นครูที่น่าสนใจ น่าเห็นใจและน่าเอาใจใส่ให้มาก ครูประถมศึกษาเป็นครูที่น่าห่วงและต้องการความช่วยเหลือในทุกเรื่อง และเนื่องจากครูประถมศึกษาเป็นครูที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กที่มีอายุระหว่าง ๖ - ๑๒ ปี ครูประถมศึกษาต้องคลุกคลีอยู่กับเด็กเล็กที่มีอายุระหว่างนี้ปีแล้วปีเล่า เดือนแล้วเดือนเล่า และวันแล้ววันเล่า ดังนั้นครูประถมศึกษาจึงดูดซึมเอาลักษณะจิตใจและนิสัยเด็กเล็กมาโดยไม่รู้สึกตัว ลักษณะจิตใจและนิสัยครูประถมศึกษาส่วนรวมจึงคล้ายๆเด็กเล็ก เช่นอยากได้รับความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่ ทำดีแล้วอยากให้มีคนเห็น และเป็นคนที่ไม่ค่อยมีความเชื่อมั่นในตนเอง เช่นเดียวกับเด็กเล็ก บางทีก็เป็นที่ขี้ฟ้อง ขี้ร้อง ขี้กลัว ขี้น้อยใจ และขี้เกียจแบบเด็กๆ

ดังนั้น กระบวนการบริหารครูประถมศึกษาต้องแตกต่างไปจากครูมัธยม คือผู้บริหารจะต้องหมั่นชม หมั่นให้กำลังใจ และหมั่นช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยน้ำใจอันเมตตากรุณา อย่างไม่มีเวลาหมดสิ้น และอย่างไม่เหนื่อยหน่าย ถ้าครูประถมศึกษามีขวัญดีมีกำลังใจดีแล้ว ครูประถมศึกษาจะมีความกล้าหาญที่เผชิญสถานการณ์และอุปสรรคต่างๆทางการศึกษาได้อย่างไม่น่าเชื่อ

ถ้าครูประถมศึกษามีขวัญมีกำลังใจดีแล้ว ครูประถมศึกษาจะเสียสละ จะสู้ และจะเสี่ยงในการสอน ในการดำเนินงาน และในการปรับปรุง

โรงเรียนทุกๆด้าน

ถ้าครูประถมศึกษามีขวัญมีกำลังใจดีแล้ว ครูประถมศึกษาจะริเริ่มสิ่งใหม่ในวงการศึกษา ในอาณาจักรแห่งความทุกข์ยาก ความแร้นแค้นและความกันดาร

ดังนั้น หน้าที่ของผู้บริหารที่สำคัญที่สุดก็คือ การสร้างขวัญและกำลังใจให้กับครูอย่ารู้จาง

จากการที่ได้คลุกคลีกับครูประถมศึกษามาเป็นเวลานับสิบๆปี ผมมีความรู้สึกว่า ครูประถมศึกษาเป็นครูที่น่ารักที่สุดในโลก

ส่วนครูมัธยมศึกษานั้นเป็นครูที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กวัยรุ่นที่มีอายุตั้งแต่ ๑๓ - ๑๙ ปีเป็นส่วนมาก เด็กเหล่านี้กำลังอยู่ในวัยที่กำลังแสวงหา แสวงหาความจริงเกี่ยวกับตนเอง แสวงหาความจริงเกี่ยวกับความดี และแสวงหาความจริงเกี่ยวกับความงามของโลกและชีวิต ท่ามกลางการแสวงหาความดี บางทีก็อวดดีเพราะมีดีอวด บางทีก็อวดดีเพราะไม่มีดีอวด แต่สิ่งที่เขาอวดได้เสมอก็คือพลังทางกาย เด็กวัยนี้กำลังเจริญวัย เจริญทั้งกายและใจ ดังนั้นครูมัธยมส่วนมากก็มักดูดซึมเอานิสัยและลักษณะต่างๆเหล่านี้ จากเด็กที่ตนอยู่ใกล้ชิดและคลุกคลีอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน ครูมัธยมจึงไม่ต้องการความช่วยเหลือมากนัก มักต้องการพึ่งตนเอง และเป็นตัวของตัวเอง ไม่ชอบจู้จี้จุกจิก ไม่ชอบให้เอาใจใส่ให้เกินการ และไม่ชอบการสั่งงาน ชอบสิ่งแปลก สิ่งใหม่ ชอบสิ่งตื่นเต้น สิ่งที่น่าทึ่งมากกว่าสิ่งที่ธรรมดาๆ

ผู้บริหารการศึกษาต้องแสดงบทบาทให้ต่างกันกับการแสดงกับครูประถมศึกษา ถ้าผู้บริหารการศึกษาระดับอำเภอหรือจังหวัดจะไปที่โรงเรียนมัธยม ผู้บริหารนั้นจะต้องมีดี มีสิ่งใหม่และมีสิ่งแปลกไปหาเขา ผู้บริหารที่พกเอาระเบียบ พกเอากฎหมาย และพกเอาความเข้มงวดกวดขันเข้าไปในโรงเรียนมัธยมศึกษาบ่อยๆและเสมอไปนั้น ไม่มีวันจะเข้ากันได้ เมื่อเข้าไปก็ต้องมีหลักการ มีเหตุผล และมีกระบวนการที่น่าสนใจและน่าทึ่ง ต้องให้เขามีความรู้สึกว่า น่าพึ่งพาอาศัย น่าไว้ใจและน่านับถือ

ไม่เช่นนั้นช่องว่างระหว่างผู้บริหารการศึกษากับครูมัธยมศึกษาจะห่างไกลกัน และนั่นย่อมเป็นอันตรายสำหรับการบริหารการศึกษาในอำเภอ จังหวัด กรม และกระทรวง

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าครูประถมศึกษาหรือครูมัธยมศึกษาจะมีปัญหาร่วมกันอยู่สามอย่าง ปัญหาแรกก็คือปัญหาการเลื่อนขั้นเงินเดือน ปัญหาสองก็คือปัญหาการแต่งตั้ง โยกย้าย ปัญหาสามก็คือปัญหาขวัญ กำลังใจและสวัสดิการ

เรื่องขวัญและสวัสดิการนั้น ผู้บริหารการศึกษาจะต้องทุ่มเทความคิดจิตใจให้ ผมเคยประกาศอย่างห้าวหาญในการสร้างขวัญและกำลังใจว่า ใครก็ตามที่ทำให้ครูเดือดร้อน ผมถือว่าเป็นศัตรูของผมโดยตรง

ข้าราชการในสำนักงาน ทั้งศึกษาธิการจังหวัดและอำเภอ ผมพยายามให้เขาสร้างความเป็นกันเอง และพยายามให้บริการแก่ครูอย่างดี และบอกหลักการเขาว่า เมื่อครูมาหามาติดต่อ ต้องให้เขายิ้มกลับไป อย่าได้กระทำตนอย่างมีศักดินากับบรรดาครูเป็นอันขาด เมื่อครูมาติดต่อที่สำนักงาน แม้เขาไม่ได้สิ่งที่เขาต้องการ ก็อย่าให้เขาเสีย ไม่ว่าจะเป็นการเสียสิทธิ์ เสียเงิน เสียหน้า หรือแม้แต่ว่าเสียใจ ให้เขาเสียไม่ได้เด็ดขาด

ทางฝ่ายศึกษาธิการอำเภอนั้น ก็ได้พยายามกวดขันกันอย่างแรงในเรื่องการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นที่พึ่งของครู ให้ความเป็นธรรมแก่ครู และการเลิกทำมาหากินกับครูไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น

ผู้บริหารการศึกษาคนใดก็ตามที่รังแกครู สร้างความเดือดร้อนให้กับครู หรือทำมาหากินกับครู ถ้าผมมีโอกาสล่วงรู้ ผมก็จะตักเตือนเป็นส่วนตัวทันที เตือนเป็นส่วนตัวไม่เชื่อฟังก็ต้องเตือนด้วยการให้ทำทัณฑ์บนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ถึงขั้นนี้แล้วไม่เชื่อฟังกันอีกก็ต้องพิจารณาโทษกันตามทางวินัยอย่างสถานหนัก

นอกจากนั้น ก็พยายามช่วยเหลือสวัสดิการในด้านสหกรณ์ออมทรัพย์ครู โดยสร้างกระบวนการที่เป็นธรรม และย้ำการปฏิบัติเพื่อสร้าง

เสริมสวัสดิการด้านนี้ เรื่องเงินค่ารักษาพยาบาลและค่าเล่าเรียนบุตรก็เปลี่ยนกระบวนการใหม่ คือให้ครูมาเอาหลักฐานทางจังหวัดแล้วเดินเข้าโรงพยาบาลอย่างสง่าผ่าเผย เมื่อหายป่วยหายไข้แล้วก็ออกจากโรงพยาบาลมาเลยโดยไม่ต้องชำระเงิน จังหวัดและโรงพยาบาลจะจัดการเบิกจ่ายให้กันเอง ครูไม่ต้องหาเงินมาชำระโรงพยาบาลอย่างแต่ก่อน และไม่ต้องเอาใบเสร็จมาเบิกอีก

เรื่องนี้ ได้วางหลักเกณฑ์ ระเบียบ และกระบวนการไว้อย่างรัดกุม จนกระทรวงมหาดไทยได้นำแนวปฏิบัตินี้ไป และให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดจัดทำทั่วประเทศ กระทรวงทบวงกรมต่างๆก็ได้นำหลักเกณฑ์และกระบวนการดังกล่าวนี้ไปปฏิบัติจัดทำทั่วกัน นับเป็นการสร้างขวัญและสร้างกำลังใจ ตลอดจนสร้างสวัสดิการให้ได้ส่วนหนึ่ง

แต่ถึงอย่างไรก็ดี เรื่องการรักษาพยาบาลนี้น่าจะมีแนวปฏิบัติเสียใหม่ กล่าวคือถ้าจะให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลกันจริงๆ ก็ควรจ่ายกันเป็นรายเดือน โดยอาศัยสถิติการจ่ายเงินค่ารักษาพยาบาลในสิบปีที่ผ่านมาว่า เมื่อเฉลี่ยจำนวนคนที่จ่ายไปและจำนวนเงินที่จ่ายไปแล้วข้าราชการแต่ละคนจะได้รับคนละเท่าไรในเวลาหนึ่งปี แล้วเอาเงินจำนวนนี้ไปหารด้วยสิบสอง แล้วก็จ่ายให้เป็นรายเดือน และต้องจ่ายให้ข้าราชการทุกคนเท่าเทียมกัน เพราะคนเหล่านั้นย่อมไม่พ้นเกิด แก่ เจ็บ ตาย อาจใช้ชื่อเสียใหม่ว่า เงินประกันสุขภาพ แทนเงินค่ารักษาพยาบาล หรือถ้าลำบากในการจ่ายเป็นประจำเดือน ก็ควรจัดตั้งเป็นกองทุนเรียกว่า กองทุนประกันสวัสดิภาพของข้าราชการ กองทุนนี้ใช้จ่ายให้ข้าราชการที่เจ็บป่วยทุกคนที่ป่วยในระหว่างรับราชการ โดยทางราชการจ่ายให้ทางโรงพยาบาลโดยตรงแทนการจ่ายให้ข้าราชการ และเงินค่ารักษาพยาบาลนี้น่าจะเลิกจ่ายข้าราชการบำนาญเสียที เพราะข้าราชการบำนาญนั้นรัฐบาลได้จ่ายเงินบำนาญให้เป็นประจำเดือนอยู่แล้ว ท่านเหล่านี้ส่วนใหญ่ก็สามารถพึ่งตนเองได้ ไม่เดือดร้อนอะไร ถ้ากระทรวงการคลังสามารถ

ดำเนินการได้ดังนี้ ก็ตัดรายจ่ายในเรื่องอื่นไปได้มาก เช่นการจ่ายค่ากระดาษ ค่าแบบฟอร์ม ค่าเสมียนและค่าเจ้าหน้าที่ทำเรื่องนี้ คิดว่าคงประหยัดไปได้อีกมาก และก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมมากกว่า

สำหรับเงินค่าเล่าเรียนบุตรนั้น จังหวัดเชียงรายก็จัดคล้ายคลึงกับค่ารักษาพยาบาล คือให้ครูมารับหลักฐานจากจังหวัด แล้วไปยื่นหลักฐานนั้นให้ทางโรงเรียน โดยที่ตนเองไม่ต้องควักกระเป๋าเสียเงินค่าเล่าเรียนบุตรที่เรียนอยู่ โรงเรียนก็จะนำหลักฐานมาเบิกเงินจากจังหวัด ขจัดปัญหาความล่าช้าและปัญหากินเศษกินเลยของเจ้าหน้าที่เลวๆบางคนไปได้ แต่เงินค่าเล่าเรียนบุตรนี้เมื่อปฏิบัติไปแล้ว มีปัญหามากกว่าค่ารักษาพยาบาล แต่จังหวัดก็ได้พยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นให้ลุล่วงไปได้เสมอ

ส่วนเรื่องการโยกย้ายแต่งตั้งนั้นได้ตกลงหลักเกณฑ์กันทั้งจังหวัดว่าจะย้ายแต่งตั้งให้เฉพาะรายที่มีคำร้องเท่านั้น การโยกย้ายรายที่ไม่มีคำร้องต้องเกิดจากเหตุผิดวินัยหรือปัญหารุนแรง และการโยกย้ายแต่งตั้งทุกรายนั้นจะต้องขออนุญาตจังหวัดเสมอไป การย้ายครูเป็นการภายในไม่ว่ากรณีใดๆ จะกระทำไม่ได้เป็นอันขาด และจังหวัดได้เปิดโอกาสให้ครูที่ถูกย้ายเป็นการภายในร้องเรียนที่จังหวัดได้ เมื่อจังหวัดได้กำหนดวางกฎเกณฑ์ลงไปเช่นนั้น ทำให้ขวัญและกำลังใจของครูดีขึ้นมาก

สำหรับเรื่องเงินเดือนซึ่งเป็นเรื่องคอขาดบาดตาย และเป็นปัญหาในเรื่องความเป็นธรรมอยู่เสมอมานั้น ก็พยายามหาทางแก้ไขในเรื่องกระบวนการของการพิจารณา โดยถือหลักว่า จะต้องมีการพิจารณากันเป็นระดับๆไป ตั้งแต่ระดับโรงเรียน ระดับกลุ่ม ระดับอำเภอและระดับจังหวัด ในระดับโรงเรียนและระดับกลุ่มนั้นให้ครูทุกคนมีส่วนร่วมในการพิจารณาด้วย สำหรับระดับอำเภอนั้นให้มีประธานกลุ่ม ผู้แทนครูที่กลุ่มคัดเลือกมาร่วมพิจารณาด้วย

ในระดับโรงเรียนและระดับกลุ่มนั้นครูในกลุ่มมีสิทธิออกเสียงด้วยว่าใครควรได้เลื่อนขั้นเงินเดือนสองขั้นในกลุ่มนั้นๆตามโควต้าที่ได้รับ แล้วจัด

ลำดับมาแข่งขันกันที่อำเภอก่อนส่งทางจังหวัดอีกครั้งหนึ่ง

ในระดับอำเภอนั้นก็พิจารณาสำหรับคนที่ได้สองขั้นตามโควต้าของอำเภอ การพิจารณาก็ถือเอาวันป่วย สาย ลา ขาด เป็นเกณฑ์การจัดลำดับส่งจังหวัด ถ้าวันป่วยสายลาขาดเกิดเท่ากันก็ให้มีการอภิปรายกันในระหว่างกรรมการ อภิปรายแล้วก็มีการลงคะแนนลับในระหว่างคณะกรรมการ ถ้าคะแนนเท่ากันผู้เป็นประธานจะเป็นผู้ตัดสิน

เมื่ออำเภอทุกอำเภอดำเนินการตามกระบวนการดังกล่าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ให้ส่งเรื่องราวมาทางจังหวัด จังหวัดจะพิจารณาเฉพาะรายที่เกินโควต้าเท่านั้นโดยกระบวนการอย่างเดียวกัน คือคิดวันป่วยสายลาขาดเป็นเกณฑ์อย่างเดียว ถ้าวันป่วยสายลาขาดเท่ากันก็มีการอภิปรายถึงผลงาน แล้วลงคะแนนลับ

กระบวนการพิจารณาเงินเดือนดังกล่าวนี้ ได้ประกาศให้ทราบทั่วกันทั้งจังหวัด ในเวลาเดียวกันก็ประกาศให้ทราบกันทางหนังสือพิมพ์ครูเชียงราย ถ้าโรงเรียนใด กลุ่มใด อำเภอใดมิได้ปฏิบัติตามกระบวนการดังกล่าวครูทุกคนมีสิทธิร้องเรียนขอความเป็นธรรมมาที่จังหวัดได้ทุกเวลา

ผลจากการปฏิบัติตามหลักการและขบวนการดังกล่าวนั้น ได้สามารถลดปัญหาเรื่องการเลื่อนขั้นและเลื่อนอันดับเงินเดือนไปได้มาก ครูก็มีขวัญมีกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ ดังนั้นในการบริหารงานเพื่อการสร้างขวัญ กำลังใจและส่งเสริมสวัสดิการ ถ้าผู้บริหารสามารถจัดการในเรื่องสวัสดิการ เรื่องการขึ้นเงินเดือนและการแต่งตั้งโยกย้าย ตลอดจนการให้ความเป็นธรรมด้วยเจตนาที่ไม่เห็นแก่ตัวแล้ว ก็จะบันดาลให้ครูดำเนินงานด้านการเรียนการสอนด้วยความสะดวกกายสบายใจ ความสะดวกกายสบายใจของผู้ร่วมงานคือการสร้างประสิทธิภาพของงาน นี่เป็นหลักบริหารขั้นคลาสสิคของปรมาจารย์ทางการบริหาร เชสเตอร์ เบอร์นาร์ด

อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารนั้นจะบันดาลให้ทุกคนพึงใจ ย่อมเป็นไปไม่ได้

เพราะความเชื่อ ความคิด ทัศนคติ ประสบการณ์ของแต่ละคน แต่ละกลุ่มคน ย่อมไม่เหมือนกัน นอกจากนั้น คนและกลุ่มคนยังมีความแตกต่างกันอีกในเรื่อง**ความมุ่งหวัง ความคาดหมาย และความทะยานอยาก**

ปัญหาของผู้บริหารก็คือว่า **จะบริหารงานอย่างไรที่จะให้คนส่วนใหญ่สะดวกกายสบายใจ**

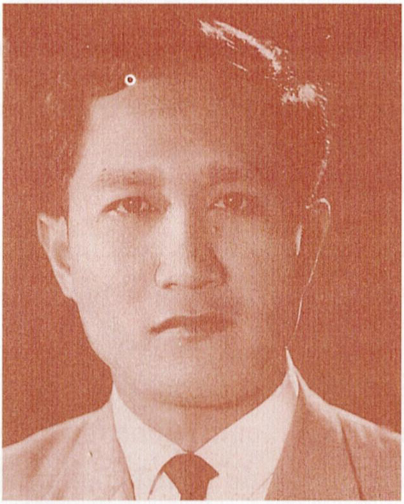
ปัญหาของผู้บริหารมิได้อยู่ที่ว่าจะบริหารงานอย่างไรจึงจะให้ทุกคนพึงใจ ตามธรรมดานั้นเราอาจทำให้ทุกคนพึงใจได้บางเวลาเท่านั้น แต่เราไม่สามารถทำให้ทุกคนพึงพอใจได้ทุกเวลา ดังนั้นการที่จะกระทำให้ทุกคนพึงพอใจในทุกเวลานั้น อย่าพึงหวัง การที่จะให้คนส่วนใหญ่สะดวกกายสบายใจนั้นเป็นสิ่งที่นักบริหารต้องกระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความเป็นธรรม ในเรื่องความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน ในเรื่องการอยู่ดีกินดีตามควรแก่อัตภาพ และในเรื่องสิทธิและเสรีภาพที่เขาพึงมีพึงได้

ถ้าผู้บริหารสามารถทำให้คนทุกคนสะดวกกายสบายใจได้ ก็นับว่าวิเศษ ...

ตอนที่ ๒

"เชียงใหม่มิใช่เชียงราย"

(๒๕๑๒-๒๕๑๔)

ศึกษาธิการจังหวัดเชียงใหม่

จากสาราณียกร

นายบรรจง ชูสกุลชาติ ย้ายจากตำแหน่งศึกษาธิการจังหวัดเชียงรายมาเป็นศึกษาธิการจังหวัดเชียงใหม่เมื่อปี ๒๕๑๒ และอยู่ในตำแหน่งนั้นเป็นเวลา ๒ ปี จังหวัดเชียงใหม่ได้ให้ประสบการณ์ที่เข้มข้นและแปลกใหม่แก่ท่านหลายเรื่อง ซึ่งท่านได้บันทึกไว้เป็นบทความหลายบทตีพิมพ์ลงในวารสารและหนังสือต่างๆ โดยสอดแทรกมุมมองและปรัชญาของตนเองไว้ด้วย

เราจึงได้คัดเลือกบทความที่สะท้อนชีวิตช่วงสำคัญของท่านที่เชียงใหม่ จำนวน ๓ เรื่อง ซึ่งสะท้อนบทเรียนบทใหญ่ที่ท่านได้รับจากเชียงใหม่และท่านเองยอมรับไว้ในบทความอีกเรื่องหนึ่ง (ไม่ได้นำมาพิมพ์ในที่นี้) ว่า "เชียงใหม่มิใช่เชียงราย" เราจึงได้นำข้อความดังกล่าวมาเป็นหัวเรื่องของตอนที่ ๒ นี้

การดำรงตำแหน่งศึกษาธิการจังหวัดเชียงใหม่นั้น นอกจากจะพบความยุ่งยากลำบากใจในเรื่องหนังสือพิมพ์ของท้องถิ่นแล้ว ก็ยังมีเรื่องของบรรดาท่านที่เคยรับราชการในเชียงใหม่อีก ท่านเหล่านี้บางทีเป็นข้าราชการบำนาญ บางท่านก็กำลังเป็นใหญ่เป็นโตอยู่ในส่วนกลาง ท่านเหล่านี้บางท่านก็จะกระทำตนประดุจแม่ไก่ให้กับใครต่อใครที่เชียงใหม่ เมื่อท่านได้รับข่าวคราวอะไรจากบรรดาลูกไก่ก็เชื่อง่ายและมักไม่ไตร่ตรองเหตุผล ท่านจะเอาความรักมาปนกับเรื่องราชการแล้วสื่อสารเรื่องนั้นไปยังใครต่อใคร ทำให้ข่าวคราวนั้นกว้างไกลออกไปอีกกลายเป็นเรื่องฉีกหน้าฉีกตาศึกษาธิการจังหวัดก็มี ภาพพจน์ที่ไม่สู้จะดีก็เกิดกับตัวศึกษาธิการจังหวัด หากเกิดพลัดผลูไปถึงหูเจ้านายเข้าแม้ไม่ถึงกับเน่าก็เรียกว่าเข้าขั้นโคม่า กว่าจะเรียกภาพพจน์ดีๆคืนมา ก็ต้องเสียเวลาอยู่นานทีเดียว

เรื่องที่น่าหวาดเสียวก็คือว่า วันดีคืนดี ท่านบางท่านเหล่านี้ก็จะมีจดหมายน้อยไปถึงกล่าวยกยอปอปั้นเสียหวานซึ้งแล้วก็ตั้งข้อเสนอแนะทัศนะของท่านเรื่องการบริหารบุคลากร **ว่าคนนั้นคนนี้เป็นคนดี** ควรพิจารณาให้เป็นผู้ช่วยเป็นครูใหญ่อะไรเสียที หรือคนนั้นคนนี้น่าจะได้รับพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือนเป็นกรณีพิเศษสองขั้น หรือคนนั้นคนนี้อยู่ที่นั่นที่นี่นานเกินไปน่าจะได้ช่วยพิจารณาขยับขยาย ให้สะดวกสบายกว่าเดิม เรื่องที่ท่านเสนอแนะเหล่านี้ถ้าเรามีทีท่าเพิกเฉยละเลยหรือทำเป็นทองไม่รู้ร้อน ชื่อเสียงของเราก็จะกระฉ่อนอยู่ในส่วนกลางว่า **ดื้อรั้น ไม่เอาไหน หรือแข็งเมือง** แต่ครั้นจะดำเนินการเสียหมดทุกเรื่อง ก็เหมือนกับเราตกเป็นเงาการบริหารของท่าน งานการเสียหายขึ้นมา คนก็จะว่าถูกชักใยและไม่เป็นตัวของตัวเอง เรื่องเส็งเคร็งทำนองนี้มีลักษณะเหมือนใบตองบาดมือ คือรำคาญใจ ครั้นจะพูดจะบ่นมากไปก็ได้เพียงสองไพเบี้ย สู้นิ่งเสียได้ตำลึงทองดีกว่า แต่ว่าเรื่องบางเรื่องที่นิ่งอยู่ไม่ได้ **อย่างเรื่องการแต่งตั้งผู้ช่วย**

ศึกษาธิการจังหวัด

ผมไปรับราชการที่เชียงใหม่อยู่ได้สามเดือน ตำแหน่งผู้ช่วยศึกษาธิการก็ว่างเพราะคนเก่าเขาลาออกเพื่อรับบำเหน็จบำนาญ เมื่อว่างลงแล้วทางจังหวัดก็เสนอชื่อบุคคลหนึ่งมากระทรวงเพื่อให้แต่งตั้ง เสนอมาเดือนกว่าแล้วก็ไม่มีวี่แววว่ากระทรวงจะสนองความต้องการนั้นแต่อย่างใด ผมจึงตัดสินใจลงมากระทรวงเพื่อติดตามเรื่องนี้ พอมาติดตามเรื่องก็ได้เรื่องจริงๆ เรื่องจริงก็คือว่า **ท่านอยากได้คนอีกคนหนึ่ง** แต่ความจริงที่จริงกว่าก็คือว่าคนที่จังหวัดเสนอมานั้นมีอะไรเหนือกว่าคนที่ท่านต้องการไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ ประสบการณ์ ผลงาน และคุณธรรมความสามารถ ผมจึงปราดเข้าไปพบท่านรองปลัดกระทรวง ท่านทักทายเหมือนรู้จักเมื่อได้พบท่าน หลังจากที่ได้สงบความงุ่นง่านที่มีอยู่บ้าง ก็ถามท่านอย่างแบ่งรับแบ่งสู้ว่า *"ผมไม่ทราบว่าคนที่จังหวัดเสนอมา ทางกระทรวงจะเห็นดีด้วยหรือไม่"* ท่านรองปลัดกระทรวงกล่าวตอบยิ้มๆว่า *"เห็นด้วยเต็มที่เพราะเป็นคนมีความรู้ความสามารถ"* ท่านเว้นจังหวะพองามแล้วกล่าวว่า "แต่เขาอยากให้คุณเลือกเอาคนอีกคนหนึ่ง" *"คนๆ นั้นก็เหมาะสมดีเหมือนกัน...ก็เป็นลูกน้องเก่าของเขาน่ะ"* คำว่า **"เขา"** ที่ท่านรองปลัดกระทรวงกล่าวถึงนั้น **คือท่านที่เคยใหญ่โตอยู่เชียงใหม่**

เมื่อได้ฟังดังนั้นผมก็รู้สึกกลุ้มใจ จึงแสดงความในใจไปกับท่านว่า *"นั่นซีครับ...ผมเพิ่งเข้าใจว่าทำไมเรื่องแต่งตั้งถึงช้า นี่ก็เดือนกว่าแล้วที่ผมไม่มีผู้ช่วย"* ผมถอนหายใจนิดหนึ่งแล้วกล่าวกราบเรียนท่านรองปลัดกระทรวงต่อไปว่า *"เรื่องผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดนั้นแท้ที่จริงก็เป็นเหมือนแม่บ้าน... ศึกษาธิการจังหวัด ซึ่งเป็นเสมือนพ่อบ้านก็น่าจะเป็นผู้มีโอกาสได้เลือกเองเหมือนการเลือกภรรยา เราน่าจะได้คนที่ถูกใจ เข้าใจ เป็นตัวตายตัวแทนกันได้เมื่อเราไม่อยู่บ้าน"* ผมเห็นท่านนั่งฟังพลางอมยิ้มไปพลางก็กล่าวอย่างบริสุทธิ์ใจต่อไปว่า *"สมัยนี้เขาไม่ใช้วิธีคลุมถุงชนกันแล้วไม่ใช่หรือครับ? เพราะถ้าจับเอาใครต่อใครที่ไม่เข้าจิตเข้าใจกัน ไว้เนื้อเชื่อใจกัน*

ไม่ได้ เกิดการเสียหายภายหลังผมก็ต้องรับผิดชอบอยู่ดี ไหนๆก็ต้องร่วมกันรับผิดชอบ... ผมจึงขออนุญาตเลือกเองนะครับ" ผมกล่าวเสียอย่างยืดยาวเพื่อเรียกร้องความเห็นใจ ท่านก็ได้แต่นั่งยิ้มไปยิ้มมาแบบคนใจดีและใจเย็น แต่เมื่อท่านเห็นผมยังยืนกระต่ายขาเดียวท่านก็เปลี่ยนเรื่องพูด แล้วผมก็ลากลับ กลับไปรอฟังคำสั่งแต่งตั้งอยู่อีกร่วมเดือน ก็ไม่มีวี่แววว่าจะมาถึงจังหวัด ผมจึงตัดสินใจลงมาที่กระทรวงศึกษาธิการอีก พอพบหน้าท่านรองปลัดกระทรวง ท่านก็ถามทันทีว่า.... *"คุณยังยืนยันจะเอาคนเดิมหรือ?"* ผมก็ยืนยันกับท่านว่า เอาคนเดิม และเรียนท่านว่าถ้าตั้งคนอื่นไปจะส่งตัวคืนกระทรวง

เมื่อท่านเห็นว่าผมยังยืนยันหนักแน่น ท่านก็ใช้วิธีวิงวอนร้องขอ แต่ท่านจะ**วิงวอนร้องขออย่างไร** ผมก็ไม่ตามใจท่าน **เพราะถือเอางานเป็นหลัก** เมื่อท่านเห็นเรื่องชักจะไม่สำเร็จ ท่านก็เลยเปิดเผยตัวผู้ขอในเรื่องนี้ ผมเองก็รู้ดีว่าท่านผู้นั้น**ท่านเคยเป็นใหญ่เป็นโตอยู่ที่เชียงใหม่** ผมจึงได้ตัดพ้อฝากท่านรองปลัดไปว่า ท่านก็ไม่น่าจะมาฉายแสงแห่งอิทธิพลอะไรในเชียงใหม่อีก เมื่อได้กล่าวโพล่งออกไปดังนี้ ท่านก็เลยใจดี ออกคำสั่งแต่งตั้งให้ตั้งแต่วันนั้น แต่เรื่องของเรื่องมันไม่ยุติอยู่แค่นั้น ท่านรองปลัดกระทรวงก็ไปพูดเล่นกับท่านผู้นั้นว่า *"ศึกษาธิการจังหวัดเชียงใหม่เขาจะล้างอิทธิพลลื้อน่ะ ลื้อจะว่ายังไง"* เมื่อได้ฟังดังนั้นท่านผู้นั้นก็โกรธเป็นฟืนเป็นไฟ และหาว่าผม**อวดดี ดื้อ และแข็งเมือง** และท่านได้เอาเรื่องนี้มาฟ้องกับอาจารย์ผมคนหนึ่งซึ่งเป็นใหญ่เป็นโตอยู่เหมือนกัน วันหนึ่งเมื่อผมมีโอกาสไปคารวะอาจารย์ท่านนั้น ท่านก็ต่อว่าผมเสียยกใหญ่ และบอกให้ผมไปขอขมาลาโทษเสียที่ได้ไปกล่าววาจาล่วงเกิน ผมก็เดินไปขอขมาลาโทษท่าน ท่านก็ทำเป็นคนใจดียกโทษให้แต่สิ่งที่ผมได้มาจากการยกโทษของท่านก็คือ ภาพพจน์ที่ปรากฏอยู่ในใจว่าเป็น**คนดื้อ ถือดี อวดดี แข็งเมือง** และเป็นศึกษาธิการจังหวัดที่ไม่ได้เรื่องคนหนึ่ง ซึ่งสัมพันธภาพระหว่างท่านผู้นั้นกับผม ล่มๆ จอดๆ อยู่ตลอดมา หาความประสานประสม

กลมกลืนไม่ได้ นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า **ทัศนะที่ใครๆมีต่อเราในทางร้ายนั้นมันลบยาก** นอกจากลบยากแล้วยังเป็นกาฝากของสัมพันธภาพต่อไปในภายหน้าด้วยเพราะคนเรานั้นเมื่อมีทัศนคติไม่ดีต่อกันเสียแล้วสัมพันธภาพระหว่างกันก็เป็นหมันไป

เรื่องร้ายๆ สำหรับผมยังไม่จมและจบอยู่เพียงนั้น วันดีคืนดีก็มีเรื่องมาให้วุ่นวายอุราอีกตามเคย และเรื่องนี้ลงเอยโดยการถูกย้าย เรื่องก็มีอยู่ว่าในการแข่งขันกีฬาประจำปีทุกๆปีนั้น มักจะมีทะเลาะวิวาทกันเสมอ แต่อย่างไรก็ตามจังหวัดก็ประสงค์จะจัดอีกตามเคย แต่ครูหลายคนก็เผยความในใจว่า **น่าจะงดจัดเสียบ้างเพราะจัดแล้วก็มีเรื่องเสมอ** วิธีแก้ปัญหาของเราโดยมากเป็นอย่างนี้ คือชอบหนีปัญหา การหนีปัญหานั้นจริงอยู่เป็นวิธีแก้ปัญหาวิธีหนึ่งแต่ก็มิใช่วิธีที่ดีที่สุด **วิธีที่ดีที่สุดก็คือต้องมาพิจารณาหาสาเหตุแห่งปัญหา และหาทางทำลายสาเหตุนั้น** สาเหตุที่คนเราทะเลาะกันมันไม่อยู่ที่การจัดการแข่งขันกีฬาแต่อยู่ที่การจัดระบบแข่งขันอยู่ที่การควบคุม อยู่ที่การเชียร์และอยู่ที่กิเลสคน การทำลายกิเลสคนนั้นคงยากกว่าการกลิ้งครกขึ้นภูเขา เราหนีปัญหานี้ไปได้ด้วยการจัดระบบแข่งขันให้รัดกุม ควบคุมให้เข้มงวด เราก็จะแก้ปัญหาการทะเลาะได้ และในการประชุมคณะกรรมการครูใหญ่อาจารย์ใหญ่ ในเรื่องการแข่งขันกีฬาก็คาดคั้นกันอย่าง หนักแน่นว่า **ถ้านักเรียนทะเลาะกัน ครูอาจารย์โรงเรียนนั้นๆ จะต้องรับผิดชอบ** โดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ

แต่ในวันแข่งขันนัดสำคัญนัดหนึ่งซึ่งเป็นการแข่งขันฟุตบอลรุ่นใหญ่ระหว่าง**โรงเรียนมงฟอร์ตกับโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย** ผลการแข่งขันปรากฏว่า โรงเรียนมงฟอร์ตเป็นฝ่ายชนะ ในสนามกีฬาก็ไม่มีอะไร แต่เมื่อผมกลับมาถึงบ้านไม่เท่าไหร่ **รถบัสคันใหญ่ก็ตามหลังเข้าไปในบ้าน** ในรถนั้นมีนักเรียนและนักกีฬาโรงเรียนมงฟอร์ตนั่งมาเต็มคัน ผมก็ประหวั่นอยู่ว่าเขาวิ่งเข้ามาทำไม **สงสัยคนขับจะหลงทาง** แต่เขาก็ขับคลานเข้ามาแล้วจอดลงตรงหน้าบันไดบ้านอย่างมั่นใจ ทันใดนั้น ครูใหญ่โรงเรียนก็จูงมือ

นักเรียนคนหนึ่งลงมาจากรถ **เด็กคนนั้นมีเลือดไหลเปื้อนเสื้อหน้าตาซีด** ส่วนครูก็รีบเล่าเหตุการณ์ให้ฟังอย่างตั้งใจ ฟังได้ความตามเล่าว่า **ถูกนักเรียนโรงเรียนคู่แข่งขันปาเอาด้วยก้อนหิน**

ผมสอบถามความนัยอยู่สองสามคำก็สั่งให้นำเด็กเคราะห์ร้ายไปหาหมอ **และรับรองว่าจะจัดการหาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษให้ ได้โดยเร็วที่สุด** หลังจากนั้นในตอนค่ำ ผมก็ ได้คุยกันอย่างเป็นกิจจะลักษณะกับครูและนักเรียนที่เห็นเหตุการณ์เขาบอกว่า คนที่ปานั้นมีอยู่สี่ห้าคนแต่งตัวคล้ายกับ**นักเรียนโรงเรียนยุพราช จำตัวย่อที่หน้าอกเสื้อได้** แต่จำหน้าจำเลขประจำตัวหน้าอกเสื้อไม่ได้ เพราะเกือบมืดค่ำแล้ว **ผมฟังแล้วก็เชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่ง เพราะพยานหลักฐานก็ไม่ชัดเจน** แต่เมื่อไหนๆ เขาสงสัย วันรุ่งขึ้นผมก็ไปเจรจากับอาจารย์ใหญ่โรงเรียนยุพราช ท่านอาจารย์ใหญ่ปฏิเสธเด็ดขาดว่า **ไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะครูก็ควบคุมใกล้ชิด** หลังจากนั้นก็เชิญครูผู้ควบคุมมาสนทนาด้วย ก็ไม่ปรากฏว่าได้ข้อมูลอะไรเพิ่มเติม บังเอิญระหว่างนั้น นักเรียนก็เข้าแถวร้องเพลงชาติ ผมก็ขออนุญาตพูดกับนักเรียน ในเรื่องนักเรียนโรงเรียนมงฟอร์ตถูกปาศีรษะแตก พูดให้ฟังถึงสถานที่เกิดเหตุ เล่าให้ฟังถึงเลือดที่ไหล ตลอดจนข้อที่น่าสงสัยทั้งปวง และบอกว่าไม่เชื่อว่าเป็นการกระทำของนักเรียนโรงเรียนนี้ นอกนั้นได้กล่าวถึงบาปบุญคุณโทษของการกระทำดังกล่าวตามสมควร และได้พยายามพูดจาหว่านล้อมขอให้รับผิด และให้กำลังใจ ถ้ามีใครทำแล้วสารภาพ ผมได้ใช้เวลาพูดอยู่ประมาณสามสิบนาที ก็ไม่มีใครสารภาพ แต่ก็ยังไม่ลดละความพยายามโดยให้นักเรียนอยู่ในแถวแล้วเชิญครูประจำชั้นมาพบ ถามครูประจำชั้นว่า นักเรียนที่เล่นฟุตบอลรุ่นใหญ่นั้น เป็นนักเรียนชั้นใด คำตอบที่ได้ก็คือเป็นนักเรียนชั้น ม.ศ. ๔, ๓ และ ๒ ถามอีกว่านักเรียนที่ไปเชียร์ฟุตบอลเมื่อวานนี้เป็นนักเรียนชั้นใด ปรากฏว่าคำตอบที่ได้ก็เป็นคำตอบอย่างเดียวกันกับคำถามแรกหลังจากนั้นก็บอกครูประจำชั้น ม.ศ. ๔, ๓ และ ๒ ให้จดชื่อมาชั้นละ ๕ คน เอาเฉพาะที่ครูประจำชั้นเห็นว่าเป็น

เด็กที่ค่อนข้างเกเร เรียงลงมาจนครบ ๕ คน และในเวลาเดียวกันก็ขอให้ครูพลศึกษาจดชื่อเด็กเกเรในสายตามาชั้นละ ๕ คน เช่นกัน แล้วก็รีบเอาชื่อเด็กนักเรียนเหล่านั้นมานั่งดู ก็พบว่าชื่อที่จดมาเกือบตรงกันหมด เพียงแต่ลำดับที่จดให้มานั้นไม่ตรงกันนัก จึงเป็นเรื่องที่สามารถประเมินได้อย่างผิวเผินว่า เด็กเกเรในสายตาครูนั้นเหมือนกัน

เมื่อได้ชื่อเสียงเรียงนามแล้ว ดังนั้นก็หันไปพบเด็กนักเรียนอีกครั้งหนึ่ง บอกให้นักเรียนทุกคนกลับเข้าห้องเรียนยกเว้นผู้ที่มีชื่อต่อไปนี้ หลังจากนั้นก็เอาเด็กที่มีชื่อเสียงเรียงนามเหล่านั้นเข้าห้องประชุม พูดจาทั้งปลอบทั้งขู่ทั้งยกย่องและหยัน ทั้งวิงวอนและขอร้อง ก็ไม่ปรากฏว่ามีนักเรียนคนใดออกมาสารภาพ ผมจึงถามต่อหน้าครูประจำชั้นและครูพลศึกษาว่าใครมีบ้านอยู่ช้างเผือกและใกล้เคียงบ้าง ปรากฏว่ามีนักเรียนลุกขึ้นยืนและก้าวออกมาสิบกว่าคน นอกนั้นให้เข้าห้องเรียนได้ หลังจากนั้นก็พยายามสอบถามครูพลศึกษาว่าบรรดาเด็กเหล่านี้มีใครชอบเล่นตะกร้อบ้าง ครูพลศึกษาก็บอกชื่อเด็กที่ชอบเล่นตะกร้อ ซึ่งทั้งหมดมีอยู่เก้าคน นอกนั้นก็ให้กลับทั้งนี้เพราะจากคำให้การของครูนักเรียนโรงเรียนมงฟอร์ตนั้น เด็กที่ปารถโรงเรียนกำลังเล่นตะกร้อกันอยู่ หลังจากนั้นก็ให้ครูประจำชั้นดูที่เลขประจำหน้าอกเสื้อว่าตรงกับเจ้าตัวที่ใส่มาหรือไม่ เมื่อตรวจสอบดูกับบัญชีเรียกชื่อแล้วปรากฏว่ามีอยู่คนหนึ่งที่ไม่ตรงกัน สอบถามได้ความว่ายืมเพื่อนมาใส่ของตนนั้นซักยังไม่แห้งสนิทดี ที่ถามถึงเรื่องนี้เพราะเข้าใจว่าคงมีคนที่กลัวว่าเขาจะจำหน้าอกเสื้อได้ และคาดหมายว่าคงไม่กล้าใส่มาและปรากฏว่าก็พบความจริงดังกล่าวนั้น หลังจากนั้นต่อมาผมก็พาเด็ก ๒ คนที่ยืมเสื้อเพื่อนใส่ และที่ให้เขายืมไปศาลากลางวันนั้น ผมสั่งข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงเด็กทั้งสองอย่างอิ่มหมีพีมันแล้วคุยกันในเรื่องครอบครัวอาชีพของผู้ปกครอง และญาติพี่น้อง คุยกันเรื่องการเรียน วิชาที่ชอบ ไม่ชอบ ผลการสอบ การเงินและการใช้จ่าย แล้วพูดจาหว่านล้อมอยู่เป็นนานสองนาน เด็กสองคนนั้นก็ถึงแก่การสารภาพ ว่าเขาทั้งสองและเพื่อนอีกสามคนเป็น

คนปาแต่ตั้งใจปารถยนต์มากกว่าปาคน เมื่อเขารับสารภาพแล้วก็ชี้ให้เห็นความถูกต้องและความผิดพลาด และความผิดขนาดนี้ถ้ามีโทษตามกฎหมายก็ต้องถูกปรับและถูกขัง การถูกปรับและถูกขังนั้นอนาคตก็จะพังไม่มีชิ้นดี แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องของบ้านเมือง ส่วนเรื่องของโรงเรียนก็คือการพักการเรียน หรือการคัดชื่อออกจากโรงเรียน แต่ผมบอกว่าเรื่องการลงโทษดังกล่าวก็เป็นการตัดอนาคต สำหรับเรื่องนี้ไม่อยากใช้วิธีดังกล่าวแต่จะต้องถูกลงโทษอย่างใดอย่างหนึ่ง นั่นคือการเฆี่ยนตีให้หลาบจำ จะได้ไม่กระทำต่อไปในภายหน้า รู้สึกว่านักเรียนทั้งสองพอใจที่จะให้ลงโทษในประการหลัง แต่ผมบอกว่าเรื่องนี้ผมจะพยายามไปเจรจากับเจ้าทุกข์คือโรงเรียนมงฟอร์ตและผู้บาดเจ็บ ในเวลาเดียวกันก็ต้องเจรจากับโรงเรียนเรื่องการลงโทษขนาดเบา แต่ให้เขาทั้งสองไปนำเพื่อนอีกสามคนที่ร่วมกันทำผิดมาด้วย เขาก็ตอบตกลงที่จะนำตัวมา พร้อมทั้งบอกชื่อเสียงเรียงนามให้เสร็จ

วันนั้นเป็นวันศุกร์ พอถึงวันจันทร์นัดพบที่หน้าเสาธง ผมก็ไปพูดกับนักเรียนทั้งโรงเรียน พูดประดุจว่าผมยังหาตัวคนผิดไม่ได้ แล้วพูดจาหว่านล้อมให้เขาเดินออกมาสารภาพ ผมนัดกับเด็กไว้แล้วว่าขอให้ออกมาเมื่อผมพูดจบเนื้อถ้อยกระทงความแล้ว เขาก็ทำตามที่ได้นัดแนะไว้ทุกประการ และอาจารย์ใหญ่ก็ทำโทษเขาโดยการเฆี่ยน และเรื่องนี้โดยทั่วไปก็เป็นที่พอออกพอใจของทุกฝ่าย ทั้งครูนักเรียนและสองโรงเรียน แต่ผมก็โดนอาจารย์ใหญ่ติเตียนลับหลังว่า ก้าวก่ายกิจการของโรงเรียนมิหนำซ้ำนำความติเตียนนั้นไปบอกกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการสมัยนั้น อาจารย์ใหญ่กับท่านรัฐมนตรีซึ่งเป็นคนบ้านเดียวกันและเป็นพี่น้องกันก็พากันชิงชังผม แต่หลังจากนั้น ผมก็ไม่หวั่นเกรงอะไร ได้เข้าไปยังโรงเรียนยุพราชอีกครั้งหนึ่ง เพราะมีเสียงเรียกร้องจากผู้ปกครองและครูว่าขอให้พยายามปรับปรุงโรงเรียนการปรับปรุงโรงเรียนก็ต้องทราบปัญหา การจะทราบปัญหาก็ต้องมีการประชุมครู ในวันนั้นผมขอให้ครูทุกคนเขียน

ปัญหาที่สำคัญที่สุดของโรงเรียนมาคนละหนึ่งปัญหา ผลปรากฏว่าครูประมาณ ๘๐% ให้ความเห็นว่า ปัญหาของโรงเรียนอยู่ที่ผู้บริหาร ผมก็ไม่อาจแจ้งผลการสอบถามต่อที่ประชุมนั้นได้ แต่ก็ได้แนะนำในเรื่องการปรับปรุงทางวิชาการ อาคารสถานที่และบริการแนะแนว แล้วก็เลิกการประชุม แต่บอกว่าวันหลังมีโอกาส ก็จะมาพบปะพูดจาร่วมกันแก้ปัญหาอีก

การที่ศึกษาธิการจังหวัดเข้าไปในโรงเรียนมัธยมนั้นมันเป็นเรื่องกระอักกระอ่วนใจ เพราะแต่ไหนแต่ไรมานั้นบรรดาศึกษาธิการจังหวัดไม่ค่อยถนัดจะเข้าไปมากนัก เมื่อชักจะใกล้ชิดกันคนที่ปรับตัวไม่ทันก็กระอักกระอ่วนใจ บางคนมองเห็นไปว่า**เป็นการก้าวก่าย แต่บางรายก็บอกว่าถูกต้องแล้ว** ความจริงเรื่องนี้คงไม่สามารถชี้ว่าอะไรผิดอะไรถูกโดยชัดเจนนัก ถ้ามีความผิดพลาดอยู่ก็เห็นจะเป็นความผิดพลาดของโครงสร้างการบริหาร เพราะ**โครงสร้างการบริหาร**การศึกษาไทยนั้น รวบอำนาจไว้ที่ส่วนกลางเกินไป ไม่ยินยอมให้หัวหน้าหน่วยงานการศึกษาในส่วนภูมิภาคมีอำนาจหน้าที่ และในหลายๆกรณี **ให้แต่หน้าที่แต่ไม่มีอำนาจ** จะตัดสินใจกระทำอย่างใดให้เด็ดขาดก็กระทำไม่ได้ กลายเป็นเรื่องกลืนไม่เข้าคายไม่ออก ได้แต่กลิ้งกลอกไปมาอยู่จนบัดนี้ **โดยเฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องกับการมัธยมศึกษาและแม้แต่การประถมศึกษา**

ธรรมกับอำนาจ

การเป็นนักบริหารนั้น จะว่าเป็นกันง่ายก็ใช่ และจะว่าเป็นกันยาก**ก็ไม่ผิด** ที่ว่าเป็นกันง่ายนั้นก็เพราะว่านักบริหารนั้นเป็นผู้มีอำนาจอยู่ในตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่ โดยเฉพาะนักบริหารในระบบราชการไทยนั้นมีเครื่องมือประกอบอำนาจอยู่ครบถ้วน เครื่องมือเหล่านั้น ได้แก่ **กฎหมาย กฎเกณฑ์ ระเบียบ แบบแผน ขั้นตอนการปฏิบัติ** บุคลากรในระบบ

ราชการนั้นเล่าก็ล้วนแต่ต้องมีคุณสมบัติ **และต้องประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย** กฎเกณฑ์ ระเบียบ แบบแผน และขั้นตอนของการปฏิบัติที่ได้กำหนดไว้ เงินทองของใช้ ระบบราชการไทยก็มีไว้พอประมาณ ไม่ถึงแก่การณ์ยากแค้นลำเค็ญ นักบริหารในระบบราชการไทยสามารถจะจับจ่ายใช้สอยได้ตามกฎหมายและระเบียบ

ดังนั้น ถ้านักบริหารในระบบราชการไทยบริหารงานไปตามปัจจัยการบริหารเหล่านี้เขาก็จะเป็นนักบริหารที่ดีและสามารถเป็นนักบริหารที่อยู่ในระบบราชการได้จนครบเกษียณ สรุปรวมความว่า การเป็นนักบริหารในระบบราชการไทยนั้นเป็นการง่าย แต่นักบริหารประเภทนี้จะมีลักษณะเป็นคนเจ้าระเบียบและเจ้ากฎบัตรกฎหมาย สำหรับเขานั้นระเบียบและกฎหมายคือพระเจ้า ระเบียบและกฎหมายคือสิ่งนิรันดร แท้ที่จริงแล้วระเบียบและกฎหมายนั้นเป็นเครื่องมือการปฏิบัติราชการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายอันมหาศาล คือ ความสุขของปวงชน อันได้แก่ความปลอดภัยในทรัพย์สินและร่างกาย อันได้แก่การอยู่ดีกินดี อันได้แก่การมีสิทธิเสรีภาพ และอันได้แก่ความเป็นธรรมในสังคม ตามธรรมดาธรรมชาติของกฎหมาย และระเบียบแบบแผนนั้นเป็นสิ่งสถิตคือคงที่เป็นหลักความคิดเป็นหลักการและเป็นกระบวนการในการทำงานที่ดีที่สุดในอดีตกาลแต่อาจจะไม่ดีที่สุดในปัจจุบันและอนาคตกาล เพราะปัจจุบันกาลและอนาคตกาลนั้นสภาพการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ได้เปลี่ยนหลักความคิด หลักการ และกระบวนการของวิถีชีวิตและวิถีทางของสังคม ประเทศชาติไปมากสุดจะพรรณนา ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ถ้านักบริหารยึดระเบียบและกฎหมายเป็นพระเจ้ายึดเอาระเบียบและกฎหมายเป็นสิ่งนิรันดรแล้ว เราก็ไม่อาจประกอบภารกิจในระบบราชการให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทั้งปวงได้ นั่นคือไม่อาจประกอบภารกิจให้บรรลุจุดหมาย คือความสุขของปวงชนได้ อุปสรรคขวากหนามในการปฏิบัติงานจะมีอยู่มากมาย ความล่าช้าอืดอาด

ความเป็นไดโนเสาร์เต่าล้านปี ก็จะปรากฏขึ้นในสายตาของปวงชน

ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่เกาะติดอยู่ในระบบราชการไทยจนกระทั่งทุกวันนี้ ดังนั้น นักบริหารที่อยู่ในระบบราชการจะมองเห็นว่าระเบียบกฎหมายทั้งหลายทั้งปวงนั้น ไม่อาจแก้ปัญหาใหม่ๆในปัจจุบันและในอนาคตได้ เพราะระเบียบและกฎหมายนั้นมิได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยมีมาแล้วเป็นมาแล้วอย่างไร ก็เป็นมาและเป็นไปอย่างนั้น ปัญหาจึงเกิดขึ้นกับนักบริหารประเภทนี้คือประเภทที่ยึดระเบียบกฎหมายเป็นพระเจ้า ถ้าถึงขั้นเข้าตาจน เขาก็จะเข้าไปเกาะคนที่เป็นผู้บังคับบัญชาของเขา เพราะผู้บังคับบัญชาจะเป็นผู้ตัดสินชะตาชีวิตและอนาคตของการเป็นข้าราชการ ด้วยเหตุนี้เขาก็จะเกาะติดและเอาอกเอาใจผู้บังคับบัญชา ทำงานเพื่อผู้บังคับบัญชามิได้ตั้งหน้าตั้งตาทำงานเพื่อประชาชน ถ้าผู้บังคับบัญชาคนนั้นเป็นคนมีอุดมคติ คิดไกล ใจกว้างและอยู่ข้างประชาชน งานราชการไทยก็จะก้าวหน้า สร้างความผาสุกให้กับปวงชนได้ แต่ถ้าผู้บังคับบัญชาคนนั้น ขาดอุดมคติ คิดแคบ ใจแคบ เห็นแก่ตัว จนงานในระบบราชการไทยก็จะต่ำต้อยน้อยหน้า เพราะข้าราชการไม่บริการประชาชน

ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้วิพากษ์วิจารณ์ระบบราชการไทยว่า ระเบียบและกฎหมายนั้นมีไว้ใช้สำหรับคนที่เราไม่รู้จัก ระบบราชการไทยนั้นเป็นระบบที่เป็นของข้าราชการโดยข้าราชการและเพื่อข้าราชการ มิใช่เป็นระบบราชการที่เป็นของประชาชนโดยประชาชนเพื่อประชาชน คำวิพากษ์วิจารณ์ระบบราชการยังกว้างไกลออกไปอีกว่า ข้าราชการไทยกับประชาชนเข้ากันไม่ได้ ข้าราชการบางแห่งบางที่และบางคนกดขี่ข่มเหง รีดนาทาเร้น ขูดรีดไถประชาชน กระทำตนเป็นเจ้าขุนมูลนาย ไม่ให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชน นอกจากนั้นมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์กันถึงกับว่า ระบบข้าราชการไทยนั้น เป็นระบบความชั่วไม่มีความดีไม่ปรากฏ ระบบการทำงานของข้าราชการไทย เป็นระบบเช้าชามเย็นชาม หาความเข้มแข็ง เด็ด

ขาด ฉับไว ไม่ค่อยจะได้ เต็มไปด้วยการคดในข้องอในกระดูก และเต็มไปด้วยการฉ้อราษฎร์บังหลวง

ดังนั้นความง่ายของการเป็นนักบริหารในระบบราชการไทยจึงเป็นอย่างนี้ ก็จะไม่ง่ายได้อย่างไร ในเมื่อข้าราชการ นักบริหารส่วนใหญ่คิดถึงแต่ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ความคับและความหลวมของระบบราชการไทยจึงอยู่ที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ความยากในการเป็นนักบริหารของระบบราชการไทยนั้น ยังมีอยู่คือมันยากตรงที่ว่านักบริหารจะสร้างความผาสุกให้เกิดกับปวงชนได้อย่างไร ประชาชนจะมีความปลอดภัยในทรัพย์สินได้อย่างไร? ประชาชนจะมีสิทธิและเสรีภาพได้อย่างไร? และประชาชนจะได้รับความเป็นธรรมในสังคมได้อย่างไร? การบริหารในระบบราชการไทยมันยากอีกตรงที่ว่า นักบริหารจะไม่ตกเป็นทาสของระเบียบ กฎหมาย คำสั่ง และข้อบังคับได้อย่างไร นักบริหารจะปรับปรุงแก้ไขให้ระเบียบ กฎหมาย เทียบทันความเปลี่ยนแปลงต่างๆได้อย่างไร นอกจากนั้นความยุ่งยากลำบากใจของนักบริหาร อยู่ที่ว่าในฐานะที่ตนมีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ ทั้งต่อหน่วยงานและต่อประชาชนนั้น ตนจะแสวงหาเงิน เครื่องมือเครื่องใช้ และผู้คน มาสนับสนุนการบริหารของตนได้อย่างไร? จึงจะประสมกลมกลืนกันไปกับกฎหมายและระเบียบแบบแผนที่มีอยู่ และโดยที่คนที่อยู่เหนือตน กับผู้ที่อยู่ระดับเดียวกับตน รวมทั้งคนระดับล่างไม่มองไปว่าเป็นผู้ทุจริต และไม่มองไปว่า เป็นการแสวงหาเพื่อตนและพรรคพวก สำหรับในด้านการบริหารงานบุคคลนั้น ความยากของการบริหาร มันอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะสร้างขวัญและกำลังใจให้ทั้งกับข้าราชการและประชาชนได้ ทำอย่างไรจึงจะสามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับประชาชนได้สนิท และจะทำอย่างไรจึงจะให้งานในหน้าที่รับผิดชอบมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล เหล่านี้เป็นความยุ่งยากสำหรับนักบริหารในระบบราชการไทย

นักปราชญ์ทางการบริหารเขาบอกว่า นักบริหารที่ดีนั้น คือ

นักบริหารที่ไม่ใช้อำนาจ แต่เขาก็บอกอีกเหมือนกันว่า นักบริหารที่ใช้อำนาจไม่เป็นนั้น เป็นนักบริหารที่เลว อย่างไรก็ตามการเป็นนักบริหารในระบบราชการไทยนั้น ยากหรือง่ายอย่างไรเราก็ต้องมีคนที่เป็นนักบริหารอยู่ในระบบราชการวันยังค่ำ ปัญหาที่น่าจะได้มาพิจารณากันตรงนี้ที่นี่ก็คือว่านักบริหารไทยควรมีอะไรเป็นหลักใจ ใจนั้นเราเชื่อว่ามันเป็นใหญ่เป็นประธานในการแสดงความคิดการพูดและการกระทำของบุคคล ดังนั้นการมีหลักใจจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นของผู้ที่จะเป็นนักบริหาร หลักใจของนักบริหารไทยนั้นก็คือ หลักธรรมะ ธรรมะหรือคุณธรรมของนักบริหารที่สำคัญและจำเป็นที่สุดก็คือ ความไม่เห็นแก่ตัว นักบริหารที่รักตนเองเกินไปสำคัญว่าตนเองเป็นคนสำคัญเกินไป มักจะกลายเป็นนักบริหารที่ไม่ฟังเหตุผลของใคร มักเห็นคนคิด พูด ทำต่างจากตนเป็นศัตรู ในใจของนักบริหารประเภทนี้จะมีแต่ความริษยาอาฆาต พยาบาทและจองเวร ในที่สุดงานบริหารของเขาจะเป็นการบริหารที่สนองตัณหาของตนเองเท่านั้น นักบริหารประเภทนี้เราจะมีความหวังอะไรจากเขานอกจากความฉิบหายทั้งของตนเอง ของคนอื่น เพื่อนร่วมงานและประชาชนคนไทย นักบริหารที่เห็นแก่ตนและรักตนเองเกินไปนั้นมักจะมองเห็นเรื่องเล็กเป็นเรื่องใหญ่มักจะมองเห็นเรื่องไกลเป็นเรื่องใกล้ เรื่องใกล้เป็นเรื่องไกล มักจะมองเห็นเรื่องไม่สำคัญไม่จำเป็นเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็น **ครับ...เขามักมองเห็นสวรรค์เป็นนรก** หรือไม่เห็นนรกเป็นสวรรค์เสมอ และท่านอย่าหวังเลยว่านักบริหารประเภทนี้เขาจะโง่เป็น เขาโง่ไม่เป็น ทุกอย่างทุกประเด็น เขาจะรู้จะเห็นว่า เขานั้น **สง่าและซ่าที่สุดในโลกเสมอ** ดังนั้นสิ่งที่เขาทำได้ก็คือ **การนำความฉิบหายมาสู่หน่วยงาน ข้าราชการและประชาชน** เพราะนักบริหารนั้นย่อมมีความสัมพันธ์อยู่กับผู้คนและประชาชนเสมอ

นักบริหารประเภทรักตนเองเกินไปนั้น **มักสนใจแต่คำสรรเสริญจากผู้อื่น** และแคล่วคล่องในการติฉินนินทาหรือบริภาษผู้อื่นอยู่ตลอดเวลานาทีของชีวิต แล้วก็มีความระแวงว่าคนอื่นจะติฉินนินทาหรือบริภาษตน

เองอย่างไร้เหตุไร้ผล นักบริหารที่ขี้ระแวงสงสัยนั้นจะมีความรักต่อเพื่อนร่วมงานได้ยาก และหากเขารักคนอื่นไม่เป็นเสียแล้ว**เขาก็ย่อมไม่ได้รับความรักจากคนอื่นเช่นกัน**

จริงอยู่....เพื่อนร่วมงานของเขา และบรรดาประชาชนนั้น **มีหลายพวกหลายประเภท** ประเภทดีก็มาก ประเภทเลวก็มี และประเภทที่มีทั้งดีเลวปนกันไปก็มีไม่น้อย แต่สิ่งที่นักบริหารจะต้องสนใจให้มากที่สุดก็คือ **ผลงานของเขา** เขาจะมองเราในทางผิดก็ขอให้เขามองไป **แต่เราต้องไม่มองเขาไปในทางผิด** เขาจะตั้งสมญา ฉายา หรือ นิคเนมให้เราอย่างไร ก็ให้เขาตั้งกันไปไม่ต้องไปสืบเสาะหาต้นตอหรือไม่ต้องดำเนินการอันใดให้เป็นการแกว่งเท้าหาเสี้ยน เพราะจะเสียเวลางานราชการ เสียสมอง **และเสียหลักใจไปเปล่าๆ**

เรื่องการที่ผู้น้อยตั้งนิคเนมให้ผู้บริหารนั้น มีอยู่เหมือนกันในหลายหน่วยงานอย่างตอนที่ไปรับราชการเป็นศึกษาธิการจังหวัดเชียงใหม่ พรรคพวกเล่าให้ฟังว่าคนที่ไปเป็นศึกษาธิการจังหวัดที่นั่นนั้น **เขาจะตั้งนิคเนมให้ทุกคนไป** คนที่เพิ่งย้ายไปใหม่ๆ และที่ผมได้ไปแทนนั้นเขาตั้งนิคเนมให้ว่า **เสือฝ้าย** คนที่เสือฝ้ายไปแทน เขาก็ตั้งนิคเนมให้ว่า **โกเฮง** ก่อนโกเฮงอีกคนหนึ่งก็มีนิคเนมเหมือนกันว่า **เสือเงียบ** ก่อน เสือเงียบไปอีกเขาก็ตั้งว่า **คุณพ่อ** ก่อนคุณพ่อ เขาก็ล่อนิคเนมเข้าให้ว่า **สิงห์สำอาง**

การตั้งนิคเนมให้นั้น คงตั้งกันตามบุคลิกภาพอันเป็นเอกลักษณ์ที่เขาเห็นร่วมกันและเป็นการแสดงความหมายที่เป็นไปได้ทั้งทางดีและทางไม่ดี ผมเองก็ทราบว่ามีนิคเนมกับเขาเหมือนกันแต่กว่าจะทราบว่าเขาตั้งให้อย่างไรนั้น**ก็เมื่อได้โยกย้ายไปจากเชียงใหม่แล้ว** นิคเนมที่เขาตั้งให้นั้น มีอยู่สองชื่อด้วยซ้ำไป คือ **เจมส์บอนด์** กับ **หมวกเหล็ก** ก็ไม่ทราบเหมือนกันว่ามันเป็นเจมส์บอนและหมวกเหล็กเข้าไปได้ยังไง ความหมายอันลึกซึ้งของนิคเนมดังกล่าวนี้เป็นอย่างไร **ก็ไม่อาจทราบได้แน่ชัด แต่ที่พอจะทราบได้ก็โดยการสันนิษฐานเอง**

เพราะพอเข้าไปรับตำแหน่งเป็นศึกษาธิการจังหวัดเชียงใหม่นั้นก็เริ่มกวาดล้าง ครับ...กวาดล้างสิ่งสกปรกรุงรัง ความไม่เป็นระเบียบของสำนักงานและบ้านพักเมื่อสองเรื่องนั้นเสร็จก็เริ่มกวาดล้างเรื่องความเป็นเจ้าขุนมูลนายของเจ้าหน้าที่ **กวาดล้างเรื่องการรีดไถครูโดยออกดอกเบี้ยให้กู้** กวาดล้างเรื่องการทุจริตในการโยกย้ายแต่งตั้งครูและการทุจริตในการสอบบรรจุกวาดล้างในเรื่องการงุบงิบในการเบิกค่ารักษาพยาบาล และค่าเล่าเรียนบุตร กระบวนการกวาดล้างดังกล่าวนั้น **มิได้เป็นการกวาดล้างแบบล้างส้วมหรือล้างพื้น** แต่ทำตามกระบวนการที่ได้เคยใช้มาแล้วได้ผลดีที่เชียงราย **คือประการแรกก็ประชุมชี้แจงให้เข้าใจ** และให้เห็นคุณประโยชน์ของความสุจริต **และให้เห็นโทษของความทุจริต** และผลร้ายที่จะได้รับจากการทุจริต พร้อมทั้งขอร้องให้ละเว้นจากสิ่งที่ไม่เป็นมงคลเหล่านั้นโดยเด็ดขาด อีกทั้งบอกด้วยว่า**ถ้าไม่ละเว้นแล้วจะได้รับโทษทัณฑ์ตามขั้นตอนอย่างไรบ้าง**

ขั้นตอนต่อไปก็คือการพยายามหาวิธีป้องกันทุจริตตามปัญญาและความสามารถ กล่าวคืออย่างการเบิกค่ารักษาพยาบาลและค่าเล่าเรียนบุตรนั้น **ก็ใช้วิธีใหม่ที่ได้ผลมาแล้วจากจังหวัดเชียงราย** คือให้ครูที่ป่วยไข้มาเอาใบรับรองว่าเป็นข้าราชการครูจากจังหวัดแล้วเอาไปยื่นต่อทางโรงพยาบาล โรงพยาบาลก็จะรับตัวเข้าทำการรักษา รักษาหายป่วยไข้แล้วก็จะออกจากโรงพยาบาลไปได้เลยไม่ต้องชำระเงิน มีค่าใช้จ่ายมากน้อยอย่างไร ก็ให้โรงพยาบาลมาเบิกเงินไปจากจังหวัด**โดยที่ครูนั้นไม่ต้องทำอะไรทั้งสิ้น** นอกจากการเซ็นชื่อเท่านั้น ส่วนค่าเล่าเรียนบุตรนั้นก็เหมือนกัน ให้ครูผู้มีบุตรเข้าเรียนมาเอาใบรับรองว่าเป็นครูเอาไปยื่นโรงเรียนแล้วเงินค่าเล่าเรียนที่เขาจะเบิกให้ได้ตามสิทธิ ก็ให้โรงเรียนมาเบิกเอง **เบิกจากจังหวัดเช่นเดียวกับเงินค่ารักษาพยาบาล** การดำเนินการสองเรื่องนี้ตัดปัญหาการงุบงิบในการเบิกจ่ายของเจ้าหน้าที่ไปได้ **ตัดการเรียกร้องเปอร์เซ็นต์จากครูผู้เบิกไปได้** สำหรับการสอบบรรจุครูนั้น **ก็**

ใช้วิธีการสอบแบบสายฟ้าแลบ คือตั้งกรรมการมากคนและไม่ให้รู้ตัวล่วงหน้า ถึงวันสอบก็ออกข้อสอบทันที แต่งเสร็จก็สอบทันทีและตรวจทันที **ลงคะแนนใน ต. ๒ ข. ทันที** ข้อสอบที่ออกนี้ก็ออกแบบปรนัยเลือกตอบอย่างเดียว ไม่มีแบบอื่นๆปน สอบเสร็จวันไหนก็ประกาศผลวันนั้น**อย่างที่ได้กระทำกันมาแล้วที่เชียงราย** พวกซุ่มซ่อนซึมลึก อย่างพวกที่เรียกว่าตกเบ็ด ลักไก่ มาเหนือเมฆ ก็หมดไป วิธีนี้เป็นการแก้ปัญหาการเรียกร้องเงินจากผู้เข้าสอบได้อย่างชะงัดนัก

ส่วนเรื่องการย้าย การเลื่อนชั้นเลื่อนตำแหน่งนั้นก็ชี้แจงครูกันทั้งจังหวัดว่า**เมื่อจะย้ายก็ต้องยื่นคำร้องขอย้าย จะย้ายเป็นการภายในไม่ได้เด็ดขาด** ใครที่ถูกย้ายไม่เป็นธรรมก็ให้ยื่นคำร้อง หรือมาร้องเรียนที่จังหวัด ใครถูกเรียกเงินจากการถูกย้ายก็ให้ร้องทุกข์มาที่จังหวัด **จังหวัดจะให้ความปลอดภัยทุกประการ** เรื่องการทำเสนอปริมาณคุณภาพของงานเพื่อการเลื่อนชั้นเลื่อนตำแหน่งก็ทำให้ฟรี**ไม่ให้มีการเรียกร้องเงินทองอย่างที่เคยเป็นมา**

สารและสื่อทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ในระยะหลังๆ หนังสือพิมพ์ครูเชียงใหม่ช่วยได้มาก เมื่อพยายามหาทางป้องกันการทุจริต การงุบงิบเงินครูในแบบต่างๆ ได้บ้างแล้ว ก็เรียกคนที่ยังทำตนเป็นเจ้าขุนมูลนาย คนที่ยังออกดอกให้ครูกู้ คนที่ชักเปอร์เซ็นต์ต่างๆ มาเตือน ครับ...**เตือนกันเป็นส่วนตัว** ถ้าเตือนไม่เชื่ออีก **ก็ทำทัณฑ์บนไว้** ทั้งๆที่ทำกันเช่นนั้นแล้วก็มีผู้ที่ยังหลบๆซ่อนๆ ดำเนินการอยู่อีกจนมีพยานหลักฐานทั้งเอกสารและบุคคลที่เสียหายมายืนยัน เพราะฉะนั้นจังหวัดจึงจำเป็นต้องย้ายตำแหน่งคนเหล่านี้ออกไปต่างอำเภอ **มีผู้ถูกโยกย้ายพร้อมๆกันคราวนั้นร่วมสิบคน** ส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่การเงิน เมื่อมีผู้ถูกย้ายกันมากมายเช่นนั้น เสียงสะท้อนก็มีฉับพลันว่า **ศึกษาฯ ใช้อำนาจ** ถูกแล้ว **นักบริหารที่ดีคือนักบริหารที่ไม่ใช้อำนาจ แต่นักบริหารที่เลวก็คือนักบริหารที่ใช้อำนาจไม่เป็น**

แต่ก่อนที่จะใช้อำนาจนั้นนักบริหารก็จะต้องใช้ธรรมะ และให้

โอกาสแก้ตัวแล้ว **ธรรมะกับอำนาจ**นั้นจะต้องเป็นของ**คู่กันไปเสมอ** ในการบริหารในระบบราชการนั้นนักบริหารจะไม่ใช้อำนาจเสียเลย **เห็นจะเป็นไปไม่ได้** เพียงแต่มีปัญหาว่าระหว่างธรรมะกับอำนาจนั้นเราจะใช้อะไรก่อน **ท่านจะให้ธรรมะนำอำนาจ หรือว่าให้อำนาจนำธรรมะ?**

เงินตราหรือเกียรติยศ

แบบฉบับของการบริหารระบบเปิดนั้น ย่อมเป็นสิ่งประเสริฐสำหรับนักบริหารที่มีธรรมะ แต่ท่านจะต้องไม่เห็นแก่ตัวจริงๆ **จึงจะสามารถใช้แบบฉบับของการบริหารระบบเปิดได้ เพราะท่านจะไม่มีเวลาเป็นตัวของตัวเองมากนัก** อย่างวันเสาร์วันอาทิตย์แทนที่จะไปพักผ่อนตามประสา **ท่านต้องคอยหาคอยรับแขก** แม้เวลาว่างและกลางคืน ท่านก็ต้องใคร่ครวญถึงสิ่งต่างๆ อย่างปัญหาที่แขกเขามามอบให้ท่าน แล้วท่านยังหาทางแก้ปัญหาให้เขาไม่ได้ ท่านก็ต้องใคร่ครวญหวนคิดถึงมัน **ซึ่งมีทั้งปัญหาส่วนตัวและปัญหาราชการ**

นอกจากนั้นท่านต้องอ่าน อ่านและอ่าน อ่านทั้งตำราวิชาการและอ่านทั้งหนังสือพิมพ์ แม้นวนิยายและสารคดี **ท่านก็ต้องมีเวลาอ่านมันบ้าง** การอ่านจะทำให้ท่านมีความรู้กว้างไกล **ทันโลก ทันคน และทันงาน** ตลอดจนมีความรู้เท่าทันต่อเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นรอบๆตัว นักบริหารที่ไม่อ่านหนังสือคือนักบริหารที่อ่านคน อ่านงาน **อ่านโลกและอ่านชีวิตไม่ออก** และย่อมไม่สามารถใช้แบบฉบับการบริหารระบบเปิดได้

แบบฉบับของการบริหารระบบเปิดนี้ นอกจากท่านจะต้องไม่เห็นแก่ตัวแล้ว บางครั้งท่านต้องบริจาคเงินทองของท่านอีกด้วย **อย่างบัตรเชิญต่างๆที่ท่านได้รับ จะนับกันไม่หวาดไม่ไหว ทั้งไกลและใกล้** เช่นบัตรเชิญทำบุญวันเกิด วันขึ้นบ้านใหม่ วันแต่งงาน วันบวชนาค และวัน

ฌาปนกิจศพ ตลอดจนการทอดกฐิน จุลกฐิน และการทอดผ้าป่าห้าร้อยอย่าง งานเหล่านี้เป็นงานที่**ท่านต้องเสียสละทั้งกำลังทรัพย์และเวลา**ไปร่วม บางที บางเวลา ก็มีภิกขาจารจรไปหา**ทั้งที่สำนักงานและที่บ้าน** โดยเฉพาะที่จังหวัดเชียงใหม่นั้น ภิกขาจารดังกล่าวนี้มีหน้าตาเป็นทั้งขี้เหล้า ขี้ฝิ่น ขี้เฮโรอีน หรือแม้แต่คนขี้คุกก็จะจรไปหา **ไปหาแล้วก็เล่าทั้งเรื่องจริง เรื่องเท็จ เรื่องเท็จบ้างจริงบ้าง** ให้ฟังอย่างน่าสมเพชเวทนา เมื่อบรรยาย พรรณนา สาธกเสร็จก็ขอเงินเป็นค่ากินบ้าง ค่ารถบ้าง แม้บางรายจะจับได้คาหนังคาเขาว่าเป็นเท็จ แต่เมื่อเขาขอเราก็ต้องใจป้ำพอที่จะให้มากบ้างน้อยบ้างตาม**แต่จะมี แต่ที่จะไม่ให้นั้นเห็นท่าจะไม่ได้** การให้นั้นย่อมมีผลดีเสมอ อย่างน้อยก็ทำให้ลดละ **โลภ โกรธ หลง** ลงได้

นักบริหารที่สามารถให้อะไรตามที่เขาต้องการได้ **ก็นับว่าเยี่ยมยอด** แต่ในความเป็นจริงของชีวิตการบริหารนั้น เราคงไม่สามารถให้ทานได้ทุกอย่างไปเพราะถึงอย่างไร**นักบริหารก็ยังมีกิเลสตัณหาเหมือนปุถุชนคนธรรมดาๆ ทั่วๆ ไป** ดังนั้นแม้นักบริหารจักเป็นพระเวสสันดรกลับชาติมาเกิด ก็คงกระทำอย่างนั้นไม่ได้ในสมัยนี้เพราะบางทีและหลายทีเราจะถูกขอในสิ่งที่เราไม่มี คนเรานั้นให้ในสิ่งที่ตนมีได้ แต่จะให้ในสิ่งที่ตนไม่มีนั้น**คงไม่มีวันจะให้ได้** แต่ถ้าไม่มีอะไรจะให้ก็พยายามที่จะรับให้น้อยลง**เพราะนักบริหารประสบความเสียหายจากการรับนั้นมีมากกว่าการให้**

อย่างนักบริหารที่ชอบจัดงานวันเกิด วันแต่งงานหรือวันอื่นใดนั้น ถ้าแนวโน้มหรือเป้าหมาย**เพื่อการรับมากกว่าเพื่อการให้** เขาก็จะเสียหายไม่น้อย ยิ่งถ้าเป็นการรับทรัพย์ด้วยแล้วยิ่งมีความเสียหายใหญ่ **ขนาดเจ๊งไปก็หลายราย** แต่ประชาชนคนทั้งหลายที่หวังผลประโยชน์ก็ชอบนำทรัพย์ไปมุบมิบยื่นให้ผู้บริหาร ประสบการณ์ตรงได้สอนให้ผมกล่าวออกไปเช่นนี้ **เพราะมีมาแล้วจริง**

อย่างรายหนึ่งนั้นเป็นนักหนังสือพิมพ์และเป็นที่สนิทสนมคุ้นเคยกันเป็นอันดี**มาร้องขอให้ช่วยย้ายหลานของภรรยาให้มาทำงานที่ใกล้ๆ**

กับบ้านภูมิลำเนา ผมก็บอกเขาไปว่าตามระเบียบใหม่นั้นผู้ขอย้ายต้องยื่นคำร้องมาตามลำดับ เมื่อโรงเรียนที่ประสงค์จะย้ายมีตำแหน่งว่าง**ก็ย่อมย้ายได้** แต่ต้องปลายปี การโยกย้ายเป็นการภายในนั้น**กระทำไม่ได้** ผิดหลักการและแนวปฏิบัติ เมื่ออธิบายให้ฟังท่านผู้สื่อข่าวนั้นท่านก็มีความพอใจไม่ทัวงถามอะไรลากลับโดยดุษฎี และหายหน้าหายตาไปประมาณสองเดือน**ท่านก็มาเยือนอีก** คราวนี้มาในมาดใหม่ คือ การรบเร้า มาเฝ้าเซ้าซี้**มาจี้มาไชให้โยกย้ายให้ได้** ผมก็อธิบายหลักการและวิธีการให้ฟังอย่างเดิม และ**ขอร้องให้ใจเย็นรอเวลา** เมื่อเห็นว่าผมใจแข็งยังยืนกระต่ายขาเดียว เขาก็ใจอ่อนและทำทีท่าจะกลับ

แต่ก่อนที่จะลงบันไดบ้านไปก็เข้ามาใกล้ๆ **แล้วเอาซองขาวซองหนึ่งใส่กระเป๋าเสื้อ** ผมรีบจับมือและดึงจากกระเป๋ามาดูก็รู้ว่าเป็นเงินจำนวนหนึ่ง**จึงปุบปับจับมือเขาไว้แน่น** แล้วยัดซองนั้นลงไปในกระเป๋าเขาแทนทันที พร้อมกับบอกว่า **อย่าประพฤติอย่างนี้อีกต่อไป** จะต้องมีความเสียใจกัน หลังจากนั้นก็ต่อว่าต่อขานแกหลายคำ**จนหน้าถอดสี** แล้วแกก็ลากลับ นับจากวันนั้นจนกระทั่งวันนี้ก็**ไม่ได้พบหน้าเขาอีกเลย** แต่โชคดีที่เขาก็ไม่กล้ามาวอแวอะไรในทางหนังสือพิมพ์ให้เป็นที่รำคาญใจ ทั้งๆที่ระหว่างรับราชการอยู่ที่เชียงใหม่ **หลานสาวก็ยังไม่ได้ย้าย**

อีกรายหนึ่งเป็นครูสอนอยู่อำเภอไกลอยากย้ายมาอยู่อำเภอใกล้ **รายนี้น่าสงสารเพราะรับราชการมานาน** เข้าเกณฑ์ที่จะโยกย้ายให้ได้และเวียนไหว้มาหาหลายครั้งหลายคราเต็มที เมื่อมีความกลุ้มใจก็ได้ปลอบเขาไปว่า **ให้รอจังหวะเวลาจนกว่าจะสิ้นปี** ระหว่างนี้ยังทำไม่ได้ซึ่งหมายใจว่าเขาเป็นครูบาอาจารย์คงพอจะรู้ระเบียบปฏิบัติบ้าง **แต่แล้วในที่สุด**วันหยุดราชการวันหนึ่ง ครูคนเดียวกันนั้นก็มาหาที่บ้านพักอีก ทักทายกันแล้วก็ยื่นซองจดหมายสีขาวยาวๆ แบบของราชการให้ซองหนึ่ง พร้อมกับบอกว่า**ท่านกำนันตำบลที่เขาสอนอยู่นั้นฝากมาให้... แล้วทำท่าจะรีบลากลับ** แต่บอกว่าอย่าเพิ่งกลับขออ่านดูก่อน เพราะบางทีอาจมีอะไรฝากกลับไป เขา

ก็ขึ้นตามไปบนบ้านท่าทางงุ่นง่านเล็กน้อย **เมื่อนั่งกันเสร็จผมก็ฉีกจดหมายออกอ่าน** ปรากฏว่ามีเช็คเงินสดอยู่ในจดหมายนั้นหนึ่งใบจำนวนเงินห้าพันบาท เมื่อรู้เช่นเห็นชาติอย่างนั้น ก็สั่งสอนเทศนาสวดภาวนาเสียหลายยก แล้วก็**ฉีกเช็คใบนั้นต่อหน้าเขา** พร้อมกับเอายื่นใส่ลงในกระเป๋าเสื้อ พร้อมกันนั้นก็ออกคำสั่งไล่ลงจากบ้านพักไปบอกว่า**อย่ามาให้เห็นหน้าอีก** ครูคนนั้นก็เดินก้มหน้าก้มตาลงไปด้วยอาการตกใจเป็นอันมาก

เรื่องยุ่งๆยากๆอย่างนี้ ไม่เคยมีไม่ว่าที่พะเยาหรือเชียงราย แม้ครั้งหนึ่งที่เชียงรายจะได้มีการประกวดราคาสร้างโรงเรียนมัธยมแบบประสม**ราคาหลายล้านบาท ก็ไม่มีใครบังอาจให้สินบนกันอย่างคนหน้าด้าน** เมื่อได้เรียกบรรดาผู้ประกวดราคามาชี้แจงว่าเรื่องการประกวดราคาคือการแข่งขัน **หลักของมัน** คือการเสนอราคาต่ำสุด มีผลงานที่แล้วมามากที่สุดใช้กรรมกรไทยสูงสุด วันทำการเร็วที่สุด **ทำตามสัญญาที่ตกลงกับทางการก็จะได้ไป** ก็ไม่มีใครมาคิดติดสินบนที่จะให้ตนได้เป็นผู้รับเหมาเข้าทำงานรายนั้น มีอยู่เหมือนกันเพียงแต่ว่ามาชวนไปทานข้าวทานปลาที่ร้านอาหาร**แต่ก็ปฏิเสธเขาไป** และบอกว่าที่บ้านก็มีกิน เขาได้ยินก็หนีหายไปไม่เซ้าซี้ บางรายก็มาชวนให้ไปเที่ยวต่างจังหวัดจะบริการสารพัดทั้งเลี้ยงดูปูเสื่อ**ก็บอกไปว่าไม่มีเวลาไป** และเคยไปเที่ยวมาแล้ว เบื่อเรื่องเที่ยว เขาเหล่านั้นก็ไม่ได้มาวอแวอีก **จนผลการประกวดราคาประกาศออกมา**

แต่ก็มีเรื่องบ้าๆอยู่เรื่องหนึ่งระหว่างที่มีการก่อสร้างและมีการตรวจงาน **คือเนื่องจากโครงการก่อสร้างเป็นโครงการใหญ่ เงินก็มีหลายล้านบาท** กรมก็ส่งเจ้าหน้าที่เทคนิคมาคุมงานเพื่อให้การก่อสร้างเป็นไปอย่างดี เมื่อมาถึงเขาก็ไปรายงานตัวต่อประธานกรรมการตรวจการจ้างคือ**ศึกษาธิการจังหวัด** ก็คุยกับเขาในเรื่องอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการในการควบคุมการก่อสร้างสรุปว่า การสุจริตต่ออุดมการณ์ หลักการ และวิธีการนั้นสำคัญที่สุดในการคุมงาน และก่อนที่เขาจะกลับก็ได้ไหว้วานขอร้องเขาว่า อย่าเรียกร้องอะไรจากผู้รับเหมา เพราะเราก็ได้รับเบี้ยเลี้ยงที่พัก

และค่าพาหนะเดินทางมาอย่างเต็มรูปแล้ว การก่อสร้างโรงเรียนและอาคารประกอบต่างๆ **จะดีหรือไม่ก็อยู่ที่เจ้าหน้าที่เทคนิค** เพราะฉะนั้นก็ขอให้ช่วยกันรักษาผลประโยชน์ของทางราชการอย่างเต็มภาคภูมิ แต่หลังจากวันนั้นไม่กี่วันก็เห็นเขาไปรับประทานอาหารกับผู้รับเหมาบ่อยๆ **ให้คนไปคอยดูอยู่ก็รู้มาอีก** ว่านอกจากผู้รับเหมาจะเลี้ยงทุกเวลาแล้ว ค่าโรงแรมก็ออกให้ **จึงได้เรียกมาว่ากล่าวตักเตือน** แต่เตือนแล้วก็ทำอย่างเดิมเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น เรื่องที่ต้องงงหนักขึ้นไปอีกก็คือว่า เมื่อผู้รับเหมารายงานมาให้ไปตรวจงานงวดแรก เขาจะเป็นผู้ปกป้องผู้รับเหมาในแทบทุกเรื่องที่กรรมการตรวจการจ้างท้วงติง แต่กรรมการก็ยืนยันในสิ่งที่ท้วงตินั้นว่าผู้รับเหมาต้องแก้ไข**เพราะผิดสัญญาว่าจ้าง** นายช่างเทคนิคกลับร้องขอคณะกรรมการว่าอย่าตรวจงานเข้มงวดนักเพราะเขาเห็นว่าโดยหลักวิชาแล้ว**ไม่เห็นว่าจะมีอะไรเสียหาย** เขาทำได้ดีแล้ว ผมในฐานะเป็นกรรมการตรวจการจ้างเห็นว่าสถานการณ์ไม่สู้งดงามเสียแล้ว **จึงตัดสินใจส่งตัวนายช่างคนนั้นกลับกรมทันที** และบอกว่าจังหวัดไม่ต้องการช่างประเภทนี้อีก เพราะช่างเทคนิคที่จังหวัดก็มีและกรรมการตรวจการจ้างก็เป็นช่างบ้างเหมือนกัน **หลังจากนั้นกรมก็มิได้ส่งใครมาประจำอีก จนงานทุกงวดเสร็จเรียบร้อยตามสัญญา**

เรื่องคล้ายๆทำนองที่ว่านี้มีเหมือนกัน เมื่อมารับราชการเป็นศึกษาธิการจังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏว่าในการก่อสร้างอาคารประกอบหลังหนึ่ง **ซึ่งมีราคาล้านกว่าบาท** กรรมการตรวจพบว่าผู้รับเหมานั้นสร้างพื้นผิดสเปค กรรมการก็สั่งรื้อ **ผู้รับเหมาก็วิ่งเข้าหาผู้ว่าราชการจังหวัด** ผู้ว่าฯ ก็เห็นตามความเห็นของคณะกรรมการ เขาก็วิ่งมาหาวิศวกรที่กรม **วิศวกรคนนั้นบอกว่าน่าจะใช้แทนกันได้** แต่กรรมการตรวจการจ้างก็ไม่ยอมให้ใช้วัสดุอื่นแทนได้ **เพราะมิได้ระบุไว้ในสัญญา** เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้รับเหมาก็จะต้องรื้อ แต่การรื้อนั้นเขาต้องเสียเงินเป็นแสน เขาพยายามต่อรองเพื่อจะได้ไม่ต้องรื้อ โดยการไปเจรจากับศึกษาธิการจังหวัด ผมก็บอกปัดไปโดย

เด็ดขาดว่าถ้าผิดสัญญาที่ทำกันไว้ก็ช่วยเหลืออะไรไม่ได้ **เขาก็เพียรพยายามไปแวะเวียนหาอยู่หลายครั้ง ทุกครั้งผมก็ปฏิเสธ** เมื่อวันเวลาล่วงเลยมาจนจวนจะหมดสัญญาอยู่แล้ว และระหว่างนั้นผมต้องมากระทรวง เขาก็สืบจนทราบว่าผมพักอยู่ที่ไหน ก็พยายามไปหาอีก และขอความกรุณาอีก ผมก็ปัดไปว่าความกรุณานั้น ผมเองไม่มีสิทธิและอำนาจใดๆ จะไปให้ได้ เพราะเป็นเรื่องของสัญญา เป็นเรื่องของคณะกรรมการ ไม่ใช่เรื่องส่วนตัว แต่เขาก็พยายามวาดลวดลายตื้อโดยวิธีการต่างๆนานา เช่น จะพาไปรับประทานอาหารที่ภัตตาคาร เมื่อผมปฏิเสธว่าไม่ว่าง เขาก็ไม่ติดใจ แต่วันหลังก็เอารถยนต์มาจอดไว้ให้ บอกจะใช้อะไรก็ตามสบาย ผมก็ไม่แตะต้อง จนวันสุดท้ายแกก็เอาเงินค่าโรงแรมจ่ายให้ที่ผู้จัดการ ผมก็ไม่ยอมรับ บอกผู้จัดการให้คืนเขาไป ผมเบิกหลวงมาแล้วมีจ่ายไม่เดือดร้อน แต่ผู้จัดการบอกว่าเขาได้ฝากจดหมายไว้ให้ฉบับหนึ่ง ผมก็รับจดหมายมาเปิดอ่านดู ความจริงก็ไม่มีจดหมายหรือข้อความอะไร แต่ในซองนั้นเป็นเช็คเงินสดราคา ๒ หมื่นบาท ผมก็ให้ผู้จัดการโรงแรมดู แล้วก็ฉีกเสียต่อหน้าต่อตา ใส่ซองคืนแล้วบอกผู้จัดการว่า คืนจดหมายฉบับนี้ให้แกไป ผมไม่มีเวลาที่จะพบแกอีกจะกลับบ้านวันนี้ แล้วผมก็รีบเดินทางกลับจังหวัดเชียงใหม่เพื่อปฏิบัติราชการต่อไปตามปกติ

ประสบการณ์ที่ผ่านมาหลายครั้งหลายคราเกี่ยวกับเรื่องบ้าๆบอๆ ทำนองนี้ได้ชี้ให้เห็นเป็นบทเรียนว่าข้าราชการกับพ่อค้านั้นต่างกันในอุดมการณ์ พ่อค้านั้นต้องการกำไร ส่วนราชการนั้นประสงค์เกียรติยศ **กำไรของพ่อค้านั้นคือเงินตรา แต่ว่าผลงานของข้าราชการนั้นคือเกียรติยศ**

การเป็นข้าราชการถ้าไม่เลือกเอาเกียรติยศท่านก็ควรลาออกไปประกอบอาชีพอื่น ถ้าขืนเป็นข้าราชการแล้วใช้อำนาจบันดาลเอาทั้งเกียรติยศและเงินตราก็เป็นปัญหาใหญ่ เมืองไทยเราจะฉิบหายหรืออยู่รอดปลอดภัยได้ก็อยู่ที่ตรงนี้ ตรงที่ข้าราชการใช้อำนาจบันดาลเอาทั้งเกียรติยศและเงินตรา พ่อค้าก็เอาอำนาจเงินตราตัดสินชะตาอนาคตของ

ข้าราชการและบ้านเมือง ปัญหาใหญ่หลายเรื่องของประเทศไทยเราจึงแก้ไม่ได้จนบัดนี้ ไม่ว่าเรื่องคอรัปชั่น ไม่ว่าเรื่องผู้ก่อการร้าย และไม่ว่าเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งปัญหาการสร้างสรรค์การปกครองระบอบประชาธิปไตยเพราะเราจะเอาให้ได้ทุกๆ อย่าง และในที่สุดเราก็จะไม่ได้อะไรแม้แต่อย่างเดียว ตัวเองก็จะไม่รอด บ้านเมืองก็จะไปไม่รอด ประเทศชาติก็จะไม่รอด

ในที่สุดก็จะไม่มีเงินตราหรือเกียรติยศ และจะไม่มีแม้แต่ประเทศที่ชื่อว่าไทยในวงราชการนั้น ผู้บริหารจะต้องพบพานปัญหานานาประการเหล่านี้ทุกวี่วัน แม้แต่ข้าราชการด้วยกันเองก็บรรเลงเพลงเอาตัวรอดและเห็นแก่ตัวกันอยู่ จับพลัดจับผลูก็โกงกันเอง รีดไถกันเอง ตบตากันเอง คดในข้องอในกระดูกกันเอง ประสบการณ์ทำนองนี้ผมก็มีมาแล้วอย่างที่เคยเล่ามา และจะเล่าให้ฟังอีกอย่าง เคยมีครูคนหนึ่งเอาข้าวสารไปให้กระสอบหนึ่งในวันสงกรานต์ จริงอยู่...การให้ข้าวสาร เนื่องในโอกาสสงกรานต์นั้นเป็นประเพณีอย่างหนึ่ง แต่ตามธรรมดาเขาก็เอาไปให้กันไม่ถึงกระสอบ แต่ให้เพียงหนึ่งขันอะไรทำนองนั้น วันที่เขาเอาไปให้นั้น ผมไม่อยู่บ้าน เมื่อทราบก็พยายามสืบหาเหตุผลว่าทำไมถึงเอามาให้กันมากมายนักน่าจะมีเหตุอยู่เบื้องหลังเป็นแน่ สืบไปสืบมาก็ได้ความว่าครูคนนี้ก็ไม่มีไร่มีนาอะไร และตัวเองก็ไม่ได้ทำนา แต่มักวิ่งหาเจ้านายโดยเอาข้าวของมาให้ แล้วก็อ้างว่าสนิทกับเจ้านาย และมักจะใช้ความสนิทสนมกับเจ้านายนี้ไปหาเงินหาทองในกรณีต่างๆ เช่นในการโยกย้ายครู การสอบบรรจุครู และการเลื่อนขั้นเงินเดือนครู เมื่อสืบรู้อย่างนี้ก็เรียกแกมาที่บ้าน แกก็มาหาด้วยใบหน้าที่ไม่สบายนักแต่จะซักไซ้ไล่เลียงถึงเหตุที่เอามาให้อย่างไรแกก็ไม่บอก บอกเพียงแต่ว่าเอามาให้ด้วยความเคารพ ให้ด้วยความรัก ตามประเพณี แต่ผมบอกว่ามันผิดประเพณี ผิดตรงที่มันมากเกินไป แล้วสั่งสอนแกต่อไปว่า อะไรที่มันมากเกินไปแล้วย่อมมีโทษทั้งสิ้น กินมากก็เป็นโทษ นอนมากก็เป็นโทษ ให้มากก็เป็นโทษ และอะไรที่น้อยไปก็

เป็นโทษ สำนวนไทยที่ว่า ไม่มากไม่น้อยนั่นแหละไม่มีโทษ ความไม่มากไม่น้อยนั่นแหละคือความพอดี คนที่พอดีคือคนที่มีสามัญสำนึก คนที่ไม่มีสามัญสำนึกคือคนที่ไม่มีความพอดี และเป็นคนที่ผิดปกติธรรมดา คนที่ผิดปกติธรรมดาย่อมสร้างปัญหาให้กับผู้อื่นและปัญหาทางสังคม และคนที่ยอมรับความผิดปกติธรรมดาก็คือผู้ที่ร่วมสร้างปัญหานั้นด้วย ผมบอกแกว่าผมไม่อยากสร้างปัญหานั้นอีกจากการผิดธรรมดานี้ จึงขอให้แกรับข้าวสารกระสอบนั้นคืนไปเพราะไม่อาจรับไว้ได้ มันไม่พอดี ครูคนนั้นก็เอาข้าวสารกระสอบนั้นคืนไป เขาจะรู้สึกอย่างไรผมไม่ทราบ แต่หลังจากที่พบกันวันนั้นแล้วเราก็ไม่พบกันอีกเลยจนกระทั่งบัดนี้ และข่าวคราวว่าเวลานี้แกได้ลาออกจากราชการไปแล้ว

เรื่องทำนองนี้มีอยู่มากในวงราชการไทย และหาได้ทั่วไปในประเทศนี้ โดยเฉพาะผู้บริหารที่เป็นหัวหน้าหรือผู้บริหารนั้นถ้าไม่มีอุดมการณ์แล้ววงงานก็จะยุ่งเหยิงหาความสงบเรียบร้อยไม่ได้ หาความเจริญก้าวหน้าไม่ได้ ดังนั้นผู้ที่จะมาเป็นหัวหน้าหรือผู้บริหารนั้นจะต้องมีอุดมการณ์ อุดมการณ์ของท่านนั้น คือ **เกียรติยศ มิใช่เงินตรา** เกียรติยศนั้นคือความดี ความดีนั้นย่อมเกิดจากผลการปฏิบัติราชการของท่านตามความมุ่งหมายของทางราชการที่กำหนดใว้ให้ท่านปฏิบัติ **ท่านจะมีเกียรติได้ท่านต้องมีผลงานตามที่ราชการกำหนดหมาย** และเมื่อท่านมีเกียรติแล้วยศของท่านก็จะปรากฏเองตามเกียรตินั้นมา แต่ถ้าท่านไม่มีเกียรติแล้ว ยศในทางราชการก็ย่อมมีไม่ได้ **ข้าราชการจึงต้องเป็นผู้มีเกียรติยศ และต้องแสวงหาแต่เกียรติยศ ข้าราชการจะต้องไม่แสวงหาเงินตรา** ต้องไม่ใช้อำนาจและตำแหน่งแสวงหาเงินตรา เพราะการเป็นข้าราชการท่านมีเงินตราพอที่จะดำรงชีพไม่เดือดร้อน ดังนั้นการเป็นข้าราชการ ท่านจะมีทั้งเกียรติยศและเงินตรานั้น**อย่าฝัน**

ประเทศจะพัง บ้านเมืองจะฉิบหายและท่านเองก็จะตายไปด้วย

ศึกษาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา บรรยายที่สโมสรฯ กรุงเก่า

ศึกษาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในงานวันรัชดาภิเษก
ที่โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์

ตอนที่ ๓

“พระนครศรีอยุธยา”

(๒๕๑๔ - ๒๕๑๕)

จากสาราณียกร

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งย้ายนายบรรจง ชูสกุลชาติ จากตำแหน่งศึกษาธิการจังหวัดเชียงใหม่มาดำรงตำแหน่งศึกษาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ท่านได้ปฏิบัติงานอยู่ที่จังหวัดนี้ได้เพียง ๑ ปี แต่ได้เรียนรู้ประสบการณ์ที่สำคัญใหม่ๆหลายด้าน ซึ่งท่านก็ได้นำประสบการณ์เหล่านั้นมาคิด วิเคราะห์ และเขียนไว้ในบทความที่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ไปแล้วหลายชิ้น และได้รวมไว้ในหนังสือ **"จากพะเยาถึงเจ้าพระยา"** ด้วย

เราได้คัดเลือกและตัดตอนบทความจำนวน ๓ เรื่อง จากประสบการณ์ชีวิตในช่วงนี้ของท่านซึ่งน่าสนใจและให้แง่คิดบางประการเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของศึกษาธิการจังหวัด เช่น ดูแลควบคุมโบราณสถาน วัดวาอาราม รวมทั้งดูแลในเรื่องที่ดินและศาสนสมบัติซึ่งมีจำนวนมากมายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยให้ชื่อตอนนี้ว่า "พระนครศรีอยุธยา"

อดีต ปัจจุบัน และอนาคต

ใครต่อใครที่เป็นพรรคพวกในสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยาต่างกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่าผู้ที่มาเป็นศึกษาธิการจังหวัดในแดนศักดิ์สิทธิ์แล้ว ก็ต้องได้ดิบได้ดีกันไปทั้งนั้น บางท่านได้เป็นถึงรัฐมนตรี อย่างคุณวิโรจน์ กมลพันธุ์ ก็เคยเป็นศึกษาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา บางท่านก็ได้เป็นผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ อย่างคุณสุภรณ์ ประดับแก้ว (ปัจจุบันเป็นศึกษาธิการเขต ๑) บางท่านก็ได้เป็นผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ อย่างคุณเชื้อ สนั่นเมือง

พรรคพวกของผมในสำนักงานสรุปเป็นการปลอบขวัญว่ามาเป็นศึกษาธิการจังหวัดอยุธยาแล้ว ไม่ตกต่ำ ผมได้ฟังเรื่องราวของอดีตกาลที่ผ่านมาเหล่านี้แล้ว ก็หายความใจแป้วลงไปบ้าง แต่พรรคพวกของผมก็ยังกล่าวอ้างอีกต่อไปว่า ท่านศึกษาฯ เป็นศึกษาฯ จังหวัดคนที่ ๑๙ ท่านจะต้องก้าวหน้าต่อไปอีกสิบก้าว เพราะเลขเก้า คือความก้าวหน้า รายการดังกล่าวนี้ ผมรู้ดีว่าเป็นรายการปลอบขวัญ แต่เรื่องสำคัญคือการแสดงน้ำใจที่ห่วงใย แต่เมื่อคิดให้ลึกลงไปก็เห็นว่า สิ่งที่เกิดขึ้นจริงแล้วสำหรับคนบางคนในอดีตนั้น ไม่จำเป็นจะต้องเกิดขึ้นอีกกับอีกคนหนึ่งในอนาคต เพราะกรรมของคนเรานั้นต่างกัน อีกประการหนึ่ง เรื่องของเลขผานาทีนั้นย่อมไม่สำคัญไปกว่าเรื่องของกรรม คนเรานั้นทำกรรมใดเล่าก็เหมือนเงาตามตน แม้สร้างกุศลก็เหมือนกันแลนา

แต่เพื่อแสดงให้เห็นว่า ผมยอมรับในน้ำใจที่ห่วงใยของเขา ก็เลยกล่าวถามเขาว่า แล้วเพื่อนรักเพื่อนใคร่ของผมคนหนึ่งซึ่งเป็นศึกษาธิการจังหวัดนี้ ที่ตกน้ำตายล่ะ เขาได้ความตายอย่างเดียว ไม่เห็นว่าเขาได้ดีอะไร ? หรือถือกันว่า ความตายนั้นเป็นความดีอย่างหนึ่ง ถูกแล้ว... เป็นความดีที่ไม่ต้องทนทุกข์ทรมานอีกต่อไป

เมื่อผมพูดเล่นออกไปอย่างนี้ พรรคพวกชักมีสีหน้าไม่เสบยนัก ผม

เลยกล่าวต่อไปว่า ผมมาอยู่ที่นี่ ตั้งหน้าตั้งตาจะสร้างกรรมดีในการบริหารการศึกษา แต่มันมามีกรรมบัง เพราะปริมาณและคุณภาพของงานมันลดลงมาก ไม่เหมือนกับการศึกษาประชาบาลอันเป็นงานส่วนใหญ่ของการบริหาร ก็มีอันกระจัดกระจายไป เมื่องานในหน้าที่มีน้อย ผลกรรมก็ย่อมต้องมีน้อยเป็นธรรมดา ความก้าวหน้าก็ย่อมน้อยไปด้วย ดังนั้นความจริงในอดีตก็อาจจะไม่เป็นความจริงในปัจจุบันหรืออนาคต ทั้งนี้เพราะปัจจัยที่ประกอบอยู่ในกาลเวลาต่างๆ นั้น ไม่เหมือนกัน เมื่อได้ฟังประเด็นสำคัญดังนั้น พรรคพวกของผมมีสีหน้าทำท่าอึดอัดใจผมก็กล่าวเฉไฉต่อไปให้ฟังกันเบาๆ และสนุกๆว่า ผมนี้มีโชคและมีบุญที่ได้มาอยู่ที่นี่ เพราะผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดก็ชื่อ บุญชู (คุณบุญชู นิ่มวรรณนัง ศึกษาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยาปัจจุบัน) ประจำแผนกกลางก็ชื่อ บุญมี (คุณบุญมี ปิ่นโตปัจจุบันยังคงดำรงตำแหน่งเดิมที่อยุธยา) ประจำแผนกการเงินก็ชื่อ บุญธรรม (คุณบุญธรรม จิตต์สามารถ ปัจจุบันเป็นศึกษาธิการอำเภอบางไทร) เมื่อมีสามบุญช่วยหนุนกันอย่างหนักหน่วงอย่างนี้ ผมก็ย่อมมีบุญเป็นธรรมดา มิหนำซ้ำผู้จัดการสหกรณ์ก็ชื่อสมโชค (คุณสมโชค ศาสตร์สาระ) ผมก็คงมีโชคแน่ๆ

จริงอยู่แม้เป็นคนมีบุญและมีโชค กับความได้ดิบได้ดีในทางราชการมันคนละเรื่อง แต่ก็คงคิดเอาไปให้คล้องจองกันได้ ถ้าหากจะให้เกิดความสบายอกสบายใจกัน เพราะเรื่องสบายใจนั้น เป็นเรื่องสำคัญสำหรับมนุษย์ปุถุชนอย่างเราๆ คนเรานั้นจะงานหนักจะเหนื่อยอย่างไร ถ้ามีความสบายใจก็ไม่มีใครบ่น และผลของการทำงานอย่างมีความสบายใจก็ย่อมได้ผลงานดี ที่ท่านมีน้ำใจทั้งหลายทั้งปวงต่อผม อยากให้ผมสบายใจก็นับว่าได้ของดีอย่างหนึ่ง แสดงให้เห็นว่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้นมีของดีอยู่มาก และเป็นเมืองของคนดีมีน้ำใจ แท้ที่จริงเมืองอยุธยาของเราแต่เก่าก่อนนั้นเป็นเมืองของคนมีน้ำใจ เป็นเมืองของคนมีความเมตตากรุณามีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น น้ำใจของชาวพระนครศรีอยุธยาเป็นอย่างนี้ นับ

เป็นมรดกที่ตกทอดมาจากวัฒนธรรมในอดีต อย่างการไปมาหาสู่กันของชาวพระนครศรีอยุธยานั้น ก็มีข้าวของไปฝากกัน สุดแต่รอบบ้านและภายในรั้วบ้านของตนมีอะไร ก็เอาติดมือไปมาหาสู่กันเสมอ บางทีอาจเป็นกล้วย บางคราวอาจเป็นอ้อย หรือไม่ก็หอย ปู ปลา มะม่วง มะนาวตามที่มี ความเมตตาและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เช่นนี้มีอยู่ในวัฒนธรรมไทย บางรายแม้ไม่รู้จักกันมาก่อน วัฒนธรรมไทยก็สอนให้แสดงอัธยาศัยไมตรีต่อกัน

วัฒนธรรมไทยของเรานั้น สอนให้เคารพกันโดยชาติวุฒิ คุณวุฒิและวัยวุฒิ สำหรับวัฒนธรรมสมัยใหม่สอนให้เคารพกัน โดยธนวุฒิ และคุณวุฒิ มากกว่าวุฒิอื่นๆ แต่วัฒนธรรมเก่าของอยุธยาที่รักษาไว้และตกทอดกันมายังเป็นอยู่อย่างเดิมเพราะวัฒนธรรมอยุธยาก็คือวัฒนธรรมไทย

เท่าที่สังเกตมาผมเห็นว่าชาวอยุธยาก็มีบุคลิกภาพลึกซึ้งลึกซึ้งเท่าๆกับอดีตอันนานไกล ใครๆ มักกล่าวกันว่า เมืองอยุธยาเป็นเมืองคนหัวหมอ แต่ผมเห็นว่าเป็นเมืองที่คนรักในศักดิ์ศรี ครับ... รักในศักดิ์ศรีของความเป็นชาวอยุธยา รักศักดิ์ศรีของความเป็นเมืองเก่าและรักในศักดิ์ศรี ที่ ๔๑๗ ปีของการเป็นเมืองหลวงนั้น คือการเป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมไทย

ชาวอยุธยาเขาจะบอกคนอื่นอย่างภาคภูมิใจว่า เขาเป็นชาวอยุธยา แม้ผมจะไปรับราชการที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยามาเพียงปีเดียว ผมก็มีความภาคภูมิใจ ที่จะบอกใครๆ ว่าผมเคยรับราชการที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เท่าๆกับว่าได้รับราชการอยู่ที่นั่นเป็นเวลาหลายๆปีเหมือนกัน ข้อสำคัญนั้น ผมมีความภาคภูมิใจที่อดีตได้ประทับรอยไว้ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาแทบทุกตารางนิ้ว ไม่ว่าเราจะเดินจะยืนจะนั่งหรือจะนอนที่ตรงไหน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เราก็คาดคิดเอาว่า ที่นั่น ตรงนั้น เสี้ยวหนึ่งในอดีตอันนานไกลสมัยหนึ่ง สมัยนั้นบรรดาวีรบุรุษวีรสตรี และบรรพบุรุษของไทยเราได้เคยเหยียบย่างมาแล้ว

ประวัติวีรบุรุษไซร้ เตือนใจ เรานา
ว่าจักอาจ ยังชนม์ เลิศได้
และยามเมื่อ บรรลัย ทิ้งซึ่ง
รอยบาทเหยียบ แน่นไว้ แทบพื้นทรายสมัย

โคลงบทนี้ เป็นโคลงที่ทำให้ผมมีความภาคภูมิใจ เมื่อได้มามีชีวิตอยู่ที่พระนครศรีอยุธยา ร่องรอยแห่งความรุ่งเรืองของอาณาจักรศรีอยุธยาเวลานี้ ก็คือพระพุทธรูป พระเจดีย์ ตลอดจนโบราณสถานทั้งปวงที่ปรักหักพังไปตามกาลเวลา แต่คนไทยรุ่นเราและประเทศไทยของเราก็ได้พัฒนาการมาจนถึงกาลเวลาบัดนี้และต่อๆไป ก็เพราะเราได้กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองหลวง จริง...กรุงศรีอยุธยาแตกสองครั้ง แต่ก็เพื่อกรุงเทพฯ คงอยู่ บรรพบุรุษของเราสมัยกรุงศรีอยุธยาเอาเลือดทาแผ่นดินไว้ ก็เพื่อคนไทยรุ่นหลังได้มีชีวิตอยู่ต่อไป เพื่อหลักของชาติ คือ ชาติไทย คนไทย ศาสนาพุทธและสถาบันกษัตริย์ไทยดำรงอยู่ตลอดไป พระมหากษัตริย์ไทยในพระบรมราชวงศ์จักรีนั้น ทรงสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษกรุงศรีอยุธยา พระบวรพุทธศาสนาก็เจริญรุ่งเรืองสืบเนื่องกันมา ตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาเช่นเดียวกัน

หลวงพ่อมงคลบพิตรแห่งอยุธยานั้น แม้เล่ากันว่าพระอัสสุชลไหลนองพระพักตร์ในวันกรุงแตก และถูกข้าศึกทำลายองค์พระจนบางส่วนยุบแยก แต่ก็มีพุทธศาสนิกชนรุ่นหลังปฏิสังขรณ์ ปฏิสังขรณ์ทั้งองค์พระและอุโบสถให้สวยงามเปล่งปลั่งดังเดิม เป็นการเพิ่มศรัทธาและความมั่นคง แห่งพระบวรพุทธศาสนาเอาไว้คู่ประเทศไทยปัจจุบันนี้ มีผู้คนทุกเพศทุกวัย ทั้งไทยและเทศไปนมัสการกราบไหว้กันเนืองแน่นทุกๆ วัน ถ้าเราสังเกตกันให้ดีแล้วจะเห็นว่า พระพุทธลักษณะของหลวงพ่อมงคลบพิตรนั้น มีความขลัง มีความเคร่งขรึม มีความศักดิ์สิทธิ์ และมีความสง่างามตลอดจนมีความน่าเกรงขามพระพักตร์พระเนตรตลอดจนพระสรีระอิ่มเอมไปด้วยอดีตอันนานไกล ในอยุธยานั้นยังมีพระพุทธรูปใหญ่อีกองค์

หนึ่งซึ่งอยู่นอกเกาะเมืองอยุธยา เรียกว่าหลวงพ่อโตวัดพนัญเชิง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิ พระพุทธรูปองค์นั้นมีลักษณะแย้มยิ้มอิ่มพระธรรมอยู่เป็นนิจนิรันดร ท่านไม่เคยถูกย่ำยีบีฑา ถูกทำลาย ไม่ว่าจะมีศึกเสือเหนือใต้มาย่ำยีบีฑากรุงศรีอยุธยาอย่างไร ท่านนั่งมองกรุงศรีอยุธยามาแต่ต้น มองอยู่จนกรุงแตกหนแรกและกรุงแตกหนสอง และท่านนั่งมองความเปลี่ยนแปลงของเมืองไทยและคนไทยอยู่อย่างนั้น หลายร้อยปีมาแล้ว เหตุการณ์และข้อเท็จจริงใดๆของเมืองไทย คงไม่อาจรอดพ้นไปจากสายตาท่านได้ ตราบใดที่ใบหน้าของหลวงพ่อยังยิ้มและอิ่มเอิบอยู่ ตราบนั้นเมืองไทยไม่มีวันอับจน ถ้าท่านมีโอกาสไปกราบไหว้ท่านที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แล้วเงยหน้าขึ้นมองใบหน้าท่าน ท่านก็จะยิ้มแย้มให้อย่างเมตตา แม้ท่านจะจากท่านมา ท่านก็จะยิ้มแย้มให้ท่านอยู่อย่างนั้น ไม่มีวันเป็นอื่นได้ หลวงพ่อโตวัดพนัญเชิงจึงเป็นสัญลักษณ์ไทย และวัฒนธรรมไทยของเราอย่างหนึ่ง ชาวอยุธยามีความเชื่อกันว่า ถ้าใครไปอยุธยาแต่ไม่มีโอกาสไปไหว้พระสององค์นี้ ถือว่า คนนั้นย่อมไม่ได้ชื่อว่าไปเยือนจังหวัดพระนครศรีอยุธยามาแล้ว ดังนั้น แม้ในตอนหลังเมื่อผมมีโอกาสไปเยี่ยมพรรคพวกที่อยุธยา ก็ต้องหาเวลาไปนมัสการท่านทั้งสองมิได้ขาด เพื่อได้ชื่อว่าไปอยุธยาจริงๆ

สิ่งที่น่าสนใจในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็คือศาลากลางจังหวัดที่ผนังตึกด้านหน้าของศาลากลางจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น มีพระพักตร์ของอดีตกษัตริยาธิราช เช่น พระปฐมกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ อู่ทอง และที่หน้าวัดหลวงพ่อมงคลบพิตรนั้น ก็มีพระบรมอนุสาวรีย์ของพระองค์ท่านด้วย นอกจากพระพักตร์ของปฐมกษัตริย์แล้ว ยังมีพระพักตร์ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ของสมเด็จพระศรีสุริโยทัย สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและพระเอกาทศรถ และพระพักตร์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งล้วนเป็นวีรกษัตริย์วีรกษัตรีพระพักตร์ของอดีตกษัตริย์เหล่านี้ เด่นผงาดอยู่ที่หน้าศาลากลางจังหวัด

แห่งเดียวในเมืองไทย คนอยุธยาเล่าให้ฟังว่า ศาลากลางแห่งนี้สร้างมาตั้งแต่สมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม มีอำนาจ สมัยนั้นท่านจอมพลแปลกท่านตัดสินใจฟื้นฟูบูรณะพระนครศรีอยุธยา ใครต่อใครเชื่อกันว่า เมืองอยุธยานั้นเป็นเมืองที่มีอาถรรพ์แรง ใครหาญกำแหงคิดปรับปรุงจนเปลี่ยนรูปโฉมโนมพรรณของเมืองไทยไปอายุจะไม่ยืน เขาบอกว่าเป็นการฝืนดวงวิญญาณของท่านบรรพบุรุษ และพระบรมกษัตริย์ขัตติวงศ์ เมืองอยุธยาในอดีตกาลเมื่อยังรุ่งเรืองเฟื่องฟูอยู่นั้น บาทหลวงฝรั่งเศสหมายเหตุไว้ว่า ผังเมืองก็ดี อาคารบ้านเรือนก็ดี และปราสาทราชวังก็ดีมีความสวยงามกว่ากรุงปารีส บาทหลวงคนที่หมายเหตุไว้นั้น ชื่อว่าเมอซิเออร์ เดอร์ ลาลูแบร์

หมายเหตุที่บันทึกไว้นั้นอาจเป็นความจริง เพราะสมัยนั้นเขาคงไม่บันทึกเพื่อเอาใจใคร แม้ในปัจจุบันก็ยังมีร่องรอยแห่งความงามคงเหลืออยู่ เราดูได้จากผังของเมือง ผังเมืองอยุธยานั้นน่าทึ่งที่มีน้ำล้อมรอบ เขาเรียกในปัจจุบันว่า “เกาะเมือง” คือ ล้อมรอบด้วยแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำลพบุรี (ปัจจุบันเรียกคลองเมือง) นับเป็นทำเลที่เหมาะเหม็งสำหรับสร้างเมือง และเหมาะเหม็งสำหรับการยุทธ์เป็นอย่างยิ่ง นอกจากนั้น ยังเหมาะเหม็งสำหรับเป็นศูนย์กลางทางการเมืองการสังคมและการเศรษฐกิจ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงใช้ความคิดเดียวกันในการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ คือเอาน้ำล้อมรอบนคร โดยการขุดคูเชื่อมระหว่างคุ้งน้ำที่เรียกว่า “คลองหลอด” อย่างไรก็ตามการบรรเลงเพลงการบริหารการศึกษา ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น ผมมีความรู้สึกว่า ไม่น่าสนุก ไม่สนุกเพราะปริมาณการบริหารงานการศึกษาลดลง แล้วก็ยังมีเรื่องจู้จี้จุกจิกกวนใจในการบริหารอยู่มาก โดยเฉพาะระหว่างหมวดการศึกษากับศึกษาธิการอำเภอ และส่วนการศึกษากับจังหวัด ในฐานะที่ยังเป็นปุถุชนคนหนึ่ง จึงรู้สึกเหี่ยวเฉาในหัวใจไปอย่างถนัด เหี่ยว

เฉาเพราะงานมันมีน้อย มิได้รู้สึกเหี่ยวเฉาเพราะเราหมดอำนาจ อย่างไรก็ตาม ก็ได้มาคิดอ่านบริหารงานการศึกษาที่เหลืออยู่ให้ดีที่สุด แต่ทำไปก็เบาโหวง เหมือนคนเคยขี่ช้างมา ๑๕ ปี กลับต้องมาขี่ลาอย่างปุบปับ แต่ถึงอย่างไรก็ยังมิได้ลดละความพยายาม ตามพุทธภาษิตที่ว่า **อสนตุฏฐิตา จ กุสเลสุ ธมเมสุ อปปฏิวานิตา จ ปธานสมึ อปปฏิวานิตา จ ปธานสมึ** คือ...ความไม่รู้จักอิ่มในกุศลธรรมทั้งหลาย และความไม่ท้อถอยในความพยายาม ดังนั้น จึงได้ออกไปพบปะเพื่อนครูทุกอำเภอ พบแล้วก็ออกแบบสำรวจทัศนะเกี่ยวกับผู้บริหารว่า เพื่อนครูมีความปรารถนาผู้บริหารการศึกษาที่มีคุณสมบัติอย่างไร เพื่อจะได้เป็นบรรทัดฐานในการบริหารงาน ในพระนครศรีอยุธยาต่อไปตามปริมาณงานที่มีอยู่

หลังจากนั้นก็มีการปรับปรุงสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด อันเป็นเรื่องอาคาร สถานที่ ด้านวิชาการก็ดำเนินการพัฒนาด้านวิชาการ และการสอบครูบรรจุใหม่แบบสายฟ้าแลบ คือแต่งตั้งกรรมการจำนวนมาก ออกข้อสอบแบบเดียวคือแบบปรนัยเลือกตอบ สอบทันที ตรวจทันที และประกาศผลทันทีในวันที่สอบเสร็จ วิธีนี้เป็นวิธีที่ป้องกันการทุจริตและการวิ่งเต้นฝากฝังได้เป็นอันมาก แต่การปฏิบัติการดังกล่าวนี้ ทำได้เฉพาะกับข้าราชการครูกรมสามัญศึกษาเท่านั้น ส่วนครูองค์การบริหารส่วนจังหวัดก็เป็นเรื่องของส่วนการศึกษาไป

สำหรับการพัฒนาวัสดุสำนักงานนั้นก็จัดหาเครื่องพิมพ์ดีดโรเนียว และวัสดุอื่นให้พร้อมพรัก ทั้งซ่อมแซมสิ่งที่พังทลายให้ใช้การได้ รวมทั้งการจัดหามาใหม่โดยการแลกการเปลี่ยน ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้มิได้ใช้เงินงบประมาณของทางราชการแต่อย่างใด โดยนำเงินสหกรณ์ครูในยอดเงินสาธารณประโยชน์มาใช้บ้าง เงินคุรุสภาบ้าง ขอบริจาคมาบ้าง เพราะการปรับปรุงใดๆ นั้น ถ้ารองบประมาณของทางราชการ ก็ปีหน้าตอนบ่ายๆ โน่นกว่าจะได้ โดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการของเรานั้น เป็นที่รู้กันมานานหนักหนาในบรรดาคนภูมิภาคว่า กระทรวงศึกษาธิการนั้น ชอบสั่งให้

ทำงาน แต่ไม่ให้เงินและผู้คน ให้งานมาแล้วถ้าเกิดทำอะไรไม่ได้ตามสั่ง ก็หาว่าไม่มีสมรรถภาพ ทำงานได้ปริมาณและคุณภาพมากกว่าที่ให้มา ก็ระแวงสงสัยว่าไปเบี้ยวใครมา อยู่เฉยๆ ไม่ทำเพราะไม่มีเงินไม่มีคน ก็ดุด่าโพนทนาว่าไม่เอาไหน ดื้อด้าน แบบฉบับของการบริหารนี้ เป็นแบบฉบับที่คนในเมืองกระทำกับคนบ้านนอก ไม่มีวันรู้เรื่องกันได้ วันดีคืนดี นักบริหารการศึกษาในวังจันทรเกษม ก็สั่งนักบริหารการศึกษาในภูธรว่า เป็นศึกษาธิการอำเภอเป็นศึกษาธิการจังหวัด ต้องเป็นที่พึ่งของครูให้ได้ แต่ศึกษาธิการอำเภอและศึกษาธิการจังหวัดต่างสงสัยว่า เมื่อเขาทุกข์ยากใจมีใครให้เขาพึ่งได้บ้าง ประชุมศึกษาธิการอำเภอจังหวัดทีไร ก็ได้แต่นั่งฟังท่านในวังจันทร์ดุด่าว่ากล่าวสาวไส้สาวพุง บ้างก็ถูกว่า ว่างานล่าช้า บ้างก็ถูกว่า ว่ามีแต่บัตรสนเท่ห์และคำร้องเรียน บ้างก็ถูกว่าไม่สนใจในโรงเรียนมัธยม บ้างก็ถูกสมน้ำหน้าว่าไม่สนใจในโรงเรียนอาชีวศึกษา และบ้างก็ถูกว่า ว่าไม่สนใจการศึกษาผู้ใหญ่ ไม่สนใจการพลศึกษา และการศิลปากร...ฯลฯ ประชุมกันมากันไปสามวันเจ็ดวันเก้าวัน ก็ประชุมกันเพื่อด่าศึกษาให้มันๆ เท่านั้นเอง ถ้าฝ่ายศึกษามีอะไรเสนอ ท่านก็บอกรับพิจารณา ใครเสนออะไรก็รับพิจารณา แต่รับไปรับมาก็ไม่ได้พิจารณาอะไร เพราะไม่เห็นมีอะไรที่เปลี่ยนแปลง จะเข้ามาปรึกษาหารือท่านที่กรมที่กระทรวง ก็ไม่ค่อยจะพบ ท่านติดประชุมติดงานร้อยแปด วันดีคืนดีท่านก็บ่นต่อว่า ว่ามีปัญหาอะไรทำไมไม่ไปพบหา หากศึกษาธิการอำเภอหรือจังหวัดไปมีเรื่องราวกับใครเข้า ท่านก็ว่าไม่ดีไม่มีมนุษยสัมพันธ์ หากศึกษาธิการอำเภอหรือจังหวัดถูกบัตรสนเท่ห์ ท่านก็จะสั่งสืบสวนสอบสวนให้กวนใจสนุกๆ หากศึกษาธิการอำเภอหรือจังหวัดเกิดขัดแย้งกับใคร ไม่ว่าใหญ่กว่า หรือเล็กกว่าท่านก็หาเรื่องย้าย

ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ยังมิได้มีการแก้ไขกันอย่างจริงจังและจริงใจ คนในภูธรก็ยังเป็นภูธรอยู่ต่อไป และท่านในวังจันทร์ก็อยู่ในวังจันทร์ต่อไป ไม่มีการสับเปลี่ยนให้วังจันทร์ไปภูธร หรือภูธรเข้าวังจันทร์อย่างมีระบบ

และกระบวนการ ดังนั้นการประสานงานระหว่างกันและกันจึงยังค่อนข้างจะเป็นหมันอยู่จนถึงวันนี้ กระทรวงศึกษาธิการก็ยังต่ำต้อยด้อยศักดิ์ศรีอยู่จนถึงวันนี้เหมือนกัน เพราะความยิ่งใหญ่ของกระทรวงศึกษาธิการนั้น อยู่ที่โรงเรียน อำเภอ จังหวัดและเขต ตราบใดที่อำเภอ จังหวัดและเขต ตลอดจนโรงเรียนไม่มีศักดิ์ศรี ไม่มีความเข้มแข็งในเรื่องระบบ กระบวนการ วิธีการ เงินงบประมาณ ผู้คน และวัสดุอุปกรณ์แล้ว ตราบนั้น กระทรวงศึกษาธิการก็จะยิ่งใหญ่ไม่ได้ มีศักดิ์ศรีไม่ได้ และหากไม่อาจจัดสิ่งต่างๆ ให้ครบถ้วนบริบูรณ์ได้ในทุกระดับ เพราะมีปัญหาประการใดก็ดี กระทรวงก็ต้องมีการสร้างขวัญสร้างกำลังใจ และให้ความเป็นธรรมไปพลางก่อน และน่าจะวางหลักเกณฑ์ให้เด็ดขาดกันเสียทีว่า ผู้ที่จะมาเป็นนักบริหารการศึกษาในส่วนกลางนั้น

คุณสมบัติสำคัญที่สุด ก็คือต้องเป็นนักบริหารการศึกษาในส่วนภูมิภาคมาก่อน

เรื่องที่ไม่น่าเป็นมา เป็นอยู่ และเป็นไป

ผมยอมรับว่า งานที่หนักใจที่สุดในชีวิตการเป็นศึกษาธิการจังหวัดก็คืองานศาสนสมบัติกลาง งานศาสนสมบัติกลางนั้น มีทั้งอสังหาริมทรัพย์ เช่นที่ดิน และสังหาริมทรัพย์ แต่ส่วนใหญ่นั้น ได้แก่ที่ดินวัดร้าง ที่ธรณีสงฆ์ ที่กัลปนา หรือที่ที่วัดกันไว้เพื่อจัดผลประโยชน์ นอกจากนั้นก็มีที่ดินที่มีผู้บริจาคให้ศาสนาเพื่อจัดหาผลประโยชน์บำรุงพระศาสนา นอกจากบริจาคที่ดินแล้ว ยังมีการบริจาคอาคารบ้านเรือน เรือกสวนไร่นาอีกด้วย

ศาสนาสมบัติหรือทรัพย์สินของศาสนานั้น มีอยู่ด้วยกันสองประเภทประเภทหนึ่ง คือ ศาสนสมบัติของวัดที่วัดจัดผลประโยชน์เอง โดย

ไวยาวัจกรหรือผู้ที่ได้รับแต่งตั้ง สำหรับศาสนสมบัติประเภทนี้ศึกษาธิการจังหวัดไม่ต้องไปเกี่ยวข้องอันใด เป็นเรื่องของวัดโดยตรง

อีกประเภทหนึ่ง ซึ่งไม่เป็นของวัดๆใด ประเภทนี้แหละที่เรียกว่าศาสนสมบัติกลาง สิ่งที่เรียกว่าศาสนสมบัติกลางนี่เอง ที่ศึกษาธิการจังหวัดจะต้องเข้าไปจัดการ เพราะศึกษาธิการจังหวัดมีหน้าที่ปฏิบัติงานทำนองเดียวกับอธิบดีกรมการศาสนาในจังหวัด ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๑๑) ที่ออกตามความใน พ.ร.บ.สงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕

เรื่องที่ต้องสารภาพว่า เป็นงานที่หนักใจที่สุดในชีวิตของการเป็นศึกษาธิการจังหวัด ก็เพราะว่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้นเป็นจังหวัดที่มีที่ดิน และอาคารที่เป็นศาสนสมบัติกลางอยู่มากที่สุด จังหวัดเชียงรายนั้นอาจกล่าวได้ว่า แทบจะไม่มีงานประเภทนี้ให้มีหน้าที่ปฏิบัติจัดทำเลย แต่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น มีปริมาณมากหลาย มากกว่าการบริหารการศึกษา จังหวัดอื่นๆ ในประเทศไทยที่เคยเป็นเมืองเก่าแก่นั้น ก็มีบ้าง แต่ก็ไม่มีที่ไหนมากเหมือนอยุธยา การที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีศาสนสมบัติกลางมาก ก็เพราะมีวัดร้างและที่ธรณีสงฆ์มาก ทั้งนี้ เพราะจังหวัดนี้เป็นราชธานีเก่าแก่ของไทยมานาน นานถึง ๔๑๗ ปี โดยเฉพาะที่ดินในเกาะเมืองของจังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น มีกันไม่กี่เจ้าของ เจ้าของใหญ่ก็คือกรมศิลปากร เพราะเกาะเมืองนั้นส่วนใหญ่เป็นโบราณสถาน เป็นปราสาทราชวัง เป็นวัดวาอาราม เป็นเขตพระราชฐานของกรุงเก่าทั้งหมด กรมศิลปากรถือว่าทุกตารางนิ้วของเกาะเมืองอยุธยามีคุณค่าทางโบราณคดี การพูดกับนักโบราณคดีในเรื่องที่ดินของเกาะเมือง คนไม่เรียนมากก็จะพูดกับเขาไม่รู้เรื่อง เพราะคนทั่วไปนั้น เมื่อเห็นที่ในเกาะเมืองว่างเปล่า ก็คิดว่าน่าจะนำไปทำนั่นสร้างนี่ แต่นักโบราณคดีเขามองเห็นไกลไปยังอดีตว่าที่ว่างนั้น คือเขตพระราชฐาน เขตโบราณคดี เขามองลึกลงไปในอดีต ลึกลงไปในแผ่นดิน เขารักอดีต เขารักแผ่นดินโบราณ เขารักและหวงอดีต และแผ่นดินโบราณยิ่งกว่ากาลปัจจุบันและอนาคต ส่วนคนทั่วไปนั้น มองแผ่น

ดินนั้นเป็นประโยชน์ของปัจจุบันและอนาคต เมื่อมองกันคนละมิติของเวลา คนละมิติของผลประโยชน์ ก็พูดกันไม่รู้เรื่อง เจ้าของที่ดินอีกเจ้าใหญ่รายหนึ่งในเกาะเมืองอยุธยาก็คือ ที่ดินของราชพัสดุ รายนี้ไม่ค่อยลึกซึ้งเท่าไหร่ ทางราชการหรือเอกชนย่อมใช้ได้ ถ้าหากมันว่างเปล่าและถ้าเป็นของราชการก็ไม่คิดค่าเช่า แต่จะเอาเป็นเจ้าของส่วนราชการนั้นๆไม่ได้ เจ้าของรายใหญ่อีกรายหนึ่ง ในเกาะเมืองอยุธยาก็คือ ศาสนาสมบัติกลาง เพราะวัดร้างก็ดี ธรณีสงฆ์ก็ดี และอาคารที่สร้างขึ้นหรือมีผู้มอบให้ก็ดี มีอยู่หาน้อยไม่ นอกจากนั้น ที่ศาสนสมบัติกลางยังมีอยู่นอกเกาะเมืองอยุธยาอีกมาก มีทั่วไปทั้งจังหวัด นอกจากเจ้าของรายใหญ่สามรายดังกล่าวมาแล้ว ก็มีเจ้าของที่ดินในเกาะเมืองสองราย คือสำนักพระราชวัง และของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ อาจกล่าวได้ว่าที่ดินในเกาะเมืองนั้นไม่มีเอกชนเป็นเจ้าของ แต่เมื่อผมไปรับราชการที่นั่นก็ปรากฏว่า ได้เห็นเอกชนหลายรายเป็นเจ้าของที่ดินอยู่ก่อนแล้ว ส่วนมากจะมีโฉนด มีหลักฐานการครอบครองเรียบร้อย

ในบริเวณเกาะเมือง ดูๆก็เป็นเรื่องที่น่ามหัศจรรย์ใจอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน เพราะบริเวณเกาะเมืองนั้นเป็นกรุงเก่า เอกชนจะเป็นเจ้าของเข้าไปได้อย่างไร? ในเมื่อเกาะเมืองนั้นคือกรุงเก่าทั้งหมดทั้งสิ้น การออกโฉนดให้เจ้าหน้าที่จะออกให้เขาไปได้อย่างไร? ในเมื่อเป็นโบราณสถาน และเอกชนที่ไปอ้างว่าเป็นเจ้าของ จะอ้างเข้าไปได้อย่างไร? ไม่เกรงใจบรรพชนบ้างหรือ? ปัญหาที่ดิน โดยเฉพาะที่ดินศาสนสมบัติกลาง ค่อนข้างจะมีมากมายเป็นพิเศษ หลักฐานการยึดครองความกว้างยาว มันจะเหลื่อมล้ำกันอยู่เสมอ หาอะไรแน่ไม่ได้ เจ้าของที่ครอบครองอยู่ครอบครองไว้ ได้ครอบครองกันมานานเท่าไหร่ บางรายก็ไม่รู้ บางรายบอกว่าอยู่กันมาตั้งแต่ครั้งคุณปู่ บางรายก็บอกว่าอยู่ๆกันมาอย่างนี้นานแล้วไม่มีสัญญา เมื่อไม่มีสัญญาก็ไม่มีหลักฐาน การครอบครองก็ครอบครองกันไปอย่างนั้น เช่าบ้างไม่เช่าบ้าง ว่างๆถ้ามีผลประโยชน์ไปขัดกันก็พากันมาหาศึกษาธิการ

จังหวัด ให้ตัดสินเรื่องที่ดินซึ่งไม่มีหลักฐาน ตอนให้การก็เถียงกันหน้าดำคร่ำเคร่ง ไม่เห็นมีใครยอมใคร เพราะอ้างได้อ้างเอากันเอง เราซึ่งเป็นคนกลาง เมื่อตัดสินลงไป ก็กลายเป็นการเข้าข้างหนึ่งข้างใดไปเสมอ คนที่เสียไปนิดหนึ่งก็โวยวายว่าผู้ตัดสินเข้าข้างคนได้ ไม่ยอม ไม่ยอม คนได้ก็มิได้พอใจ เพราะเขาว่าเขาได้น้อยไป ไม่มีความเป็นธรรม เขาควรได้มากกว่านี้ ที่มีปัญหาปวดหัวหนักขึ้นไปอีกกว่านั้นก็คือ ชาวบ้านบางคนไปครอบครองอยู่เฉยๆ ตัวเองก็ไม่รู้เหมือนกันว่าเป็นที่ดินของตนหรือเปล่าหลักฐานที่ได้มาครอบครองก็ไม่มี พอเจ้าของตัวจริงเขามาเขาก็ต้องการที่ คราวนี้แหละ เขาก็จะยกขบวนกันมาหา มาหาเพื่อให้ศึกษาธิการจังหวัดช่วยเหลือเพื่อตนเองจะได้ไม่ต้องออกจากที่นั่น ฝ่ายเจ้าของที่ที่มีหลักฐานการครอบครอง ก็มาหาเหมือนกันที่มาหานั้นเพื่อให้ช่วยเหลือ ออกประกาศขับไล่ให้ออกไปภายในสิบห้าวัน เพราะเขานั้นได้เสียค่าเช่าให้ศาสนสมบัติกลางเป็นเวลาหลายปีดีดักมาแล้ว ถ้าว่ากันตามระเบียบก็ต้องประกาศขับไล่อย่างว่า แต่คิดไปคิดมาก็สงสารมนุษย์ตาดำๆ เมื่อมีความสงสารจับจิตจับใจอย่างนั้น ก็ต้องตั้งหน้าตั้งตาเจรจากัน เจรจากันในเรื่องการชดใช้ค่ารื้อถอน ค่าผลหมากรากไม้ที่ได้ลงแรงลงทุนไว้ ฝ่ายที่รับการชดใช้ก็อยากได้ราคาแพง ผลประโยชน์มันขัดกันอย่างนี้ คนตกที่นั่งลำบากก็คือคนกลางผู้สงสารมนุษย์ตาดำๆ ถ้าทำการตัดสินให้ฝ่ายเสียเสียมาก หรือฝ่ายได้ได้น้อยก็ไม่มีใครยอม ผมจำได้ดีว่าไม่มีการเจรจาครั้งใดที่ทั้งสองฝ่ายพอใจร่วมกันอย่างเรียบร้อย บางทีเรื่องอะไรต่ออะไรนั้นตกลงกันได้เรียบร้อยแล้ว มาติดอยู่ที่ค่าของมะม่วงต้นเดียว ผู้ที่ต้องรื้อถอนนั้นคิดราคาหนึ่งร้อย คนที่จะเข้ามาอยู่ใหม่ อยากให้ห้าสิบบาท ถ้าเราตัดสินให้ตรงกลาง คือเจ็ดสิบห้าบาท ฝ่ายหนึ่งก็ว่ามากไป อีกฝ่ายก็ว่าน้อยไป จะพูดจาหว่านล้อม ยกแม่น้ำทั้งห้าทั้งหกอย่างไร ก็ไม่มีใครยอมใคร เงินยี่สิบห้าบาทแท้ๆ

เมื่อตกลงกันไม่ได้ ก็ต้องใช้วิธีถ่วงเวลา คือนัดมาตกลงกันใหม่เป็นเดือนๆ วิธีนี้มักได้ผลดีเสมอ โดยมากผู้ที่ประสงค์จะได้ที่ก็ต้องยอม เรื่อง

ก็เสร็จสิ้นกันไป สำหรับเรื่องที่มีเป็นประจำก็คือว่า จะมีคนมาฟ้องร้องว่าถูกบุกรุกที่ดิน และเป็นสิ่งประหลาดเสมอก็คือว่า ผู้ที่มาฟ้องว่าเขาบุกรุกนั้นไปดูให้ถึงที่กันแล้ว ตัวเองนั่นแหละเป็นผู้บุกรุกเขา อย่างนี้ก็มี และมีบ่อยมีประจำเสียด้วย มีเรื่องประหลาดอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งไม่น่าจะมาเป็นปัญหาเลยจนนิดเดียว คือพ่อค้าคนหนึ่งได้เช่าที่ศาสนสมบัติกลางไว้ เช่าแล้วก็ตั้งฟาร์มเลี้ยงไก่ เลี้ยงอยู่ได้สามปีก็ขาดทุนยุบยับ เมื่อขาดทุนก็เลิกกิจการปล่อยเล้าไก่ไว้ยังไม่ได้รื้อ แกก็กลับมารื้อเล้าไก่หลังจากที่เวลาผ่านไปได้หนึ่งเดือน เพื่อจะปลูกผักสวนครัวขาย ภายในเวลาที่ห่างเหินไปเดือนหนึ่งนั้น ปรากฏว่ามีคนมาอยู่กันเต็มเล้าไก่หลายครอบครัว แกเห็นแล้วก็เกิดความเวทนาสงสาร พูดอะไรไม่ออก บอกให้อยู่ไป ค่าเช่าที่ดินก็จะออกให้แกเลิกคิดปลูกผักขาย กลับไปขายของชำที่เคยกระทำมาแต่เดิม ทุกปีที่ครบสัญญาแกก็มาต่อสัญญาและเสียค่าเช่าที่ดินเอง และแกก็ไม่เคยเก็บจากคนเหล่านั้น พวกนั้นก็อยู่กันมา อยู่กันมา จนวันเวลาล่วงเลยไปเกือบจะได้สิบปี ค่าเช่าก็เสียเองทุกปี วันดีคืนดีแกก็อยากเลี้ยงไก่ขึ้นมาอีก เพราะแกเชื่อว่าน่าจะได้กำไรงามในระยะนั้น ก็เลยไปที่ฟาร์มเก่าที่แกเช่าไว้ แกบอกว่าจะมาเลี้ยงไก่ แต่จะใช้ที่ดินเพียงสามไร่ในสิบห้าไร่ อีกสิบไร่เศษนั้นก็อนุญาตให้พวกนั้นอยู่ต่อไปโดยไม่ให้เดือนร้อน และค่าเช่าก็จะเสียให้เหมือนเดิม ความโชคร้ายก็เกิดกับแก เมื่อพวกชาวบ้านเหล่านั้นแห่กันมาหาท่านผู้ว่าราชการจังหวัดฟ้องว่า พวกเขาถูกนายทุนไล่ที่ มีความเดือดร้อนไม่เป็นอันกินอันนอน คนก็ไปปาบ้านทุกคืน ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเห็นว่าที่ดินนั้นเป็นที่ดินศาสนสมบัติกลาง ก็ให้มาหาศึกษาธิการจังหวัด ผมไม่เชื่อว่าชาวบ้านเหล่านั้นถูกไล่ที่ เพราะเจ้าของก็ให้อยู่ดีๆ มาตั้งนาน ถ้าพูดกันโดยหลักฐานเขาก็ย่อมไล่ได้ แต่เขาเพียงแต่ขอให้ที่ดินว่างอีกสามไร่เท่านั้นในสิบห้าไร่ แล้วเหตุไฉนจึงมาฟ้องร้องว่าเขาไล่ ก็สืบได้ว่าตัวหัวหน้าไปตกลงให้คนอื่นเช่าแล้วเอาเงินเอง เมื่อจังหวัดมีหลักฐาน แฉกันอย่างตรงไปตรงมา แกกลับเฉไฉไปว่าเรื่องคนปาบ้านจะว่าอย่างไร ผมบอกว่า

เรื่องความปลอดภัยในร่างกายและทรัพย์สินนั้น ให้ไปแจ้งความกับตำรวจ แกก็ไปแจ้งความกับตำรวจแต่บอกกับผมว่า สามไร่ที่ใช้เลี้ยงไก่นั้น พวกแกไม่ยอมเด็ดขาด "หัวเด็ดตีนขาดอย่างไร พวกผมก็ไม่ยอม" หัวหน้าคนกลุ่มนั้นยื่นคำขาดกับผม เมื่อเห็นว่า ทีท่าจะพูดกับคนเหล่านี้ไม่มีทางรู้เรื่องแล้ว ก็ออกประกาศขับไล่ให้เขาออกจากที่นั้นไปภายในเวลาสิบห้าวัน วันแรกที่ปิดประกาศ เขาก็บอกกับเจ้าหน้าที่ว่า ประกาศขับไล่เขาก็ไม่ออก ที่ดินสามไร่ก็ไม่ให้ ผมก็บอกกับเจ้าหน้าที่ว่า ถ้าไม่ยอมออก เมื่อครบกำหนดก็เอาตำรวจไปจัดการ ก่อนครบกำหนดเจ้าหน้าที่ของผมก็ไปเตือนเขาบอกเจ้าหน้าที่ว่าตำรวจเขาไม่กลัว ลูกชายเขาเพิ่งกลับมาจากสงครามเวียดนาม เป็นเพื่อนกับตำรวจ ตำรวจทำอย่างนั้น ก็น่าดู เขาฝากคำกับเจ้าหน้าที่ให้มาบอกผมว่า ขอให้บอกศึกษาฯ ว่าให้ระวังตัวให้ดี ไล่ที่ดีนัก เมื่อเขาฝากมาบอกเช่นนั้น เพื่อนฝูงในสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเขาพากันหัวเราะ แต่เจ้าหน้าที่คนหนึ่งบอกผมว่า พวกนี้มันนักเลงหัวไม้ ลูกๆ มันเป็นนักเลงใหญ่ตลาดหัวรอ ท่านศึกษาฯ ระวังเนื้อระวังตัวไว้บ้างเป็นการไม่ประมาทก็เป็นการดี เจ้าหน้าที่คนนั้นเตือนใจ

ผมขอบคุณเขา และกล่าวกับเขาว่า เรื่องนักเลงหัวไม้นั้นไม่กลัว ไม่มีวันกลัว เพราะถ้ากลัวพวกนี้มันก็กลายเป็นบ้านเมืองไม่มีขื่อไม่มีแป แต่ก็จะไม่ประมาท เมื่อได้ประกาศขับไล่ชาวบ้านเหล่านั้นไปแล้วสี่ซ้าห้าวัน เหตุการณ์ไม่คาดฝันก็เกิดขึ้น คือลูกนักเลงคนนั้น คนที่บอกว่าเพิ่งกลับมาจากสงครามเวียดนาม แกเป็นนักเลงใหญ่ในตลาด แกถูกยิงตายกลางตลาด ตำรวจก็จับมือปืนไม่ได้ตามเสียงลือบอกว่า แกถูกนักเลงที่อื่นฆ่า เมื่อเรื่องการเป็นการตายผ่านไปได้สี่ห้าวัน อีกไม่กี่วันจะครบประกาศ ชาวบ้านเหล่านั้นก็มาพบ ผมเองไม่อยากจะพบเขา เพราะยังไม่ครบสิบห้าวันตามที่ประกาศขับไล่ไว้ แต่ชาวบ้านพวกนั้นก็ยืนยันที่จะพบให้ได้ ผมก็ให้แกรออยู่นานร่วมสองสามชั่วโมง

แกก็รอ "พวกผมยอมท่านศึกษาฯ และพวกผมก็ไปหาเจ้าของ

ที่ดินแล้ว บอกให้เขามาสร้างเล้าไก่ได้”ผมมีความตกใจเป็นอันมาก ที่ได้ยินจากปากคนเหล่านั้น ในเรื่องที่ไม่คาดฝันทำนองนี้ คิดอยู่แต่ในใจว่าเหตุใดเขาจึงมายอมเอาอย่างง่ายๆ ทำนองนี้ อย่างไม่มีปี่มีขลุ่ย “พวกผมสู้ท่านไม่ได้ ท่านนักเลงกว่าพวกผม” เขาพูดอีกเมื่อเห็นผมนั่งฟังนิ่งอยู่ ผมกล่าวกับเขาอย่างราบเรียบ และกล่าวต่อไปว่า “ผมมีความยินดีที่เรื่องตกลงกันได้ เอาละ ถ้างั้นก็กลับกันได้” ชาวบ้านเหล่านั้นก็พากันกลับไปโดยมิได้พูดจาว่าอะไรอีก ผมมองตามหลังเขาไป ในใจก็คิดถึงประโยคนั้นของเขาอยู่ตลอดเวลา “พวกผมสู้ท่านไม่ได้ ท่านนักเลงกว่า” ซึ่งผมไม่เข้าใจอยู่จนบัดนี้ว่า ที่เขาพูดออกมาเช่นนั้น มันหมายความว่าอย่างไรกัน อาจหมายความว่า ผมมีส่วนพัวพันในเรื่องที่ลูกชายเขาตายกระนั้นหรือ? น่าประหลาดใจและมหัศจรรย์ใจแท้ๆ ถ้าพวกเขาเข้าใจกันไปเช่นนั้น ถ้าไม่เป็นบ้า เป็นหลังไป ก็คงโง่เง่าเต่าตุ่นอย่างไม่มีอะไรมาเปรียบได้ เรื่องประหลาดๆ อย่างนี้มีอยู่เสมอไป

ในเรื่องเกี่ยวกับที่ดินศาสนสมบัติกลาง วันไหน สัปดาห์ใด ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับที่ศาสนสมบัติกลางที่อยุธยาวันนั้นแทบจะเกิดฟ้าร้องฟ้าผ่า ปัญหาหนักใจของศึกษาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่ใช่ปัญหาการศึกษาเสียแล้ว และปัญหาที่ควบคู่กันไปกับปัญหาที่ดิน ก็คือปัญหาของพนักงานศาสนการ ในด้านปริมาณนั้น พนักงานศาสนการของจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีไม่พอ ที่ดินของศาสนสมบัติกลางมีอยู่เป็นร้อยๆ ไร่ และมีอยู่ทั่วไปทั้งจังหวัด แต่มีพนักงานเพียงสามคน คนน้อย งานมาก หรือคนมากงานน้อย ก็เป็นปัญหาในการบริหารพอกัน นอกจากงานที่เจ้าหน้าที่จะต้องออกสนามแล้ว งานธุรการในสำนักงานก็มีมากมายก่ายกอง บัญชีที่กำหนดให้ทำก็มีมากมายถึงแปดประเภท ประเภทแรกเป็นทะเบียนทรัพย์สินของศาสนสมบัติกลาง ประเภทที่สองเป็นทะเบียนทรัพย์สินจัดประโยชน์ ประเภทที่สามเป็นทะเบียนผู้เช่าหรือผู้เข้าอาศัย ประเภทที่สี่ เป็นสัญญาแบบต่างๆ ซึ่งก็มีอยู่ตั้งสี่แบบ แบบให้สิทธิ์เหนือพื้นดิน แบบเช่านานปี

แบบเช่าที่ดินและแบบเช่าอาคาร นอกจากนั้นก็คือบัญชีรับจ่ายเงินอันเป็นประเภทที่ห้า ประเภทที่หกเป็นบัญชีงบปี แล้วก็มีใบเสร็จรับเงิน และกระดาษแผนผังวัด เมื่อมีแบบพิมพ์มาก มีที่ดินมาก มีปัญหามาก ก็ย่อมยากที่จะให้เรื่องทั้งหลายเป็นไปโดยเรียบร้อย ความรวดเร็ว ความราบรื่น ความสำเร็จ และความเป็นปัจจุบันนั้นก็หายากขึ้น ยิ่งเจ้าหน้าที่มีน้อยด้วยแล้ว ปัญหาเหล่านี้ก็ยิ่งมากขึ้นเป็นทวีคูณ ตรีคูณ ปัญหาทางด้านสัญญา ปัญหาทางด้านการเงิน ปัญหาเรื่องขาดเรื่องเกิน ย่อมมีอยู่เสมอ ตัวร้ายของปัญหาก็คือเรื่องจร เรื่องฟ้องร้องบุกรุก ปัญหาเหล่านี้เจ้าหน้าที่ต้องเสียเวลา เมื่อเสียเวลาไปในเรื่องจรเหล่านี้มาก ก็ยากที่จะมานั่งทำงานด้านธุรการเกี่ยวกับการบัญชี เมื่อไม่มีเวลาทำงานด้านธุรการ ก็ย่อมมีเงินหายเงินขาด ลงบัญชีพลาด ลืมลงบัญชี ทำไปทำมาก็กลายเป็นว่า ทำกันอย่างสุกเอาเผากิน ทำแบบขายผ้าเอาหน้ารอด เรื่องเงินศาสนสมบัติกลางและที่ดินศาสนสมบัติกลางนี้ จึงมีเรื่องปวดเศียรเวียนเกล้าเอามากๆ ปวดเศียรเพราะจัดระบบไม่ดี ปวดเศียรเพราะเจ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ไม่พอ ขอไปเพิ่มก็บอกว่ารายได้เพียงนี้เกณฑ์ที่มีก็เพิ่มให้มากกว่าสามคนไม่ได้ ในที่สุดเรื่องศาสนสมบัติกลางก็กลายเป็นทางแห่งผลประโยชน์ของบุคคลบางคนไป ปัญหาใหม่ก็เกิดขึ้นอีก คือปัญหาผลประโยชน์ส่วนบุคคล คนเรานั้นผลประโยชน์ขัดกันก็บรรลัย ปัญหาเรื่องผลประโยชน์ที่เกี่ยวกับที่ดินของศาสนสมบัติกลางนี้ จึงมีอยู่ทุกแห่งในเมืองไทย โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ เองนั้น ปัญหายิ่งหนักหนากว่าพระนครศรีอยุธยาหลายเท่านัก เป็นจุดอ่อนในวงการพระศาสนาและจุดอ่อนของกรมการศาสนา

กระทรวงศึกษาธิการน่าจะต้องปฏิสันถารกับเรื่องนี้อย่างจริงจัง ต้องสังคายนากันในเรื่องหลักการและวิธีการ ทั้งเรื่องระบบและเรื่องคน เรื่องของคนนั้นต้องสังคายนากันทั้งเรื่องปริมาณ และเรื่องคุณภาพ เรื่องระบบก็ต้องจัดระบบกันใหม่ ให้มันมีความมุ่งหมายชัดเจน ว่าเพื่อพระศาสนาหรือเพื่อใคร? นอกจากปฏิสันถาร สังคายนากันอย่างจริงจังแล้ว ต้องปฏิรูป

ปฏิสังขรณ์ กันให้จริงจัง ด้วยเรื่องโรคร้ายเช่นนี้ เห็นทีจะโอ้โลมปฏิโลมกันอยู่อีกต่อไปไม่ได้ นอกจากจะกระเทือนใจ กระเทือนกายแล้ว ก็กระเทือนกรมกระเทือนกระทรวงด้วย ที่ร้ายกาจที่สุดก็คือ กระเทือนพระศาสนา อันเป็นสถาบันหลักของชาติ และหากดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องศาสนสมบัติกลางแล้วก็ต้องดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องศาสนสมบัติของวัดด้วย โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครนั้น มีศาสนสมบัติที่วัดจัดกันเองมาก ผมไม่อยากให้ใครเขาติฉินนินทาว่า คนอาศัยพระศาสนาเป็นเครื่องทำมาหากิน ผมไม่อยากได้ยินว่าเจ้าอาวาสฟ้องขับไล่ผู้เช่าที่วัดเพื่อจัดเป็นซุปเปอร์มาร์เกตทั้งๆ ที่ความจริงแล้วพระสงฆ์องค์เจ้า ท่านมิได้ยุ่งเกี่ยวในเรื่องนี้ ท่านมีไวยาวัจกรเป็นผู้จัด ท่านมีคณะกรรมการของวัดเป็นผู้ดำเนินการ แต่พอมีเรื่องมีราวอื้อฉาวขึ้นมา ชาวพาราก็พากันโทษเจ้าอาวาสวัดนั้น เมื่อความเป็นจริงมันตามไม่ทันความรู้ของคน พระก็จะป่น ศาสนาก็จะพลอยด่างทางที่ดีแล้ว น่าจะมีหน่วยงานของทางราชการหน่วยหนึ่ง ซึ่งดำเนินการในเรื่องนี้ มีผลประโยชน์อย่างใด เท่าใด ก็นำใส่ท้องพระคลังของแผ่นดินเพื่อบำรุงพระศาสนา สร้างเสริมศรัทธาปสาทะของประชาชน ให้หนักแน่นอยู่ในพระศาสนาชั่วกัลปาวสาน การปล่อยให้การณ์เป็นมา เป็นอยู่และเป็นไป โดยมิได้แก้ไขให้ครบถ้วนกระบวนความนั้น เกรงว่าลูกหลานเหลนโหลนในภายหน้า จะกล่าวหาว่าคนรุ่นนี้มีส่วนทำลายพระศาสนาด้วยคนรุ่นเราซึ่งไม่กี่วันก็คงม้วยมรณาไปแล้วนี้ จะเป็นผีมาชี้แจงข้อเท็จจริงอย่างไร? เพราะแม้จะชี้แจงอย่างไรๆ ก็คงไม่มีโอกาสมาชี้แจงแถลงไขแน่ๆ ด้วยเมื่อคนเห็นผีก็คงมีแต่จะวิ่งหนีกันทั้งสิ้น ไม่มีใครกล้าพูดกล้าฟังกับสิ่งที่ไม่มีตัวตนดอก สภาพการณ์ดังกล่าวมาแล้วนี้ไม่น่าจะเป็นมา เป็นอยู่ และเป็นไปอีกต่อไป

อยุธยายศล่มแล้ว ลอยสวรรค์ ลงฤๅ

หนึ่งปีที่พระนครศรีอยุธยา เป็นหนึ่งปีที่มีความแปลกและใหม่ ได้สัมผัสกับบรรยากาศการบริหารอีกแบบหนึ่ง แตกต่างกับบรรยากาศการบริหารการศึกษาที่ผ่านมาจากเชียงรายและเชียงใหม่ การบริหารการศึกษาที่ผ่านมาสองจังหวัดนั้น ฝ่ายศึกษาธิการได้บริหารการศึกษาจริงๆ สมชื่อกับคำว่า "ศึกษาธิการ" ซึ่งแปลได้ว่า ผู้เป็นใหญ่ในการศึกษา แต่เมื่อมาเป็นศึกษาธิการที่กรุงเก่า ก็มิได้เป็นใหญ่ในการบริหารการศึกษาตามนัยแห่งคำแปลนั้น เพราะการศึกษาประชาบาลที่ได้โอนไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๙

เมื่อวันเวลาล่วงมาถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๔ หลังจากที่ได้โอนมาเป็นเวลาประมาณ ๕ ปี ก็มีความปีกกล้าขาแข็ง มีเรี่ยวแรงเดินได้ วิ่งได้ เหมือนเด็กน้อยที่ฝ่ายศึกษาธิการเลี้ยงดูอุ้มชูมาบรรยากาศแห่งการบริหารการศึกษาในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อเช่นนี้ จึงมีความแปลกและใหม่ บรรดาครูใหญ่ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าหมวด และหัวหน้าส่วนการศึกษา เริ่มมีสถานภาพและบทบาท บทบาทแรกก็คือบทบาทตีลูกจาก จากฝ่ายศึกษาธิการ โดยพยายามเด็ดงานการศึกษาประชาบาลออกไป ไม่ว่าจะเป็นงานด้านธุรการการเงิน การบริหารงานบุคคล และแม้แต่งานด้านวิชาการ ก็พยายามแยกออกไปเป็นงานของสิ่งที่เรียกว่า องค์การบริหารส่วนจังหวัดจนหมดสิ้น บรรดาศึกษาธิการทั้งหลายทั้งปวง ก็มองลูกไก่แห่งการศึกษาประชาบาลที่กำลังถูกพรากไปอย่างห่วงใย แม้จะมองดูด้วยความห่วงใยในฐานะที่เคยเลี้ยงดูมา ก็ถูกกล่าวหาว่าหวงอำนาจ ทั้งๆที่ทางฝ่ายศึกษาธิการเองก็ไม่เคยเอ่ยปากเอ่ยวาจาว่าใคร ว่าอยากได้อำนาจ

ความแปลกประหลาดที่เกิดขึ้นก็คือว่า ครูคนใดที่สนใจฝ่ายศึกษาธิการอยู่ก็จะถูกเพ่งเล็ง ถูกเพ่งเล็งว่าฝ่ายศึกษาธิการย้ายไม่ได้ ขึ้นเงินเดือนไม่ได้แล้ว หมดอำนาจแล้ว ไปยุ่งอีกทำไม ปรากฏการณ์ทางการ

ศึกษาในลักษณะเช่นนี้ ย่อมไม่เป็นผลดีต่อความสามัคคีของผู้มีอาชีพครู บรรดาศึกษาธิการต่างก็ล่วงรู้ว่า งานบริหารการศึกษา ก็เหมือนงานแจวเรือจ้างเหมือนเดิม และตระหนักดีว่า สักวันหนึ่งเมื่อมีเรือลำใหม่นั่ง เขาก็ไม่สนใจในเรือลำเก่า คนใหม่ที่ลืมเรือลำเก่านั้นไม่สู้กระไร แต่คนเก่าที่ลืมเรือลำเก่า ถีบหัวส่งเรือลำเก่านั้น น่าขันอยู่ เพราะอย่างน้อยเราก็มีชีวิตครูมาด้วยกัน

คำว่าครูนั้นมันมีความหมายหนักแน่นและลึกซึ้งนัก วรรคหนึ่งและจังหวะหนึ่งของชีวิต เราเคยอยู่ใกล้ชิดกัน วรรคจังหวะนั้นมันขาดสะบั้นไปแล้วหรือ? อะไรคือความหนักแน่น อะไรคือแก่นของความเป็นครูมิได้อยู่ที่เด็กตาดำๆดอกหรือ? การยึดถือองค์การหรือสถาบันสำคัญกว่าเด็กที่ต้องฝึกฝนอบรมบ่มนิสัยก็ดี การยึดถือวัตถุอาคารสำคัญกว่างานพลิกพื้นแผ่นพื้นสมองของผู้เยาว์นั้นก็ดี และการมีลักษณะโอ่อ่าหรูหราจนเกินฐานะและเกินความสมถะของครูก็ดี เหล่านี้เป็นการจูงใจครูไปสู่ความหลงลืมหลักแห่งการพัฒนามนุษย์ อันเป็นภารกิจอันสูงสุดของครู จริงอยู่มีนักบริหารการศึกษาอย่างศึกษาธิการบางคน ยอมจำนนในหน้าที่ หนีหลักคุณธรรมของนักบริหาร อย่างการออกดอกเบี้ยให้ครูกู้ การโยกย้ายครู การสอบบรรจุครู ก็มีเสียงครหาติฉินนินทาสารพัด การสร้างโรงเรียนก็ถูกกล่าวหาว่า มีการตุกติก การบริหารก็เผด็จการ แต่นั่นก็เป็นเรื่องของคนส่วนน้อย บางคนที่อับจนปัญญาและคิดหน้าคิดหลังน้อยไป ก็ยังมีให้ดูให้รู้ให้เห็นอยู่มิใช่หรือในปัจจุบัน ทั้งๆ ที่จากวันนั้นจนถึงวันนี้ ไม่มีศึกษาธิการที่เกี่ยวข้องกับงานบริหารการศึกษาประชาบาลในองค์การนั้น การติฉินนินทาการกล่าวหาใส่ร้ายนั้น มันง่ายมากและพูดออกไปไม่ยากเลย การกล่าวคำชมเชยซิยากมากกว่าการติฉินนินทาหลายเท่านัก เพราะมันหนักอกของอคติชน ท่ามกลางความสับสนของการบริหารการศึกษา ในทศวรรษที่ผ่านมาทำให้บรรดาศึกษาธิการงุ่นง่านใจ แต่ก็ไม่ถึงกับสิ้นไร้ไม้ตอกเสียทีเดียวนัก ยังมีงานหลักให้บริหารและจัดการอยู่มากเหมือนกัน ตาม

ธรรมดาบรรดาศึกษาธิการนั้น ได้ฝึกฝนกันมาให้บริหารงานการประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะมีปริมาณที่น่าสนใจ และมีคุณภาพที่น่าเป็นห่วงเป็นใยอย่างยิ่ง สิ่งที่กระทรวงศึกษาฯ ให้บรรดาศึกษาธิการกระทำก็คือ การส่งเสริมประสิทธิภาพของการเรียนการสอน การเอาใจใส่ดูแลเด็กโง่และเด็กยากจน เด็กพิการพิกล ตลอดจนการพัฒนาชนบท นอกจากนั้นก็มีเรื่องใหญ่คือเรื่อง คุรุสภา เรื่องศาสนาวัฒนธรรม และวัตถุโบราณต่างๆ และยังมีเรื่องลูกเสือ เรื่องยุวกาชาด เรื่องการกีฬา ตลอดจนเรื่องจิปาถะอื่นๆอีกมาก เมื่อการส่งเสริมประสิทธิภาพการเรียนการสอนส่วนใหญ่ไม่มีแล้วก็หันเหมาทำเรื่องอื่นต่อไป

จึงกล่าวได้ว่าเป็นบรรยากาศใหม่แห่งการบริหารการศึกษาที่น่าสนใจอยู่ น่าสนใจที่ว่า นักบริหารการศึกษาไม่ได้บริหารการศึกษาในระบบแต่มาบริหารการศึกษานอกระบบ จึงพบกันทั่วไปว่าบรรดาศึกษาธิการหลายราย ปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ไม่ได้ในระยะแรก โดยเฉพาะบรรดาท่านศึกษาธิการอำเภอ ส่วนศึกษาธิการจังหวัดนั้นพอทำเนา พอมีพอทำกับเขาไปได้ ทั้งนี้ เพราะว่ายังมีคน มีเงินงบประมาณ และมีวัสดุสำหรับบริหารแม้งานการศึกษาประชาบาลจะหมดไป แต่คน เงินงบประมาณและวัสดุของศึกษาธิการอำเภอนั้น ขาดหายไปมากแทบจะหมดหรือหมดไปเลย เมื่อสภาพของอำเภอต่างเป็นอย่างนี้ ศึกษาธิการอำเภอก็ไม่มีปัจจัยในการบริหารงาน ยิ่งการบริหารการศึกษานอกระบบ บรรดาศึกษาธิการอำเภอต่างก็พบกับอุปสรรคมากมาย เพราะปัจจัยในการบริหารงานที่เหลืออยู่นั้น หลายต่อหลายอย่างมันไม่มี กลายเป็นว่าศึกษาธิการอำเภอมีแต่หน้าที่ ไม่มีอำนาจ ขาดเงินขาดคนและขาดวัสดุอุปกรณ์ บรรยากาศแห่งความเดือดร้อนของศึกษาธิการอำเภอนั้นมันสุดแสนที่จะทรมาน ทรมานมาจนถึงเวลานี้ เพราะยังอยู่ในสภาพที่ไม่มีอำนาจและขาดปัจจัยการบริหารอยู่อย่างเดิม แต่ความเคยชินต่อปรากฏการณ์ และความเปลี่ยนแปลงแห่งวัน เวลาพอรักษาแผลเขาได้บ้าง

แต่อย่างไร ในหัวใจเขาก็ยังอ้างว้าง ว้าเหว่ ไม่รู้จะเร่ไปหาใครอยู่อย่างเดิม ขณะที่กำลังจะเริ่มเซ็งๆกับบรรยากาศใหม่ในการบริหารการศึกษาอยู่ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ นั้น จังหวัดพระนครศรีอยุธยาก็ได้ผู้ว่าราชการจังหวัดใหม่ คือ นายวรวิทย์ รังสิโยทัย ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดใหม่ ท่านสนใจในเรื่องกีฬาและการลูกเสือเป็นอันมาก และได้ฝากผลงานด้านนี้ไว้ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างน่าชื่นชมทีเดียว นอกจากท่านจะมีความปราดเปรียวและมีความสนใจในเรื่องด้านการกีฬาและการลูกเสือแล้ว ท่านยังสนใจในด้านการศึกษา โดยเฉพาะการอาชีวศึกษาและการมัธยมศึกษาอีกด้วย วิทยาลัยครู วิทยาลัยเกษตร แม้จะสังกัดส่วนกลาง ท่านก็ค่อนข้างจะสนใจเช่นเดียวกัน และท่านยอมรับว่าเรื่องการศึกษาเป็นเรื่องใหญ่ และเรื่องสำคัญที่สุดในความคิดจิตใจของท่าน เมื่องานการศึกษาได้รับความยอมรับและความสนใจอย่างจริงจังจากท่านผู้ว่าราชการจังหวัด ศึกษาธิการจังหวัดเจ้าหน้าที่โดยตรงก็ย่อมมีความภาคภูมิใจและดีอกดีใจเป็นธรรมดา ดังนั้นระหว่างที่ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดคนนี้ เป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดอยู่ในพระนครศรีอยุธยา บรรยากาศของการศึกษาก็ค่อย ๆ กระเตื้องขึ้น บรรดาศึกษาธิการทั้งหลายก็สบายใจ ความกระปรี้กระเปร่า ความสดชื่นแจ่มใสก็เกิดกับใจของบรรดาศึกษาธิการใหญ่น้อยทั้งหลาย แต่วันเวลาแห่งการบริหารการศึกษาในบรรยากาศอันงดงามอย่างนั้นกลับสั้นลง เพราะเมื่อรับราชการอยู่ที่พระนครศรีอยุธยา พอดีก็มีเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝันเกิดขึ้น

ปลายเดือนพฤษภาคม ๒๕๑๕ เวลาประมาณบ่ายสองโมง ก็ได้รับโทรศัพท์ทางไกลจากกรุงเทพฯ ท่านหัวหน้ากองกลางสมัยนั้น คุณชำเลือง วุฒิจันทร์ โทรไปบอกว่า ท่านปลัดกระทรวงต้องการพบ และให้เดินทางไปพบท่านเวลาเก้านาฬิกาของวันรุ่งขึ้น แต่ก็ไม่ได้บอกว่าท่านต้องการพบเรื่องอันใด จากบ่ายสองนาฬิกาเศษของวันนั้นจนถึงวันรุ่งขึ้น และระหว่างการเดินทางไปกระทรวงศึกษาธิการ ก็ครุ่นคิดงุ่นง่านอยู่ในใจไปตลอดเวลาว่า ท่านเรียกไปหาด้วยเรื่องอะไรกันแน่หนอ? แต่คาดว่าท่าน

คงเรียกมาหาเรื่องราชการแน่ๆ และคงไม่เรียกมาหาในเรื่องส่วนตัว เพราะโดยส่วนตัวนั้นไม่เคยสนิทชิดชอบกับท่าน และไม่เคยไปมาหาสู่ท่าน ไม่ว่าที่บ้านหรือที่ใด สมัยที่ท่านเป็นอธิบดีกรมการฝึกหัดครูนั้น ก็รู้จักเพียงแต่ว่าท่านเป็นอธิบดีกรมการฝึกหัดครู สมัยที่ท่านมาดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวง ก็รู้จักเพียงว่าท่านเป็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และรู้ว่าท่านมาเป็นผู้บังคับบัญชาโดยตรงของบรรดาศึกษาธิการอำเภอและจังหวัด จะพบปะท่านบ้างก็ระหว่างที่มีการประชุมอบรม สัมมนา ครั้งล่าสุดที่บางแสน จังหวัดชลบุรี แต่นั่นก็เป็นเหตุการณ์ที่ผ่านมาร่วมปี และหลังจากนั้น ก็มิได้มีโอกาสพบกับท่านอีกเลย เมื่อวันดีคืนดี อย่างไม่มีปี่ไม่มีขลุ่ยท่านก็ต้องการพบ ก็อดคิดอดงุ่นง่านใจไม่ได้ และคิดอะไรต่อมิอะไรเรื่อยเปื่อยไปตามประสาคนที่ไม่รู้เหตุว่าท่านอาจมีข้อราชการสำคัญ เช่นอาจมีคนเขียนบัตรสนเท่ห์ไป ท่านต้องการทราบความจริงจึงเรียกพบ หรืออาจมีคนฟ้องร้องท่านไปเกี่ยวกับเรื่องศาสนสมบัติกลาง ตัวปัญหาใหญ่ของอยุธยา หรือท่านอาจต้องการถามความสมัครใจ ให้ไปเป็นศึกษาธิการจังหวัดใดจังหวัดหนึ่งทางภาคใต้ เพราะมีเสียงลือคลับคล้ายคลับคลาอยู่ในเวลานั้นว่า อยากให้ศึกษาคนใต้ได้เป็นศึกษาทางภาคใต้ และมีจังหวัดใหญ่คือจังหวัดนครศรีธรรมราชที่ยังขาดตัวศึกษาธิการจังหวัดอยู่ในเวลานั้น ผมเองเป็นศึกษาธิการจังหวัดคนใต้คนเดียว ที่ไม่เคยรับราชการทางภาคใต้เลยในเวลานั้น จึงสรุปเอาเองว่าท่านปลัดกระทรวงคงสอบถามความสมัครใจ ในเรื่องไปปักษ์ใต้แน่นอน

เมื่อไปถึงกระทรวง และได้เวลานัดหมาย ผมก็เข้าไปพบท่านปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หลังจากที่ซักถามกันตามธรรมเนียมแล้ว ท่านปลัดก็ซักถามประวัติเป็นการใหญ่

"อ๋อ...เป็นคนใต้แต่ไม่เคยรับราชการทางภาคใต้มาเลยซิคุณ" ท่านแสดงความแปลกใจ แล้วท่านก็ไล่เลียงถามตั้งแต่เรื่องการเรียนหนังสือ เรื่องประสบการณ์ในการทำงานและครอบครัว ท่านถามถึงสิ่งชอบ สิ่งไม่ชอบ

ทั้งในทางส่วนตัวและทางราชการ ถามถึงปัญหาการบริหารการศึกษา แล้วจู่ๆ ท่านก็ถามขึ้นมาอย่างน่าประหลาดใจว่า

"คุณเป็นคนถือตัวไหม?"

ความจริงแล้ว เมื่อได้ฟังคำถามเช่นนั้น ก็ไม่ค่อยเข้าใจในความหมายของคำถามมากนัก จึงนิ่งอึ้ง ท่านจึงเปลี่ยนคำถามใหม่ว่า

"ผมหมายถึงว่า คุณเป็นคนเลือกงานไหม?"

ผมจึงกราบเรียนท่านไปว่า ผมทำงานทุกชนิดที่เป็นงานสุจริตได้เสมอ แล้วเรียนท่านต่ออีกว่า ผมถือว่างานสุจริตทุกชนิดนั้น ไม่มีสูงไม่มีต่ำ แต่เป็นงานที่ดี งานที่มีเกียรติ ทำให้เรามีความสุข เพราะผมถือว่า การทำงานนั้นเป็นชีวิต และชีวิตของคนเราก็คือการทำงาน

ท่านปลัดกระทรวง ฟังคำตอบแล้วก็พยักหน้าเป็นจังหวะๆ ด้วยความพึงพอใจ แล้วท่านก็เปลี่ยนคำถามใหม่อีกต่อไปว่า

"เรื่องภาษาอังกฤษคุณฟิตอยู่บ่อยไหม?"

ผมก็ตอบท่านว่า เรื่องภาษานั้นผมสนใจมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว และพยายามฝึกฝนตนเองเรื่อยมา ทั้งการอ่าน การพูด การฟัง และการเขียน และสมัยที่เรียนหนังสืออยู่ที่ประสานมิตรก็เคยเป็นพนักงานต้อนรับ เป็นบ๋อยอยู่ตามโรงแรมที่รับพวกฝรั่งหลายโรงแรม สมัยที่เป็นศึกษาธิการอำเภอพะเยาก็เป็นล่ามให้ทหารอเมริกันที่ขึ้นไปสำรวจภูมิประเทศเขตนั้น สมัยที่เป็นศึกษาธิการจังหวัดเชียงรายและเชียงใหม่ก็ต้องใช้ภาษาต้อนรับแขกต่างประเทศเป็นประจำ และได้ช่วยจัดทำคำบรรยายสรุปเป็นภาษาอังกฤษให้บรรดาแขกต่างประเทศที่ไปเยี่ยมเยียนบ่อยๆ

ท่านปลัดกระทรวงก็นั่งนิ่งฟังคำตอบอันยืดยาวอย่างตั้งใจ และถามอีกต่อไปว่า

"เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน คุณเก่งภาษาอังกฤษไหมล่ะ?"

ผมนิ่งอึ้งอยู่นิดหนึ่งแล้วกราบเรียนท่านว่า ผมมีความอึดอัดใจมากในการวัดตนเอง เพราะถ้าผมบอกว่าเก่งก็เป็นการอวดตัวเองเกินไป

และถ้าบอกว่าไม่เก่งก็จะดูถูกตัวเองอีก และเรียนท่านต่อไปว่า

ผมจนปัญญาในปัญหานี้ และจนใจที่จะตอบอย่างไรให้ถูกต้องได้

ท่านปลัดกระทรวงนั่งนิ่งแล้วก็เผยยิ้มออกมาเล็กน้อย ก่อนที่จะกล่าวว่า...

"คุณสนใจที่จะมาเป็นผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศไหม?"

เป็นคำถามที่ผมต้องนิ่งอึ้งไปอีกเหมือนกัน เพราะไม่คาดฝันว่าท่านจะถามปัญหานี้ แต่รู้สึกขึ้นมาอย่างฉับพลันทันทีว่าตำแหน่งนี้มิใช่เป็นสายงานของศึกษาธิการเพราะสายงานของศึกษาธิการจังหวัดนั้น ต่อไปก็ต้องเป็นศึกษาธิการเขต แล้วผู้ตรวจราชการกระทรวง ส่วนใหญ่ของผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศนั้น มาจากสายอื่น ไม่เคยมีใครมาจากส่วนภูมิภาค ไม่เคยมีศึกษาธิการจังหวัดคนใดมาดำรงตำแหน่งนี้

เมื่อท่านเห็นผมนั่งนิ่ง ใคร่ครวญอยู่นั้น ท่านปลัดกระทรวงก็กล่าวต่อไปอีกว่า

"ผมเชื่อว่าคุณจะทำงานนี้ได้ดี เป็นไง คุณสนใจตำแหน่งนี้ไหม?"

ผมจึงกราบเรียนไปว่า ส่วนตัวนั้นสนใจเพราะเป็นตำแหน่งที่ได้ชั้นพิเศษ แล้วกราบเรียนท่านต่อไปว่า แต่ผมไม่แน่ใจว่า ผมจะมาทำงานนี้ได้ดี เพราะผมมีแต่ประสบการณ์ในการทำงานบ้านนอก งานใหม่นี้เป็นงานในหน้าที่ที่ต้องเกี่ยวข้องกับเมืองนอก ช่องว่างทางประสบการณ์มีมาก อีกประการหนึ่ง ผมไม่อยากให้ท่านเสียหาย ถ้าบังเอิญทำแล้วทำไม่ได้ดี หรือมีปัญหา

"เรื่องนั้นไม่สำคัญ สำคัญที่ผมเชื่อว่า คุณต้องทำได้ดีแน่ๆ" ท่านตัดบทแล้วก็กล่าวอีกว่า

"ผมอยากให้คุณเดินทางมาเร็วๆ กลางเดือนมิถุนายนได้ก็ดี เพราะไม่มีคนทำงาน"

ผมนั่งฟังท่านจนไม่อาจกล่าวอะไรออกมาได้อีก และท่านกล่าวต่อไปอีกว่า

"เอาละ...ผมจะแต่งตั้งคุณ กลับไปเตรียมตัวเตรียมใจไว้ได้"

ผมกราบลาท่านปลัดกระทรวง ออกมาด้วยความรู้สึกที่บอกไม่ถูก แต่ก็เก็บข่าวนี้ไว้เป็นความลับ ข่าวลือเกี่ยวกับผู้จะมาเป็นผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศ ยังคึกคักอยู่ในสภากาแฟ วันหนึ่งสภากาแฟของกระทรวงก็แต่งตั้งคนๆหนึ่ง พอถึงวันรุ่งขึ้นก็แต่งตั้งคนใหม่ต่อไปอีก ผมทราบว่าเวลานั้นสภากาแฟแต่งตั้งกันทุกเช้าประมาณแปดหรือเก้าคนด้วยกัน ในบรรดาท่านเหล่านั้น ไม่มีผมไปปะปนอยู่ด้วยเลย

แต่สภากาแฟก็บอกว่า ระวังม้ามืด และต่อมาเมื่อข่าวการแต่งตั้งปรากฏ ใครๆ ก็พูดกันเป็นเสียงเดียวกันว่าเป็นม้ามืดจริงๆ การแต่งตั้งข้าราชการส่วนภูมิภาคเป็นข้าราชการส่วนกลางนั้น ต้องกระทำกันหลายขั้นตอน ตอนแรกก็ต้องแต่งตั้งให้เป็นผู้ตรวจการศึกษาประจำกระทรวงก่อน แล้วให้รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศ เพราะผู้ตรวจการศึกษาและศึกษาธิการนั้นเป็นข้าราชการครู แต่ผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศนั้น ไม่เป็นข้าราชการครู ผมจึงต้องรักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศอยู่หลายเดือน เพราะขั้นตอนในการแต่งตั้งมี ปัญหาเรื่องเงินเดือน ปัญหาเรื่องตำแหน่ง แต่ปลายเดือนธันวาคม ๒๕๑๕ ก็ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเป็นที่เรียบร้อย

วันจะจากพระนครศรีอยุธยา ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดจัดเลี้ยงตามประเพณี สิ่งที่ประทับใจก็คือว่า ท่านบอกว่า ท่านจะให้บรรดาฝ่ายศึกษาธิการบริหารงานการศึกษาประชาบาล แทนการแต่งตั้งหัวหน้าส่วนและหัวหน้าหมวดการศึกษา ซึ่งท่านเห็นว่าเป็นงานซ้อนงาน ทำให้เกิดการแตกความสามัคคี และครูมีวิตกวิจารณ์ในฐานะของตนและการบังคับบัญชา เพราะครูไม่รู้ว่า จะเชื่อใครดี ต่างก็มีความสับสนจนใจในการ

ทำงานอยู่มาก แต่เนื่องจากระยะนั้น กระแสน้ำในคลองขององค์การบริหารส่วนจังหวัดไหลเชี่ยวและแรงท่านจึงเบนหัวเรือแห่งความคิดที่ว่านั้นตามกระแสน้ำไปก่อน ป้องกันการอับปางของเรือ ระหว่างการสนทนาในงานเลี้ยงส่งคืนนั้น ท่านทำนายว่า ต่อไปผมจะเป็นใหญ่ในกระทรวง

กระทรวงศึกษาธิการ เป็นกระทรวงใหญ่และมีความสำคัญต่ออนาคตของชาติบ้านเมือง แต่กระทรวงศึกษาธิการนั้น**ขาดนักบริหารการศึกษา ขาดคนกล้า คนเสียสละเพื่อกระทรวง** ท่านสังเกตเห็นว่า ปรัชญาการบริหารของผู้ใหญ่ในกระทรวงศึกษาธิการนั้นคือการปฏิเสธผู้บริหารระดับรอง นักวิชาการหรือครูบาอาจารย์เสนออะไร ขออะไร ก็มักได้รับการปฏิเสธ เช่น ไม่ดี ไม่เอา ไม่ได้ ไม่ให้ ไม่เข้าท่า ไม่เห็นด้วย ไม่สมควร ไม่เหมาะสม ไม่และไม่ ซึ่งปรัชญาแห่งการปฏิเสธนั้นท่านบอกว่า กระทรวงมหาดไทยไม่ใช้ เขาใช้ปรัชญาแห่งการให้ กระทรวงมหาดไทยนั้น เมื่อมีเรื่องแปลกเรื่องใหม่ เรื่องที่ผู้น้อยเสนอ เรื่องที่ผู้น้อยขอ กระทรวงมหาดไทยจะต้องบอกว่า ดี ได้ เด็ด เห็นด้วย เหมาะ ถูกต้อง ทำเลย และเมื่อผู้น้อยกระทำไปแล้วเกิดพลาดพลั้งลงไป ผู้ใหญ่ก็จะโดดเข้ามาปกป้องหาทางแก้ ความสมานสามัคคี ขวัญในการทำงาน การคิดริเริ่มของข้าราชการจึงเป็นไปด้วยดี

ส่วนกระทรวงศึกษาธิการนั้น ถ้าขืนกระทำไปในสิ่งที่ผู้ใหญ่ไม่เห็นด้วยแล้ว แม้ผลงานจะออกมาในรูปที่ดีกว่า คนนั้นก็หาได้ดีไม่ ผู้ใหญ่ก็คอยว่าว่าดื้อ รั้น อยู่ร่ำไป และอย่าหวังเลยว่าคนนั้นจะมีทางลืมตาอ้าปากในตำแหน่งที่ดีในทางราชการของกระทรวง ข้าราชการมือดีของกระทรวงศึกษาธิการ จึงหนีไปอยู่กระทรวงอื่นกันมาก อย่างมหาดไทย เป็นต้น และที่หนีไปอยู่ในวงการของธุรกิจเอกชนนั้นก็มีไม่น้อยเหมือนกัน ทุกคนที่หนีไปล้วนแต่สวดกระทรวง เพราะการบริหารด้วยปรัชญาปฏิเสธดังกล่าวแล้ว **กระทรวงศึกษาธิการจึงเล็กลงๆ ทุกวัน** มหาวิทยาลัยก็ไปอยู่กับทบวงมหาวิทยาลัย โรงเรียนประชาบาลก็ไปอยู่กับองค์การบริหารส่วนจังหวัด ท่าน

บอกว่าปรัชญาการบริหารแบบนี้ สักวันหนึ่งก็ไม่มีอะไรที่จะมาให้บริหารอีกต่อไป ถ้าท่านศึกษาเป็นใหญ่ ท่านบอก... ขอให้เปลี่ยนปรัชญาการบริหารการศึกษาของกระทรวงเสียที

ผมได้เก็บข้อสังเกตและข้อคิดเห็นของท่านไว้ด้วยความเคารพ และเห็นคล้อยไปตามที่ท่านกล่าว เพราะผมเองไม่เคยได้ยินใครวิเคราะห์ถึงปัญหาของกระทรวงศึกษาธิการ ได้อย่างถึงสารถึงแก่นเช่นนี้ เป็นความจริงที่ว่าคนในวงการนั้น ย่อมมองเรื่องภายในและปัญหาภายใน สู้คนภายนอกไม่ได้ ผมเชื่อว่า เวลานี้ก็ยังไม่มีท่านผู้ใหญ่ในกระทรวงศึกษาธิการท่านใดมองเห็นความจริงสิ่งนี้นัก กระทรวงศึกษาธิการจึงต่ำต้อยด้อยราศีอยู่ตลอดมา นักการเมืองทั้งหลายทั้งปวง น้อยคนนักที่จะอยากมาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ก็ใครที่ไหนในโลกนี้เล่า **เขาจะมาพลอยด้อยราศี น้อยหน้าไปกับนักบริหารการศึกษาที่มีปรัชญาปฏิเสธ**

จอดป้ายจันทรเกษม

ตอนที่ ๔

"จอดป้ายจันทรเกษม"

(๒๕๑๕ - ๒๕๒๒)

จากสาราณียกร

"จอดป้ายจันทรเกษม" เป็นชื่อหนังสือรวมบทความที่นายบรรจง ชูสกุลชาติ ได้เขียนไว้ในช่วงเวลาที่ย้ายเข้ามาดำรงตำแหน่งหน้าที่ราชการในส่วนกลางของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งมีสำนักงานใหญ่อยู่ในบริเวณวังจันทรเกษม ท่านได้รับราชการในส่วนกลางของกระทรวงในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๕ จนเกษียณอายุราชการในปี พ.ศ. ๒๕๓๓

จากตำแหน่งศึกษาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ท่านได้ย้ายเข้ามาดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ และอยู่ในตำแหน่งนี้ถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ก็ได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นรองปลัดกระทรวง จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๙ จึงย้ายไปเป็นผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ

ในช่วงเวลาดังกล่าวองค์การยูเนสโกได้จัดพิมพ์รายงานปัญหาการศึกษาของโลกชื่อ Learning to Be ซึ่งมีทั้งบทวิเคราะห์และแนวทางแก้ไขปัญหาการศึกษาด้านใหญ่ๆ ของทั่วโลกไว้ กระทรวงศึกษาธิการได้แปลเป็นภาษาไทยชื่อ "การศึกษาเพื่อชีวิต" หนังสือเล่มนี้นับว่ามีอิทธิพลต่อความคิดและการปรับเปลี่ยนปฏิรูปการศึกษาหลายด้านของนักการศึกษาในยุคนั้น

นายบรรจงฯ มีบทบาทสำคัญในช่วงนั้น โดยได้อยู่ในคณะกรรมการจัดแปลหนังสือ "การศึกษาเพื่อชีวิต" ด้วย นอกจากนี้ท่านยังได้เขียนบทความลงพิมพ์ในนิตยสารต่างๆเกี่ยวกับประสบการณ์การทำงานด้านต่างประเทศ และแนวคิดในการปรับปรุงแก้ไขปัญหาการศึกษาบางเรื่องที่ท่านสนใจเป็นพิเศษ โดยเฉพาะเรื่องการศึกษาประชาบาล

เราได้คัดเลือกและตัดตอนบทความจากหนังสือเล่มนี้ที่น่าสนใจ รวม ๖ เรื่อง ซึ่งสะท้อนชีวิตงานของท่านและเหตุการณ์สำคัญทางการศึกษาไทยในช่วงที่นายบรรจง ชูสกุลชาติ รับราชการในส่วนกลางที่สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๒ และนำมาจัดพิมพ์ไว้ในตอนที่ ๔ ของหนังสืออนุสรณ์เล่มนี้ โดยนำชื่อหนังสือของท่านคือ "จอดป้ายจันทรเกษม" มาเป็นหัวเรื่องของตอนนี้

ถ่ายรูปกับคุณแม่ที่บ้านเก่า ท่าแค จังหวัดพัทลุง

บ้านนอกเข้ากรุง

การที่กระทรวงศึกษาธิการมีระบบบริหารงานบุคคลไม่แน่นอน ก็มีดีอยู่บ้างเหมือนกัน คือ ดีที่ทำให้คนบ้านนอกคอกนาอย่างผม เข้ามาทำงานในกรุงกับเขาได้โดยไม่คาดฝัน แท้ที่จริงนั้น อย่าว่าแต่ตัวเองเลย แม้แต่คนอื่นๆก็ไม่มีใครผู้ใดคาดฝันกันทั้งสิ้น สำหรับงานที่เข้ามาทำนั้น ก็เป็นงานใหม่ เป็นงานที่อยู่นอกเหนือความคาดหมายและสายงาน งานนั้นก็คืองานการสัมพันธ์ต่างประเทศ ในกองการสัมพันธ์ต่างประเทศ ผมเข้ามาบริหารงานการสัมพันธ์ต่างประเทศในฐานะผู้อำนวยการกอง ก่อนที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งนี้ สำนักงานปลัดกระทรวงได้กระทำพิธีแต่งตั้งให้เป็นผู้ตรวจการศึกษาก่อน เพื่อให้การเป็นศึกษาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอันเป็นข้าราชการครู สังกัดส่วนภูมิภาค กลายเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญสังกัดส่วนกลาง เพื่อให้มีฐานะและสังกัดเป็นประเภทเดียวกับตำแหน่งผู้อำนวยการกอง เมื่อกระทำให้มีฐานะและสังกัดเป็นประเภทเดียวกันแล้ว สำนักงานปลัดกระทรวงก็แต่งตั้งให้ผมเป็นผู้อำนวยการกองได้โดยสะดวก เมื่อข่าวการแต่งตั้งผู้อำนวยการกอง กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ เป็นที่ปรากฏ **บรรดาเสือสิงห์กระทิงแรด สิบแปดมงกุฎในกระทรวงศึกษาธิการก็วิจารณ์ว่าผมเป็นม้ามืด** ความจริงแล้ว ผมจะเป็นม้ามืดไม่ได้เลยถ้ากระทรวงมีระบบบริหารงานบุคคลที่แน่นอน เมื่อได้ฟังดังนั้น ผมก็รู้สึกดีใจที่เขาไม่วิพากษ์วิจารณ์ว่า ผมมาเหนือเมฆ เพราะคำว่า **“มาเหนือเมฆ”** นั้นมันหมายถึงการมาอย่างเทวดา มาแบบนโยบายย่อมเหนือเหตุผล แต่คำว่า **“ม้ามืด”** นั้น มันหมายถึงการมาอย่างไม่คาดหมาย พลิกกระเป๋าคนดู ถ้าเป็นม้าแข่ง ก็ลงแข่งกับเขาเหมือนกัน แต่ไม่มีใครสนใจแทงให้เป็นตัวชนะเลิศหรือรองชนะเลิศ ที่ไม่มีใครสนใจแทง เพราะเป็นม้าไม่มีคอก ไม่มีฝีตีนและเป็นม้าที่ไม่เคยปรากฏในการแข่งเที่ยวก่อนๆ ถ้าเป็นม้าแข่งจริงๆ มิใช่การเล่นสำนวนก็เรียกว่า เป็นการพลิกกระเป๋าคนดู

อย่างไรก็ตาม การเป็นข้าราชการบ้านนอกเข้ามาทำงานในกรุงนั้นมีปัญหามากน่าดูอยู่เหมือนกัน เพราะสิ่งแวดล้อมของบ้านนอกกับสิ่งแวดล้อมในกรุงนั้นมันแตกต่างกัน คนและน้ำใจของคนบ้านนอกกับคนและน้ำใจของคนในกรุงนั้น ก็แตกต่างกันอีกเหมือนกัน

ระดับของงานที่รับราชการในต่างจังหวัดนั้นก็คืออำเภอและจังหวัด ส่วนระดับของงานราชการในกรุงหรือในส่วนกลางนั้นคือ กอง กรม และกระทรวง และระดับชาติ แต่งานของกองการสัมพันธ์ต่างประเทศนั้น เป็นงานระดับนานาชาติและระดับโลกด้วย คงมอดม้วยกันคราวนี้ คนที่มีแต่อารมณ์ก็แช่งชักหักกระดูกผมอยู่ในใจ ส่วนคนที่มองอะไรกันกว้างๆ ก็พูดว่าช่างถูกหลักการบริหารเสียนี่กระไร เป็นวิธีที่ทำให้พัง ก็คือตั้งให้ไปทำงานยากๆ ที่ปราศจากประสบการณ์ ผมก็รับฟังทั้งเสียงชมและเสียงแช่งทั้งดอกไม้และก้อนอิฐ โดยมิได้คิดอะไรมาก **คิดอยู่อย่างเดียวว่า เมื่อทางราชการไว้ใจเรียกมาใช้ ก็จะต้องกระทำให้ดีที่สุด** ดีที่สุดตามความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่ผ่านมา

อย่างไรก็ตาม การรับราชการอยู่บ้านนอก โดยเฉพาะการเป็นศึกษาธิการจังหวัดนั้น ได้รับความเชื่อถือและความไว้วางใจจากท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นอันมาก เพราะใครๆก็เข้าใจกันไปว่า ศึกษาธิการจังหวัดนั้นเป็นเอตทัคคะในทางการศึกษา แต่เมื่อมารับราชการในกรุงหรือในส่วนกลาง ความเป็นเอตทัคคะทางการศึกษาก็เจือจางไป **เพราะได้เข้ามาอยู่ในดงการศึกษาเสียแล้ว** ยิ่งเข้ามาบริหารในด้านการสัมพันธ์ต่างประเทศ ก็ยิ่งไม่ต้องใช้ความเป็นเอตทัคคะทางการศึกษาเลย และการที่เคยบริหารการศึกษามานานแล้วต้องมาบริหารด้านการสัมพันธ์การต่างประเทศ **ก็ย่อมมีการอาเพศอยู่บ้างเป็นธรรมดา** เพราะประสบการณ์ในการบริหารงานการศึกษาที่ผ่านมาในต่างจังหวัดนั้น ศึกษาธิการจังหวัดสามารถตัดสินใจวินิจฉัยสั่งการแทนท่านผู้ว่าราชการจังหวัดได้ทุกเรื่อง ไม่ว่าในเรื่องคน เงิน วัสดุหรือเรื่องอื่นใดในด้านการศึกษา ทั้งๆ ที่

ศึกษาธิการจังหวัดเป็นข้าราชการชั้นเอกเท่านั้น

การที่ได้เข้ามาเป็นผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศนั้น เป็นข้าราชการชั้นพิเศษ **ชั้นพิเศษเหมือนกับท่านผู้ว่าราชการจังหวัด** ก็ได้พิเศษแต่ชั้น แต่อำนาจของผู้อำนวยการกองนั้น ไม่มีอะไร วินิจฉัยสั่งการอะไรไม่ได้ **แม้แต่บาทเดียวก็อนุมัติไม่ได้** ไม่เหมือนเป็นศึกษาธิการจังหวัดชั้นเอกอยู่ต่างจังหวัด อนุมัติเงินได้เท่าอำนาจของผู้ว่าฯ เพราะท่านมอบอำนาจมาให้อนุมัติทั้งหมด

ดังนั้น การบริหารงานในส่วนกลางกับส่วนภูมิภาค จึงยากง่ายต่างกันตรงนี้ ตรงที่ส่วนภูมิภาคนั้น ผู้บริหารการศึกษาสามารถเป็นตัวของตัวเองได้ แต่ส่วนกลางเป็นไปไม่ได้ บรรยากาศของการบริหารงานในส่วนกลางจึงเป็นบรรยากาศที่ขาดความเป็นตัวของตัวเอง

ดังนั้น หากจะบรรเลงความเป็นตัวของตัวเองมากเท่าใด ก็ต้องขัดอกขัดใจกับผู้ใหญ่มากเท่านั้น ผมเคยถูกท่านรองปลัดกระทรวงท่านหนึ่งตำหนิว่าเป็นคน โอเวอร์ เซลฟ์ คอนฟิเด้นท์ **คือมีความเชื่อมั่นในตนเองมากเกินไป** กลายเป็นว่าคนที่เชื่อมั่นในตนเองมากนั้นไม่ดี ไม่เหมาะกับการบริหารงานในส่วนกลาง

นอกจากนั้น ประสบการณ์ที่ได้รับจากการบริหารงานในราชการส่วนกลางก็คือว่า ปรัชญาการบริหารงานในส่วนกลางนั้น คือ ปรัชญาปฏิเสธนิยม

ปรัชญาปฏิเสธนิยมนี้ คือปรัชญาที่เริ่มต้นด้วยคำว่า **"ไม่"** เมื่อมีใครคิดเรื่องแปลกและใหม่ขึ้นมา เช่น **ไม่ชอบ ไม่เห็นด้วย ไม่เอา ไม่ดีไม่มีหลักการและเหตุผล** เป็นต้น ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่า ความคิดใหม่ ความคิดแปลกและความคิดริเริ่ม จะไม่ได้รับการยอมรับเสมอ คนที่คิดแปลก คิดใหม่คิดริเริ่มก็ได้รับความลำบากทั้งกายใจไปกับปรัชญาปฏิเสธนิยม ผลก็คือ การพายเรือกันในอ่างต่อไปในวังจันทรเกษม

หากจะพิจารณากันถึงแนวหรือวิธีหรือสไตล์ในการบริหารงาน ท่าน

ก็จะบริหารกันตามสไตล์ครูกับศิษย์ เพราะท่านผู้บริหารงานในกระทรวงศึกษาธิการนั้น ท่านเป็นครูกันมานานหลายปี ก็นำวิธีการบริหารแบบครูกับศิษย์นี้ติดตัวมาบริหารการศึกษาของชาติด้วย ดังนั้นผู้บังคับบัญชาในกระทรวงศึกษาธิการส่วนมากจะมองเห็นลูกน้องเป็นลูกศิษย์ ผู้บังคับบัญชาคือครูและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคือศิษย์ ครูเป็นผู้ให้ ศิษย์เป็นผู้รับ ครูก็จะให้ความรักความเมตตา ให้คำสั่งสอนแนะนำ ให้คำปรึกษาหารือและให้ตำแหน่ง นับเป็นการบริหารแบบไทยๆอย่างหนึ่งในระบบราชการไทย ข้าราชการบางคนที่เข้ามาเป็นผู้บังคับบัญชาและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ก็เป็นศิษย์เป็นครูกันมาจริงๆ

การบริหารงานของกระทรวงศึกษาธิการลักษณะนี้ จึงมีชีวิตอยู่ได้อย่างสบายมาก **แต่การบริหารแบบครูกับศิษย์นี้ อาจจะดีสำหรับในระบบโรงเรียน** ส่วนในระบบราชการนั้น ยังสงสัย เพราะผู้ที่เข้ามาเป็นข้าราชการนั้น มีฐานะเป็นผู้ใหญ่แล้ว มิได้เป็นเด็กเป็นนักเรียนอีกต่อไป แต่ก็ต้องถูกสไตล์ในการบริหารของกระทรวงศึกษาธิการบังคับให้เป็นเด็กนักเรียนไม่จบสิ้น

ในบรรยากาศแห่งการบริหารลักษณะนี้ ผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเองกล้าคิด กล้าพูด กล้าทำ ก็ลำบาก

นอกจากบรรยากาศของการบริหารแล้ว บรรยากาศในการทำงานก็แตกต่างกันไปกับต่างจังหวัด บรรยากาศในการทำงานต่างจังหวัดนั้น เป็นบรรยากาศของเพื่อนฝูงและของพี่ๆ น้องๆ รักกันและร่วมมือกันทำงานตามอำนาจหน้าที่ของแต่ละคนแต่ละกระทรวง **แต่บรรยากาศของการทำงานในกรุงหรือในส่วนกลางนั้น เป็นอีกบรรยากาศหนึ่ง** เป็นบรรยากาศของตัวใครตัวมัน เป็นบรรยากาศของใครดีใครอยู่ ไม่สู้จะสามัคคีปรองดองกันนัก คนที่ไม่รู้จักงอ ก็จะหักไป ใครที่กล้านักก็มักบิ่นไปเป็นธรรมดา

เรื่องแต่งกายของข้าราชการในส่วนกลาง ก็แตกต่างกันกับการ

แต่งกายของข้าราชการส่วนภูมิภาค ในส่วนภูมิภาคนั้นข้าราชการจะแต่งกายกันตามระเบียบแบบแผนของทางราชการ แต่ในส่วนกลางนั้นจะแต่งกายกันตามความสบาย จึงดูกันไม่ออกว่า ใครเป็นข้าราชการหรือใครไม่เป็น ยิ่งเป็นข้าราชการสตรีก็ยิ่งดูยากมาก เรื่องการเคารพนบนอบก็ยิ่งไปกันใหญ่ข้าราชการบางคนยังไม่รู้ว่าใครเป็นใครเสียด้วยซ้ำ **บางคนเดินสวนทางกับรัฐมนตรี** ปลัดกระทรวงและอธิบดี ก็ไม่มีกิริยาคารวะ เหล่านี้คือลักษณะของนาครธรรมที่ไม่นำพาต่อจรรยามารยาทและขาดคารวธรรม นับเป็นเวรกรรมของกระทรวงศึกษาธิการด้านหนึ่งซึ่งน่าเวทนาและน่าสมเพช เป็นเหตุให้คนที่เคยกับบ้านนอกนานๆ อย่างผม เกิดความตรอมตรมในความคิดจิตใจยิ่งนัก

สิ่งที่มีความหนักใจอีกอย่างหนึ่งของคนซึ่งอยู่และรับราชการบ้านนอกมานานแล้วมาอยู่ในกรุง ก็คือเรื่องของแขกหรือคนที่มาหา ผมได้ยินเพื่อนร่วมงานบ่นให้ฟังหลายครั้งว่า ผมเป็นคนที่แขกมาหามาก วันหนึ่งนับสิบๆ

ข้อเท็จจริงก็เป็นเช่นเขาบ่น เพราะผมรู้จักคนทั่วประเทศทั้งเหนือ กลาง ใต้และอีสาน บางรายก็มาปรึกษาเรื่องงาน บางรายก็มาไหว้วานเรื่องส่วนตัว มืดมัวไปหมด มีทั้งคนนอกและคนในวงการการศึกษา

เพื่อนข้าราชการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศคนหนึ่งบอกว่า ผมเป็นผู้อำนวยการกองที่มีแขกมาหามากที่สุด ตั้งแต่มีผู้อำนวยการกองมา

นอกจากบรรยากาศของการบริหาร บรรยากาศของการทำงานและบรรยากาศทั่วไปไม่สู้จะสบอารมณ์ของคนภูธรที่เข้ามาอยู่นครบาลแล้ว บรรยากาศในการดำเนินชีวิตก็แย่มาก แย่ไปตั้งแต่การแสวงหาบ้านพักอาศัย เพราะการเป็นผู้บริหารอยู่บ้านนอกนั้น ได้อยู่บ้านหลวงมาตลอด ไม่ว่าจะย้ายไปจังหวัดใด จากเชียงรายไปเชียงใหม่ จากเชียงใหม่ลงมาพระนครศรีอยุธยา ก็มีบ้านหลวง

แต่จากชั้นเอกมาเป็นชั้นพิเศษ จากบ้านนอกเข้ากรุง ต้องยุ่งยาก

ในเรื่องบ้านพัก เมื่อไม่มีบ้านพักก็ต้องแสวงหาบ้านเช่า บ้านเช่าก็ต้องเป็นบ้านค่อนข้างใหญ่เพราะลูกหลายคน เมื่อบ้านเช่าใหญ่ราคาก็แพง แพงจนต้องเกินอัตราค่าเช่าที่เบิกได้

แต่นั่นก็ไม่สำคัญ สำคัญที่ต้องไม่ไกลจากกระทรวงและต้องสมกับตำแหน่งผู้อำนวยการกอง

โชคดีที่หาบ้านเช่าได้ทันที มีลักษณะถูกเกณฑ์ แต่ต้องจ่ายส่วนตัวเพิ่มเติมอีกเดือนละห้าร้อยนับว่ายังน้อยอยู่ สู้บางคนไม่ได้ที่ต้องจ่ายเพิ่มเดือนละพันก็ยังมี นี่คือปัญหาสวัสดิการบ้านพักของข้าราชการในกรุงที่ยังไม่มีใครมุ่งหน้าลงมาแก้ปัญหาอย่างจริงจัง ปัญหาบ้านพักของข้าราชการส่วนกลางคงจะยืดเยื้อเรื้อรังต่อไปอีกเป็นเวลานาน ข้าราชการทหารและข้าราชการตำรวจนั้น เขามีแฟลตมีบ้านกันนานมาแล้ว เหลือก็แต่ข้าราชการพลเรือนที่ต้องว่ายต้องแจวอยู่ในอ่างแห่งปัญหานี้ น่าจะทบทวนกันอีกทีว่า รัฐจะต้องหาเงินค่าเช่าบ้านมาให้ข้าราชการปีละกี่สิบกี่ร้อยล้าน เราจะนำเงินค่าเช่าบ้านจำนวนสิบจำนวนร้อยล้านนี้ มาทำพิธีสร้างบ้านพักให้ข้าราชการได้หรือไม่ ในรูปแบบต่างๆ เช่นสร้างแฟต สร้างทาวน์เฮาส์ หรือแม้แต่คอนโดมิเนียม หรือแม้แต่ในรูปของนิเวศน์ นิวาสน์หรือหมู่บ้านทั้งหลาย แล้วก็ให้ข้าราชการเหล่านั้นเช่าซื้อในราคาถูกแพงตามอัตรเงินเดือนและยศชั้นของตน ในที่สุดรัฐก็ไม่ต้องจ่ายค่าเช่าบ้านอีกต่อไป แต่จะได้เงินคืนโดยการผ่อนของข้าราชการเอง ข้าราชการก็จะได้มีกำลังใจในการทำงานเพราะตัดปัญหาเรื่องบ้านเรื่องที่อยู่อาศัยไปได้โสดหนึ่งและอาจตัดปัญหาการจราจรในกรุงในเมืองหลวง ไปได้ส่วนหนึ่งด้วยเหมือนกัน เพราะการจราจรในกรุงนั้นเป็นปัญหาที่ยังไม่มีใครสามารถแก้ได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่เคยอยู่บ้านนอกมานานและมาเข้ากรุงอย่างผม ยิ่งเป็นปัญหามาก เพราะบ้านนอกนั้นรถมีน้อย ถนนหนทางก็มีไม่มากสาย และก็ขับไปได้รวดเร็วกว่า แต่การมาขับรถในเมืองกรุงนั้น ต้องหูไวตาไว มือไวเท้าไว จมูกไว มากกว่าการขับรถบ้านนอก นอกจากนั้น จะต้องรู้จักถนน

รู้จักคนเดินข้าม รู้ความเร็วความช้า รู้จอดรู้เลี้ยวด้วย

อีกประการหนึ่ง การมาอยู่ในกรุงนั้นต้องตื่นแต่เช้าตรู่ จะอยู่แบบกินข้าวร้อนนอนสายเหมือนที่ได้กระทำมาก่อนตอนอยู่บ้านนอกนั้นคงไม่ได้ เพราะต้องตื่นตั้งแต่ตีห้า ตื่นแล้วก็ต้องรีบอาบน้ำอาบท่า ทั้งพ่อแม่และลูกๆ และต้องเตรียมแต่งตัวเตรียมเดินทางไปทำงาน ไปโรงเรียน สำหรับอาหารการกินนั้น ลูกๆก็ต้องกินกันในรถในระหว่างการเดินทาง จะมัวนั่งโต๊ะรับประทานที่บ้านก็ต้องไปทำงานไปโรงเรียนสายแน่ๆ เพราะมีแต่รถจะติด จะก่อให้เกิดความหงุดหงิดตั้งแต่เช้าคงจะไม่เข้าหลักสุขภาพจิตแน่ๆ

แต่ถึงอย่างไร ในอารมณ์ของคนกรุงกับคนบ้านนอกนั้น แตกต่างกันแน่นอน ไหนจะเสียอารมณ์เพราะต้องตื่นแต่เช้าเกินไป ไหนจะเสียอารมณ์เพราะรถแน่นรถติด และไหนจะต้องเสียอารมณ์เพราะได้แต่ดมอากาศพิษเข้าปอด พอมาถึงที่ทำงานก็ต้องเสียอารมณ์กับบรรยากาศของงานที่บริหารกันแบบครูกับศิษย์ **ยังยึดยังติดอยู่กับปรัชญาปฏิเสธนิยม** ไหนจะต้องเสียอารมณ์กับการที่ต้องตามใจนายและเอาใจลูกน้องจนต้องเสแสร้งแกล้งยิ้มหัว

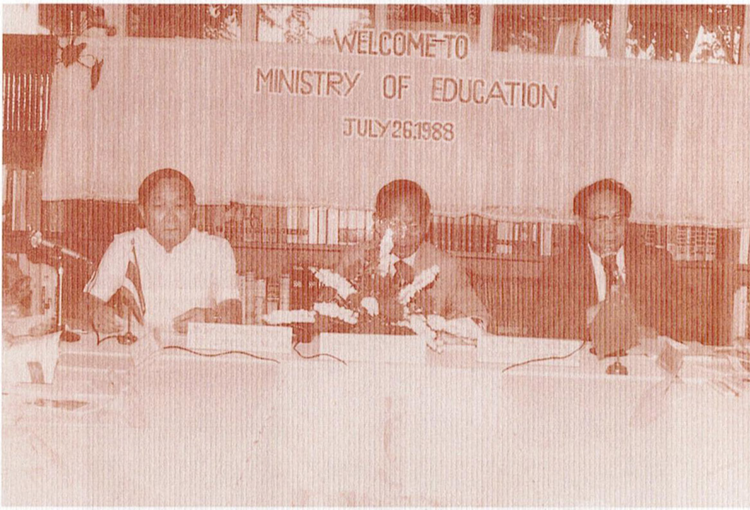
ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ คือความขุ่นมัวในอารมณ์ของผม ผู้เป็นคนบริหารบ้านนอกที่เพิ่งเข้ากรุง เพราะการทำงานบริหารด้านภูธรนั้นเคยชินกับบรรยากาศที่ปลอดโปร่งโล่งใจที่ได้เป็นตัวของตัวเองเต็มที่ มีอิสระเสรีในการวินิจฉัยตัดสินใจสั่งการ ด้านชีวิตส่วนตัวก็ไม่ต้องมัวชัวตื่นตั้งแต่ตีห้า ออกมาพบกับปัญหาการจราจร แล้วสูดดมกลิ่นอันสุนทรของท่อไอเสียรถยนต์ ผู้คนก็ไม่แออัดยัดเยียด ทั้งบนถนนและที่ทำงาน กาลเวลาก็ไม่ต้องเร่งเพื่อรอ และไม่ต้องรอเพื่อต้องเร่งกันต่อไปอีก

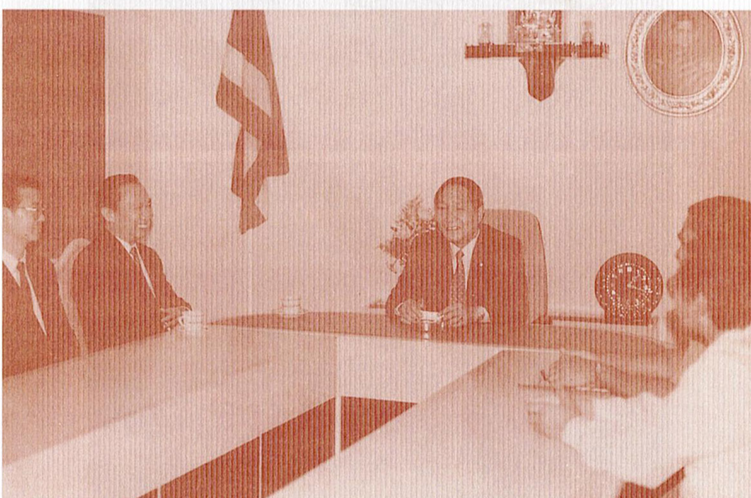
การอยู่บ้านนอกนั้น วันหนึ่งๆทำงานไปดำเนินชีวิตไปโดยไม่รู้สึกเหนื่อยหน่ายทำงานได้เรื่อยๆ บางทีก็ไม่รู้ว่าวันนี้เป็นวันอะไร ไม่สนใจว่าเสาร์หรืออาทิตย์ ก็ทำงานติดๆกันไป **แต่เมื่อมาอยู่ในกรุงหรือนครบาลต้องสนใจการเคลื่อนไหวของเวลาอยู่ทุกวันทุกชั่วโมง** รู้ว่าวันนี้วันอะไร

พรุ่งนี้วันอะไรและต่อไปวันอะไร อีกกี่วันจะถึงวันศุกร์ สุดสัปดาห์ เมื่อรู้ว่าถึงวันศุกร์แล้วก็ดีใจ ดีใจที่จะได้พักผ่อนหย่อนใจในวันเสาร์วันอาทิตย์ เพราะเสาร์อาทิตย์ในกรุงนั้น มันมีความหมาย วันที่จะได้หายเหนื่อยและจะได้หายใจโล่งปอด ปลอดจากอารมณ์เสีย เป็นวันที่ลูกๆและเมียได้อยู่ร่วมกันพร้อมหน้าตา

อย่างไรก็ตามเมื่อเป็นบ้านนอกเข้ากรุงนานๆนับปี ความรู้สึกดังกล่าวนี้ก็ค่อยๆ เข้าที่เข้าทาง กลิ่นอายของความเป็นบ้านนอกก็จะจางหายไปกลายเป็นกลิ่นอายของชาวกรุงเต็มตัว เวลานี้วันเวลาผ่านมาสิบปีแล้ว ผมมีความรู้สึกเป็นชาวกรุงไปแล้ว แต่เป็นชาวกรุงที่มีความเป็นลูกทุ่งอยู่เต็มอก ยากที่จะหยิบยกเอาไปทิ้งไหนได้ ความคิดจิตใจ ชีวิตความเป็นอยู่และการทำงาน อุดมการณ์ ก็ยังเป็นลูกทุ่ง ลูกทุ่งไทยแท้ การเป็นลูกกรุงนั้นเป็นแต่กายที่ใกล้สิ่งแวดล้อมในกรุงเท่านั้น ด้วยเป็นหลักอันสำคัญของมนุษย์เราที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและความเปลี่ยนแปลง **จะเห็นได้ว่าทุกหนทุกแห่งของโลกนี้ สัตว์ที่ปรับตัวได้ดี ไม่มีสัตว์ประเภทใดทำได้ดีเท่ามนุษย์** จะร้อนที่สุด หนาวที่สุด จะต่ำที่สุด สูงที่สุด จะสกปรกที่สุด สะอาดที่สุด มนุษย์ก็ปรับตัวอยู่ได้ ปรับตัวได้เสมอทุกบรรยากาศ ทุกสิ่งแวดล้อมและทุกสถานการณ์

ปรัชญาและแบบฉบับของการบริหารของกระทรวงศึกษาธิการก็ปรับตัวได้อยู่ในเกณฑ์ดี แต่ที่ยังสวนทางกันอยู่บ้าง ก็เห็นจะเป็นการสวนทางกันในด้านความคิดและอุดมการณ์ อุดมการณ์และแนวความคิดของผมนั้นมันเริ่มจากบ้านนอกเข้ามาหาในกรุง แต่คนในกรุงนั้นมุ่งจากกรุงไปบ้านนอก จากนครบาลไปภูธร จากส่วนกลางไปสู่ภูมิภาค การคิดย้อนลูกศรกันทำนองนี้ ทำให้มีปัญหายุ่งยากอยู่บ้างในทางการบริหารงานด้านการศึกษาที่มีปัญหาทั้งกว้างและลึก หยาบและละเอียดละเมียดละไม มีทั้งเรื่องใกล้และเรื่องไกล เรื่องใหญ่และเรื่องเล็ก เรื่องปริมาณและคุณภาพ ซึ่งก็ไม่ทราบเหมือนกันว่า น่าจะประสมประสานกันได้อย่างไรและเมื่อใด

เมื่อเป็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ปี ๒๕๓๐ - ๒๕๓๓

เมื่อเป็นรองปลัดกระทรวงศึกษาธิการฝ่ายต่างประเทศ
ครั้งที่ ๒ (๒๕๑๘ - ๒๕๑๙)

ต่างจังหวัดกับต่างประเทศ

ประสบการณ์สิบหกปีที่ต่างจังหวัด ได้ฝึกหัดให้เป็นที่ประจักษ์ใจว่างานการบริหารการศึกษาที่ต่างจังหวัดนั้น ไม่มีวันเสาร์วันอาทิตย์ ข้าราชการฝ่ายบริหารนั้น ทำงานกันชนิดที่ไม่มีเวลาจะมาคำนึงถึงวันหยุด ดังนั้นวันสุดสัปดาห์ก็ดี วันเสาร์อาทิตย์ก็ดี หรือวันหยุดราชการอื่นๆก็ดี **มีความรู้สึกว่า หาได้มีความผิดแผกแตกต่างกันแต่อย่างใดไม่** แต่การมาทำงานการบริหารการศึกษาในเมืองหลวงนั้น วันสุดสัปดาห์และวันเสาร์อาทิตย์ **จะมีความแตกต่างกับวันธรรมดามาก** เพราะตลอดสัปดาห์แห่งการทำงาน เรามีแต่อาการเคร่งเครียด เร่งรัดและรีบร้อน ด้วยมีทั้งปัญหาประจำและปัญหาจรเวียนว่อนเข้ามาหาไม่สิ้นสุดหยุดหย่อน ตั้งแต่ออกจากบ้านจนมาถึงที่ทำงานและจากที่ทำงานไปถึงบ้าน แต่เมื่อมาบริหารงานในกองการสัมพันธ์ต่างประเทศ ก็ได้พบกับบรรยากาศอย่างหนึ่ง ซึ่งคล้ายคลึงกับการบริหารงานในต่างจังหวัดมาก คล้ายคลึงกันตรงที่การบริหารงานในกองการสัมพันธ์ต่างประเทศนั้น **ไม่มีวันเสาร์วันอาทิตย์เหมือนกัน** เพราะหลายเสาร์หลายอาทิตย์ในเดือนหนึ่งๆ นั้น เราทำงานกันจนลืมวันหยุด เสาร์อาทิตย์บางวัน ก็ต้องแห่กันไปดอนเมือง จองและจัดห้อง วี.ไอ.พี. สำหรับเจ้านายตั้งแต่ระดับอธิบดีขึ้นไป ทั้งท่านที่ไปและกลับจากราชการต่างประเทศ กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ ต้องจัดการที่นั่งบนเครื่องบิน หอบหิ้วกระเป๋าเข้าเครื่องออกเครื่อง ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองออกเมือง ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ศุลการักษ์ **จนท่านขึ้นเครื่องบินหรือท่านกลับบ้าน**

เหล่านี้คืองานชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่มีเสาร์ไม่มีอาทิตย์

การบริการในลักษณะดังกล่าวนี้มิได้มีแต่เจ้านายฝ่ายไทยในกระทรวงศึกษาธิการเท่านั้น แต่ยังมีแขกต่างประเทศที่เข้ามาหรือออกไปในธุรกิจการศึกษาอีกด้วย

สำหรับเจ้านายในเมืองไทยนั้น เราไปรับหรือไปส่งแล้ว ก็สิ้นสุดกิจกรรมกัน แต่แขกต่างประเทศนั้น ถ้าเข้ามาในเมืองไทย เราก็ต้องติดสอยห้อยตามต่อจนถึงที่พักถึงโรงแรม บางรายก็ต้องตามเลี้ยงทั้งเที่ยงทั้งเย็นถ้าเป็นคนสำคัญและคนนั้นสนิทกับเจ้านาย บางรายเลี้ยงแล้วยังต้องนำท่องราตรีต่อ เพราะเขาขอร้องเป็นส่วนตัว เราก็ต้องยิ้มเยาะเล่นหัว ถ่อสังขารไปสำเริงสำราญกับเขา บางทีก็ต้องมือหนักควักกระเป๋าเปย์ออกไปให้เขาเห็นว่าคนไทยใจป้ำทำตามธรรมเนียม

ครับ...เป็นธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณ ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ คือทั้งต้อนทั้งรับ จนทำให้ลืมวันเสาร์วันอาทิตย์ไปได้สนิทเหมือนกัน

การต้อนรับและการเลี้ยงรับรองชาวต่างประเทศ ที่มาดูงาน มาประชุมสัมมนา หรือมาเยี่ยมเยียนในฐานะแขกของกระทรวง แขกของรัฐบาลและแขกของทางราชการนั้น ต้องเลี้ยงรับรองกันตามโรงแรม ตามภัตตาคารและร้านอาหารชั้นดีของกรุงเทพฯ ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงรับรองนั้นหลวงท่านออกให้ต่อหัวต่อคน อาหารมื้อเที่ยงนั้นได้น้อยกว่าอาหารมื้อเย็น แต่ทั้งมื้อเที่ยงมื้อเย็น ก็ย่อมไม่พอจ่ายอยู่ดี เพราะวิสกี้และบรั่นดีแก้วเดียวก็ปาเข้าไปถึงห้าสิบหกสิบบาทเสียแล้ว

สมัยที่ผมเป็นผู้อำนวยการกองอยู่นั้น หลวงท่านจ่ายให้ก็จริง แต่ก็ไม่พอจนครั้งเดียว ไม่ว่ามื้อใด

แต่ในสมัยนี้ ท่านปรับอัตราค่าเลี้ยงรับรองให้ในอัตราที่น่าจะเพียงพอ คือมื้อเช้าท่านจ่ายให้หัวละเก้าสิบห้าบาท มื้อเที่ยงรวมเครื่องดื่มด้วยหัวละสองร้อยห้าสิบบาทถ้วน มื้อเย็นทั้งอาหารและเครื่องดื่มหัวละสามร้อยห้าสิบบาท

น้ำชาบ่ายหัวละห้าสิบห้า คอกเทลหัวละหนึ่งร้อยห้าสิบ ก็นับว่าไม่น้อย แต่เราก็ต้องคอยเอาเครื่องดื่มไปเองเสมอ เพราะไปเจอแขกดื่มเก่งก็เข้าเนื้อเข้าตัวอยู่ดี วิธีเอาเครื่องดื่มไปเองจึงเป็นสิ่งที่ปลอดภัยที่สุด

เรื่องที่หลวงไม่จ่ายก็คือเรื่องการจ่ายรางวัลแก่บริกรและคนขับรถ ซึ่งที่จริงจะไม่จ่ายก็ได้ แต่ถ้าไม่จ่าย บริกรและคนขับรถก็จะนินทาว่าร้ายว่ากระจอกและขี้ตืด การเป็นขี้ปากขี้ตาเขาย่อมไม่เป็นมงคล ดังนั้นถึงจะจนไม่มีเงินก็จะทำเมินไม่ได้ จึงจำเป็นต้องจ่ายไปให้สมน้ำสมเนื้อไม่เหลือไม่ขาด

เรื่องที่พลาดไม่ได้ในการบริหารงานการสัมพันธ์ต่างประเทศ ก็คือวันในโอกาสพิเศษ เช่นวันชาติ วันประกาศเอกราช วันเฉลิมฉลองวันพระราชสมภพของพระเจ้าแผ่นดิน สมเด็จพระราชินี พอถึงวันเหล่านี้ก็จะมีบัตรเชิญมา เราก็ต้องไปสังสรรค์เสวนากับเขา จะทำเป็นเอาหูไปนาเอาตาไปไร่เสียหาได้ไม่ งานดังกล่าวนี้ ก็ไม่มีวันเสาร์อาทิตย์เหมือนกัน

นอกจากงานดังกล่าวนี้แล้ว ยังมีงานด้านต่างประเทศอื่นๆอีกมากมายก่ายกองที่ต้องปฏิบัติกับชาวต่างประเทศที่อยู่ในประเทศไทย

งานการสัมพันธ์ต่างประเทศอีกงานหนึ่งซึ่งสำคัญ งานนั้นก็คือการนำแขกต่างประเทศเข้าพบ พบรัฐมนตรี ปลัดกระทรวงและรองปลัดกระทรวง แขกที่เข้าพบนั้นก็มีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับกงสุล ระดับอุปทูต ระดับทูตและเอกอัครราชทูต จนถึงระดับรัฐมนตรี ระดับปลัดกระทรวงและอธิบดีของต่างประเทศ

แต่ละระดับก็มีพิธีรีตองของการต้อนรับแตกต่างกัน ต้องว่ากันตามประเพณีพิธีการทูตทีเดียว **การพบของแขกต่างประเทศเหล่านี้ทุกครั้งเป็นภาระหน้าที่ของกองการสัมพันธ์ต่างประเทศโดยตรง**

เริ่มตั้งแต่การติดต่อ การนัดแนะ การนำเข้าพบ ตลอดจนการบันทึกผลการสนทนา รวมทั้งการเลี้ยงกาแฟน้ำชา และการส่งกลับ นอกจากนั้นกองการสัมพันธ์ต่างประเทศก็ต้องดูตาม้าตาเรือ ดูน้ำขึ้นน้ำลงในเรื่องการโฆษณาประชาสัมพันธ์อีกด้วย ว่าแขกต่างประเทศคนใดระดับใดเมื่อมาพบผู้ใหญ่แล้ว ควรบอกเล่าเก้าสิบให้หนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์มาทำข่าวหรือไม่ทำข่าว เรื่องนี้เราต้องรับนโยบายโดยใกล้ชิด

อีกเรื่องหนึ่งดูเป็นเรื่องน้อยนิด แต่เป็นเรื่องสำคัญมาก ก็คือเรื่องการแนะนำทำประวัติของผู้เข้าพบให้ท่านผู้ใหญ่รู้ก่อนล่วงหน้า ดังนั้นกองการสัมพันธ์ต่างประเทศจะต้องจัดหาประวัติของแขกที่เข้าพบไว้ให้ครบถ้วน ประวัติของแขกดังกล่าวนี้ ต้องสืบเสาะหามาเอง เพราะบางรายก็มิได้ให้มา เราก็ต้องเสาะหามาจากสถานทูตบ้าง กระทรวงการต่างประเทศบ้าง **เรื่องอย่างนี้เป็นเรื่องละเอียดอ่อน ละเอียดอ่อนเท่ากับการร่างคำปราศรัยให้ท่านผู้ใหญ่อย่างท่านรัฐมนตรีหรือท่านปลัดกระทรวง** เพราะคำปราศรัยที่เราร่างให้ท่านอ่านนั้น **ต้องได้เนื้อหาสาระและต้องได้รสทางภาษา** และในการร่างนั้น เราต้องหยั่งถึงความเชื่อ ความคิดและอุปนิสัยของท่านด้วย และยังต้องหยั่งรู้ด้วยว่า ท่านชอบลีลาของภาษาแบบใด ทันสมัย ร่วมสมัย หรือคลาสสิก เมื่อร่างแล้วก็ต้องเสนอให้ท่านอ่านและตรวจก่อน จึงจะเอามาทำเป็นตัวจริง

การร่างคำปราศรัยให้คนที่ต้องปราศรัยตรวจอ่านก่อนนั้น ก็ต้องมีการแก้การต่อเติมเสมอไป เพราะเรื่องของภาษานั้น ไม่ว่าเรื่องของภาษาไทย อังกฤษ หรือภาษาใด **มันเป็นเรื่องของศิลปะ**

อันศิลปะนั้น เป็นเรื่องของความรู้สึกและอารมณ์ หาความเด็ดขาดตายตัวยาก ดังนั้น ผู้ร่างจะถือดีหรือจะมีความน้อยอกน้อยใจเมื่อถูกแก้ไขก็ไม่ได้ และไม่ควรภูมิใจเมื่อท่านไม่แก้ไขมาเลย เพราะท่านจะไม่เอาเสียเฉยๆ ก็ได้ ที่ท่านไม่แก้ไขก็เพราะท่านอาจไม่ใช้ของเรา ท่านอาจจะเอาของท่านเองก็ได้

ภาษาต่างประเทศที่กองการสัมพันธ์ต่างประเทศใช้มากที่สุดก็คือภาษาอังกฤษ ภาษาที่ใช้รองลงมาก็คือภาษาฝรั่งเศส ภาษาฝรั่งเศสและภาษาอังกฤษนั้นถือว่าเป็นภาษาราชการขององค์การยูเนสโก เพราะองค์การนี้มีสำนักงานใหญ่อยู่ในกรุงปารีส ในกรุงเทพมหานครของเรา เราก็มีสำนักงานภูมิภาคเอเชียขององค์การยูเนสโก

องค์การยูเนสโกนี้มีความฉลาด ที่เขาสามารถส่งเสริมให้ทุก

ประเทศที่เป็นสมาชิกตั้งคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยยูเนสโกขึ้น ประเทศไทยของเราก็มีคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม โดยมีท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน ท่านปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นรองประธาน ผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศเป็นเลขาธิการ กองการสัมพันธ์ต่างประเทศก็เป็นสำนักเลขาธิการ

หมายความว่าผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศมีตำแหน่งสองตำแหน่ง เจ้าหน้าที่ใหญ่น้อยในกองการสัมพันธ์ต่างประเทศก็ต้องทำงานกันสองหน้าที่ หน้าที่หนึ่งคือหน้าที่การสัมพันธ์ต่างประเทศ อีกหน้าที่หนึ่งคือทำงานขององค์การยูเนสโก

แต่เมื่อผมพ้นจากตำแหน่งผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศมาแล้ว เราก็มีรองปลัดกระทรวงฝ่ายกิจการต่างประเทศเพิ่มขึ้นมาอีกท่านหนึ่ง กระทรวงก็แต่งตั้งรองปลัดกระทรวงคนใหม่ เป็นเลขาธิการรับผิดชอบงานยูเนสโก ผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศต่อมาก็เป็นเพียงรองเลขาธิการ

แต่งานขององค์การยูเนสโกนี้ก็มีเหตุให้เจ้าหน้าที่ของกองการสัมพันธ์ต่างประเทศไปนอกบ่อย เช่นไปฝึกอบรมบ้าง ไปประชุมสัมมนาบ้าง ดูงานบ้างและแลกเปลี่ยนเจ้าหน้าที่บ้าง องค์การยูเนสโกเองก็จัดประชุมประเทศที่เป็นสมาชิกสองปีต่อครั้ง ครั้งหนึ่งๆก็ประชุมกันยาวนานถึงสี่สิบห้าวัน อันเป็นการประชุมที่ยาวนานที่สุด กองการสัมพันธ์ต่างประเทศก็ต้องทำหน้าที่เป็นเลขานุการของการประชุมทุกครั้งไป การประชุมแต่ละครั้งจะมีคณะผู้แทนไทย ประกอบด้วยท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเป็นหัวหน้า หน้าที่ของเลขานุการของคณะผู้แทนไทยนั้น มีมากมายและสับสนวุ่นวายเอาการอยู่ เริ่มต้นตั้งแต่การศึกษาเรื่องราวที่ต้องประชุมตามแผนขององค์การยูเนสโกแล้ว สรุปสาระสำคัญ เตรียมการไว้เพื่อจะได้ชี้แจงผู้แทนที่เข้าประชุม นอกจากนั้นก็ต้องเตรียมโครงการที่จะขอเงินงบ

ประมาณจากยูเนสโก ทั้งโครงการปกติและโครงการร่วม เตรียมเสียเงินค่าบำรุงประจำปี ในฐานะที่เป็นประเทศสมาชิก เตรียมร่างคำปราศรัยของท่านหัวหน้าคณะ เตรียมเรื่องคณะผู้แทนเสนอคณะรัฐมนตรี เตรียมการติดต่อเรื่องเงินทองจากสำนักงบประมาณ เตรียมการในเรื่องพาสปอร์ต-วีซ่า เตรียมในเรื่องการปลูกฝีฉีดยา เตรียมแลกเงินเป็นดอลลาร์ เตรียมตั๋วเครื่องบิน เตรียมการเดินทาง เตรียมจองห้อง วี.ไอ.พี เตรียมรับใช้คณะผู้แทนไทยที่จะไปประชุมทุกเรื่อง ตั้งแต่ไปจนกลับ เสร็จสิ้นจากการประชุมแล้วก็ต้องทำรายงานการประชุมเสนอรัฐบาลอีก **รวมทั้งต้องศึกษาเอกสารผลการประชุม และติดต่อกับต่างประเทศ จนถึงการประชุมคราวใหม่**

แท้ที่จริงงานการสัมพันธ์ต่างประเทศนั้น มิใช่สวมหมวกสองใบ แต่สวมหมวกสามใบด้วยซ้ำไป

อีกใบหนึ่งก็คือการเป็นสำนักเลขาธิการของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยสภารัฐมนตรีศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกด้วย องค์การดังกล่าวนี้มีการประชุมกันปีละครั้ง กองการสัมพันธ์ต่างประเทศในฐานะสำนักเลขาธิการก็ต้องเตรียมการและปฏิบัติการเช่นเดียวกับการเป็นเลขานุการการประชุมขององค์การยูเนสโก แต่องค์การดังกล่าวนี้มีการประชุมในเมืองไทยเราด้วย ห้าหรือหกปีต่อครั้ง

งานเหล่านี้เป็นงานที่ทำให้เราได้ไปนอกกันบ่อยๆ ส่วนงานการสัมพันธ์ต่างประเทศของกระทรวงศึกษาธิการโดยทั่วไปนั้น ก็ได้แก่การติดต่อกับต่างประเทศในเรื่องการศึกษา การส่งคนไปดูงาน ไปสัมมนา ไปประชุม การลาศึกษาต่อต่างประเทศของข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ การติดต่อกับสำนักงานข้าราชการพลเรือน กรมวิเทศสหการ กระทรวงการต่างประเทศ การติดต่อเรื่องพาสปอร์ต-วีซ่า ให้ข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ ก็เป็นงานของกองการสัมพันธ์ต่างประเทศทั้งสิ้น

งานของกองการสัมพันธ์ต่างประเทศนั้นมีมาก แต่บางคนมอง

เห็นว่า ไม่มีงานอะไร บางคนวิจารณ์ไปว่างานของกองนี้ก็คืองานไปรษณีย์ แต่เวลานี้ ผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศ เป็นข้าราชการพลเรือนสามัญระดับ ๘ แล้ว ฝ่ายต่างๆก็เป็นข้าราชการพลเรือนสามัญระดับ ๗ ไปตามๆกัน ถ้าปริมาณและคุณภาพของงานเป็นไปตามที่เขาวิพากษ์วิจารณ์กันจริง ก.พ. ก็คงไม่ให้ระดับสูง

งานของกองการสัมพันธ์ต่างประเทศนั้นเป็นงานบริการ บริการทั้งคน องค์การและหน่วยงาน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการศาสนาและการวัฒนธรรม ลักษณะงานของกองการสัมพันธ์ต่างประเทศจึงมีลักษณะพิเศษต่างจากกองอื่นๆในกระทรวง บางทีและบางเวลา ข้าราชการในกระทรวงศึกษาธิการบางคนมองมาที่กองการสัมพันธ์ต่างประเทศด้วยแววตาและความคิดที่สงสัยอยู่ครามครัน ว่ากองนี้ทำงานอะไรกัน ไม่เห็นค่อยจะสัมพันธ์กับตัวเท่าไหร่

แต่คนที่เคยไปต่างประเทศผู้เคยสังเกตฝรั่งมังค่าที่มาป้วนเปี้ยนอยู่ในกระทรวงศึกษาธิการ คนที่เคยมาหา เพื่อทำวีซ่า-พาสปอร์ต ก็คงรู้ว่ากองนี้มีหน้าที่อะไร?

ตอนที่ผมเข้ามารับหน้าที่การงานในกองนี้ใหม่ๆ ใครต่อใครในต่างจังหวัดก็งุนงง งุนงงว่าเวลานั้น ผมกำลังทำอะไรอยู่เพราะต่างจังหวัดกับต่างประเทศนั้นไกลกันมาก นอกจากนั้นบางท่านก็เป็นห่วงและวิตกกังวลแทนอยู่ว่า อยู่ต่างจังหวัดมา ๑๖ ปี มาทำงานใหม่ ไม่เคยมืออย่างนี้มิแย่หรือ?

แต่ใหม่หรือเก่า เคยมือหรือไม่เคย แย่หรือไม่ งานและเวลาก็ผ่านไปเรียบร้อยแล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ จนถึง ๒๕๒๕ นี้ กองนี้ก็มีผู้อำนวยการกองสองสามคนแล้ว

ตามประวัตินั้น กองนี้มีผู้อำนวยการกองมาก่อนผมสามท่าน ทั้งสามท่านนั้นล้วนแต่เป็นผู้ที่ทำงานมาในส่วนกลางทั้งสิ้น ท่านผู้อำนวยการกอง กองการสัมพันธ์ต่างประเทศท่านแรก ก็คือ อาจารย์บุญถิ่น อัตถากร

ท่านก็เริ่มชีวิตราชการในส่วนกลางและเจริญก้าวหน้าในชีวิตราชการมาในส่วนกลาง ท่านที่สอง ก็คือ อาจารย์นพ ปาละกะวงศ์ ณ อยุธยา ท่านก็เจริญก้าวหน้าในชีวิตราชการมาในส่วนกลาง เช่นเดียวกัน ท่านที่สามคือ อาจารย์รัญจวน อินทรกำแหง ท่านเริ่มรับราชการในต่างจังหวัดมาบ้าง แต่ก็กล่าวได้ว่า ท่านมาเจริญก้าวหน้าในส่วนกลางอีกเช่นเดียวกัน

สำหรับท่านผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศหลังผมอีกสามท่านนั้น ท่านก็รับราชการในส่วนกลางกันมาโดยตลอด ปลอดจากการเจริญเติบโตจากส่วนกลาง ก็มีผมอยู่เพียงคนเดียว คนที่เลือกผมมาอยู่กองนี้ ก็มิใช่ใครที่ไหน เป็นคนที่เป็นผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศคนแรก ซึ่งต่อมาท่านก็เป็นอธิบดีกรมการฝึกหัดครู และเป็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการในที่สุด

ครับ ก็ท่านอาจารย์บุญถิ่น อัตถากร นั่นเอง ที่ท่านเลือกผมมา เมื่อท่านขุดผมขึ้นมาจากต่างจังหวัดแล้วสิ่งที่ผมตั้งใจไว้แต่แรกและพูดกับท่านไว้ก็คือ จะไม่ให้ท่านผิดหวังเป็นอันขาด และท่านก็คงสบายใจเมื่อท่านได้พบเห็นลวดลายในการใช้ภาษาอังกฤษของผมเป็นครั้งแรก

ผมคิดเอาเองอย่างนี้ คือเรื่องมันมีอยู่ว่า วันนั้นเป็นวันที่ท่านเอกอัครราชทูตรัสเซีย มามอบหนังสือเกี่ยวกับประเทศนั้นให้กระทรวง ผู้รับมอบก็คือท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ คือท่านอาจารย์อภัย จันทวิมล วันรับมอบนั้น มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในกระทรวงศึกษาธิการมาร่วมในพิธีพร้อมหน้าพร้อมตา

แน่นอน ท่านปลัดกระทรวงศึกษาธิการ คือ ท่านอาจารย์บุญถิ่น อัตถากร ก็มาร่วมด้วย เมื่อเริ่มพิธีการ ผมก็เริ่มกล่าวนำเป็นภาษาอังกฤษ เมื่อที่ประชุมทราบเรื่องราวแล้ว ผมก็เรียนเชิญท่านเอกอัครราชทูตรัสเซียกล่าวมอบ ท่านทูตรัสเซียกล่าวเป็นภาษารัสเซียแล้วให้ท่านเลขานุการแปลเป็นภาษาอังกฤษ

เมื่อท่านทูตรัสเซียกล่าวมอบแล้ว ผมก็เชิญท่านรัฐมนตรีของเรา

กล่าวตอบ ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการของเราท่านก็ชาตินิยม คือกล่าวเป็นภาษาไทย ก่อนกล่าวท่านได้มีบัญชาให้ผมช่วยแปลเป็นภาษาอังกฤษ

ความจริง ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ อาจารย์อภัย จันทวิมล นั้น ท่านเป็นนักเรียนเก่ามหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ เรื่องการพูดภาษาอังกฤษนั้นไม่ต้องห่วง แต่เมื่อท่านเห็นว่า ท่านทูตรัสเซียพูดภาษารัสเซียที่เมืองไทยได้ ทำไมท่านจะพูดไทยบ้างไม่ได้

เพื่อให้สมน้ำสมเนื้อตามชั้นเชิงทางการทูตและการเมือง ท่านจึงให้ผมแปล ผมก็ได้ดำเนินการตามที่ท่านบัญชา นับว่าได้โอกาสดีที่ได้แสดง

เสร็จพิธีวันนั้นแล้ว นับว่าได้เสียงเชียร์เสียงชมค่อนข้างจะขรมอยู่ ว่าสู้เขาได้สบายมาก

จากวันนั้นนั่นเอง สิ่งที่บรรดาข้าราชการหลายคนเป็นห่วงและงุนงงสงสัยในตัวผม ก็ถูกกระแสลมพัดไปเป็นปลิดทิ้ง แต่คนที่นั่งนิ่งและคงจะสบอารมณ์อยู่เงียบๆ ก็คือ ท่านอาจารย์บุญถิ่น อัตถากร ปลัดกระทรวง เพราะท่านเป็นผู้ตัดสินใจเอามาดำรงตำแหน่งนี้

อย่างไรก็ดี ตลอดระยะเวลาสามปีที่ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศ ผมก็ได้อุตส่าห์พยายามฝึกฝนตนเองในเรื่องภาษาอยู่ตลอดเวลา เพราะภาษานั้นเป็นเรื่องของทักษะ ในขณะเดียวกันก็เริ่มเรียนภาษาฝรั่งเศสอันเป็นภาษาสำคัญอีกภาษาหนึ่งซึ่งต้องใช้ แต่ทักษะในการพูด การอ่าน การฟัง และการเขียน ยังไม่คล่องตัวดี ก็ถูกย้ายไปเป็นรองปลัดกระทรวงศึกษาธิการในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๘

แต่ต้องยอมรับว่า เวลาสามปีเศษๆ ที่บริหารงานในกองการสัมพันธ์ต่าประเทศนั้น ได้ประสบการณ์ที่แสนจะวิเศษจริงๆ มีหลายสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปในทางพฤติกรรมของตน เช่นการเพิ่มพูนทักษะต่างๆทางภาษา การมีหูตากว้างขวางทางด้านการต่างประเทศ และสามารถนำประสบการณ์ในต่างประเทศมาเปรียบเทียบกับประสบการณ์ในประเทศ

การเปรียบเทียบย่อมก่อให้เกิดความคิดและปัญญา ได้มองเห็นชีวิตและปัญหา และเกิดทักษะในการดำเนินชีวิตและทำงานในด้านบวกมากกว่าการทำงานในด้านลบอย่างที่เคยปฏิบัติมาในต่างจังหวัด จัดว่าเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อในการพลิกฟื้นความรู้สึก ความคิดและจิตใจไปได้มาก เพราะโดยปกตินั้น นักบริหารของไทยส่วนใหญ่มักจะใช้ปรัชญาปฏิเสธนิยมดังได้กล่าวแล้ว

การเปลี่ยนมาใช้ปรัชญานิเสธนิยม คือ มองในแง่ดีก่อนหรือมองในแง่บวกก่อนนั้น ไม่ง่ายนัก

อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์สามปีที่กองการสัมพันธ์ต่างประเทศเป็นประสบการณ์ที่ฝังจิตฝังใจ เป็นประสบการณ์ใหม่ ประสบการณ์แปลกจนยากที่จะแยกออกจากชีวิตได้ โดยเฉพาะชีวิตราชการของผมนั้น คงไม่มีวันจะเลือนรางและจางจืดไปจากกองการสัมพันธ์ต่างประเทศ กระทรวงศึกษาธิการได้

ประชาบาลเปรี้ยว

การศึกษาประชาบาล เป็นการศึกษาสำหรับทวยราษฎร์และเป็นการศึกษาประเภทเดียวที่รัฐให้ทั้งโอกาสและสิทธิ แก่ปวงชนชาวไทย การศึกษาประเภทมัธยมและอุดมศึกษานั้น รัฐให้เพียงโอกาส เท่านั้น

ดังนั้น ราษฎรไทยทุกคน ไม่ว่าจะยากดีมีจนอย่างไร ไม่ว่าจะอยู่ใกล้หรือไกลเพียงไหน ต้องได้สิทธิและโอกาสที่จะเข้ารับการศึกษา ในโรงเรียนประชาบาล การศึกษาประชาบาลจึงเป็นบริการทางการศึกษาประเภทเดียว ที่ถึงมือประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ครูประชาบาลก็เป็นข้าราชการประเภทเดียว ที่มีปริมาณมากที่สุด อยู่ใกล้ชิดกับประชาชน

ประชาบาลเปรี้ยว

มากที่สุด

ฯพณฯ ม.ล.ปิ่น มาลากุล อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้ประพันธ์โคลงไว้ว่า

ถิ่นไทยในป่ากว้าง ห่างไกล
แสงวัฒนธรรมใด ส่องบ้าง
เห็นเทียนอยู่รำไร เล่มหนึ่ง
ครูนั่นแหละอาจสร้าง เสกให้ชัชวาลย์

ครูประชาบาลจึงเป็นเสมือนผู้ส่องแสงแห่งวัฒนธรรมให้กับชาวบ้านในตำบลชนบทของไทย การศึกษาประชาบาลนั้นเป็นการศึกษาภาคบังคับ สำหรับประชาชนชาวไทยทุกคน ดังนั้น เมื่อเขาถือกำเนิดเกิดมาและมีอายุย่างเข้าปีที่ ๘ เขาก็ต้องเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนประชาบาล เป็นหน้าที่ของบิดามารดาหรือผู้ปกครองที่จะต้องนำเด็กไปเข้าเรียนจนจบชั้นสูงสุดของการศึกษาภาคบังคับ คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ หรือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๗ ในตำบลที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศขยายการศึกษาภาคบังคับ ไปถึง ๗ ปี แต่ในปัจจุบันนี้เด็กไทยทุกคนจะต้องเรียนจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ทุกคน

เพราะตามแผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช ๒๕๒๐ และพระราชบัญญัติประถมศึกษาพุทธศักราช ๒๕๒๓ นั้น **คนไทยทุกคนจะต้องเข้าเล่าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา ๖ ปี** ในกรณีที่เรียน ๖ ปีแล้วยังไม่จบชั้นประถมปีที่ ๖ ก็จะต้องศึกษาเล่าเรียนจนถึงอายุ ๑๕ ปี จึงจะออกจากโรงเรียนไปได้ การศึกษาประชาบาลนั้นเป็นการศึกษาที่รัฐจัดให้เปล่า ผู้เข้าเรียนไม่ต้องเสียเงินค่าเล่าเรียนหรือเงินค่าบำรุงหรือค่าธรรมเนียมใดๆ ทั้งสิ้น

ประเทศไทยของเรานั้น **เริ่มจัดการศึกษาประชาบาลมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ แต่เพิ่งมาประกาศใช้เป็นกฎหมายบังคับให้ราษฎรไทยทุกคนเข้าศึกษาเล่าเรียนทั่วหน้ากันในปี พุทธศักราช ๒๔๖๔ ในรัชสมัยของ**

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ ๖

โรงเรียนประชาบาลส่วนใหญ่ ในสมัยก่อนนั้น ตั้งอยู่ในวัด ปัจจุบันนี้ก็ยังมีอยู่ในวัดประมาณครึ่งหนึ่ง ครูที่ประจำทำการสอนในโรงเรียนประชาบาล สมัยก่อนนั้น มิได้เป็นข้าราชการ ครูประชาบาลเพิ่งได้รับการยกฐานะเป็นข้าราชการ เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๑

เงินเดือนค่าจ้างของครูประชาบาลสมัยก่อน เริ่มต้นก็ ๘ บาทบ้าง ๑๖ บาทบ้าง ๒๐ บาทบ้าง ๒๔ บาทบ้างและ ๓๒ บาทบ้าง ตามความรู้ความสามารถและวุฒิ

สมัยก่อนโน้น ผู้ที่มีวุฒิชั้นประถมปีที่ ๔ ก็เป็นครูได้ จบชั้นมัธยมทุกชั้น ก็เป็นครูได้จนมีคำสำนวนติดปากกันต่อ ๆ มาว่า ใคร ๆ ก็เป็นครูได้

ต่อมาเมื่อรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยแบบไทย ได้ประกาศใช้กฎหมายครู เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ก็ทำให้ฐานะของครูประชาบาลสูงส่งขึ้น เพราะกฎหมายครูฉบับนี้ บัญญัติให้มีสภาครูในกระทรวงศึกษาธิการ บัญญัติให้ครูปกครองครู และบัญญัติให้สภาครูมีอำนาจหน้าที่ให้คำปรึกษา ให้ข้อเสนอแนะ แก่กระทรวงศึกษาธิการ ในการจัดการศึกษา การควบคุมจรรยามารยาท การพิทักษ์สิทธิ การส่งเสริมความรู้และวุฒิ ตลอดจนการส่งเสริมสวัสดิการ **เพราะพระราชบัญญัติฉบับนี้ทำให้ครูมีฐานะสูงส่งขึ้น เข้าทำนองลืมตาอ้าปากได้**

หลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ เพียงสามปีกับสามเดือนเศษ ครูก็ได้รับการยกฐานะเป็นข้าราชการ มีศักดิ์และสิทธิเท่าเทียมกับข้าราชการพลเรือน ประเภทอื่นๆ ปริมาณและคุณภาพของครูประชาบาลก็เติบโตมโหฬารขึ้นตามลำดับ การศึกษาประชาบาลก็วิวัฒนาการก้าวหน้ามาตามลำดับ นับตั้งแต่นักเรียน โรงเรียน กระบวนการเรียนการสอน กระบวนการการให้การศึกษาและการจัดสรรอัตราและการงบประมาณ แน่นอน รวมทั้งการบริหารการศึกษาประชาบาลด้วย

กระทรวงศึกษาธิการก็จัดตั้งกรมประชาศึกษา ขึ้นมา ในปี พ.ศ. ๒๔๙๔ แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นกรมสามัญศึกษาในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ หลังจากปี พ.ศ. ๒๔๙๔ และปี พ.ศ. ๒๔๙๕ มาแล้ว การศึกษาประชาบาลและครูประชาบาลก้าวเข้าสู่ยุคแห่งความเจริญรุ่งเรืองเป็นอันมาก เกิดการเร่งรัดพัฒนาทั้งทางด้านวิชาการและธุรการ รวมทั้งด้านอาคารสถานที่และอุปกรณ์การศึกษา ครูประชาบาลก็มีการเร่งรัดพัฒนาในด้านการอบรมสัมมนา ได้รับการส่งเสริมให้เจริญก้าวหน้า**ทั้งในเรื่องวุฒิและยศตำแหน่ง** มีครูประชาบาลได้ชั้นตรี ชั้นโท จนครูประชาบาลบางท่านได้ถึงชั้นเอก

ครูประชาบาลชั้นเอกคนแรกของประเทศไทย ก็คือ นายสมาน แสงมลิ อดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

เมื่อการศึกษาประชาบาลและครูประชาบาลได้รีบรัดพัฒนามาได้ครบทศวรรษ จาก พ.ศ. ๒๔๙๑ จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นเวลาสิบปีพอดิบพอดี **ก็เกิดมีประชาบาลเปรี้ยว**

กล่าวคือ ในปี พ.ศ.๒๕๐๒ คณะรัฐมนตรีมีมติให้โอนครูและโรงเรียนประชาบาล ไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดอันเป็นระบบการปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนั้น ยังมีมติให้โอนโรงเรียนในเขตเทศบาลไปสังกัดเทศบาลด้วยในขณะเดียวกันด้วยเหตุผลที่ว่าเพื่อการกระจายอำนาจและให้ประชาชนมีส่วนในการศึกษาระดับนี้โดยใกล้ชิด แต่มติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวนี้ ค้างการพิจารณาในแง่ปฏิบัติอยู่เป็นเวลาประมาณ ๓ ปี เมื่อถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๖ กระทรวงศึกษาธิการก็โอนงานการศึกษาประชาบาลในเขตเทศบาล ไปให้เทศบาลทั่วประเทศ ๑๒๐ เทศบาลจนครบ กระทรวงศึกษาธิการสงวนไว้บ้างบางโรงเรียนเท่านั้น เพื่อปรับปรุงในด้านวิชาการ ซึ่งมีจำนวนประมาณ ๘๐๐ โรงเรียนทั่วประเทศ และครูประชาบาลประมาณหนึ่งหมื่นคน

เมื่อรัฐบาลเล็งเห็นว่า กระทรวงศึกษาธิการโอนโรงเรียนในเขตเทศบาลไปตามมติคณะรัฐมนตรีแล้ว ก็เริ่มเตือนให้กระทรวงศึกษาธิการ

ปฏิบัติต่อไปในเรื่องการโอนโรงเรียนนอกเขตเทศบาล กระทรวงศึกษาธิการเห็นว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ ควรจะได้พิจารณาผลดีผลเสียให้รอบคอบ รัฐบาลก็สนองตอบโดยการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณาปัญหาการโอนโรงเรียนประชาบาลทันที

คณะกรรมการที่รัฐบาลแต่งตั้งขึ้นมาก็พิจารณาเรื่องที่ว่า จะโอนกันอย่างไร? ลูกเดียว ตัดประเด็นผลดีผลเสียของการโอนออกไป เพราะคณะรัฐมนตรีมีมติไว้แล้วว่า ให้โอน

คณะกรรมการก็เสนอเป็นหลักการให้รัฐบาลพิจารณาว่า ในการโอนการศึกษาประชาบาลนั้น **เมื่อโอนกันสำเร็จเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ควรให้กระทรวงศึกษาธิการควบคุมงานด้านวิชาการ** กระทรวงมหาดไทยควบคุมงานด้านธุรการและการเงินงบประมาณของการศึกษาประชาบาล ส่วนด้านการบริหารงานบุคคลนั้น ให้คุรุสภาเป็นผู้ควบคุมดูแล คณะรัฐมนตรีก็มีมติให้ดำเนินการ ตามที่คณะกรรมการเสนอนั้น ทันที

ทั้งๆ ที่นักบริหารการศึกษาในกระทรวงศึกษาธิการ มีความบันดาลใจอยู่ว่า น่าจะเป็นไปไม่ได้ **เพราะข้อเสนอนั้นไซร้ เป็นข้อเสนอที่ผิดหลักวิชาการบริหาร** การแยกคน แยกเงิน แยกวัสดุ แยกวิชาการ ให้หน่วยงานหลายหน่วยรับผิดชอบในเรื่องเดียวกันนั้น มันขาดเอกภาพ ขาดประสิทธิภาพและขาดสัมพันธภาพอย่างยิ่ง แต่สิ่งที่รัฐบาลสมัยนั้น มีความบันดาลใจก็คือ ความบันดาลใจในประโยคที่ว่า นโยบายย่อมอยู่เหนือเหตุผล

ฝ่ายกระทรวงศึกษาธิการเมื่อเสียงาน เสียเงิน และเสียคนไปเรียบร้อยแล้ว ก็เสนอเงื่อนไขใหม่ คือเงื่อนไขที่ว่า ถ้าจะโอนไปจริงๆ ก็ต้องแก้กฎหมาย

ฝ่ายกระทรวงมหาดไทย ก็ได้ยิ้มรับข้อเสนอใหม่นี้ด้วยความปรีดาปราโมทย์ โดดเข้าแก้กฎหมายที่เกี่ยวข้องทันที ๕ ฉบับ ร่างกฎหมายใหม่อีกหนึ่งฉบับ เป็นสำรับให้รัฐบาล รีบผ่านคณะรัฐมนตรี เสนอรี่เข้าไปใน

สภานิติบัญญัติ แล้วงัดกฎหมายออกมาใช้อย่างรวดเร็ว เมื่อกฎหมายประกาศใช้เป็นทางการแล้ว กระทรวงมหาดไทยก็เร่งรัดให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการ แล้วการศึกษาประชาบาล ครูประชาบาล อาคารทรัพย์สินทั้งหลาย ก็ได้หลุดมือกระทรวงศึกษาธิการไปเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๙

หลังจากที่เซ้าซี้ไปมาอยู่เป็นเวลา ๗ ปี นับแต่คณะรัฐมนตรีมีมติให้โอนไปตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๒ ข่าวการโอนการศึกษาประชาบาล ในครั้งนั้น เป็นข่าวใหญ่ในหน้าหนังสือพิมพ์

จากข่าวใหญ่ในหน้าแรก ก็เป็นข่าวในหน้าสอง หน้าสามและหน้าแสดงความคิดเห็น ในความคิดเห็นนั้น มีทั้งที่สนับสนุนและคัดค้าน เสียงทั้งสองเสียงนี้ยังซ่านอยู่ทั่วไป แม้ในวงสนทนาของบรรดาผู้บริหาร ครูประชาบาลและบุคคลทั่วไป จนเกิดข่าวเล่าลือออกมาว่า ครูประชาบาลจะรวมตัวกันคัดค้านการโอนการศึกษาประชาบาล ที่ท้องสนามหลวงในกลางเดือนเมษายน ๒๕๑๐ จนร้อนถึงตำรวจสันติบาล ที่ต้องวิ่งพล่านกันทั้งในและนอกกระทรวงศึกษาธิการ

ในเทศกาลข่าวเล่าลือดังกล่าวนั้น ตำรวจสันติบาลก็เอารถยนต์และรี้พลสกลไกรมาล้อมวังจันทร์ไว้ แต่มาล้อมไว้หลวม ๆ ไม่ถึงกับจริงจังอะไรนัก

เมื่อวันเวลาผ่านไป ก็มีข่าวใหม่ออกมาอีกว่า ศึกษาธิการจังหวัดทางภาคเหนือคนหนึ่งถูกจับ ตอนนั้น ผมยังรับราชการอยู่ทางภาคเหนือ ก็ถูกลือกับเขาด้วยเหมือนกัน ว่าถูกจับ ข่าวเหล่านี้ เป็นเครื่องชี้ภาวการณ์ของการโอนการศึกษาประชาบาลในสมัยนั้นได้เป็นอันดี

นอกจากนี้ ยังมีการเขียนบทความตามหนังสือพิมพ์ต่างๆ วิพากษ์วิจารณ์การโอนทั้งเห็นด้วยและคัดค้าน

ฝ่ายที่เห็นด้วยก็แสดงความเห็นว่า ผู้ที่คัดค้านการโอนนั้น เป็นคนที่หวงอำนาจ เป็นผู้ที่ขาดวินัย มีพฤติกรรมส่อให้เห็นว่า ปฏิบัติการขัด

มติคณะรัฐมนตรีและนโยบายการกระจายอำนาจ **จะต้องได้รับโทษทางวินัยตามกฎหมายข้าราชการพลเรือน**

ฝ่ายคัดค้านก็แสดงความเห็นไปในทำนองว่า การโอนการศึกษาประชาบาลไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด มิได้โอนไปเพื่อประโยชน์ของการศึกษา แต่โอนไปเพื่อประโยชน์ทางการเมือง **เรื่องของการศึกษาไม่น่าจะนำการเมืองเข้ามาวุ่นวาย** แต่ถึงจะมีเสียงคัดค้านหรือสนับสนุนอย่างไร ก็ไม่มีใครสามารถระงับการโอนการศึกษาในครานั้นได้

บรรยากาศในกระทรวงศึกษาธิการ หลังการโอนการศึกษาประชาบาล ในระยะแรกๆนั้น เป็นบรรยากาศที่เศร้าหมอง ผู้ที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดต่างพากันอ่อนอกอ่อนใจไปตามๆ กัน

แต่บรรยากาศดังกล่าวนั้น เพียงแต่ได้แผ่ปกคลุมไปในกรมสามัญศึกษาและสำนักงานปลัดกระทรวงเท่านั้น สำหรับส่วนภูมิภาคก็เกิดความสับสนยุ่งยากทั่วไปในสำนักงานศึกษาธิการอำเภอและจังหวัด

แต่กรมอื่นๆ ในกระทรวงศึกษาธิการ ยังมีบรรยากาศแห่งความเบิกบาน ไม่มีกรมอื่นใดที่ได้ร่วมเศร้าหมอง เข้าทำนองบ้านใครๆอยู่ อู่ใครๆนอน และตัวใครตัวมันกันทั้งสิ้น เพราะขาดการรวมพลัง การบริหารการศึกษาจึงพังภินท์ไปต่อหน้าต่อตา ครั้งแล้วครั้งเล่า

เมื่องานการศึกษาประชาบาลถูกโอนไปจากอ้อมอกของเสมาธรรมจักรแล้ว กรมสามัญศึกษาก็มีแต่โรงเรียนประถมศึกษาที่ขอสงวนไว้เพื่องานด้านวิชาการประมาณ ๘๐๐ โรงเรียน นอกจากนั้น ก็มีโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์สิบกว่าโรง โรงเรียนอนุบาล เจ็ดสิบกว่าโรงเรียน โรงเรียนคนหูหนวกตาบอดสองสามโรง และการศึกษาผู้ใหญ่ที่ปิดๆเปิดๆอยู่พอให้เป็นกรมได้เท่านั้น แต่ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการ ได้เหี่ยนหินภินท์พังไปหมดแล้ว กรมสามัญศึกษาในระยะนั้น เปรียบไปก็เหมือนคนที่ไม่มีเนื้อไม่มีหนัง เหลืออยู่แต่หนังหุ้มกระดูก เท่านั้นเอง ดังนั้นหลังจากโอนการศึกษาประชาบาลไปได้เพียงปีเดียว ก็ถูกยุบ ยุบไปรวมกับ

กรมวิสามัญศึกษาที่มีอำนาจหน้าที่ในการจัดการมัธยมศึกษา อยู่ในเวลานั้น

แปลกที่ว่า เมื่อยุบรวมกันแล้ว กรมวิสามัญศึกษา กลับหายหน้าหายตาไป กรมใหม่กลับมีชื่อว่ากรมสามัญศึกษาเท่ากับว่า เอากระดูกมาแขวนคอก็ว่าดี

ปัญหางานการศึกษาประชาบาลหลังจากโอนไปตกอยู่กับสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดและอำเภอ แต่สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการก็ยังงงและตีลูกเซ่ออยู่ต่อไปในปัญหานี้ ทำเป็นประหนึ่งไม่รู้ไม่ชี้ต่อปัญหาที่บรรดาศึกษาธิการในส่วนภูมิภาค กำลังเผชิญอยู่ในระยะนั้น ทั้งๆที่สำนักงานศึกษาธิการอำเภอนับหกร้อยอำเภอเศษ ประสบกับภาวะว่างงาน เพราะงานการศึกษาประชาบาลที่สำนักงานศึกษาธิการอำเภอทำมานับสิบๆ ปี ถูกยกกระบิออกไป

ในสภาวะเช่นนี้ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เพียงแต่ได้ให้ข้อเสนอแนะท่านองสั่งการไปว่า ให้เข้าวัดเข้าวาหางานการศาสนามาทำ ให้เข้าดงเข้าป่าหางานการลูกเสืออนุกาชาดมาทำ ให้ออกท่องราตรีหางานที่เกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่มาทำ ให้ดำดินไปหากินทางโบราณวัตถุศิลปะและวัฒนธรรม **คำแนะนำทำนองนี้ สุดแสนที่จะชอกช้ำสำหรับศึกษาธิการอำเภอและจังหวัดยิ่งนัก** เพราะนอกจากจะไม่เป็นมรรควิธีที่จะปฏิบัติได้อย่างถนัดจิตถนัดใจแล้ว ยังทำให้หัวใจแป้วลงไปอีก แป้วที่ว่ามันหาระบบไม่ได้ หาปัจจัยการบริหาร คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ไม่ได้ ด้วยท่านมิได้ให้ไป ดังนั้น สุขภาพทางกายและทางใจของผู้บริหารการศึกษาในส่วนภูมิภาคเหล่านั้น จึงเสื่อมถอยลงทุกวันเวลา หน้าตาหมองคล้ำไร้ราศีมีแต่อมความทุกข์ นานๆท่านก็เรียกมาปลอบมาปลุกใจให้สดใสไปเป็นบางคราว ยกเรื่องราวของพระศาสนามาให้เห็นเป็นธรรมดาของอนิจจัง ทุกขังและอนัตตา **พร้อมทั้งเสนอแนะว่า ขอให้ปลงเสียเถอะ**

ในสภาวะอันสิ้นไร้ไม้ตอก แม้แต่ม้ารถคชพล จะเหลือแต่สักตนก็หาไม่ นี้ผู้ที่รู้หลักจิตวิทยาของการบริหารดี ก็คือผู้บริหารในกระทรวง

มหาดไทย โดยกระทรวงมหาดไทยได้มีหนังสือมาถึงกระทรวงศึกษาธิการฉบับหนึ่ง เพื่อขออนุมัติ ให้ศึกษาธิการอำเภอและศึกษาธิการจังหวัด เป็นหัวหน้าหมวดและหัวหน้าส่วนการศึกษา ในองค์การบริหารส่วนจังหวัด ทุกอำเภอและทุกจังหวัด ทั่วประเทศ เพื่อให้เป็นผู้บริหารงานการศึกษาประชาบาล ในระยะเริ่มแรกที่มีการโอนไป โดยเหตุผลที่ว่า บรรดาศึกษาธิการอำเภอและจังหวัดเหล่านั้น มีความชำนาญในการบริหารการศึกษาอยู่แล้ว ลูกไม้แก้วลูกไม้ทองของกระทรวงมหาดไทยคราวนั้น ต่างก็พากันรู้สึกคึกคักอีกครั้งหนึ่ง ไม่ถึงกับรู้สึกถูกทอดทิ้ง แต่สิ่งที่เกิดตามมาไม่ถึงห้าปีหลังจากนั้นก็คือ กระทรวงมหาดไทยก็แต่งตั้งหัวหน้าหมวดและหัวหน้าส่วนของตนเองขึ้นมาว่าการจนหมด บรรดามดแดงแฝงพวงมะม่วงของกระทรวงศึกษาธิการ ก็ซมซานจากฉากจากม่านนั้นหันกลับมา เมื่อได้ท่าแล้ว กระทรวงมหาดไทยก็เดินเครื่องเร่งรัดพัฒนาการศึกษาประชาบาลอย่างรวดเร็ว **งบประมาณการศึกษาประชาบาลได้เพิ่มปริมาณอย่างรวดเร็ว** งบประมาณการก่อสร้างอาคารเรียน งบประมาณการบรรจุครู งบประมาณการจัดซื้อวัสดุครุภัณฑ์ งบประมาณการจัดซื้ออุปกรณ์การเรียน อุปกรณ์การศึกษา ก็ไหลมาเทมาสู่งานการศึกษาประชาบาล ฝ่ายงานการประชาสัมพันธ์ถึงความก้าวหน้าของการศึกษาประชาบาล ก็แผ่ซ่านไปในประเทศ ใครๆก็สังเกตเห็นได้ว่าการศึกษาประชาบาล ภายใต้การบัญชาการขององค์การบริหารส่วนจังหวัด กระทรวงมหาดไทยนั้นก้าวหน้าไปอย่างรีบเร่งและรวดเร็ว

ส่วนงานด้านวิชาการที่เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการนั้น เหมือนกับหันหลังกลับ **เพราะรับเอามาแต่งาน ส่วนเงินและผู้คนนั้น ไม่มี** เพราะงานการเงินการงบประมาณและงานธุรการทั้งหลายทั้งปวง ที่เกี่ยวกับการศึกษาประชาบาลนั้น ตั้งเบิกจ่ายกันทางสำนักงานการศึกษาส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยทั้งหมด แม้กรมสามัญศึกษาและสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการจะ

ขอตั้งงบประมาณเพื่อบริหารงานวิชาการ ก็ไม่ได้รับการพิจารณา เขาบอกว่า ให้ไปทางกระทรวงมหาดไทยหมดแล้ว ดังนั้นงานวิชาการที่กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบตามมติคณะรัฐมนตรี จึงไม่มีเงินทำ ก็ได้แต่ลูบๆคลำๆไปวันๆ หาอะไรเป็นชิ้นเป็นอันในงานวิชาการของการศึกษาประชาบาล ไม่ค่อยจะได้ ฝ่ายศึกษาธิการอำเภอและจังหวัดนั้น ก็ตกอยู่ในสภาวะอย่างเดียวกัน คือ ไม่ได้ทำอะไร และทำอะไรไม่ได้ในเรื่องงานด้านวิชาการของการศึกษาประชาบาล เพราะระบบการบริหารการศึกษาประชาบาลของจังหวัดและอำเภอ ไปล้นเอ่ออยู่กับหัวหน้าส่วนและหัวหน้าหมวดการศึกษา ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหมวดแล้ว งานการศึกษาประชาบาลก็ถึงบทอวสานไปจากกระทรวงศึกษาธิการ ด้วยประการฉะนี้

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ แท้ที่จริงนั้น ใครๆที่อยู่ในวงการศึกษาและนอกวงการศึกษา ต่างก็ประจักษ์และตระหนักกันเป็นอันดีว่า การโอนการศึกษาประชาบาลไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้น **เป็นการโอนไปสังกัดกระทรวงมหาดไทยโดยตรง** เพราะองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นเพียงเสือกระดาษที่วาดไว้เท่านั้น ด้วยองค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้น มีเพียงสมาชิกสภาจังหวัดจำนวนหนึ่งนับสิบๆคนเท่านั้นเอง นอกจากนั้นแล้วองค์การบริหารส่วนจังหวัดจะไม่มีอะไรเลย ที่เป็นชิ้นเป็นอันพอที่จะเป็นองค์กรการบริหาร องค์การบริหารส่วนจังหวัดจึงเป็นเพียงตุ๊กตาเด็กเล่น ของกระทรวงมหาดไทยเท่านั้น คือเล่นประชาธิปไตยในรูปของเผด็จการ และเล่นการกระจายอำนาจในรูปของการรวมอำนาจ และใครๆในโลกนี้ก็ประจักษ์และตระหนักกันเป็นอันดีว่า เรื่องของการศึกษานั้นมิใช่เครื่องเล่นของใครทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาประชาบาลอันเป็นการศึกษาของทวยราษฎร์นั้น เป็นการศึกษาที่รัฐต้องลงทุนอย่างมหาศาลประมาณครึ่งหนึ่งของงบประมาณการศึกษาทั้งหมด เรื่องช้างเรื่องยักษ์อย่างนี้ถ้ามีใครเอาไปทำเล่น ก็เหมือนกับเห็นอนาคตของคนในชาติเป็น

ของเล่น

บทเพลงแห่งการศึกษาประชาบาลที่บรรเลงมานานนับแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้เข้าที่เข้าทางเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๑ และได้เผด็จปัญหาจนมาถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๙ เข้า ๒๗ ปีในช่วงแรกและ ๑๘ ปีในช่วงหลัง ทั้งสองช่วงสองครั้งแห่งการเป็นมา เป็นเวลาถึง ๔๕ ปี จนครูประชาบาลมีฐานะเป็นข้าราชการพลเรือน มียศมีชั้นเท่าเทียมกันกับข้าราชการพลเรือนทั่วไป จนโรงเรียนประชาบาลมีแทบทุกหมู่บ้าน ประมาณสามหมื่นกว่าโรง ครูสามแสนกว่าคน จนอุปกรณ์การศึกษา อาคารสถานที่และงานด้านวิชาการ ได้เติบโตเจริญมาเป็นลำดับ ก็กลับเกิดประชาบาลเปรี้ยว เมื่อเปลี่ยนมือการบริหาร จากนักการศึกษาไปหานักรัฐศาสตร์ **การบริหารการศึกษากับการบริหารการรัฐศาสตร์นั้น แตกต่างกันตั้งแต่ในเชิงปรัชญา** ปรัชญาของการบริหารด้านศึกษาศาสตร์นั้น อยู่ที่การส่งเสริมประสิทธิภาพการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของบุคคลอย่างสูงสุด แต่ปรัชญาของการบริหารด้านรัฐศาสตร์นั้นอยู่ที่การพัฒนาความสุขความสงบของปวงชน โดยหวังผลทางด้านวัตถุและด้านเนื้อหนังมังสา มากกว่าเน้นทางภูมิปัญญา ภูมิธรรม และความคิดจิตใจ แน่นอนที่สุด เมื่อเนื้อในของปรัชญาแห่งการบริหารแตกต่างกัน กระบวนการบริหารก็ต้องแตกต่างกัน

ในกระบวนการบริหารการศึกษานั้นเป็นกระบวนการของการให้ความรู้ ความรู้สึกนึกคิดและความชำนาญ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันจะน้อมนำไปสู่ความเป็นพลเมืองดีของชาติ เป็นกระบวนการที่ต้องใช้ปัญญามากกว่าใช้อำนาจ **แต่กระบวนการบริหารทางด้านรัฐศาสตร์นั้นเป็นกระบวนการที่ใช้อำนาจมากกว่าปัญญา** นอกจากนั้นผู้คนที่จะเข้ามาเวียนวนอยู่ในแวดวงของการบริหารการศึกษานั้น ก็คือเด็กและครู ส่วนผู้ที่จะเข้ามาสัมพันธ์กับกระบวนการของการบริหารการรัฐศาสตร์นั้น ก็คือ ประชาชนทุกคน ผลที่ปรากฏจากกระบวนการ ก็ย่อมแตกต่างกัน ตามปรัชญาการบริหารที่แตกต่างกัน ดังนั้นเมื่องานการ

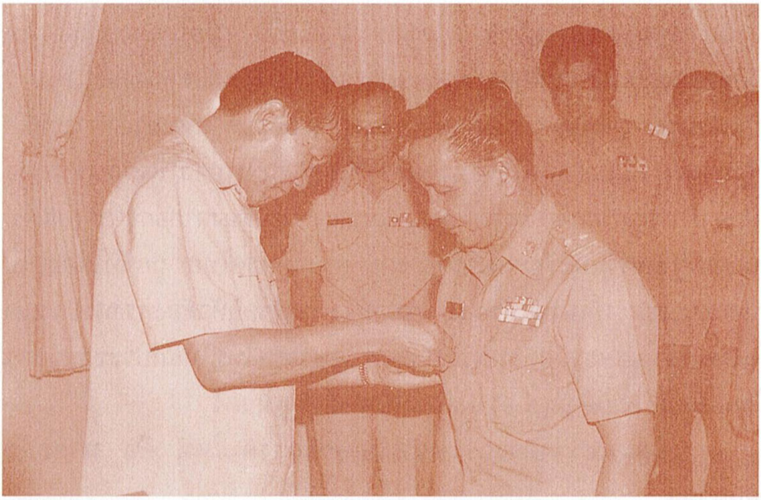
ศึกษาประชาบาลไปตกอยู่ในอุ้งมือของนักบริหารด้านรัฐศาสตร์ ก็เกิดรสชาติใหม่

เป็นรสชาติที่ไม่มีความกลมกล่อมครับ มันเปรี้ยว

ศึกษาประชาบาลสถานการณ์สู้รบ

งานการศึกษาประชาบาลเป็นงานใหญ่โตมโหฬาร เป็นทั้งงานช้างและงานยักษ์ ไม่มีงานการศึกษาประเภทใดและระดับใดยิ่งใหญ่และมโหฬารเทียมเท่า นักเรียนในโรงเรียนประชาบาลนั้นเล่าก็มีประมาณสามเท่าของมัธยมและอุดมศึกษารวมกัน ครูประชาบาลก็มีประมาณสามแสนสี่หมื่นคน เกือบครึ่งหนึ่งของข้าราชการพลเรือนทั่วประเทศ รัฐบาลได้ทุ่มเทเงินงบประมาณเพื่อการศึกษาประชาบาลร่วมสองหมื่นล้านบาทต่อปี โรงเรียนประชาบาลก็มีประมาณสามหมื่นสามพันโรงทั่วประเทศ เป็นยี่สิบเก้าเท่าของสถานศึกษาทุกประเภทรวมกัน เมื่องานการศึกษาประชาบาลเป็นงานใหญ่โตมโหฬาร เป็นทั้งงานช้างงานยักษ์อย่างนี้แน่นอนย่อมเป็นงานที่มีแต่ปัญหา

ปัญหาที่สร้างความหนักอกหนักใจให้แก่ผู้บริหารและครูบาอาจารย์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประชาบาล ก็คือ ปัญหาคุณภาพของงานการศึกษาประชาบาล เพราะคุณภาพของงานการศึกษาประชาบาลนั้นย่อมขึ้นอยู่กับผู้บริหารการศึกษาและครูบาอาจารย์ ขึ้นอยู่กับอุดมการณ์ทางการศึกษา ความมุ่งหมายในการให้การศึกษา ขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐบาล ขึ้นอยู่กับยุทธศาสตร์และยุทธวิธีที่จะให้การศึกษา และขึ้นอยู่กับกระบวนการทางการศึกษา คือ แผนการศึกษาแห่งชาติ หลักสูตรและแบบเรียน ตลอดจนอุปกรณ์การศึกษา รวมทั้งการเรียนการสอนและการ

ประชาบาลการสู้รบ

วัดผลการศึกษา ตลอดจนขึ้นอยู่กับสภาพเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมและการเมือง

จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบที่จะเสริมสร้างคุณภาพการศึกษาประชาบาลนั้น มีหลายองค์ประกอบเหลือเกิน ดังนั้น ปัญหาคุณภาพการศึกษาประชาบาล จึงเป็นปัญหาที่ละเอียดอ่อน สลับซับซ้อน ต้องอาศัยความสัมพันธ์สืบเนื่องขององค์ประกอบต่างๆเหล่านั้น ต้องอาศัยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และความมีสมานฉันท์ขององค์ประกอบต่างๆเหล่านั้น เราจึงจะสามารถสร้างสรรค์ คุณภาพของงานการศึกษาประชาบาลได้สำเร็จ

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๙ อันเป็นปีที่กระทรวงมหาดไทยเผด็จงานการศึกษาประชาบาลไป ใครๆ ก็มองเห็นว่างานการศึกษาประชาบาลเป็นงานที่ได้รับการพัฒนาไปอย่างไกลและกว้าง แต่ค่อนข้างจะไกลและกว้างในเชิงปริมาณและด้านวัตถุธรรม มากกว่ากิจกรรมในการสร้างสรรค์

คุณภาพของงานการศึกษาประชาบาล ดังนั้น เมื่อประเทศไทยเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง เมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ หลังจากโอนไปได้ ๗ ปี ก็มีเสียงซู่ซ่าของปัญหาการศึกษาประชาบาล ดังสะท้านขึ้นมาอีกวาระหนึ่ง รัฐบาลที่ร่วมกันตัดสินใจโอนงานการศึกษาประชาบาลไปจากกระทรวงศึกษาธิการ ถูกวิกฤตการณ์ทางการเมืองเล่นงานจนต้องลาออกจากรัฐบาลไป นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ถูกขับไล่ออกไปนอกประเทศ เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต้องทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานรัฐบาลชุดใหม่ให้แก่ประชาชนชาวไทย โดยมี นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการคนใหม่ คือ นายอภัย จันทวิมล

บุคคลผู้นี้ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๙ ที่มีการโอนการศึกษาประชาบาลไปกระทรวงมหาดไทยนั้น ท่านดำรงตำแหน่งเป็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ดังนั้น ครั้งแรกที่ท่านได้เข้ามาเป็นประธานในที่ประชุมกรรมการอำนวยการคุรุสภา ท่านได้ปรารภขึ้นว่า **ใครอยากให้โอนการศึกษาประชาบาลกลับมากระทรวงศึกษาธิการบ้าง?**

ข้างกรรมการอำนวยการคุรุสภาก็ตอบเป็นเสียงเดียวกันว่าอยากให้โอนกลับมา หลังจากนั้นที่ประชุมคณะกรรมการอำนวยการคุรุสภาวันนั้นก็แต่งตั้งกรรมการขึ้นมาคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาโอนการศึกษาประชาบาลกลับกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีนายเกรียง กีรติกร เป็นประธาน และผมเป็นกรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการพิจารณาโอนการศึกษาประชาบาลกลับกระทรวงศึกษาธิการ นั้นเป็นกรรมการอำนวยการคุรุสภาที่มาจากการเลือกตั้งทั้งสิ้น หลังจากที่ได้รับแต่งตั้งแล้ว คณะกรรมการพิจารณาโอนการศึกษาประชาบาลกลับกระทรวงศึกษาธิการได้ทำงานกันอย่างขมีขมันและหามรุ่งหามค่ำ จนเป็นผลสำเร็จภายในเจ็ดวัน ดังนั้นเมื่อมีการประชุมคณะ

กรรมการอำนวยการคุรุสภานัดต่อมา คณะกรรมการพิจารณาโอนการศึกษาประชาบาลกลับกระทวงศึกษาธิการก็เสนอผลงานต่อที่ประชุมทันที

กรรมการอำนวยการคุรุสภา มีมติเป็นเอกฉันท์ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการนำเสนอรัฐบาลโดยด่วนที่สุด เพื่อคณะรัฐมนตรีจะได้มีมติ ให้โอนงานการศึกษาประชาบาลกลับกระทรวงศึกษาธิการ

แต่ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ประธานในที่ประชุมกรรมการอำนวยการคุรุสภาวันนั้น มีบัญชาให้รอเสนอต่อรัฐบาลไว้ก่อน พวกเราที่เป็นกรรมการอำนวยการคุรุสภาต่างก็แสดงหน้าตาผิดหวังที่ท่านได้ยับยั้งเรื่องนี้ไว้ เพราะท่านมิได้แสดงเหตุผลให้ประจักษ์ชัดว่าเหตุใด? พวกเราจึงได้แต่สันนิษฐานกันเองว่าท่านนายกรัฐมนตรีอาจมีข้อตกลงอะไรเป็นพิเศษกับท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการก็ได้ ว่าให้รอและชะลอเรื่องนี้ไว้ก่อน เพราะใครๆก็พอมองเห็นสถานการณ์ในขณะนั้นว่า รัฐบาลมีปัญหานานาประการที่เร่งด่วนและต้องแก้ไข

อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการอำนวยการคุรุสภาก็มิได้ยุติอยู่แต่เพียงนั้น โดยได้เข้าชื่อกันทำหนังสือเสนอเรื่องการโอนการศึกษาประชาบาลกลับกระทรวงศึกษาธิการไปยังรัฐบาลโดยตรง โดยขอให้คณะรัฐมนตรีมีมติในเรื่องนี้โดยด่วนที่สุดท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการท่านก็ทราบเรื่องนี้และยินดีให้กระทำเช่นนั้น เมื่อกรรมการอำนวยการคุรุสภาได้ส่งสารไปยังรัฐบาลแล้ว ก็มานั่งรอคอย รอคอยว่าเมื่อใด คณะรัฐมนตรีจะมีมติให้โอนการศึกษาประชาบาลกลับกระทรวงศึกษาธิการ คอยแล้วคอยเล่าเป็นเวลาหลายสัปดาห์ และเป็นเดือน คณะรัฐมนตรีก็ยังไม่มีมติใดๆ ในเรื่องนี้

จนวันหนึ่ง หลังจากนั้นสองสามเดือนได้ นักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ ก็บุกกระทรวงศึกษาธิการ เข้าเริ่มบุกในตอนบ่าย โดยใช้ลูกระเบิดโยนตูมตามข้ามกำแพงกระทรวงเข้ามาก่อน แล้วก็ยกพวกกรูกัน

เข้ามา วิ่งฝ่าสนามเข้ามาถึงตึกใหญ่ในกระทรวง เข้ามาในตึกเอาไม้ทุบกระจกแตกจนเสียงดังเปรี้ยงปร้างเกรียวกราว แล้วเขาก็เข้ามาเต็มสนามหญ้าหน้ากระทรวง ทั้งวิ่งทั้งเดินไปมาขวักไขว่อยู่ในบริเวณกระทรวงศึกษาธิการเพ่นพ่านไปหมด

ฝ่ายข้าราชการน้อยใหญ่ในกระทรวงต่างพากันอกสั่นขวัญแขวน วิ่งแจ้นจ้ำอ้าวเข้าที่กำบัง บางคนก็ฝังตัวเองอยู่ในห้องเงียบ บางรายก็รีบห้อเหยียดกลับบ้านช่อง มองเห็นภาพผู้คนในกระทรวงวันนั้น มันโกลาหลกันไปหมดเหมือนถูกไฟไหม้ ฝ่ายนักศึกษาก็ปาระเบิดเสียงดังตูมตามเป็นระยะๆ นักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคเหล่านั้น พากันยื่นข้อเสนอให้กระทรวงตั้งวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา เพื่อเปิดสอนถึงขั้นปริญญา แต่การเจรจายังไม่เป็นที่ตกลงกัน เขาจึงยึดกระทรวงศึกษาธิการไว้เป็นเวลาหลายวันหลายคืน แล้วปาระเบิดกันสนั่นหวั่นไหว ทั้งกลางวันและกลางคืนจนได้สิ่งที่เรียกร้องต้องการ แล้วจึงยกขบวนกลับไป

สมัยนั้น ใครๆ ก็เรียกกันว่าเป็นสมัยประชาธิปไตยเบ่งบาน บางคนกล่าวว่า รัฐบาลสมัยนั้นเป็นรัฐบาลของนักเรียนนิสิตนักศึกษา นักเรียนนิสิตนักศึกษาจะเดินขบวน จะด่าว่าใคร-ด่า จะขออะไร-ขอ จะปาระเบิด-ปา กล่าวขานกันว่า เป็นประชาธิปไตยแบบไทยที่แก่กล้ากว่าประชาธิปไตยสมัยสุโขทัยอีก เพราะเป็นสมัยที่ทำอะไรได้ตามใจคือไทยแท้จริงๆ

กลุ่มคนและกลุ่มอาชีพต่างๆ ได้รวมตัวกันตั้งศูนย์สารพัดศูนย์ มีทั้งศูนย์เล็กศูนย์ใหญ่ นิสิตนักศึกษาก็มีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ต่อไปก็มีศูนย์นักเรียนอาชีวศึกษา ต่อมาก็มีศูนย์นักเรียน แล้วก็เพี้ยนไปเป็นศูนย์นั่นศูนย์นี่ ไม่รู้กี่สิบกี่ร้อยศูนย์ บางศูนย์มีสมาชิกเพียงไม่กี่คนก็ตั้งเป็นศูนย์ขึ้นมาเหมือนกัน เพราะขึ้นชื่อว่าศูนย์แล้ว ใครๆก็หวั่นเกรง การจดทะเบียนก็ไม่ต้องจด ตั้งได้ง่ายมาก

หลังจากที่ขบวนการนักเรียนนักศึกษาเข้ามาเรียกร้องสำเร็จ โดย

ใช้วิธีรุนแรงครั้งหนึ่งแล้ว ครั้งต่อๆมา นักเรียนนักศึกษาจะเรียกร้องต้องการสิ่งใด ก็แห่ขบวนกันมาที่กระทรวงศึกษาธิการ มาถึงกระทรวงแล้วก็ปาระเบิดแข่งกับเสียงที่ตะโกนออกมาจากไมโครโฟนประกาศข้อเรียกร้อง บางคราวก็มีการเรียกร้องให้ย้ายครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ และผู้อำนวยการ บางครั้งก็เรียกร้องสิทธิของส่วนในการบริหารโรงเรียน บางคราวก็เรียกร้องไว้ผมยาว ขอสูบบุหรี่ ขอนุ่งกางเกงยีนส์และขอแยกสถาบันการศึกษา บางครั้งก็เรียกร้องขอยกฐานะจากโรงเรียนเป็นวิทยาลัย จากวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัย ทุกๆครั้งที่ยกขบวนกันมา จะต้องได้ในสิ่งที่เรียกร้องต้องการเสมอ หากกระทรวงศึกษาธิการไม่รับข้อร้องเรียนหรือแบ่งรับแบ่งสู้ ก็จะอยู่ในกระทรวงไม่กลับ สลับด้วยการปาระเบิด ด่ากราดกรอกลงไปในไมโครโฟน ตะโกนขู่ต่างๆนานา

ข้างฝ่ายที่อยู่นอกกระทรวงก็ก่อปัญหายกพวกตีกัน ยิงกัน ปาระเบิดใส่กัน ยึดรถเมล์กัน รุมกระทืบกระเป๋ารถเมล์กัน ยกพวกตีกันกับพวกกระเป๋ารถเมล์ ยกพวกเดินเร่ไปเร่มา เต็มพาราไปหมด

บรรดาครูบาอาจารย์ผู้บริหารการศึกษาต่างพากันขวัญหนีดีฝ่อและเอือมระอายิ่งนัก ผู้บริหารระดับโรงเรียนระดับวิทยาลัยถูกนักเรียนขับไล่ก็เข้ามากองกันอยู่ในกระทรวงศึกษาธิการ มีงานให้ทำบ้าง ไม่มีงานให้ทำต้องนั่งอยู่เฉยๆบ้าง ข้างรัฐบาลนั้น วันทั้งวันคืนทั้งคืนก็ถูกยื่นข้อเรียกร้องต้องการ ให้พิจารณาสารพัด ไม่มีเวลาพิจารณาปัญหาอดีต มีแต่เวลาที่จะต้องพิจารณาปัญหาปัจจุบันและอนาคตเท่านั้น

เพราะนอกจากรัฐบาลและกระทรวงศึกษาธิการ จะต้องพิจารณาข้อเรียกร้องของนักเรียน นิสิต นักศึกษาแล้ว รัฐบาลและกระทรวงศึกษาธิการยังต้องพิจารณาข้อเรียกร้องของครูอาจารย์และผู้บริหารการศึกษาอีกด้วย

นอกจากนั้น รัฐบาลจะต้องพิจารณาข้อเรียกร้องของนางพยาบาล นายแพทย์ กรรมกร ชาวนา ชาวสวน พ่อค้าแม่ค้า รถไฟรถเมล์ สามล้อ

เครื่อง หมอนวดนางเสิร์ฟและนางบาร์โสเภณี

ผู้ที่รักษากฎหมายอย่างตำรวจก็ตั้งข้อเรียกร้องเอากับรัฐบาลเหมือนกัน สมัยนั้น ทุกอาชีพ ทุกชนชั้น ต่างก็พากันเรียกร้องสิทธิต่างๆนานา จะหาคนอยู่เฉยๆ ยากมาก กล่าวกันว่า มีแต่หมากับแมวเท่านั้น ที่ไม่เดินขบวนตั้งข้อเรียกร้องอะไรนับเป็นสมัยที่กฎหมู่อยู่เหนือกฎหมาย กำลังกายอยู่เหนือกำลังปัญญาความคิด ถูกหรือผิดขึ้นอยู่กับพวก ล้วนแต่ผนวกความเห็นแก่ตนจนบ้านเมืองสับสนวุ่นวายไร้ขื่อแป แม้แต่ปัญหาการโอนการศึกษาประชาบาล รัฐบาลก็ไม่มีเวลาจะมานั่งพิจารณาได้ ฝ่ายกรรมการอำนวยการคุรุสภา โดยเฉพาะที่มาจากการเลือกตั้ง ต่างรู้สึกสิ้นหวังและอิดหนาระอาใจ แต่ก็ยังมิได้หมดกำลังใจที่จะต่อสู้ต่อไป เพื่อความถูกต้องของการศึกษาของชาติ จึงหาทางประกาศให้มีการประชุมคุรุสภาสมัยวิสามัญกันขึ้น เพื่อพิจารณาปัญหาการศึกษาประชาบาล เพื่อเสนอผลการพิจารณาของสมาชิกคุรุสภาให้รัฐบาลพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งปรากฏว่า กรรมการอำนวยการคุรุสภาสามารถจัดการประชุมวิสามัญคุรุสภาได้สำเร็จ แต่ปรากฏว่า ไม่ประสบผลสำเร็จในการประชุม เพราะถูกกลุ่มครูองค์การบริหารส่วนจังหวัดบางกลุ่มก่อกวน ตีลูกรวนจนต้องเลิกล้มลงกลางคันกำหนดการประชุมไว้สองวัน ประชุมกันได้เพียงครึ่งวัน ก็จบและจอด

ความฝันที่จะนำผลการประชุมวิสามัญคุรุสภาเสนอคณะรัฐมนตรีในคณะรัฐบาล ก็ผ่านไปอีก กรรมการอำนวยการคุรุสภาหลายคนหมดกำลังใจ ปล่อยให้เป็นเรื่องของเบื้องบน

ผมคนเดียวที่ไม่สามารถจะทนเห็นระบบการบริหารการศึกษาประชาบาลอยู่ในมือกระทรวงมหาดไทยได้ จึงพยายามดำเนินการทุกอย่างและทุกรูปแบบเพื่อโอนกลับมากระทรวงศึกษาธิการให้ได้

บางโอกาสก็ใช้คำพูดชี้ปัญหาการศึกษาประชาบาล ให้คนในวงการศึกษาและนอกวงการศึกษาเห็นปัญหา

บางโอกาสก็ใช้ข้อเขียนชี้ประเด็นปัญหาการศึกษาประชาบาล ให้ผู้อ่านหนังสือพิมพ์ลิ้มรสปัญหา หลายโอกาสได้สอดแทรกปัญหาการศึกษาประชาบาลในการบรรยายให้นักเรียน นิสิต นักศึกษาฟัง หลายโอกาสได้สอดแทรกปัญหาการศึกษาประชาบาล ให้บรรดาครูประชาบาลฟังโดยตรง และเอาปัญหาการศึกษาประชาบาลลงในหนังสือพิมพ์มิตรครูที่เป็นบรรณาธิการอยู่เป็นประจำ

นอกจากนั้น ได้จัดการอภิปรายเรื่องปัญหาการศึกษาประชาบาลตามวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย ตลอดมา จนปัญหาการศึกษาประชาบาลซ่านอยู่ในความคิดจิตใจของผู้สนใจในเรื่องการศึกษาประชาบาล จนถูกถอดจากบรรณาธิการวารสารมิตรครูและจนถูกห้ามพูดห้ามอภิปรายจากเจ้านาย ทั้งในกระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย

จนเจ้านายในกระทรวงมหาดไทยท่านหนึ่งถึงกับพูดในที่ประชุมนายอำเภอและปลัดจังหวัดทั่วประเทศว่า ศัตรูใจกล้าของการศึกษาประชาบาลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดกระทรวงมหาดไทยคือ นายบรรจง ชูสกุลชาติ

อย่างไรก็ตาม เมื่อการศึกษาประชาบาลในสถานการณ์สู้รบ จบลงด้วยการสิ้นสุดของรัฐบาลสัญญาหนึ่ง ก็มาถึงรัฐบาลสัญญา ธรรมศักดิ์ สมัยที่สอง ในรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ สมัยที่สองนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้รัฐมนตรีใหม่ ได้คนที่เคยเป็นประธานกรรมการพิจารณาโอนการศึกษาประชาบาลกลับกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งผมเองเป็นกรรมการและเลขานุการของท่าน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการคนใหม่ในสมัยสัญญาสอง ก็คือ นายเกรียง กีรติกร นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ในสมัยนี้ ไม่มีการพูดกันถึงเรื่องการโอนการศึกษาประชาบาลกันเป็นทางการอีก แต่ในสมัยนี้นี่เองที่ผมได้เริ่มงานการต่อสู้เรื่องการศึกษาประชาบาลต่อไปอีก คราวนี้ผมได้รวบรวมสมัครพรรคพวกในกระทรวงศึกษาธิการขึ้นมากลุ่มหนึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีตำแหน่งอยู่ใน

ระดับหัวหน้ากองและผู้อำนวยการกอง รวมตัวกันเพื่อระดมความคิดที่จะปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลใหม่ ในสมัยสัญญาสอง ที่ได้ประกาศนโยบายออกมาว่า จะปฏิรูปการศึกษา

บรรดาหัวหน้ากองและผู้อำนวยการกองของกระทรวงศึกษาธิการกลุ่มหนึ่งประมาณ ๓๐ คน ได้ตั้งกลุ่มปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการขึ้นมา ใช้เวลาหลัง ๑๖.๓๐ น. มาประชุมกันที่ห้องอาหารกระทรวงศึกษาธิการ ประชุมกันได้ไม่นานและไม่กี่นัดนัก รัฐบาลก็ประกาศตั้งคณะกรรมการเพื่อวางพื้นฐานการปฏิรูปการศึกษา ในคณะกรรมการเพื่อวางพื้นฐานการปฏิรูปการศึกษานั้น มีพวกเราได้รับแต่งตั้ง ๘ คน ใน ๒๒ คน อีก ๑๔ คนนั้น มาจากหน่วยงานอื่นๆ เช่น มาจากมหาวิทยาลัย ๘ คน จากกระทรวงมหาดไทย ๒ คน จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ๒ คน จากทบวงมหาวิทยาลัย ๑ คน และจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ๑ คน

จากกระทรวงศึกษาธิการ ๘ คนนั้น เป็นผมคนหนึ่งด้วย คณะกรรมการวางพื้นฐานการปฏิรูปการศึกษา ใช้เวลาร่วมกันคิดอ่านอยู่นาน ๖ เดือน ก็เสนอมาตรการ ๑๐ ประการ เพื่อวางพื้นฐานการปฏิรูปการศึกษาต่อรัฐบาล มาตรการหนึ่งในสิบมาตรการก็คือเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารการศึกษาให้เป็นเอกภาพ โดยให้การบริหารการศึกษาทุกระดับการศึกษามาอยู่ในกระทรวงเดียวกัน ซึ่งหมายความว่าจะต้องโอนการศึกษาประชาบาลกลับมากระทรวงศึกษาธิการอีกด้วย แต่ศึกประชาบาลในสถานการณ์สู้รบต้องพบกับแรงต้านจากฝ่ายข้าศึกอย่างลึกลับ เพราะนับแต่กรรมการวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษา เสนอมาตรการ ๑๐ ประการไปแล้ว คณะรัฐมนตรีก็มีมติรับหลักการและมาตรการต่างๆ ที่เสนอไป

แต่หลังจากที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติรับหลักการและมาตรการไปแล้ว เรื่องก็เงียบงับหลับไหลไปอีก จนจู่ๆ ก็มีข่าวออกมาว่า กระทรวง

มหาดไทยได้มีหนังสือคัดค้านมาตรการในข้อที่ว่า การรวมการบริหารการศึกษามาอยู่ในกระทรวงเดียวกัน โดยอ้างเหตุผลว่า การศึกษาประชาบาลนั้น ได้กระจายอำนาจการบริหารไปให้ท้องถิ่นหมดแล้วจึงไม่ควรนำมารวมด้วยใหม่ เมื่อกระทรวงมหาดไทยได้เสนอเหตุผลเข้าคัดค้านดังนี้ คณะรัฐมนตรีก็ได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณาระบบบริหารการศึกษาที่คณะกรรมการปฏิรูปเสนอมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง และคณะกรรมการคณะนั้นไม่มีคณะกรรมการเพื่อวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษา คณะกรรมการที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งขึ้นมาใหม่นั้น ได้พิจารณาปัญหาอย่างเร่งรัดและรีบร้อน แล้วเสนอผลการพิจารณาให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาเป็นหลักการ ๓ ประการ คือ หนึ่ง สำหรับส่วนกลางนั้น ให้รวมการบริหารการศึกษาไว้ในกระทรวงเดียวกัน สอง สำหรับส่วนภูมิภาคนั้น ให้บริหารการศึกษากันไปตามหน้าที่ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับส่วนท้องถิ่น สาม สมควรพิจารณายกเลิกตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอ และให้โอนไปทำงานที่จังหวัดให้หมด ข้อเสนอดังกล่าวนี้ไม่เป็นที่เปิดเผยเป็นทางการว่า คณะรัฐมนตรีได้รับหลักการหรือไม่? จนผลสุดท้ายรัฐบาลสัญญาสองต้องหมดวาระลงเพราะมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้ามาเพื่อทำหน้าที่รัฐบาลบริหารประเทศ

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อจัดตั้งรัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการก็มีรัฐมนตรีคนใหม่ คือ **ดร.นิพนธ์ ศศิธร** ได้ว่าการ นายประเสริฐ บุญสม และนายสุวรรณ ธนกัญญา ได้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการ

รัฐบาลใหม่ก็ได้แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาขึ้นมาคณะหนึ่ง เพื่อดำเนินการปฏิรูปการศึกษาตามมาตรการ ๑๐ ประการที่รัฐบาลก่อนได้รับหลักการไปแล้ว รวมทั้งนำข้อเสนอ ๓ ประการที่รัฐบาลก่อนรับไว้ ให้คณะกรรมการคณะนี้ พิจารณาด้วย

ในคณะกรรมการดำเนินการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งมีรัฐมนตรี

ว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธานนี้ มีผมเป็นกรรมการคนหนึ่งด้วย แต่ก็มีความคิดว่า การดำเนินการปฏิรูปการศึกษาของคณะกรรมการที่รัฐบาลใหม่แต่งตั้งนั้นเป็นปัญหา เพราะข้อเสนอบางประการดังกล่าวมา

ดังนั้น ผมจึงรวบรวมสมัครพรรคพวกร่างกฎหมายโอนการศึกษาประชาบาลกลับกระทรวงศึกษาธิการ ทั้งหมด ๕ ฉบับ ฉบับแรกเป็นกฎหมายโอนเงินงบประมาณการศึกษาประชาบาลจากกระทรวงมหาดไทยมาตั้งจ่ายทางกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับสองเป็นกฎหมายโอนการศึกษาประชาบาลมาทั้งบุคลากรและทรัพย์สินและหนี้สินทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ ฉบับที่สาม เป็นกฎหมายการศึกษาแห่งชาติ คล้ายๆ แผนการศึกษาแห่งชาติเป็นประหนึ่งธรรมนูญของการศึกษาของชาติ ฉบับที่สี่เป็นกฎหมายว่าด้วยการประถมศึกษา และฉบับที่ห้าเป็นกฎหมายครู

เมื่อพวกเราช่วยกันร่างกฎหมายแล้วก็นำเสนอ ฯพณฯ รัฐมนตรีทั้งสามท่าน ท่านก็เห็นด้วย เมื่อท่านรัฐมนตรีทั้งสามท่านรับกฎหมายห้าฉบับไปแล้ว ท่านก็นำไปมอบให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ร่วมกันเข้าชื่อเสียงเรียงนาม เสนอสภาผู้แทนราษฎรสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเห็นด้วยในหลักการที่จะให้สภารับพิจารณากฎหมายทั้งห้าฉบับนั้น แต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยขอรับไปพิจารณาก่อนรับหลักการเป็นเวลาสามเดือน

ครบสามเดือนแล้ว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้เสนอพระราชบัญญัติใหม่เข้าสภา โดยอ้างว่าได้หลอมรวมหลักการและสารัตถะของกฎหมายทุกฉบับที่รับไปเข้าด้วยกัน

แต่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรผู้เสนอกฎหมายทั้งห้าฉบับ ไม่เห็นด้วยกับร่างกฎหมายใหม่ ด้วยเหตุผลที่ว่า กฎหมายใหม่ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเสนอไปนั้น มีหลักการ เจตนารมณ์และสารัตถะไม่ตรงกันกับกฎหมาย ๕ ฉบับที่เสนอไปในครั้งก่อน

ในที่สุด รัฐบาลก็มอบให้คณะกรรมการดำเนินการปฏิรูปการ

ศึกษาพิจารณา คณะกรรมการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาพิจารณาแล้ว มีมติไม่เห็นด้วยกับร่างกฎหมายของกระทรวงมหาดไทย จนในที่สุดรัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎรเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่

เมื่อการเลือกตั้งผ่านไป ประเทศไทยก็ได้รัฐบาลใหม่ซึ่งมี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี กระทรวงศึกษาธิการก็มีรัฐมนตรีว่าการคนใหม่ คือ พลตรีศิริ สิริโยธิน นายลิตดิก ซารีฟ และนายดาบชัย อัครราช เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการ

รัฐบาลชุดใหม่มีมติให้คณะกรรมการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาคงอยู่ต่อไปและดำเนินงานต่อไป

คณะกรรมการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาได้ร่วมกันพิจารณา วางขั้นตอนของการปฏิรูป พร้อมกับพิจารณาปัญหาใหญ่ที่ค้างมาจากรัฐบาลชุดก่อน คือปัญหาการโอนการศึกษาประชาบาลกับปัญหาการยกเลิกตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอ

สำหรับปัญหาการโอนการศึกษาประชาบาลนั้น คณะกรรมการดำเนินการปฏิรูปเห็นว่า ตรงกันกับหลักการของการปฏิรูปการศึกษาที่คณะรัฐบาลได้รับหลักการไปแล้ว แต่การยกเลิกตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอและให้โอนไปทำงานที่สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนั้น เป็นประเด็นที่จะต้องพิจารณากันโดยรอบคอบ ระหว่างที่คณะอนุกรรมการบริหารการศึกษาของคณะกรรมการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาพิจารณานั้นเอง ก็มีข่าวออกไปว่าตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอนั้น มีการยุบเลิกกันแน่ เพราะข่าวนี้นี่เอง เป็นเหตุให้ศึกษาธิการอำเภอทั่วประเทศ มารวมตัวกันที่กระทรวงศึกษาธิการ

แท้ที่จริง บรรดาคณะกรรมการดำเนินการปฏิรูปที่เป็นข้าราชการสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ได้ดำเนินการประชุมพิจารณาปัญหาการยุบเลิกตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอร่วมกัน ตามข้อเสนอของ

อนุกรรมการ และลงมติเป็นเอกฉันท์ว่า เราจะคัดค้านการยุบเลิกตำแหน่งศึกษาธิการอำเภออย่างเหนียวแน่น

ในวันประชุมคณะกรรมการดำเนินการปฏิรูปการศึกษา ที่ตำบลบางแสน อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ท่านรัฐมนตรีศิริ สิริโยธิน ได้มีบัญชาให้ทุกคนที่เป็นกรรมการ รักษาความลับในเรื่องนี้ คณะกรรมการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ก็ได้รักษาความลับอย่างแข็งขัน ศึกษาธิการอำเภอที่มาประชุมกันที่หอประชุมคุรุสภา ก็หาล่วงรู้เรื่องที่เราจะคัดค้านการยุบเลิกไม่ ผมได้รับรายงานการมาชุมนุมของศึกษาธิการอำเภอ ในตอนเช้าขณะที่เพิ่งกลับจากราชการต่างจังหวัด จึงได้รีบเดินทางเข้ากระทรวงและเข้าห้องทำงานได้สักครู่ ก็มีตัวแทนศึกษาธิการอำเภอมาพบ ตัวแทนเหล่านั้นได้เล่าให้ฟังว่า ทางกระทรวงได้สั่งให้หัวหน้ากองบางคนในสำนักงานปลัดกระทรวง ไปจดชื่อศึกษาธิการอำเภอที่มาชุมนุม

ผมจึงเปรยขึ้นว่า ทำไมพวกเราไม่ไปพบท่านปลัดกระทรวง

ตัวแทนคนหนึ่งรายงานว่า ตามหาตัวท่านปลัดกระทรวงไม่ได้ และเสนอว่าให้ผมพาเข้าพบท่านรัฐมนตรี ผมก็นำตัวแทนของศึกษาธิการอำเภอผู้หนึ่งเข้าพบท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ พบแล้วท่านก็มีบัญชาให้ผมซึ่งเป็นรองปลัดกระทรวง ไปชี้แจงและเกลี้ยกล่อมให้เลิกการชุมนุม เมื่อผมรับบัญชาท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการแล้วก็ไปยังหอประชุมคุรุสภา ได้กล่าวตอนหนึ่งกับบรรดาศึกษาธิการอำเภอทั่วประเทศในวันนั้นว่า กระทรวงศึกษาธิการจะดำเนินการต่อสู้ทุกวิถีทางที่จะให้ตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอ มีอยู่คู่กระทรวงศึกษาธิการต่อไป จะไม่ยอมให้มีใครผู้ใดมายุบมาแยกหรือมาเลิกตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอโดยเด็ดขาด

หลังจากนั้น ผมก็ได้กล่าวเกลี้ยกล่อมและร้องขอให้บรรดาท่านศึกษาธิการอำเภอทั้งหลาย เดินทางกลับไปทำงานตามภาระหน้าที่

ศึกษาธิการอำเภอทุกคน ก็แยกย้ายสลายตัวกันกลับไปตั้งแต่วันนั้น

หลังจากนั้นไม่นานนัก คณะกรรมการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาก็ประชุมกันที่จังหวัดชลบุรี ที่ประชุมได้มีมติให้มีตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอต่อไป

ฝ่ายท่านปลัดกระทรวงศึกษาธิการนั้น หลังจากการประชุมที่บางแสนชลบุรีแล้วก็กลับมาออกหนังสือถึงศึกษาธิการจังหวัดทุกจังหวัด ให้รายงานพฤติการณ์ของศึกษาธิการอำเภอ ว่าที่มาชุมนุมกันที่กระทรวงศึกษาธิการวันนั้น ได้ลากิจหรือลามาราชการหรือไม่?

หนังสือราชการดังกล่าวมิได้ผ่านหน้าผ่านตาผมในฐานะที่เป็นรองปลัดกระทรวงฝ่ายบริหารแต่ประการใด แต่ผมได้ทราบจากท่านศึกษาธิการจังหวัดบางท่านที่จะต้องรายงานเรื่องนี้ปรึกษามาว่า จะให้จังหวัดปฏิบัติการอย่างไร? ในเรื่องนี้ ผมจึงมีหนังสือลับส่วนตัวแจ้งไปทุกจังหวัดว่า ให้แจ้งกระทรวงมาว่า **จังหวัดได้อนุญาตให้มาราชการ**

จังหวัดทุกจังหวัดก็แจ้งมาทำนองเดียวกันหมด บรรดาศึกษาธิการอำเภอที่มาชุมนุมจึงรอดพ้นจากการสอบสวนทางวินัยโดยทั่วกัน

ส่วนตัวผมเองนั้น ท่านปลัดกระทรวงก็กำลังจับตาดูความเคลื่อนไหวอยู่อย่างใกล้ชิด เพราะท่านปักใจเชื่ออย่างสนิทว่า ผมเป็นผู้ชักพาศึกษาธิการอำเภอเหล่านั้น มาชุมนุมกันที่กระทรวง แท้ที่จริงผมเองก็มิได้ล่วงรู้ในเรื่องนี้แต่อย่างใด และระหว่างนั้นได้เดินทางไปต่างจังหวัด จำได้ว่าไปเปิดสัมมนาศึกษาธิการอำเภอในเขต ๗ ที่จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้ไปทราบที่นั่นว่า ศึกษาธิการอำเภอทั่วประเทศจะมาชุมนุมกันที่กระทรวงคัดค้านการยกเลิกตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอ ก่อนที่จะมีพิธีเปิดการสัมมนามีศึกษาธิการอำเภอคนหนึ่งเป็นตัวแทนมาบอกว่า เปิดสัมมนาแล้วจะขออนุญาตกันเดินทางมาชุมนุมที่กระทรวงศึกษาธิการผมก็อธิบายให้ฟังว่าจะมาขออนุญาตทำเช่นนั้น อนุญาตไม่ได้ เพราะทางราชการต้องการให้มาสัมมนา เราก็ต้องประชุมสัมมนากันจนครบวันเวลาจนหมดภารกิจ ซึ่ง

เขาก็เชื่อฟังเป็นอันดี

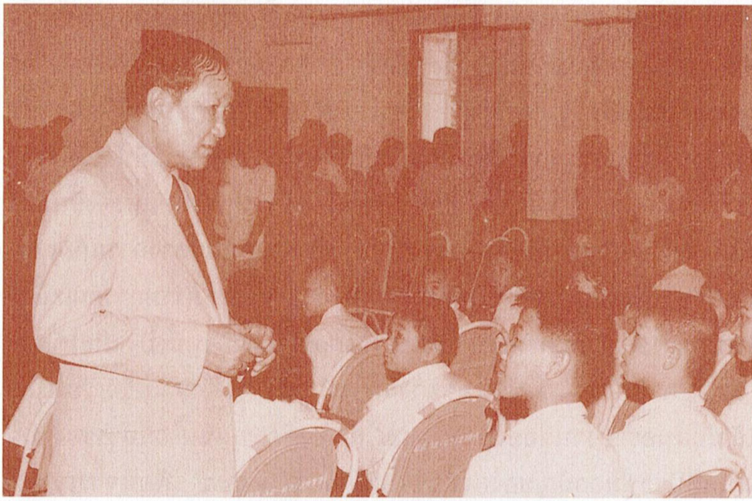
หลังจากเปิดสัมมนาแล้ว ผมก็กลับกรุงเทพมหานคร มาพบเหตุการณ์ดังกล่าวผมกระทำอย่างนี้ ท่านปลัดกระทรวงก็ยังมีหน้ามาสงสัยรองปลัดของท่านอยู่อีก แปลกสิ้นดี ผมยังมีเวรมีกรรมกับท่านปลัดกระทรวงผู้นี้ไปอีกนาน ตลอดเวลาที่ท่านดำรงตำแหน่ง เหมือนกับมีเวรมีกรรมอยู่ต่อไปอีกนานกับเรื่องการศึกษาประชาบาล **ครับ..ศึกษาประชาบาลกับสถานการณ์สู้รบยังไม่จบ** มีอะไรต่อไปสักอย่าง ผมจะค่อยก้าวย่างในเรื่องนี้ต่อไป โปรดอดใจไว้หน่อย...

จากศึกษาประชาบาลถึงการปฏิบัติ

การประชุมคณะกรรมการดำเนินการปฏิรูปการศึกษา ณ ตำบลบางแสน อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี เมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นการประชุมเรื่องโครงสร้างของระบบบริหารการศึกษา ผู้เป็นประธานในการประชุม คือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ พลตรีศิริ สิริโยธิน ประธานคณะกรรมการ ดำเนินการปฏิรูปการศึกษา ที่คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งนั่นเอง

พวกเราผู้บริหารการศึกษาทุกระดับในกระทรวงศึกษาธิการยอมรับเป็นเสียงเดียวกันว่า พลตรีศิริ สิริโยธิน เป็นรัฐมนตรีฝีมือเยี่ยมคนหนึ่งของวงการเมืองไทย ท่านเป็นผู้มีประสบการณ์ในทางการเมืองสูงมาก แม้ท่านมิได้ศึกษาวิชาการบริหารการศึกษามาเลย แต่ท่านก็มิได้เป็นสองรองใครในการบริหารการศึกษา ท่านสามารถเรียนรู้ เข้าใจในปัญหาการศึกษาได้อย่างรวดเร็วและสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆทางการบริหารได้อย่างคล่องแคล่ว

การประชุมเรื่องโครงสร้างของระบบบริหารการศึกษาในวันนั้น

****

ท่านสามารถดำเนินการประชุมให้สำเร็จลุล่วงไปได้อย่างมีประสิทธิภาพสูง ท่านดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในระยะเวลาที่ไม่นานนัก แต่ก็เป็นที่ประทับใจในที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาที่บางแสน ชลบุรี วันนั้น

คณะกรรมการที่เป็นข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ ได้ไปประชุมกันโดยพร้อมเพรียงทุกคน น้ำใจและน้ำเสียงของข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการในครั้งนั้น มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความหนักแน่นและมั่นคงจริงจัง

ที่ประชุมวันนั้น มีมติให้คงตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอไว้ต่อไป อีกกับมีมติให้ปรับปรุงโครงสร้างระบบบริหารการศึกษาใหม่ให้มีเอกภาพ

พูดถึงการปฏิรูปการศึกษา น่าจะได้พูดถึงความเป็นมาอันลึกซึ้งสักเล็กน้อยกล่าวคือในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และ

วัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือที่เรียกขานกันสั้นๆว่า องค์การยูเนสโก นั้น ได้ตั้งกรรมการขึ้นมาคณะหนึ่ง ซึ่งมี นายเอ็ดการ์ ฟอร์ อดีตนายกรัฐมนตรีและอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประเทศฝรั่งเศส เป็นประธาน ส่วนกรรมการนั้น ก็ประกอบด้วยนักการศึกษาผู้มีชื่อเสียงจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก คณะกรรมการที่องค์การยูเนสโกแต่งตั้งขึ้นมานี้มีหน้าที่ศึกษาปัญหาการศึกษาของโลก แล้วเสนอแนวทางการแก้ปัญหาการศึกษาเพื่อให้บรรดาประเทศสมาชิกพิจารณา คณะกรรมการคณะนี้ได้ดำเนินการศึกษาปัญหาการศึกษาของโลกอยู่เป็นเวลาหนึ่งปี เมื่อได้สรุปรวมปัญหาและเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาการศึกษาเสร็จเรียบร้อยแล้วก็เสนอรายงานต่อองค์การยูเนสโก องค์การยูเนสโกก็นำรายงานนี้เสนอที่ประชุมสามัญขององค์การในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ เพื่อพิจารณา ที่ประชุมพิจารณาแล้วมีมติให้ประเทศสมาชิกรับไปเป็นพื้นฐานในการแก้ปัญหาการศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณารายงานการศึกษาฉบับนี้แล้วเห็นว่าเป็นเอกสารที่มีคุณค่า จึงได้แต่งตั้งกรรมการดำเนินการแปลและเรียบเรียงเอกสารฉบับนี้ออกมาเป็นภาษาไทยชื่อว่า **การศึกษาเพื่อชีวิต**

หนังสือการศึกษาเพื่อชีวิตได้แพร่หลายไปในหมู่นักการศึกษาไทย และได้เป็นสาเหตุหนึ่งซึ่งกระตุ้นให้นักการศึกษาไทยเกิดแนวความคิดในการศึกษาปัญหาการศึกษาในประเทศของเรา และแสวงหาแนวทางเพื่อปรับปรุงแก้ไขการศึกษาให้ทันกับความก้าวหน้าและความเปลี่ยนแปลงต่างๆของโลกและชีวิต

กล่าวได้ว่าหนังสือการศึกษาเพื่อชีวิตมีอิทธิพลต่อการปฏิรูปการศึกษาไทยในสมัยต่อมา สาเหตุของการปฏิรูปการศึกษาอีกสาเหตุหนึ่ง ก็คือการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมเมื่อเดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ นั้น มีผลกระทบต่อระบบการศึกษาเป็นอันมาก เพราะตัวการ

สำคัญในการเปลี่ยนแปลงครั้งนั้นก็คือ นักเรียน นิสิตและนักศึกษา

ความเปลี่ยนแปลงครั้งนั้น มีผลกระทบต่อปรัชญาการศึกษา จิตวิทยาการศึกษา โครงสร้างของการบริหารการศึกษา แผนการศึกษาแห่งชาติ หลักสูตร แบบเรียน เทคโนโลยีการศึกษา การเรียนการสอน การวัดผล ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ ลูกหลานกับบิดามารดา เป็นแรงกระตุ้นอันสำคัญที่บันดาลใจให้นักการศึกษามีแนวคิดในเรื่องการปฏิรูปการศึกษา

ในบทบรรณาธิการวารสารมิตรครู ฉบับที่ ๓ ปีที่ ๑๖ ปักษ์แรก วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗ ได้แสดงออกถึงแนวความคิดทางการศึกษาในช่วงนั้นไว้อย่างน่าสนใจว่า *มิตรรัก... หน้าที่การงานของผมนั้นต้องมีความสัมพันธ์อยู่กับชาวต่างประเทศเป็นประจำ ทุกคน ทุกเพศและทุกวัยทุกชาติที่ได้พบปะพูดจากัน ก็มักพัวพันอยู่ในเรื่องการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ พอบอกเขาว่าระบบการศึกษาของประเทศไทยนั้น เป็นระบบสามกระทรวง คือ การประถมศึกษาส่วนใหญ่นั้น สังกัดกระทรวงมหาดไทย การมัธยมทั้งสายสามัญและสายอาชีวะกับการฝึกหัดครูนั้นอยู่กระทรวงศึกษาธิการ และการอุดมศึกษาอยู่กับทบวงมหาวิทยาลัย

ชาวต่างประเทศเหล่านั้น จะทำหน้าตาฉงนสนเท่ห์ทุกทีไป หลังจากนั้น เขาก็จะซักไซร้ไล่เลียงเป็นการใหญ่ เมื่อพยายามอธิบายพอให้เข้าใจแล้ว เขาก็มักจะลงเอยด้วยการปรารภว่า เป็นธรรมดาของประเทศด้อยพัฒนา ระบบบริหารการศึกษาก็มักจะยุ่งๆอย่างนี้แหละ เมื่อได้ฟังดังนั้น ผมก็ย่อมรู้สึกหวั่นไหว ตามประสาที่ตนเองเป็นคนไทย ความรู้สึกสะเทือนใจและหวั่นไหวในอารมณ์ดังกล่าวเหล่านั้น ได้ทับถมอยู่ในความคิดจิตใจเป็นเวลานาน และคงจะรู้สึกชอกช้ำระกำใจไปอีกนานเท่าไหร่ก็ไม่รู้ได้

เหตุการณ์เมื่อ ๑๔ ตุลาวันมหาวิปโยค ได้สร้างความหวังใหม่ให้เกิดขึ้นบ้าง แต่ภาพที่เห็นก็ยังเลือนรางเต็มที เราเคยเข้าใจกันว่า ถ้าระบบ

การเมืองยุ่งยาก ระบบอื่นๆ ก็ต้องยุ่งยากไปด้วย

แต่เวลานี้ เรากำลังมีระบบการเมืองที่กำลังจะเข้ารูปเข้ารอย เรากำลังจะมีรัฐธรรมนูญ เรากำลังจะมีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร และเรากำลังจะมีรัฐบาลใหม่ตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

แต่นอกเหนือสิ่งอื่นใด ระบบบริหารการศึกษาของเรา ก็ยังเหมือนเดิม ยังเป็นระบบสามกระทรวง ที่อยู่ในความเป็นห่วงของชาวต่างประเทศ ยังเป็นระบบสามกระทรวงที่เป็นธรรมดาของประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย ที่กำลังเป็นอยู่และกำลังเป็นไป

เรายังไม่มีกฎหมายการศึกษา เรายังไม่มีสภาครูอาจารย์ และเรายังไม่มีระบบบริหารการศึกษาที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งหมายความว่า เรายังมีระบบบริหารการศึกษาที่ยังด้อยพัฒนาอีกต่อไป ไม่ว่าบ้านเมืองจะเป็นประชาธิปไตยไปแล้วสักเพียงไร

ทำไมเราจึงไม่คิดกันว่า ถึงเวลาที่เราจะปฏิรูประบบการศึกษา ให้พัฒนาและเป็นประชาธิปไตย ทำไมเราจึงไม่คิดกันว่า เราควรจะมีสภาครูอาจารย์ เพื่อทำหน้าที่กำหนดแผนการศึกษาชาติ กำหนดแบบเรียน กำหนดแนวทางการวัดผล เพื่อพัฒนาประชาชนชาวไทย

ทำไมเราจึงยังไม่คิดกันว่า เราควรมีคณะกรรมการบริหารการศึกษาแห่งชาติเพื่อทำหน้าที่ประหนึ่งคณะรัฐมนตรี ผู้บริหารกิจการของบ้านเมือง

ทำไมเราจึงไม่คิดกันว่า เราควรมีตุลาการทางการศึกษา เพื่อตัดสินปัญหาที่เกิดขึ้นในวงการศึกษาตามอำนาจอธิปไตยในการปกครองเพื่อให้สอดคล้องกับปรัชญาของประชาธิปไตย

นั่นซิครับ ทำไม ? ทำไม ? และทำไม ? การศึกษาในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยจะไม่เป็นอาวุธลับอีกต่อไป แต่การศึกษาจะเป็นอาวุธที่เปิดเผยในการธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบนี้ ถ้าเรายังไม่คิดปฏิรูปการศึกษาให้สอดคล้องกับการปกครองระบอบ

ประชาธิปไตยแล้ว ไฉนเลยดอกผลของการปกครองระบอบนี้จะเบ่งบานสะพรั่งได้ ฉะนั้น การละเลย ไม่ปฏิรูปและปรับปรุงระบบการศึกษาย่อมไม่มีทางเข้าใจเป็นอย่างอื่นได้ นอกจากเข้าใจว่า ระบบการศึกษาของเราเป็นอยู่อย่างนี้อีกหรือ? หรือว่าอย่างนี้ ก็ดีแล้ว? และหากมีปัญหาขัดแย้งกับระบอบการปกครองมากขึ้นในวันหน้า เราก็ใช้คาถาเดิม ที่เคยใช้มาเป็นเวลานานมาแล้ว นั่นคือไม่เป็นไร ครับ ไม่เป็นไร*

บทบรรณาธิการในวารสารมิตรครูดังกล่าวก็จบเพียงเท่านี้

แต่ที่สำคัญก็คือบรรณาธิการวารสารฉบับนั้น ได้ชี้ให้เห็นความผกผันของระบบบริหารการศึกษาของชาติ และชี้ให้เห็นความไม่เป็นประชาธิปไตยในการศึกษาของชาติที่สำคัญ

บรรณาธิการได้เสนอให้รัฐรีบปฏิรูปการศึกษาของชาติ บทบรรณาธิการวารสารมิตรครูดังกล่าวนี้ เสนอไว้เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗ และหลังจากนั้นอีกสองเดือน คือในเดือนพฤษภาคม ๒๕๑๗ ก็เกิดศูนย์พิทักษ์สิทธิครูแห่งประเทศไทยขึ้น

ศูนย์พิทักษ์สิทธิครูแห่งประเทศไทยได้เป็นเจ้ากี้เจ้าการดำเนินการต่อสู้เพื่อบรรดาครูโรงเรียนราษฎร์ที่ถูกลอยแพหรือถูกโรงเรียนราษฎร์เลิกจ้าง สร้างปัญหาครูว่างงานขึ้น เมื่อครูเหล่านั้นเดินทางเข้ามาร้องเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการก็ไม่อาจหาข้อยุติได้ ศูนย์พิทักษ์สิทธิครูแห่งประเทศไทยก็ใช้วิธีรุนแรง คือเข้ายึดหอประชุมคุรุสภาไว้ ยึดไว้ได้ประมาณสามสัปดาห์ คณะกรรมการอำนวยการคุรุสภาก็ตั้งผู้แทนไปเจรจา ผู้แทนที่กรรมการอำนวยการคุรุสภาแต่งตั้งไปเจรจานั้นมีผมอยู่ด้วยคนหนึ่ง

กว่าจะเจรจากันได้เรียบร้อยก็ต้องใช้เวลาร่วมสองสัปดาห์ ผลของการเจรจาปรากฏว่า กระทรวงศึกษาธิการจะต้องรับครูโรงเรียนราษฎร์ที่โรงเรียนเลิกล้มกิจการเข้าทำงานเป็นข้าราชการในกระทรวงศึกษาธิการ โดยการบรรจุแต่งตั้งให้ตามวุฒิ

นอกจากนั้น ศูนย์พิทักษ์สิทธิครูแห่งประเทศไทยได้เสนอให้รัฐบาลปฏิรูปการศึกษาด้วย

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล จากรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ สมัยที่หนึ่งมาเป็นนายสัญญา ธรรมศักดิ์ สมัยที่สอง รัฐบาลนายสัญญา สมัยที่สองนี้ก็ได้ประกาศนโยบายหลักสองประการ คือนโยบายการปฏิรูปการศึกษา กับนโยบายการปฏิรูปที่ดินรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการสมัยนั้น คือ นายเกรียง กีรติกร และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการสมัยเดียวกัน คือ ดร.ก่อ สวัสดิพาณิชย์ ท่านรัฐมนตรีทั้งสองได้เสนอรัฐบาลให้แต่งตั้งคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษา เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๗

ประธานกรรมการปฏิรูปการศึกษา คือ ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต ในระหว่างนั้น ท่านผู้นี้ ดำรงตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และอีก ๕ ปีต่อมา บุคคลเดียวกันนี้เข้ามาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ผมเองซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการปฏิรูปการศึกษาด้วยผู้หนึ่งได้ตราตรึงความคิดอยู่ตลอดเวลาในเรื่องการศึกษาประชาบาล และหวังไว้ว่าการเป็นกรรมการวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษาน่าจะเป็นโอกาสทองของการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการศึกษาประชาบาล กรรมการแทบทุกคนก็คิดกังวลอยู่ในเรื่องการศึกษาประชาบาลเมื่อคณะอนุกรรมการปฏิรูปโครงสร้างของระบบบริหารการศึกษาเสนอหลักเอกภาพของการบริหาร คือให้มีกระทรวงเดียวมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารการศึกษา ซึ่งหมายความว่าให้รวมการศึกษาทุกระดับที่แยกย้ายกันอยู่หลายกระทรวงให้กลับเข้ามาอยู่ในกระทรวงเดียวกัน

คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษา ก็รับหลักการดังกล่าวนี้ แต่เมื่อได้นำเสนอไปยังคณะรัฐมนตรีก็มีข้อท้วงติงจากกระทรวงมหาดไทยในเรื่องเอกภาพของการบริหารการศึกษา เมื่อรัฐบาลสมัยต่อมาตั้งกรรมการ

ขึ้นมาดำเนินการปฏิรูปการศึกษาก็ต้องตั้งอนุกรรมการพิจารณาโครงสร้างของระบบบริหารการศึกษาใหม่

คณะใหม่ได้เสนอว่า หลักเอกภาพของการบริหารการศึกษาต้องสอดคล้องกับหลักเอกภาพของการปกครองด้วย โดยเฉพาะระบบการปกครองท้องถิ่น เช่น เทศบาลและองค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้น รัฐบาลจะต้องให้อิสระในการปกครองตนเองโดยถือหลักการกระจายอำนาจ

นอกจากนั้น คณะอนุกรรมการพิจารณาโครงสร้างของระบบบริหารการศึกษา ได้เสนอให้ยุบตำแหน่งศึกษาธิการอำเภอเสียอีกด้วย แต่คณะกรรมการดำเนินการปฏิรูปการศึกษาไม่เห็นด้วย ความฝันและความหวังในเรื่องการปฏิรูปการศึกษาของชาติก็ขาดๆวิ่นๆไปตามวันเวลาที่ผ่านไป จนในที่สุดของที่สุดก็เกิดเหตุการณ์ วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ จนมีการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน

รัฐบาลใหม่เป็นรัฐบาลปฏิรูป เมืองไทยก็ได้นายกรัฐมนตรีคนใหม่ คือ นายธานินทร์ กรัยวิเชียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการคนใหม่ คือ ดร.ภิญโญ สาธร

พวกเราที่เป็นกรรมการปฏิรูปการศึกษาต่างก็พากันหวัง หวังว่าการปฏิรูปการศึกษาคงเป็นชิ้นเป็นอันกันแน่นอนในคราวนี้ เพราะเรามีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการที่เป็นหนึ่งในกรรมการปฏิรูปการศึกษา

ครับ ท่านรัฐมนตรีผู้นี้เป็นกรรมการวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษาผู้หนึ่ง แต่หลังจากที่ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมาดำรงตำแหน่งได้ไม่นานนัก พวกเราก็พากันผิดหวังไปตามๆกัน เมื่อท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการท่านนั้นให้สัมภาษณ์ทางสื่อมวลชนว่าแนวความคิดเพื่อวางพื้นฐานการปฏิรูปการศึกษานั้น เป็นแนวความคิดอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากเหตุการณ์เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นแนวความคิดที่เอียงซ้ายและมีแนวโน้มไปในทางคอมมิวนิสต์

ตกลงว่า ความคิดและความหวังตลอดจนพลังกายใจที่หลงเหลือ

อยู่บ้างก็หล่นลงมาดังเปรี้ยงปร้าง แล้วก็เหลวแหลกไปอย่างไม่มีชิ้นดี

แต่เราก็มีความหวังใหม่ ความหวังในการปฏิรูปการศึกษาของชาติ เมื่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้นำแนวความคิดของคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษามาบรรจุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๒๐เกือบหมดทุกเรื่อง ไม่ว่าในเรื่องความมุ่งหมายของการศึกษา เรื่องระบบการศึกษา เรื่องแนวนโยบายแห่งรัฐ เรื่องมาตรฐานการศึกษา หรือเรื่องการระดมสรรพกำลังเพื่อการศึกษา

เนื้อหาสาระของแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปี พ.ศ. ๒๕๒๐ คือเนื้อหาของการปฏิรูปการศึกษา ที่คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษาเสนอไว้

ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการคนเดียวกัน คนที่ให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนว่าแนวความคิดเพื่อวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษานั้น เป็นแนวความคิดอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากเหตุการณ์เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นแนวความคิดที่เอียงซ้ายและมีแนวโน้มเป็นคอมมิวนิสต์นั้น ก็เห็นดีเห็นงามไปกับแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปี พ.ศ. ๒๕๒๐ อย่างเป็นปี่เป็นขลุ่ย

รัฐบาลสมัยนั้นจึงประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับนั้น เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๐

ซึ่งวันเวลาที่ประกาศนั้น รัฐมนตรีท่านนั้น ท่านก็ยังดำรงตำแหน่งอยู่ ดูๆ ก็เหมือนฝัน กระนั้นก็ดี บทเพลงแห่งการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบบริหารการศึกษาให้มาอยู่กระทรวงเดียวกันเพื่อความเป็นเอกภาพยังมิได้เริ่มบรรเลงไปแต่อย่างใด ยังเงียบงันอยู่ประหนึ่งยามดึกแห่งรัตติกาลก็ไม่ปาน นานๆ จะได้ยินเสียงเรียกร้องให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบบริหารการศึกษา แหวกหวือหวาไปในอากาศ แต่เสียงอันประหลาดนั้นก็เงียบงันไปในที่สุด

จนมีคณะปฏิวัติกระทำรัฐประหารให้รัฐบาลพ้นวาระไปในวันที่ ๒๐

ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๐

หลังจากนั้น เมืองไทยก็ได้รัฐบาลใหม่โดยมีพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี กระทรวงศึกษาธิการก็มี นายแพทย์ บุญสม มาร์ติน เป็นรัฐมนตรีว่าการ และ ดร.ก่อ สวัสดิพาณิชย์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการ แต่บทเพลงของการปรับปรุงระบบบริหารการศึกษาก็ยังหาได้บรรเลงให้ดังกระหึ่มดังหวังไม่ คงได้แต่เพียงผิวปากลากเสียงเพลงไปตามลมในท้องทุ่งเท่านั้น

ที่เป็นดังนั้นก็เพราะการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบบริหารการศึกษามีปัญหากระทบกระเทือนต่อองค์กรและบุคคลต่างๆอยู่มาก รัฐบาลสมัยนั้นไม่มีนโยบายที่จะให้เกิดข้อขัดแย้งกันขึ้นมาอีก ตามนโยบายที่ว่า เราไม่มีเวลาจะทะเลาะกันอีกแล้ว

ความพ่ายแพ้ใน ๒๐ ปีกับความมีชัย

จากประชาบาลเปรี้ยว มาเป็นศึกประชาบาลในสถานการณ์สู้รบ จนมาพบกับศึกประชาบาลกับการปฏิรูป แล้วก็มาถึง ความพ่ายแพ้ใน ๒๐ ปีกับความมีชัยในมหาสงครามประชาบาลนานสองทศวรรษ หากจัดเป็นศึกสงครามจริงๆแล้วไซร้ ก็คงไม่มีสิ่งใดหลงเหลือไว้ให้แลเห็นเป็นแน่นอน แม้นจะมีสิ่งที่หลงเหลือให้แลเห็นอยู่บ้าง ก็คงเป็นซากปรักหักพังของโบสถ์วิหาร และอาคารบ้านเรือน ผู้คนก็คงอยู่ในสภาพที่เหมือนบ้านแตกสาแหรกขาด พี่น้องและเครือญาติก็คงล้มหายตายจากกันไป แม่หม้าย และเด็กกำพร้าก็คงต้องหาที่พึ่ง ทุกๆสิ่งก็จะต้องปฏิรูปปฏิสังขรณ์กันใหม่ ไม่มีใครแพ้ ไม่มีใครชนะอย่างแท้จริงไม่ว่าในมหาสงครามใดๆ

ในมหาสงครามประชาบาลที่ยาวนานถึงสองทศวรรษนั้น เป็น

มหาสงครามแห่งความคิด และการบริหารระหว่างสิงห์กับเสมา ระหว่างนักบริหารการศึกษากับนักปกครอง

๒๐ ปีที่ประลองความคิด และทางปฏิบัติ ภาพที่ปรากฏค่อนข้างชัดก็คือว่า นักบริหารการศึกษามีความปราชัย ปราชัยทั้งในแง่กำลังพล ปราชัยทั้งในเชิงการยุทธ์ ปราชัยทั้งในกำลังอาวุธยุทโธปกรณ์และมีความปราชัยทั้งในระยะเวลาและการแก้ปัญหาทั้งปวง ทั้งนี้ เพราะนักบริหารการศึกษาได้รับการพัฒนาหลังและมาช้ากว่านักปกครอง

นักปกครองนั้น ได้รับการพัฒนาโดยธรรมดาธรรมชาติและพัฒนามานาน นับแต่มนุษย์เริ่มมีสถาบันครอบครัว เพราะเมื่อมีครอบครัวก็ต้องมีหัวหน้าปกครอง หลายครอบครัวที่รวมตัวกันเป็นหมู่บ้านก็ต้องมีหัวหน้าหรือผู้ใหญ่บ้านปกครอง หลายหมู่บ้านเมื่อรวมกันเป็นตำบลก็ต้องมีหัวหน้าหรือกำนันเป็นผู้ปกครอง หลายตำบลรวมกันเป็นอำเภอก็ต้องมีหัวหน้าหรือนายอำเภอเป็นผู้ปกครอง หลายจังหวัดรวมกันเป็นประเทศก็ต้องมีหัวหน้าคือนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ปกครอง

นักปกครองจึงได้รับการพัฒนามานานนับล้านปี จึงมีน้ำจิตน้ำใจมีวิสัยชำนิชำนาญในเชิงการปกครอง การบริหาร การแก้ปัญหา การกล้าเสี่ยงกล้าเสียสละ และมีความเด็ดเดี่ยวในการตัดสินใจ ตลอดจนอุปนิสัยในการมีมนุษยสัมพันธ์ สิ่งเหล่านี้นั้นได้กลายเป็นศาสตร์มานานแล้ว นานกว่าวิชาศึกษาศาสตร์และการบริหารการศึกษา แนวความคิดและแนวปฏิบัติในวิชาการบริหารการศึกษานั้น ต้องอาศัยแนวความคิดและแนวปฏิบัติในวิชารัฐศาสตร์อยู่เป็นอันมาก แม้วิชาครูหรือวิชาศึกษาศาสตร์จะได้รับการพัฒนามาในเมืองไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๕ แต่วิชาบริหารการศึกษาก็เพิ่งได้รับการพัฒนาอย่างมีระบบเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๗ เบ็ดเสร็จก็เพียง ๓๐ ปีเท่านั้นเอง

ปี พ.ศ. ๒๔๙๗ คือปีแรกที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร มีนิสิตเรียนวิชาบริหารการศึกษา และเป็นปีแรกที่ครูไทยสามารถมีปริญญา

ในทางวิชาครูและการบริหารการศึกษา

วิชาการบริหารการศึกษาจึงพัฒนามาอย่างเชื่องช้า อืดอาด ยืดยาด และยืดเยื้อจนเกือบจะไม่เหลืองานการศึกษามาให้บริหารอีกต่อไป ทฤษฎีการบริหารการศึกษาและแนวปฏิบัติ ก็ยังจัดเข้าประเภทล้าหลังฝังอดีตอยู่เป็นอันมาก

นักบริหารการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการส่วนมาก เป็นนักบริหารการศึกษาแก้บนมากกว่านักบริหารที่ได้รับการฝึกฝนอบรมทางการบริหารการศึกษาโดยตรง

ดังนั้น เมื่อรัฐบาล ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ชูธงลงมติให้โอนการศึกษาประชาบาลไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด ในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ นักบริหารการศึกษาทั้งผองก็ต้องสะท้านใจ หวั่นไหวในอารมณ์ ตรอมตรมอยู่ทุกค่ำเช้า เฝ้าแต่กินน้ำตาเป็นอาจิณ ไม่เป็นอันกินอันนอน และไม่รู้จะถอนมตินั้นอย่างไร ปล่อยเวลาให้ผ่านไปโดยมิได้แสดงชั้นเชิงในการบริหารให้ปรากฏ เป็นเวลาถึง ๔ ปี

เพราะเหตุนี้ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ นักปกครองจึงสามารถยึดหัวหาดการศึกษาประชาบาลในเขตเทศบาลไปได้ กระทรวงศึกษาธิการก็ยินยอมโอนโรงเรียนประชาบาลในเขตเทศบาลไปให้กระทรวงมหาดไทยด้วยน้ำใจแห่งพระเวสสันดร เป็นที่เรียบร้อยในปีนั้นเอง

นับว่าเมืองหน้าด่านของการบริหารการศึกษา ได้สูญเสียให้แก่ข้าศึกไปแล้ว เมื่อกระทรวงศึกษาธิการสูญเสียเมืองหน้าด่านทางการศึกษาไป กระทรวงมหาดไทยก็ตั้งแนวรบต่อ ใช้วิธีการลูกล่อลูกชนหวังจะยึดเอาหัวเมืองชั้นเอกทางการศึกษาไปให้ได้ หัวเมืองชั้นเอกทางการศึกษาประชาบาล คือโรงเรียนประชาบาลทั่วประเทศ ที่อยู่นอกเขตเทศบาลนั่นเอง

กระทรวงมหาดไทยบรรเลงรบเพลงรุกอยู่เพียงสามปี ก็สามารถยึดเมืองชั้นเอกทางการศึกษาไปได้โดยเรียบร้อย ในวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ เมื่อนักปกครองจากสำนักตักสิลาสาขารัฐศาสตร์สามารถยึดเมือง

หน้าด่านและหัวเมืองชั้นเอกทางการศึกษาไปได้โดยสิ้นเชิงแล้ว นักบริหารการศึกษาก็หมดโอกาสบริหารการศึกษา นับได้ว่าเป็นความพ่ายแพ้อย่างย่อยยับอัปราเลยทีเดียว

เพราะแม้แต่ม้ารถคชพล จะเหลือแต่สักตนก็หาไม่ นักบริหารการศึกษาระดับแม่ทัพนายกองในส่วนกลางต่างก็พากันหนีอย่างหัวซุกหัวซุน นักบริหารการศึกษาระดับนายพันนายร้อยในส่วนจังหวัดและอำเภอต่างก็ตีหน้าเซ่อเพราะมิรู้จะทำประการใด หมดเขี้ยวหมดเล็บในการบริหาร เพราะการศึกษาประชาบาล หลุดมือไปหมดแล้ว

ฝ่ายแม่ทัพนายกองใหญ่ในส่วนกลางนั้น ได้รื้อกองบัญชาการทัพคือกรมสามัญศึกษาทิ้ง โดยยุบกรมสามัญศึกษาเอาไปรวมกับกรมวิสามัญศึกษา แล้วเปลี่ยนชื่อกรมวิสามัญศึกษา เป็นกรมสามัญศึกษา

นี่แหละ โบราณว่า **เอากระดูกมาแขวนคอก็ว่าดี สวรรค์มีเพื่อเขาเรานรก**

ส่วนสำนักงานศึกษาธิการเขต สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดและสำนักงานศึกษาธิการอำเภอนั้น ก็ยังตั้งตระหง่านอยู่ตามจังหวัดและอำเภอต่างๆ แต่คงไม่สง่าเพราะไม่มีงานการศึกษาประชาบาลมาให้บริหารอีกต่อไป คงเหลือไว้แต่งานการศึกษาทั่วไป อย่างงานโรงเรียนราษฎร์ งานคุรุสภา งานลูกเสือ งานยุวกาชาด และงานการศึกษาปลีกย่อยอื่น ๆ กับงานการศาสนาและงานวัฒนธรรมซึ่งงานเหล่านี้เป็นเพียงงานและหน้าที่แต่ไม่มีอำนาจและปัจจัยในการบริหาร

คำว่า "ศึกษาธิการ" ซึ่งแปลว่าผู้เป็นใหญ่ในการศึกษา ในระดับเขต จังหวัด และอำเภอ ก็กลายมาเป็น ผู้เป็นย่อย ในการบริหารการศึกษาด้วยประการฉะนี้

นับได้ว่า ไม่มีครั้งใดในประวัติศาสตร์แห่งการบริหารการศึกษาไทยที่นักบริหารการศึกษาได้ประสบความสูญเสีย ความพ่ายแพ้แก่นักการปกครองเท่ากับครั้งนี้ การแตกความสามัคคีกันทางความคิดระหว่าง

นักปกครองกับนักบริหารการศึกษา ก็มีปัญหาแผ่ไกลไปในจังหวัดอำเภอทั่วประเทศ เป็นเหตุให้เกิดความระหองระแหงแคลงใจกัน อย่างไม่มีวันจบสิ้นลงได้โดยง่าย เมื่อฝ่ายนักปกครองได้ย่างเท้าเข้ามาบริหารการศึกษากันมากขึ้น

เช่นเสมียนตราจังหวัด ก็เข้ามาเป็นหัวหน้าส่วนการคลังเพื่อพิจารณาสั่งการเรื่องงบประมาณการศึกษาประชาบาล ผู้ตรวจราชการส่วนท้องถิ่นมากินตำแหน่งเลขานุการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดจัดการเรื่องการบริหารบุคคลที่เป็นครู ผู้ที่เป็นหัวหน้าหมวดหัวหน้าส่วนการศึกษาที่แต่งตั้งขึ้นมาให้บริหารการศึกษาในระดับจังหวัดและอำเภอ ก็ต้องตีหน้าเซ่อไปตามๆ กัน และมีความรู้สึกว่าตนเองนั้น เป็นเพียงผู้บริหารการประถมศึกษาจำแลงหรือเป็นเพียงหน้าม้า เท่านั้นเอง

วงการบริหารแทบทุกวงการต่างก็พากันกริ่งเกรงโดยทั่วกันว่า การบริหารการศึกษาโดยการแยกแผนงาน แผนคน แผนเงินงบประมาณ ออกต่างหากจากกันคนละทิศคนละทางในเรื่องบริหารกิจการอันเดียวกันนั้น เขาอาศัยหลักหรือทฤษฎีการบริหารจากสำนักใด? แต่ใครต่อใครก็ได้แต่นั่งรำพึงคะนึงครวญเท่านั้นเอง ต่างก็เกิดความกลัวและความเกรงที่จะกระทำสิ่งหนึ่งประการใดให้เป็นการระรานแบบฉบับ

การบริหารการศึกษาเหนือทฤษฎีที่นักปกครองกำลังทดลองทำล้วนแต่เก็บความชอกช้ำระกำจิตใจ ติดความคิดไว้ โดยใช้อุเบกขาญาณเป็นการข่ม แต่เมื่อความชอกช้ำระกำใจได้ทับถมทับทวียิ่งขึ้น ก็มีการซักไซร้ไล่เลียงทุ่มเถียงกันถึงเรื่องแบบฉบับการบริหารนี้ ในที่ประชุมสัมมนาบ้างในที่การอภิปรายบ้าง และในที่ทั่วๆ ไปบ้าง

ข้างนักปกครองที่นำแบบฉบับของการบริหารนอกทฤษฎีมาใช้ก็ได้นั่งนิ่งฟังโดยตั้งใจ แต่มิได้ดำเนินการแก้ไขให้เป็นที่หายข้องใจของคนทั้งหลาย ดีแต่ใช้ลูกไม้เล่นกลไปวันๆ ฝ่ายครูประชาบาลซึ่งเป็นตัวหลักของงานการศึกษาประชาบาลนั้น ก็มีความงุ่นง่านต่อการบริหารแบบนอก

ทฤษฎีนี้หนักขึ้นทุกวัน สำหรับในความคิดจิตใจนั้นก็ยังมีความเชื่อมั่นอยู่ว่าการได้นักปกครองมาบริหารการศึกษามันต้องดีกว่านักบริหารการศึกษาที่มาจากกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้รับสมญาว่า เป็นไดโนเสาร์ เต่าล้านปี โดยหลักการตามมติคณะรัฐมนตรีนั้น กระทรวงมหาดไทยมีหน้าที่รับผิดชอบในงานธุรการและการงบประมาณ กระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่รับผิดชอบในงานวิชาการคุรุสภามีหน้าที่และความรับผิดชอบในงานด้านบริหารงานบุคคล

แต่กระทรวงศึกษาธิการก็ทำงานด้านวิชาการไม่ได้เพราะไม่มีเงิน ไม่มีคน และไม่มีวัสดุอุปกรณ์

เงิน คนและวัสดุอุปกรณ์ทั้งปวงของงานการศึกษาประชาบาลนั้นกระทรวงมหาดไทยได้ถือไว้ในมือหมดตามมติคณะรัฐมนตรีที่กำหนดไว้ ดังนั้นงานวิชาการที่กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบจึงมิได้บังเกิดผลในทางปฏิบัติ แต่เมื่อนักเรียนโรงเรียนประชาบาลอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ คนทั้งหลายก็ยกโยนความผิดพลาดมาให้กระทรวงศึกษาธิการ ทั้งๆที่กระทรวงศึกษาธิการนั้น เนื้อก็ไม่ได้กิน หนังก็ไม่ได้รองนั่ง คนก็ยังตำหนิติโทษได้ลงคอ

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จที่กระทรวงมหาดไทยได้รับค่อนข้างสูงก็คือ งานการพัฒนาในด้านวัตถุ เช่น งานการพัฒนาอาคารเรียน งานพัฒนาบ้านพักครูและงานการพัฒนาอาคารประกอบ ตลอดจนงานการพัฒนาอุปกรณ์การศึกษา รวมทั้งสมุด ดินสอ หนังสือเรียน และเสื้อผ้าของนักเรียน

นอกจากจะสามารถพัฒนางานด้านวัตถุค่อนข้างจะสำเร็จ การพัฒนาด้านปริมาณก็สำเร็จด้วย โดยเฉพาะในด้านคุณภาพของอุปกรณ์การศึกษา ไม่ว่าจะเป็นดินสอ เครื่องเหลาดินสอ หรือเสื้อผ้า หรือหนังสือแบบเรียน สำหรับในด้านคุณธรรมนั้น ก็มีแนวโน้มตกต่ำลงไปเช่นเดียวกัน เกิดมีปัญหาในการทุจริตคอรัปชั่น ปัญหาในการละเลยเรื่องลิขสิทธิ์ จน

เรื่องบานปลายถึงกับได้มีการสอบสวน มีการจับกุมคุมขัง มีการตั้งกรรมการสอบสวนและมีการสั่งพักราชการ ต้องถึงกับขึ้นโรงขึ้นศาลกันเป็นการโกลาหล นับเป็นเรื่องที่น่าห่วงใย เพราะเกิดขึ้นในวงการบริหารการศึกษาแห่งชาติ

งานการบริหารการศึกษานั้น เป็นงานส่งเสริมประสิทธิภาพการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของมนุษย์ ผู้บริหารการศึกษาจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมและคุณภาพ ปัจจุบันนี้นักบริหารการศึกษาต่างได้รับการฝึกอบรมมาโดยเฉพาะ กระทรวงศึกษาธิการมิได้ขาดแคลนนักบริหารการศึกษาที่มีคุณภาพและมีคุณธรรม ดังเช่นอดีตกาลที่ผ่านมา อันเป็นเหตุที่นักบริหารงานอื่นนำมาอ้าง เพื่อเอางานการศึกษาของชาติไปบริหารเสียเองอีกต่อไป

หาไม่แล้วงานการบริหารการศึกษาของชาติก็จะขาดเอกภาพหรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นอย่างยิ่ง

หาไม่แล้ว ผู้คนทั้งปวงก็จะนำมาตั้งเป็นปัญหาอะไรเอ่ยอีกว่า

อะไรเอ่ย? มหาดไทยสร้างแขนขา ศึกษาสร้างตัว หัวทบวง

คำตอบก็คือ การศึกษาระบบสามกระทรวงแห่งประเทศไทย

ผลร้ายของระบบหลายกระทรวงในการบริหารการศึกษานี้ นอกจากจะตกเป็นภาระหนักของประชาชนในการเสียภาษีเพื่อให้รัฐบาลมาทำงานซ้ำซ้อนกัน ไม่ประสานสัมพันธ์กัน อันเป็นการขาดเอกภาพแล้ว ยังเป็นปัญหาในความต่อเนื่องของการสร้างคนของชาติอีกด้วย เพราะความหวังของชาติบ้านเมืองนั้น ย่อมอยู่ที่ประชาชนผู้เยาว์ ถ้าผู้เยาว์นี้ได้รับการสร้างจากระบบการสร้างที่ขาดเอกภาพ ระบบการสร้างที่ขาดการประชาสัมพันธ์และต่อเนื่องกันไป ระบบการสร้างที่ซ้ำซ้อนกัน ผู้เยาว์อันเป็นสมบัติอันล้ำค่าเหล่านั้น จะสำเร็จการศึกษาออกมาในลักษณะที่ขาดคุณภาพและขาดคุณธรรม ขาดความสามารถสามัคคี และจะไม่มีความเป็นหนึ่งเดียวกันภายในชาติ ซึ่งย่อมจะนำไปสู่ความพินาศย่อยยับในที่สุด

งานบริหารการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการนั้น ถูกลากกระชากถูมานานนับได้สองทศวรรษแล้ว นับแต่โอนกรมมหาวิทยาลัยไปจากกระทรวงศึกษาธิการในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ นับแต่โอนโรงเรียนในเขตเทศบาลไปเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๖ และนับแต่โอนการศึกษาประชาบาลนอกเขตเทศบาลไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดในปี พ.ศ. ๒๕๐๙ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการกำลังเข้าตาจนในกระดานหมากรุกแห่งการบริหารการศึกษา แม้กระทรวงศึกษาธิการจะตื่นจากหลับกลับลุกขึ้นมาราวีในเรื่องนี้เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นต้นมา ก็ต้องประสบกับปัญหานานาประการ จนไม่มีใครกล้าคิดรอนรานในเรื่องระบบการบริหารการศึกษาอีกต่อไป

โดยเฉพาะการบริหารการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยนั้น ไม่มีใครฝันกันอีกแล้ว เหลือแต่รากแก้ว คืองานการศึกษาประชาบาลนั้นยังมีคนร่วมฝันกันอยู่บ้าง แต่ก็ได้เพียงฝัน คือ ฝันว่าการศึกษาประชาบาลจะต้องกลับมายังกระทรวงศึกษาธิการ เหมือนนางสีดาที่ถูกยักษ์ลักพาไปในเรื่องรามเกียรติ์ ในที่สุดนางสีดาก็ต้องกลับเป็นเมียพระราม ฝันกันไว้งามๆอย่างนี้ จนล่วงมาถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๐ อันเป็นสมัยของรัฐบาล ฯพณฯ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ สมัยนั้นมีปัญหาเรื่องค่าครองชีพของครูประชาบาลที่สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด ที่รัฐบาลจ่ายให้ข้าราชการผู้น้อยคนละ ๒๐๐ บาทต่อเดือน ดังขึ้นมาว่า ครูองค์การบริหารส่วนจังหวัดทั่วประเทศสามแสนกว่าคนยังไม่ได้รับ ทั้งๆที่ข้าราชการพลเรือนทหาร ตำรวจ และข้าราชการครูที่สังกัดกระทรวงศึกษาธิการได้รับกันเรียบร้อยไปเดือนสองเดือนแล้ว

ครูองค์การบริหารส่วนจังหวัดทั่วประเทศ ก็พากันโวยวายขึ้น นอกจากโวยวายในเรื่องนี้แล้ว ก็พาลโวยวายขึ้นมาว่า กระทรวงมหาดไทยไม่สนใจในสวัสดิการของครูประชาบาล จึงต้องการแยกตัวเป็นอิสระจากกระทรวงมหาดไทย

จากการโวยวายในครั้งนั้น ได้บันดาลผลให้ครูองค์การบริหาร

ส่วนจังหวัดได้รับเงินค่าครองชีพทันที แต่ข้อเรียกร้องที่ต้องการแยกตัวเองเป็นอิสระนั้น รัฐบาลสมัยนั้นรับไว้พิจารณา

จนเวลาของรัฐบาล ฯพณฯ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ ผันผ่านไป ก็ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และเมื่อสภามีสมาชิกแล้วก็มีการจัดตั้งรัฐบาล ฯพณฯ พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ ก็ได้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกสมัยหนึ่งเป็นสมัยที่สอง

กระทรวงศึกษาธิการของเราได้รัฐมนตรีว่าการและรัฐมนตรีช่วยว่าการใหม่โดยมี ดร.ก่อ สวัสดิพาณิชย์ เป็นรัฐมนตรีว่าการ และ ดร.ยุพา อุดมศักดิ์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ดร.ยุพา อุดมศักดิ์ เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพิจิตร เมื่อ ดร.ยุพา อุดมศักดิ์ ได้รับตำแหน่งใหม่ๆในกลางปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ท่านก็ได้ประกาศออกมาทันทีว่าการศึกษาของไทยไม่มีเอกภาพ ควรดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งให้ระบบบริหารการศึกษาของชาติให้มีเอกภาพ คนในกระทรวงศึกษาธิการที่ได้ทราบคำประกาศของท่าน ต่างก็มีความยินดีและมีกำลังใจ พร้อมทั้งได้ให้กำลังใจสนับสนุนคำประกาศของท่านรัฐมนตรีช่วยว่าการกันทั้งกระทรวง เพราะการประกาศดังกล่าว เข้าใจกันเป็นอันดีว่า เป็นการเริ่มรณรงค์เรื่องการศึกษาประชาบาล

ข้าราชการในกระทรวงศึกษาธิการ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคต่างก็เริ่มมีชีวิตชีวาขึ้นมาอีกครั้งหลังจากที่สงบซบเซามาเป็นเวลาหลายปีดีดัก

นับเป็นเรื่องแปลกแต่จริงก็คือว่า การประกาศนโยบายเรื่องเอกภาพทางการศึกษาแฝงไว้ด้วยการโอนการศึกษาประชาบาลกลับมากระทรวงศึกษาธิการนั้น ไม่มีปฏิกิริยาใดๆ จากกระทรวงมหาดไทย เป็นการผิดแผกไปจากอดีตกาลที่ผ่านมาที่ว่าเมื่อมีใครในกระทรวงศึกษาธิการมาจุ้นจ้านกับการศึกษาประชาบาล ไม่ว่าในรูปของการประกาศ รูปของการให้สัมภาษณ์ รูปของการพูดการอภิปรายและการเขียนให้ปรากฏตามสื่อมวลชน ก็จะได้รับการท้วงการติงและการโต้ตอบกลับจากกระทรวง

มหาดไทยเสมอไป อย่าว่าแต่ผู้ใหญ่ระดับรัฐมนตรีเลย แม้แต่ผู้น้อยระดับผู้อำนวยการกองอย่างผมก็จะได้รับการตอบโต้ตลอดมา เราจึงเข้าใจกันเอาเองว่า การที่กระทรวงมหาดไทยนิ่งเฉยในคำประกาศเรื่องเอกภาพทางการบริหารการศึกษาของ ดร.ยุพา อุดมศักดิ์ เป็นการประกาศของสตรีและเป็นการประกาศที่เป็นหลักการมากกว่าประกาศตรงๆว่า โอนการศึกษาประชาบาลกลับมากระทรวงศึกษาธิการ จึงเป็นเพียงความฝันหวานประเภทหนึ่ง ซึ่งฝัน ๆ กันมานานนักหนาแล้วนั่นเอง

หรืออาจเป็นไปได้ที่ว่า กระทรวงมหาดไทยในช่วงนั้นมีคดีอื้อฉาวพัวพันในเรื่องโรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น จึงไม่ยินดียินร้ายในเรื่องปัญหาการศึกษาประชาบาลที่เดือดพล่านขึ้นมาในเวลาเดียวกัน

หรืออาจเป็นไปได้ที่ว่า กระทรวงมหาดไทยจะรอให้รัฐมนตรีว่าการท่านขานรับหรือประกาศนโยบายดังกล่าวออกมาเองเสียก่อนจึงจะโต้ตอบกลับมา

หรืออาจเป็นไปได้ที่ว่ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยสมัยนั้นท่านไม่สนใจในเรื่องการศึกษาประชาบาลที่กระทรวงมหาดไทยดำเนินการอยู่ นับเป็นเรื่องแปลกดี ที่ไม่มีปฏิกิริยามาจากกระทรวงมหาดไทย

ฝ่าย ดร.ยุพา อุดมศักดิ์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการสมัยนั้น เมื่อท่านได้ประกาศนโยบายเรื่องเอกภาพการศึกษาออกมาแล้วท่านก็เดินเครื่องต่อ ท่านพูดท่านประกาศจุดยืนของท่านต่อไปทุกครั้ง ทุกแห่งที่ท่านพูดและทุกคนที่ท่านพบ และท่านก้าวของท่านต่อไปข้างหน้าโดยการพูดจากับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พูดจากับพรรคการเมืองและหัวหน้าพรรคการเมืองตลอดจนพูดจาเจรจากับท่านรัฐมนตรีสำคัญๆหลายท่าน แล้วท่านก็เดินเรื่องเข้าไปในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ผลก็คือคณะรัฐมนตรีมีมติให้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาพิจารณาปัญหาเอกภาพทางการศึกษา โดยมีนายสมภพ โหตระกิตย์ รองนายกรัฐมนตรีฝ่ายสังคมและการศึกษา เป็นประธานกรรมการ และมีคณะกรรมการจำนวน ๙ คน

โดยมีนายสิปปนนท์ เกตุทัต เป็นกรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการได้ประชุมกันนานประมาณสองหรือสามเดือนเห็นจะได้ ก็นำข้อยุติจากการประชุมเสนอคณะรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีมีมติให้ดำเนินการตามที่คณะกรรมการพิจารณาปัญหาเอกภาพการศึกษาเสนอคือ

ให้โอนงานการศึกษาประชาบาลสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดกลับกระทรวงศึกษาธิการ และให้มีหน่วยงานระดับกรม เรียกสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ กับให้มีสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดและอำเภอเมื่อคณะรัฐมนตรีในรัฐบาล ฯพณฯ เกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ สมัยที่สอง มีมติไว้แล้วก็หมดสมัยไป แต่ได้มีรัฐบาล ฯพณฯ พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ สมัยที่สาม ขึ้นมาบริหารราชการแผ่นดินอีกคำรบหนึ่ง แต่สมัยที่สามนี้ ดร.ยุพา อุดมศักดิ์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการก็ต้องพ้นตำแหน่งไป ทิ้งความมีชัยในการโอนการศึกษาประชาบาลกลับกระทรวงศึกษาธิการไว้ให้พวกเรารำลึกถึงวีรกรรมสำคัญทางการศึกษาของชาติไว้ และขอจารึกไว้ ณ บรรทัดนี้ว่า ปัญหาการบริหารการศึกษานั้น สร้างโดยผู้ชาย แต่แก้ไขได้เพราะผู้หญิง

ความสามารถของผู้หญิงไทยนั้น ได้มีคำสดุดีไว้ในเรื่อง นารีเรืองนาม ว่า

เปลก็ไกวดาบก็แกว่งแข็งหรือไม่
ไม่อวดหยิ่งหญิงไทยมิใช่ชั่ว
ไหนไถถากไหนกรากกรำไหนทำครัว
ใช่รู้จักแต่จะยั่วผัวเมื่อไร
แรงเหมือนมดเหมือนกากล้าเหมือนหญิง
นี่จะจริงเหมือนว่าหรือหาไม่
เมืองถลางปางจะจอดรอดเพราะใคร
เพราะหญิงไทยไล่ฆ่าพม่าแพ้

ในรัฐบาล ฯพณฯ พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ สมัยที่สามนั้น กระทรวงศึกษาธิการก็ได้รัฐมนตรีว่าการคนใหม่ คือ นายแพทย์ บุญสม มาร์ติน และรัฐมนตรีช่วยว่าการก็เป็นคนใหม่ คือ ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต

แต่รัฐบาล ฯพณฯ เกรียงศักดิ์ฯ สมัยสามก็มีอายุอานามได้เพียง ๑๘ วันเท่านั้น นับว่าสั้นที่สุด

พวกเราในกระทรวงศึกษาธิการที่สนใจงานการศึกษาประชาบาล ก็พากันหวั่นเกรงไปต่างๆ นานา ตามประสาผู้ชายพายเรือแต่เมื่อมีรัฐบาล ของ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็น ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต และรัฐมนตรีช่วยว่าการ เป็น นายขุนทอง ภูผิวเดือน เราก็แย้มยิ้มพริ้มพรายกันได้อีกต่อไป รัฐบาลใหม่ดังกล่าวนี้ มีนโยบายโอนงานการศึกษาประชาบาลมากระทรวงศึกษาธิการมาตั้งเป็น สำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ และมีนโยบายกระจายอำนาจการ บริหารการศึกษาไปสู่ส่วนภูมิภาค

นโยบายดังกล่าวนี้ มีเป็นลายลักษณ์อักษรและผ่านการพิจารณา ของสภาไปด้วยดีเป็นที่มั่นใจของใครในกระทรวงศึกษาธิการว่า รัฐบาล ใหม่จะต้องโอนการศึกษาประชาบาลกลับมาแน่นอน นับแต่ได้มีการต่อสู้ อย่างยืดเยื้อยาวนาน ประมาณ ๒๐ ปี

ครับ ๒๐ ปี หรือ สองทศวรรษ

หลังจากที่รัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรได้ผ่านการพิจารณา นโยบายของรัฐบาลใหม่ไปเรียบร้อยแล้ว รัฐมนตรีว่าการกระทรวง ศึกษาธิการคนใหม่ ก็เสนอกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการโอนการ ศึกษาประชาบาลมากระทรวงศึกษาธิการถึง ๘ ฉบับ

สภาทั้งสองก็รับหลักการและผ่านวาระต่างๆ ให้อย่างรวดเร็ว

กฎหมายทั้ง ๘ ฉบับนั้น ก็ได้ประกาศใช้ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ ยุคใหม่ของงานการศึกษาประชาบาลได้เกิดขึ้นแล้วอีกยุคหนึ่ง จนถึง บัดนี้ ก็เป็นเวลาร่วมสามปีแล้ว

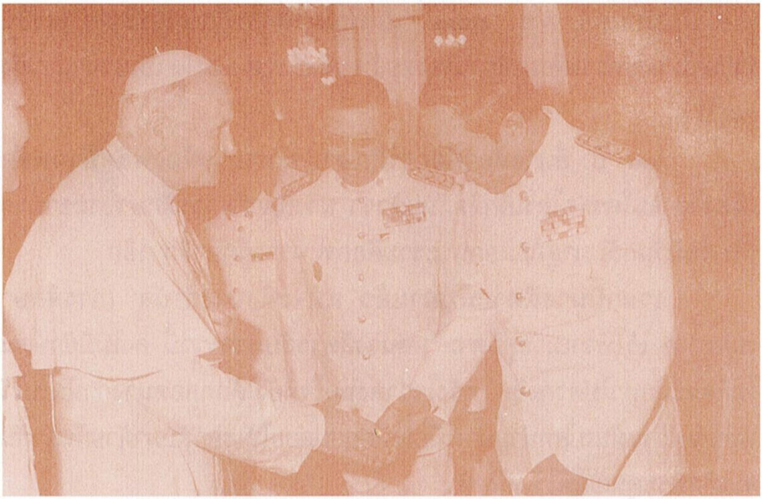
นับแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นต้นมาที่การศึกษาประชาบาลเป็นปัญหาให้กระทรวงศึกษาธิการต้องต่อสู้ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นเวลานานถึง ๒๑ ปี

๒๑ ปี ที่นางสีดาคือการศึกษาประชาบาลต้องพลัดบ้านพลัดเมืองไป จนใครต่อใครเลิกคิดกันแล้วว่า นางสีดาคือการศึกษาประชาบาลนั้น จะมีวันกลับมาสู่อ้อมอกพระรามคือกระทรวงศึกษาธิการอีก

เวลานี้นางสีดากลับมาแล้ว แม้จะทิ้งนางกำนัล (การศึกษาเทศบาล) ไว้ให้ว้าเหว่อยู่ก็ตาม แต่นางสีดากลับมาคราวนี้ คงไม่มียักษ์ตนใดคิดจะลักพาไปครองอีก หวังใจว่าคงพอใจที่ยังได้กกกอดนางกำนัลในไว้แทน แต่ถ้าแม้นเบื่อหน่ายนางเมื่อใดก็ค่อยปล่อยให้เธอกลับมาด้วยก็แล้วกันจะเทิดพระคุณยักษ์ไว้เหนือหัว

ครับ...มหาสงครามเรื่องรามเกียรติ์ การศึกษาประชาบาลได้อวสานลงแล้ว

เหล่านี้ คือ ความพ่ายแพ้ใน ๒๐ ปี กับ ความมีชัย

ต้อนรับสมเด็จพระสันตปาปา

คณะผู้แทนไทยในการประชุมสมัยสามัญ ครั้งที่ ๒๕ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

รองปลัดกระทรวงฝ่ายต่างประเทศครั้งที่ ๒ (๒๕๒๕ - ๒๕๒๘)
ไปประชุมระดับโลก เรื่องนโยบายวัฒนธรรม ที่เม็กซิโก ปี พ.ศ. ๒๕๒๕

ตอนที่ ๕

“จากแฟ้มงานสำนักเลขาธิการ คณะกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยยูเนสโก พ.ศ ๒๕๒๕”

จากสาราณียกร

เมื่อนายบรรจง ชูสกุลชาติ ย้ายจากตำแหน่งศึกษาธิการจังหวัดอยุธยาเข้ามาเป็นผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศ หลายคนพากันสงสัยว่าท่านมีประสบการณ์ในด้านต่างประเทศเพียงพอหรือไม่ แต่เพื่อนสนิทและครูอาจารย์ของท่านเท่านั้นที่รู้ดีว่าท่านเป็นคนมีทักษะทางภาษาสูง ชอบอ่านหนังสือภาษาอังกฤษ และชอบติดต่อกับชาวต่างประเทศมาตั้งแต่ยังเป็นนักศึกษา

ในตอนที่ ๕ นี้ เราได้นำเสนอเอกสารและข้อมูลจากแฟ้มงานของยูเนสโก ๒ เรื่อง เพื่อแสดงให้เห็นบทบาทและความคิดของนายบรรจง ชูสกุลชาติ เรื่องแรกเป็นเรื่องบทบาทและความคิดของท่านเมื่อเป็นประธานคณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยยูเนสโก ในช่วงนั้นมีการประชุมระดับโลกด้านวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งคือการประชุมนโยบายวัฒนธรรมระดับโลกครั้งที่ ๒ (The Second World Conference on Cultural Policies) ที่ประเทศเม็กซิโก ในปี ๒๕๒๕ ซึ่งนายบรรจง ชูสกุลชาติ ได้มีบทบาทสำคัญในการจัดสัมมนาระดับชาติเพื่อระดมความคิดเกี่ยวกับนโยบายวัฒนธรรมของไทย และได้เป็นรองหัวหน้าคณะผู้แทนไทยไปประชุมที่เม็กซิโก โดยได้กล่าวปราศรัยและอภิปรายในที่ประชุมโลกด้วย

เรื่องที่สองตัดตอนมาจากบทสัมภาษณ์ที่เคยตีพิมพ์ในวารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยยูเนสโกฉบับที่เน้นเรื่องกีฬาเพื่อปวงชน ซึ่งยูเนสโกได้ส่งเสริมให้ประเทศสมาชิกทุกประเทศเผยแพร่แนวคิดเรื่องกีฬาสำหรับปวงชนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชากรโลก ซึ่งนายบรรจง ชูสกุลชาติ (ปลัดกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น) ได้มีปรัชญาและแนวคิดที่ชัดเจนและสอดคล้องกับยูเนสโกในเรื่องกีฬาสำหรับปวงชนและได้เป็นตัวอย่างที่ดีในการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายซื้ออุปกรณ์ราคาแพงดังปรากฏในบทสัมภาษณ์ที่ตัดตอนมาเสนอนี้

การประชุมนโยบายวัฒนธรรมระดับโลกที่นครเม็กซิโก (พ.ศ. ๒๕๒๕)

องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ร่วมกับรัฐบาลประเทศเม็กซิโกได้จัดการประชุมนโยบายวัฒนธรรมระดับโลก ครั้งที่ ๒ (The Second World Conference on Cultural Policies) ขึ้นระหว่างวันที่ ๒๖ กรกฎาคม - ๖ สิงหาคม ๒๕๒๕ ณ กรุงเม็กซิโก ประเทศเม็กซิโก นายบรรจง ชูสกุลชาติ ขณะนั้นดำรงตำแหน่งรองปลัดกระทรวงศึกษาธิการและประธานคณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ ได้เข้าร่วมในคณะผู้แทนไทยในฐานะรองหัวหน้าคณะโดยมีนายแพทย์บุญสม มาร์ติน ปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นหัวหน้าคณะ และมีบุคคลร่วมในคณะผู้แทนอีก รวม ๙ คน (รายชื่อดังแนบ)

การประชุมครั้งนี้มีประเทศสมาชิกยูเนสโกจัดส่งผู้แทนเข้าประชุมรวม ๑๒๙ ประเทศ และมีผู้เข้าประชุมกว่าหนึ่งพันคน

การประชุมเรื่องนโยบายวัฒนธรรมในระดับโลกที่เม็กซิโก เป็นครั้งที่ ๒ (ครั้งแรกจัดที่กรุงเวนิส ประเทศอิตาลี เมื่อปี ๒๕๑๓) มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนสถานการณ์เกี่ยวกับนโยบายวัฒนธรรมและเสนอแนะการจัดระบบการทำงานทางวัฒนธรรมในประเทศต่างๆทั่วโลก และเพื่อศึกษาปัญหาใหม่ๆเกี่ยวกับการพัฒนาวัฒนธรรมของโลกร่วมกัน การประชุมที่กรุงเม็กซิโกนี้เป็นเวทีทางการเมืองด้านวัฒนธรรมระหว่างประเทศที่สำคัญที่สุดเวทีหนึ่ง จึงได้มีการเตรียมตัวในระดับกลุ่มภูมิภาคย่อยต่างๆ เช่น กลุ่มเอเชีย กลุ่มยุโรป กลุ่มอาฟริกา กลุ่มละตินอเมริกา กลุ่มอาหรับ กลุ่ม ๗๗ กลุ่มสังคมนิยม ฯลฯ ล่วงหน้าก่อนการประชุมเม็กซิโก และจัดทำรายงานของแต่ละภูมิภาคไว้ด้วย

ในประเทศไทย นายบรรจง ชูสกุลชาติ ในฐานะประธานคณะ

กรรมการฝ่ายวัฒนธรรม ได้เรียกประชุมสัมมนาระดับชาติเพื่อเตรียมท่าที และข้อมูลสำหรับการประชุมนโยบายวัฒนธรรมระดับโลกเมื่อวันที่ ๒๔ - ๒๕ มิถุนายน ๒๕๒๕ โดยได้เชิญวิทยากรที่ทรงคุณวุฒิและเป็นผู้นำทางความคิดด้านวัฒนธรรมกับการพัฒนาในยุคนั้นประมาณ ๒๐ คนมาประชุมกัน โดยนำระเบียบวาระและประเด็นสำคัญในสาระของระเบียบวาระการประชุมระดับโลกที่เม็กซิโกมาถกแถลงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวาง ผู้เข้าประชุมบางท่านได้รับมอบหมายให้เสนอเอกสารนำประเด็นและร่วมอภิปรายต่อที่ประชุม เช่น ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี พันตรีคุณหญิงผะอบ โปษะกฤษณะ นายชวาล ชวณิชย์ นายธรรมนูญ ประจวบเหมาะ นายสมาน แสงมลิ ดร.สายสุรี จุติกุล ศาสตราจารย์ ดร.พัทยา สายหู พันเอกหญิง ดร.นิออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ นายชงค์ วงษ์ขันธ์ ดร.สุวิทย์ ยอดมณี นายแพทย์ สุพจน์ อ่างแก้ว นายนิจ หิญชีระนันทน์ เป็นต้น

การสัมมนาได้มีการทบทวนวิเคราะห์การดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของประเทศไทยในฐานะสมาชิกองค์การยูเนสโก ซึ่งได้มีการประกาศนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติไปแล้วเมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๔ ตามข้อเสนอแนะของยูเนสโก นอกจากนี้รายงานการสัมมนาได้วิเคราะห์อุปสรรคในการทำงานด้านวัฒนธรรมของไทยและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวนโยบายการดำเนินงานวัฒนธรรมในประเทศและความร่วมมือกับต่างประเทศในอนาคตซึ่งฝ่ายเลขานุการได้ใช้เป็นแนวทางในการจัดทำคำปราศรัยของหัวหน้าคณะและของผู้แทนไทยในการประชุมที่เม็กซิโกทั้งในที่ประชุมใหญ่และในคณะกรรมาธิการกลุ่มต่างๆ ด้วย

สำหรับการประชุมนโยบายวัฒนธรรมระดับโลกนั้น มีนัยสำคัญต่อการพัฒนาระบบบริหารงานวัฒนธรรมในประเทศต่างๆ ทั่วโลก ที่ประชุมได้อภิปรายกันอย่างกว้างขวางถึงเรื่องต่างๆ ทางวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

มิติวัฒนธรรมและการพัฒนาวัฒนธรรมและการศึกษา การให้บริการกิจกรรมทางวัฒนธรรม การคุ้มครองสมบัติวัฒนธรรม นอกจากนี้ได้มีการกล่าวถึงความร่วมมือทางวัฒนธรรมในระดับนานาชาติ ซึ่งวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบหนึ่งของความอดทนร่วมกันและความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ ซึ่งลักษณะและรูปแบบความร่วมมือทางวัฒนธรรมมีทั้งระดับต่ำกว่าภูมิภาค ระหว่างภูมิภาค และนานาชาติ ยูเนสโกจึงควรมีบทบาทในการประสานความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชนในทุกระดับ เป็นต้น

นายบรรจง ชูสกุลชาติ ได้กล่าวปราศรัยในที่ประชุมคณะกรรมาธิการกลุ่มที่ ๑ ซึ่งพิจารณาเกี่ยวกับปัญหาทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน สรุปว่าเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งในการวางแผนและพัฒนานโยบายวัฒนธรรมในทุกๆสังคม แต่การส่งเสริมให้คนทุกคนเคารพเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นต้องคำนึงถึงนโยบายและเป้าหมายหลักของชาติ คือเป้าหมายในด้านการสร้างความกลมเกลียวในชาติ ความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของชาติ และการสร้างชาติให้เข้มแข็ง ซึ่งประเทศไทยได้มีการส่งเสริมให้ประชาชนในทุกท้องถิ่นและในทุกภูมิภาครักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนไว้อย่างเท่าเทียมกันโดยคำนึงถึงความแตกต่างในแต่ละท้องถิ่น หลักสูตรการศึกษาในโรงเรียนและนอกโรงเรียนก็ได้บรรจุเกี่ยวกับเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความแตกต่างของภูมิภาคต่างๆไว้ด้วย นอกจากนี้ในเรื่องมิติวัฒนธรรมในการพัฒนาสังคมนั้น ได้กล่าวแสดงความคิดเห็นว่าการพัฒนาทางวัฒนธรรมต้องรวมถึงการพัฒนาทางศีลธรรมและจิตใจของคนด้วย มิใช่พัฒนาวัตถุหรือปัญญาความคิดในการสร้างสรรค์ศิลปะแต่อย่างเดียว จึงขอให้ประเทศต่างๆ บรรจุ/วางแผนพัฒนาด้านศีลธรรมและจิตใจไว้ในการวางแผนพัฒนาวัฒนธรรมด้วย (รายละเอียดคำกล่าวที่แนบ)

การประชุมนโยบายวัฒนธรรมระดับโลกที่เม็กซิโกทำให้เกิดแถลงการณ์ของโลกที่เม็กซิโก Mexico City Declaration on Cultural

Policies ซึ่งมีเนื้อหาประกาศความต้องการของประเทศต่างๆทั่วโลกจะให้มีการพิทักษ์รักษาสันติภาพในโลกนี้ โดยนิยามคำว่า "Culture" ให้กว้างขวางครอบคลุมถึงวิถีชีวิตที่มีลักษณะทางวัตถุ ปัญญา อารมณ์ จิตใจและวิญญาณของสังคมมนุษย์ และได้กำหนดกรอบแนวทางการดำเนินงานวัฒนธรรมไว้กว้างๆ เช่น เรื่องเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม มิติทางวัฒนธรรมในการพัฒนาวัฒนธรรมกับประชาธิปไตย มรดกทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวมาตรฐานสากลที่ประเทศสมาชิกจะนำไปปรับใช้ตามความเหมาะสมของสังคมวัฒนธรรมแต่ละประเทศต่อไป ซึ่งเรื่องที่มีผลกระทบยาวนานทั่วโลกต่อมาคือเรื่องวัฒนธรรมกับการพัฒนาซึ่งได้มีการประกาศเป็นทศวรรษโลกแห่งการพัฒนาอีกด้วย

ผลการประชุมดังกล่าวประเทศไทยได้นำมาปรับใช้และเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมด้านวัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และกรมศิลปากร ในระยะ ๑๐ ปี แห่งทศวรรษโลกด้วย

รายชื่อคณะผู้แทนไทยในการประชุมนโยบายวัฒนธรรมระดับโลก ที่เม็กซิโก

๑. นายแพทย์บุญสม มาร์ติน
รองประธานคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ หัวหน้าคณะ

๒. นายสุโข สุวรรณศิริ เอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศเม็กซิโก
ที่ปรึกษา

๓. นายบรรจง ชูสกุลชาติ
ประธานคณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมของคณะกรรมการแห่งชาติ
ว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ
รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ รองหัวหน้าคณะ
๔. นายเดโช สวนานนท์
รองประธานคณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมของคณะกรรมการแห่งชาติ
ว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ
อธิบดีกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ผู้แทน
๕. นายชงค์ วงษ์ขันธ์
เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ
ผู้แทน
๖. นายประกอบ จ๋วงพานิช
รองเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรี ผู้แทน
๗. นางสาวิตรี สุวรรณสถิตย์
รองเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ
ผู้อำนวยการกองการสัมพันธ์ต่างประเทศ
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ผู้แทนและเลขานุการคณะ
๘. นายศรียนต์ ศรีสมุทร
เลขานุการเอก
สถานเอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศเม็กซิโก ผู้ช่วยเลขานุการคณะ
๙. นางสาวจุไรรัตน์ แสงบุญนำ
ผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมของคณะกรรมการ
แห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ
กระทรวงศึกษาธิการ ผู้ช่วยเลขานุการคณะ

คำปราศรัยของนายบรรจง ชูสกุลชาติ
ประธานคณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรม
ของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ
ในที่ประชุมคณะกรรมาธิการ กลุ่มที่ ๑ (ระเบียบวาระที่ ๗)
วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๒๕

Mr.Chairman,
Distinguished Delegates,
Ladies and Gentlemen,

Before I begin my intervention on item 7 of the Agenda, I should like to congratulate you and your vice chairmen and rapporteur on being elected to the high offices of our commission. The Thai delegation looks forward to successful deliberations and conclusions under your chairmanship.

Mr. Chairman, the issue of cultural identity is certainly one of the most important issues in cultural policy, planning, and development, in any society. There is no denying that the cultural identity of all peoples must be respected and properly promoted. Yet, it is also very important that in the promotion of respect and preservation of cultural identity in any country, the national goals which are of prime consideration are national harmony, national solidarity, national security and nation-building. These goals are most imperative for the growth and stability of all countries and must therefore never be lost sight of.

Mr. Chairman, such is the major line of policy in Thailand. We believe that the cultural identity of all peoples in all regions of Thailand must receive equal respect, preservation and promotion. But the basic national and cultural values which are acceptable to all Thais, no matter where he or she lives, must also be prevailed. The Thai government has been making all efforts to promote the cultural identity and cultural rights of all groups of people, taking into consideration the different needs of the various cultural regions of the country, such as the North, the Northeast, the South and the Central. These efforts are best exemplified in our new educational curricula in which all the geographical and cultural backgrounds, needs and aspirations of the people living in different regions are incorporated. It is therefore through education, both in school, and out of school; that the Thai government implements its policy for the promotion of cultural identity and cultural right of all people, while preserving the harmony, solidarity and security of the nation as an entity.

I now turn to the subject of cultural dimension of development.

Mr. Chairman, the Thai delegation totally agrees with what was stated earlier by one of the delegates in the plenary meeting, that "economic development is not a goal, but only a means, while cultural development must be considered a goal in the development of any society." In the experiences of Thailand, Mr. Chairman, we have in the past 20 or 30 years been too committed to economic development, devoting most of our resources and energy to the building of industry and the economic infra-

structure and manpower of the country. Yet, when we evaluated our past social and economic development plans and their implementation, we found that we have indeed achieved our economic goals, but without achieving complete social development. In fact, many aspects of economic development have led to more social problems!

What, then, is cultural dimension of development? Mr. Chairman, the Thai delegation denies that cultural development means only material or intellectual development. In the experience of Thailand, the flourish of the arts and literature is not complete cultural development. We believe cultural development must include moral as well as spiritual development as well. How can we claim that we have achieved development in this world when crimes abound, and suicides are common, when peace and peace of mind are absent, and peoples spirituality degenerating?

Mr. Chairman, cultural development can and must be allowed to contribute more effectively and more positively to social development. In this connection, the Thai delegation proposes that the member countries include in the cultural development plan and policy, not only material and intellectual dimensions of cultural development, but also moral and spiritual development as well.

Thank you, Mr. Chairman.

กีฬาและสุขภาพสำหรับทุกคน
เป็นประธานกิจกรรมเดินการกุศล

กีฬาและสุขภาพ สำหรับทุกคน *(Sport and Health for All)*

คำถาม : *ในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ ระหว่างปี ๒๕๑๕-๒๕๑๘ นั้น ทราบว่าท่านได้ไปร่วมประชุมสำคัญๆ ในต่างประเทศ และได้มีบทบาทเข้าร่วมในกิจกรรมส่งเสริมความร่วมมือด้านการศึกษาและวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียและภูมิภาคอื่นอย่างมาก ขอความกรุณาท่านเล่าให้ฟังโดยสังเขป*

ตอบ : ได้ไปประชุมสัมมนาที่สำคัญๆ หลายครั้งคือ

๑. การสัมมนาเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติฯที่เข้ารับตำแหน่งใหม่ที่สำนักงานใหญ่ยูเนสโก กรุงปารีส ทำให้ได้รู้จักบทบาท

หน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม

๒. การประชุมด้านวัฒนธรรมที่ประเทศสิงคโปร์

๓. การประชุมที่กรุงออตตาวา ประเทศแคนาดา เกี่ยวกับการส่งเสริมการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม

๔. การประชุมเรื่องการส่งเสริมวัฒนธรรมในเอเชียและแปซิฟิกที่กรุงแคนเบอร์รา ประเทศออสเตรเลีย

๕. การประชุมซีเมคที่กัมพูชา ผมรู้สึกว่าในสมัยนั้น ความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกเป็นไปอย่างใกล้ชิดและมีโครงการแลกเปลี่ยนเลขาธิการฯ ของสำนักเลขาธิการฯ ของไทยกับประเทศต่างๆ เช่น สาธารณรัฐเกาหลี ญี่ปุ่น เป็นต้น ทำให้เกิดความสัมพันธ์อย่างดีกับประเทศต่างๆ เหล่านี้ รวมทั้งทำให้ประเทศดังกล่าวรู้จักประเทศไทยมากยิ่งขึ้น

๑. คำถาม : *ในฐานะที่ท่านได้เคยติดต่อสัมพันธ์กับคนต่างถิ่นทั้งในประเทศและต่างประเทศมาโดยตลอด จึงทำให้ท่านมีทั้งประสบการณ์และโลกทัศน์กว้างขวาง ดังนั้น เมื่อท่านได้มาควบคุมงานด้านต่างประเทศของกระทรวงศึกษาธิการอีกครั้งหนึ่ง จึงใคร่ขอทราบแนวนโยบายหรือความคิดและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความร่วมมือด้านการศึกษาและวัฒนธรรมกับต่างประเทศในปัจจุบันและอนาคต*

ตอบ : ผมคิดว่าในปัจจุบันไม่เหมือนสมัยก่อน เมื่อก่อนนี้ประเทศใหญ่ๆ เช่น สหรัฐอเมริกาได้เอื้ออำนวยให้ประเทศที่กำลังพัฒนา ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมมาก เพราะได้ให้การสนับสนุนทางการเงินถึง ๒๕% ต่อมาเมื่อสหรัฐอเมริกาถอนตัวไป ความร่วมมือระหว่างประเทศก็ลดลง ตัวอย่างเช่นในประเทศไทย ทุนการศึกษาที่สหรัฐอเมริกาให้ในด้านการศึกษาวิทยาศาสตร์และเพื่อศึกษาหาความรู้และผสมผสานทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกันก็ลดลง ดังนั้น

ต่อไปนี้ เราต้องคิดพึ่งตนเองให้มากขึ้นในการฟื้นฟูปรับปรุงในส่วนที่เป็นของเราในด้านการศึกษาและวิทยาศาสตร์ เราต้องเริ่มต้นเอง เช่นในด้านวิทยาศาสตร์มีโครงการช้างเผือก ของสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งผมเป็นประธาน ต่อมาก็มีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ฉะนั้น หลักการในปัจจุบันและอนาคต ก็ต้องพึ่งตัวเองในการพัฒนาให้มากขึ้น เพราะทำให้เราคิดวางแผนใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งเป็นส่วนที่ดี

คำถาม : *นโยบายของท่านนอกจากการพึ่งตนเองดังกล่าวแล้ว ในเรื่องการร่วมมือกับต่างประเทศ ในปัจจุบันไทยมีบทบาทไม่ใช่เป็นเพียงผู้รับอย่างเดียว อะไรที่ไทยจะให้ความช่วยเหลือหรือให้บริการแก่ประเทศอื่นได้ เช่น รับจัดประชุมนานาชาติในประเทศไทยมากขึ้น หรือเปิดโอกาสให้ต่างประเทศเข้ามาแสดงวัฒนธรรมที่ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ท่านมีนโยบายส่งเสริมอย่างไรบ้าง*

ตอบ : ก็ยังส่งเสริมอยู่ หากเรายังมีทุนที่จะส่งเสริมได้และก็ยินดีที่จะสนับสนุนต่อไป

คำถาม : วารสารฉบับนี้จะเป็นเรื่อง "กีฬาและสุขภาพสำหรับทุกคน" ซึ่งทราบว่าท่านได้ให้ความสำคัญในการออกกำลังกายโดยการวิ่งในตอนเช้าและทำกายบริหารเป็นประจำ จึงใคร่ขอคำแนะนำเพื่อข้าราชการที่ต้องทำงานหนักและประสงค์จะออกกำลังกายเพื่อสุขภาพของตนเอง

ตอบ : ผมคิดว่าแนวความคิดเรื่องกีฬาเป็นยาวิเศษจริงๆ ฉะนั้นถ้าเราเล่นกีฬาอยู่เป็นประจำและสืบเนื่อง จะช่วยรักษาสุขภาพทางกายได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกัน กายกับใจย่อมสัมพันธ์กัน เมื่อร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงสุขภาพจิตก็ย่อมดีไปด้วย ทุกคนจึงควรหาโอกาสออกกำลังกายให้เป็นระบบอย่างน้อยประมาณ ๑๕ นาที เพราะเหงื่อจะออกอย่าให้มาก แล้วแต่

ความเหมาะสมของแต่ละคน และออกตามความถนัดขององคาพยพแห่งตนอย่างน้อยไม่ควรหวังผลไปข้างหน้า แต่สิ่งที่จะได้รับวันต่อวัน คือ ความรู้สึก กระปรี้กระเปร่า สดชื่น กว่าการที่ไม่ทำอะไรเลยเกี่ยวกับกำลังกายของตัว เพราะเป็นสิ่งที่ต้องสร้างเอง คนอื่นสร้างให้ไม่ได้ ทุกคนจึงควรมีความสำนึกในเรื่องนี้ และทำให้เป็นนิจสินก็จะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานและการประกอบอาชีพของเขา การออกกำลังกายควรจะออกตลอด แต่ถ้าทำไม่ได้ ก็ควรจะเริ่มอย่างช้าที่สุดเมื่ออายุ ๔๕ เพราะถือว่าชีวิตขึ้นถึงจุดสุดยอดและกำลังจะอ่อนกำลังลงจึงต้องเสริมกำลังไปเรื่อยๆ ผมเองวิ่ง jogging ในตอนเช้าประมาณ ๔๕ นาที และออกกายบริหารท่าดัดตนต่างๆ อีกประมาณ ๒๐ นาที เสร็จแล้วจะถอดรองเท้าเหยียบหญ้า แต่ตลอดเวลาที่บริหารร่างกายก็จะทำสมาธิตลอดในรูปแบบต่างๆกัน เช่น ตอนวิ่งจะทำสมาธิด้วยการนับลมหายใจเข้า ๒ ครั้ง ออก ๑ ครั้ง และหายใจแรงด้วย

คำถาม : ในฐานะที่ท่านเคยเป็นบรรณาธิการวารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ และเป็นวารสารที่แจกจ่ายไปยังสถาบันการศึกษาและห้องสมุดประชาชนทั่วไป ฉะนั้นอยากขอให้ท่านกล่าวอะไรสักเล็กน้อยที่จะเป็นคติแก่ผู้อ่านวารสารซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นนักเรียนนักศึกษาและเยาวชนของชาติ

ตอบ : ผมขอฝากเรื่องการอ่านซึ่งสำคัญมากเพราะทำให้คนเป็นคนที่รู้จักปรับโลกทัศน์ ชีวทัศน์ จิตทัศน์ และธรรมทัศน์ของตนให้ดีขึ้น เพราะฉะนั้นขอให้สร้างนิสัยรักการอ่านทุกคนต้องสร้างขึ้นมาเอง คนอื่นจะอ่านให้ไม่ได้ การอ่านในใจต้องอ่านให้เร็ว และอย่างมีสมาธิ ซึ่งต้องฝึกตั้งแต่เด็กๆ ต้องกำหนดสัจจะไว้ในใจตามเวลาที่กำหนดไว้ว่าจะอ่านวันละกี่หน้าเป็นอย่างน้อย หากเป็นหนังสือเล่มเล็ก ผมเองจะใช้เวลาอ่านวันละ ๓๐ หน้าเป็นอย่างน้อยไม่นับหนังสือราชการและหนังสือพิมพ์ ในชีวิตการทำงาน

ราชการต้องอ่านหนังสือมากเพื่อเป็นการประเทืองปัญญาและเป็นการประทินสติด้วยในเวลาเดียวกัน เวลานี้เมื่อมีวารสารคณะกรรมการแห่งชาติฯ ซึ่งเป็นเพื่อนอ่านอีกเล่มหนึ่งก็ควรหาเวลาอ่านหนังสือเล่มนี้ เพราะหนังสือเป็นกุญแจที่ไขไปสู่คลังแห่งปัญญาและเป็นมรรคาที่นำสติปัญญาไปสู่เบื้องสูงหรือสิ่งที่ดีกว่า และเป็นทางไปสู่ความรื่นรมย์ด้วย

Books are keys to wisdom, treasure;
Books are gates to land of pleasure;
Books are paths that upwards leads;
Books are friends. Come! let's read !

จากวารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ
ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มีนาคม ๒๕๓๑

ครบวงจรวังจันทร์

ตอนที่ ๖

“ครบวงจรวังจันทร์”

(๒๕๓๐-๒๕๓๓)

จากสาราณียกร

นายบรรจง ชูสกุลชาติ มีประวัติการทำงานที่ตื่นเต้นผาดโผนมาตั้งแต่อยู่ส่วนภูมิภาค และเมื่อได้เข้ามารับราชการในส่วนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อปี ๒๕๑๕ จนถึงเกษียณอายุรวมระยะเวลา ๑๘ ปี ก็ได้โยกย้ายปรับเปลี่ยนตำแหน่งถึง ๘ ครั้ง ซึ่งในการโยกย้าย ๘ ครั้งนั้นก็ต้องวกเวียนกลับมาอยู่ตำแหน่งเก่า ๒ ตำแหน่ง ตำแหน่งละ ๒ ครั้ง คือ เป็นรองปลัดกระทรวงศึกษาธิกา ๒ ครั้ง และเป็นผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ ๒ ครั้ง ด้วย

ในช่วงนี้ นายบรรจงฯ ได้ขบคิดในแนวปรัชญาและแนววิชาการโดยนำปรัชญาไทยและปรัชญาพุทธมาผสมผสานกับแนวคิดของสากล ท่านได้รับเชิญไปบรรยาย และได้เขียนบทความวิชาการไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งเราได้คัดเลือกบทความและบทบรรยาย ๓ เรื่อง นำมารวมตีพิมพ์ไว้ในตอนที่ ๖ ของหนังสือเล่มนี้ โดยขอใช้ชื่อว่า “ครบวงจรวังจันทร์”

เป้าหมายหลักและกลยุทธ์ในการบริหารการศึกษายุคใหม่ ในปีที่ ๙๗ (ของกระทรวงศึกษาธิการ)

เป็นความตั้งใจอันแน่วแน่ของผมตั้งแต่มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแล้วว่า จะพยายามออกไปพบปะเพื่อนผู้บริหารการศึกษา และครูอาจารย์ทั่วประเทศ ให้สำเร็จภายใน ๖ เดือนให้จงได้

นอกจากนี้จะออกต่างจังหวัดเพื่อไปพบปะรายงานตัวต่อเพื่อนร่วมงานและสร้างความรู้จักมักคุ้นกันและกันแล้วก็มาทำความเข้าใจในเป้าหมายหลักและกลยุทธ์ในการทำงานของกระทรวงศึกษาธิการด้วยในเวลาเดียวกัน

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศเป้าหมายหลักไปแล้ว ๔ ประการ ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ ว่าจะส่งเสริมสวัสดิการ เสริมสร้างสมานฉันท์ เสกสรรคุณภาพ ศิโรราบคุณธรรม

พร้อมทั้งประกาศกลยุทธ์ในการทำงาน ๗ ประการ คือ เร่งรัดรุดหน้า รวดเร็ว เรียบร้อย ราบรื่น สำเร็จ และประหยัด

สำหรับเป้าหมายหลัก ๔ ประการ และกลยุทธ์ ๗ ประการ ดังกล่าวนี้ กระทรวงศึกษาธิการจักได้จัดตั้งองค์กรขึ้นมารองรับ ๕ องค์กร โดยมีบุคลากรในองค์กรเหล่านั้นตามสมควร เพื่อกำหนดเป้าหมายของแต่ละองค์กรให้ชัดเจน รวมทั้งร่วมกันพิจารณาหาเหตุแห่งปัญหาของสวัสดิการ ความสมานฉันท์ คุณภาพ และคุณธรรม แล้วนำมากำหนดมาตรการในการแก้ปัญหาและพัฒนางานการศึกษาของชาติให้มีประสิทธิภาพสืบไป

ในเวลาเดียวกันก็จักได้พิจารณาจัดตั้งองค์กรหนึ่งขึ้นมาเพื่อตรวจตราติดตามว่างานการพัฒนาในด้านต่างๆตามเป้าหมายหลัก ๔ ประการดังกล่าวเหล่านั้น ได้พัฒนาไปตามกลยุทธ์ ๗ ประการหรือไม่? อย่างไร? ทั้งนี้เราได้กำหนดเป้าหมายของเวลาไว้ว่า ทุกองค์กรจักต้องพิจารณาเป้าหมายหลักและกระบวนการ รวมทั้งมาตรการที่จะให้สถานศึกษา อำเภอ

จังหวัด และกรมกองต่างๆในกระทรวงศึกษาธิการ ร่วมพลังกันพัฒนาการศึกษาของชาติให้สำเร็จเสร็จสิ้น ภายในวันที่ ๓๑มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ รวมทั้งปลัดกระทรวงเองจักต้องออกไปพบปะ พูดจา ทำความเข้าใจ ให้ผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์ ทุกสังกัดทั่วประเทศ ๗๓ จังหวัดให้เสร็จสิ้นภายในวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ เช่นเดียวกัน

ทั้งนี้ และทั้งนั้น เพื่อให้วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๑ อันเป็นวันครบรอบวันสถาปนากระทรวงศึกษาธิการ ปีที่ ๙๖ เป็นวันแห่งการพัฒนาการศึกษาในยุคใหม่ในปีที่ ๙๗ ต่อไป

อย่างไรก็ตาม โดยเฉพาะเป้าหมายหลัก ๔ ประการนั้น มีหลายท่านวิพากษ์วิจารณ์กันว่า ดีที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศเป้าหมายหลักและกลยุทธ์ในการบริหารงานออกมาโดยชัดเจนแจ่มแจ้ง และสามารถทำให้คล้องจองกันสมกับที่คนไทยเป็นนักกลอน แต่สงสัยในคำว่า ศิโรราบคุณธรรม เพราะศิโรราบ นั้น แปลว่าพังพาบมิใช่หรือ?

คนไทยชอบเขียนชอบคิดเป็นอย่างนี้เอง เพราะชอบล้อและชอบเล่น แต่บางทีก็ช่างล้อ ช่างเล่นกันไปทุกเรื่องไม่เลือกว่าต่ำหรือสูง สำคัญหรือไม่สำคัญ

ความจริง นั้น คำว่า ศิโรราบ เป็นคำใหม่ เพิ่งเกิดมาไม่นานนี้เองเพราะในพจนานุกรม ฉบับปี พ.ศ. ๒๔๙๓ นั้น ไม่มีคำคำนี้ แต่ในพจนานุกรมปี พ.ศ. ๒๕๒๕ มีคำคำนี้

ศิโรราบ นั้น แปลว่าอ่อนน้อม ยอมกราบกราน ครับผม

ดังนั้น ศิโรราบคุณธรรม คือคุณธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ควรมีใจคารวะยิ่งเพราะคุณธรรมเป็นเหตุที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์เดรัจฉานทั้งปวง

คุณธรรม ย่อมจำแนกสัตว์

เรื่องสำคัญต่อไปในที่นี้ก็คือว่า ทำไมกระทรวงศึกษาธิการจึงตั้งเป้าหมายหลักไว้ ๔ ประการ

เหตุที่ตั้งไว้สี่ประการ ก็เพราะเป้าหมายสี่ประการนี้ ครอบคลุม

คนและงานทางด้านการศึกษาไว้หมดเรียบร้อยแล้ว คือเรื่องของคนนั้นสำคัญอยู่ที่เรื่องสวัสดิการและคุณธรรม ถ้าคนมีสวัสดิการดีและคุณธรรมดีก็จะทำให้กิจกรรมงานก้าวหน้าไปด้วยดี

กิจการงานการศึกษาจะดีได้ คนต้องมีความสมานสามัคคีคือ พูดและกระทำตรงกันในเรื่องของหลักการและกระบวนการของการศึกษา อันเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพคน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ ๖ (พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๔) นี้ มีเป้าหมายหลักในการพัฒนาคุณภาพคนและคุณภาพชีวิต

จึงกล่าวได้โดยสรุปว่าเป้าหมายหลัก ๔ ประการของกระทรวงศึกษาธิการปัจจุบันนั้น มาจากนโยบายของรัฐบาล และเป้าหมายหลักของแผนพัฒนาการศึกษาในระยะที่ ๖ นั่นเอง

ดังนั้น สิ่งที่เราพึงมาทำความเข้าใจกันต่อไปก็คือว่า ทำไมกระทรวงศึกษาธิการในยุคปัจจุบัน จึงส่งเสริมสวัสดิการ?

โดยหลักการแล้ว ท่านผู้บริหารทุกคนและทุกระดับ ต้องถือเป็นภารกิจและความรับผิดชอบในเรื่องสวัสดิการของเพื่อนร่วมงานเพราะโดยทฤษฎีของการบริหาร

เรามีความเชื่อกันอย่างมั่นคงว่าสวัสดิการและสวัสดิภาพของเพื่อนร่วมงานนั้นคือประสิทธิภาพของงาน

การส่งเสริมสวัสดิการนั้น หมายถึงอะไร

การส่งเสริมสวัสดิการ หมายถึง การดำเนินการศึกษาค้นคว้าหาลู่ทางที่จะบันดาลให้สวัสดิการในระบบราชการที่มีอยู่แล้วให้บรรลุผลตามความมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

สวัสดิการในระบบราชการที่มีอยู่แล้ว คืออะไรบ้าง

เราก็จะศึกษาค้นคว้าหาเหตุพิจารณากันตั้งแต่เงินเดือนขึ้นประจำปี การแต่งตั้งโยกย้าย การเลื่อนระดับขั้น การลา การลาศึกษาต่อ การสอบสวนสืบสวนพิจารณาโทษทางวินัย การเบิกจ่ายค่ารักษาพยาบาล ค่าเช่าบ้าน

ค่าเล่าเรียนบุตร ตลอดจน ชพค. ชพส. และสวัสดิการต่างๆ ทั้งปวงที่มี คณะทำงานก็จะร่วมกันศึกษาค้นคว้าพิจารณาว่า งานสวัสดิการในระบบราชการเหล่านี้มีประสิทธิภาพดังกลยุทธ์แห่งการทำงานหรือไม่

คือเร่งรัด รุดหน้า รวดเร็ว เรียบร้อย ราบรื่น สำเร็จ และประหยัดอย่างไรหรือไม่?

การศึกษาปัญหาและการแสวงหาหนทางแก้ปัญหาสวัสดิการในระบบราชการเหล่านี้ เป็นภารกิจหน้าที่ของสำนักสวัสดิการ ซึ่งมี ดร. อรุณ ปรีดีดิลก ผู้ตรวจราชการกระทรวง เป็นผู้อำนวยการสำนัก

สำนักนี้มีอำนาจหน้าที่ในเรื่องสวัสดิการของข้าราชการในกระทรวงศึกษาธิการทั้งหมด และทุกประเภท ดังนั้น การปรับปรุงสวัสดิการในระบบราชการ จึงเป็นภารกิจของสำนักสวัสดิการนี้โดยตรง

นอกจากสวัสดิการในระบบราชการที่จะต้องส่งเสริมให้มีประสิทธิภาพตามความมุ่งหมายของสวัสดิการแต่ละประเภทแล้ว กระทรวงศึกษาธิการจะได้พิจารณาปัญหาใหญ่ของวงการครูที่สำคัญๆอีกด้วย และมองเห็นว่าปัญหาสำคัญของครูอาจารย์และผู้บริหารการศึกษาเวลานี้คือปัญหาเศรษฐกิจ

จากการสำรวจฐานะทางเศรษฐกิจของครูเหนือจรดใต้ ตะวันออกจรดตะวันตก และภาคกลาง เราพบว่าบรรดาครูอาจารย์และผู้บริหารการศึกษาในปัจจุบัน ตกอยู่ในสภาวะหนี้สินโดยส่วนรวม

เหตุแห่งหนี้สินของบุคคลและของวงการใดก็ตามอยู่ที่ว่าบุคคลนั้นๆ หรือวงการนั้นๆขาดประสิทธิภาพและสมรรถนะในการจัดระบบการเงิน กล่าวคือ ไม่สามารถจัด ระบบรับ ระบบจ่าย ระบบเก็บรักษา ระบบหมุนเวียน และระบบลงทุน ให้ประสมประสานกันอย่างมีเอกภาพ และอย่างครบวงจรของระบบเงินตรา

วงการครูของเรานั้น มีปัญหาในการจัดระบบเงินแทบทุกแห่ง และทุกคน กล่าวคือ ระบบรับเงินของเราพิจารณาดูโดยทั่วไป เห็นว่าเป็น

ระบบดี กล่าวคือเดือนหนึ่งเราก็รับหนหนึ่ง แต่ปัญหาก็มีอยู่ว่าเราไม่สามารถจัดระบบรับได้ชัดเจน คือ บางคนและหลายคนที่มีเงินเดือนๆละ ๕,๐๐๐ บาท สิ้นเดือนได้รับเพียง ๑๐๐ บาท การจัดระบบรับจึงเป็นไปอย่างขาดประสิทธิภาพ และมีหลายคนติดลบคือต้องจ่ายเพิ่มเพื่อจะได้ไม่รับอีกเดือนละ ๑๐๐-๕๐๐ บาทหรือมากกว่านั้น เมื่อจัดระบบรับอย่างขาดสมรรถนะและไม่มีประสิทธิภาพ ระบบจ่ายก็ขาดประสิทธิภาพและขาดสมรรถนะและประสิทธิภาพไปทั้งแถวถึงระบบเก็บรักษาก็เป็นไปไม่ได้ ระบบหมุนเวียนซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ระบบลงทุนยิ่งเป็นไปไม่ได้เลย

ทางกระทรวงศึกษาธิการ ได้นำระบบสหกรณ์ออมทรัพย์มาใช้อย่างกว้างขวางและแก้ปัญหาเรื่องระบบการเงินในวงการครูไปได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็สร้างปัญหาให้วงการศึกษาวงการครูอยู่เหมือนกัน โดยเฉพาะครูจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นสมาชิกของสหกรณ์ได้ประกาศภาวะฉุกเฉินให้กับระบบเงินของตนทุกเดือนตลอดปีและบางทีก็ตลอดไป

ทางแก้ปัญหาฐานะการเงินและเศรษฐกิจของวงการศึกษาและวงการครู จึงเหลืออยู่ทางเดียวคือแก้โดยระบบ โดยกระทรวงศึกษาธิการมีดำริจัดตั้งธนาคารเพื่อการศึกษาหรือธนาคารครูไทยหรืออาจเรียกชื่อว่าธนาคารเสมาธรรมจักรขึ้น เพราะพิจารณาแล้วว่ากิจการธนาคารเท่านั้นที่จะสามารถจัดระบบรับ ระบบจ่าย ระบบเก็บรักษา ระบบหมุนเวียน หรือระบบปริวรรตเงินตรา และระบบลงทุนได้อย่างมีสมรรถนะและมีประสิทธิภาพกว่าระบบใดๆ

คณะทำงานพิจารณาจัดตั้งธนาคารเพื่อการศึกษาตามดำริของกระทรวงศึกษาธิการดังกล่าว ซึ่งมีคุณกำธร สถิรกุล เป็นประธานนั้นพิจารณาแล้วเห็นว่า ธนาคารเพื่อการศึกษาควรจัดตั้งในรูปของรัฐวิสาหกิจ โดยกระทรวงศึกษาธิการถือหุ้น ๕๑ เปอร์เซ็นต์และให้ครูอาจารย์รวมทั้งเอกชนและบริษัทต่างๆ มาร่วมทุนอีก ๔๙ เปอร์เซ็นต์ โดยลงทุนครั้งแรก ๕๐๐ ล้านบาท ดำเนินธุรกิจการเงินเฉพาะในวงการศึกษาและเฉพาะ

ธุรกิจการเงินในประเทศเท่านั้น

เรื่องธนาคารนี้ กระทรวงศึกษาธิการจะพยายามอย่างยิ่งที่จะจัดตั้งให้สำเร็จให้จงได้ ไม่ว่าจะมีอุปสรรคปัญหาเล็กใหญ่อย่างไร เราสู้เสมอ

เป้าหมายต่อไปคือ การเสริมสร้างสมานฉันท์ หรือการเสริมสร้างความสมานสามัคคีในบรรดาผู้ที่ทำงานการศึกษาด้วยกัน ความสมานสามัคคีนั้นย่อมเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดพลังทั้งกายและใจ อันสามารถเผด็จปัญหาและเผด็จงานการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายคือความเป็นพลเมืองดีของชาติ ของนักเรียน นักศึกษา ในความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการ

ความสมานสามัคคีของบรรดาผู้บริหารและครูอาจารย์จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเราชาวกระทรวงศึกษาธิการมีความคิดต่องานการศึกษาตรงกันพูดตรงกัน และกระทำตรงกันในกิจการงานการสร้างคนให้เป็นพลเมืองดีของชาติ

ถ้าเราชาวกระทรวงศึกษาธิการทุกคนเข้าใจตรงกันว่างานการศึกษาคืองานสร้างคน เราก็ต้องคิดตรงกันในเรื่องหลักการของการสร้างคน มีกระบวนการตรงกันในการฝึกฝนอบรมคน

ก่อนที่เราจะคิดให้ตรงกันเราก็ควรหันมามองสภาพปัจจุบันและปัญหาหลักๆ ของการสร้างคนเสียก่อนว่ามีปัญหาอะไรบ้าง

กระทรวงศึกษาธิการของเราปฏิบัติภารกิจในการสร้างคนมานับแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๕ จนถึงบัดนี้เป็นเวลา ๙๖ ปีแล้ว เป้าหมายหลักในการสร้างคนของเราชาวกระทรวงศึกษาธิการ คือ สร้างคนเพื่อให้สร้างงานราชการ

งานราชการจึงเป็นงานที่ได้รับความนิยมชมชอบอย่างสูงตลอดมาจนกลายเป็นสำนวนติดปากกันต่อๆมาว่า “สิบพ่อค้าไม่เท่าหนึ่งพญาเลี้ยง” หรือเชื่อว่าการรับราชการนั้นดีกว่าทำการค้าสิบเท่า บรรดาพ่อแม่ผู้ปกครองทั้งปวงต่างก็ส่งลูกหลานให้มาศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้ลูกหลานจะได้รับราชการไม่ว่าระบบการศึกษาจะจัดการศึกษาวิชาชีพอื่นที่มิใช่ราชการ

อย่างวิชาชีพบริหารธุรกิจพณิชยกรรม วิชาช่างอุตสาหกรรม วิชาเกษตรกรรม วิชาคหกรรม วิชาศิลปหัตถกรรม และวิชาชีพอื่นใด ใจของพ่อแม่ผู้ปกครองและใจของนักเรียน นักศึกษา ล้วนแต่ปักไว้กับการรับราชการทั้งสิ้น แท้ที่จริงวิชาชีพดังกล่าวเหล่านี้ได้รับความนิยมชมชื่นน้อยมากเพราะรับราชการได้ไม่มากนักแต่พ่อแม่ผู้ปกครอบก็ยังจ้องแต่จะส่งลูกหลานมาเรียนเพื่อเข้ารับราชการอย่างสุดหัวใจ

แม้วิชาแพทย์ วิชาช่าง อย่างวิศวกร และสถาปนิกก็ล้วนแต่มุ่งรับราชการกันเป็นอันดับแรก แต่วิชาดังกล่าวนี้ หลังจากบ้านเมืองได้แปรเปลี่ยนไปและเจริญก้าวหน้ามากขึ้น ความนิยมราชการก็ได้คลี่คลายลงไปบ้างเพราะแม้ไม่รับราชการก็สามารถออกไปประกอบอาชีพอิสระได้

อย่างไรก็ตาม จากเป้าหมายหลักของการจัดการศึกษาเพื่อให้มารับราชการก็พบความจริงในปี ๒๕๒๕ ว่ามีอาชีพหลักอื่นๆที่ผู้จบการศึกษาทั้งเรียนมาและมิได้เรียนมา มิได้เข้าหาอาชีพเหล่านี้เลย คือเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ธุรกิจพณิชยการคหกรรมและศิลปหัตถกรรม ดังนั้น สาขาวิชาชีพดังกล่าวเหล่านี้จึงมิได้รับการพัฒนาตามควรแก่กาลเวลา อาชีพเหล่านี้จึงอยู่ในภาวะที่จะต้องพัฒนากันอีกเป็นอันมาก ทั้งหลักการและกระบวนการ ทั้งปริมาณและคุณภาพ

เมื่อสภาวการณ์เป็นดังนี้ เป้าหมายหลักของการจัดการศึกษาต่อไปนี้ก็น่าที่จะหันหน้าไปหาอาชีพเหล่านี้กันอย่างจริงจังและจริงใจเพราะสัจธรรมก็คือว่า อาชีพทุกอาชีพที่กระทำด้วยความสุจริตนั้น เป็นอาชีพที่มีเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันทั้งสิ้น

ย่อมเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้แน่นอนที่สุดว่า เมื่อเป้าหมายของการจัดการศึกษาเปิดกว้างไปสู่อาชีพทุกอาชีพ ไม่เฉพาะแต่อาชีพราชการเท่านั้น เราก็คงจักต้องหันมาพิจารณากันว่าในการจัดการศึกษานั้นเขาให้อะไรกันบ้างเราจะพบว่า ในการให้การศึกษานั้น เราให้กันสามอย่างคือให้ความรู้ ให้ความรู้สึกนึกคิด และให้ความชำนาญในการทำงาน

เราต้องร่วมกันพินิจพิเคราะห์กันต่อไปว่า ใน ๙๖ ปีที่ผ่านมาในบรรดากิจกรรมสามประการ คือ ความรู้ ความคิด และการฝึกฝนทักษะนั้นเราได้ประกอบกิจกรรมอันใดมากที่สุด

ในวงการศึกษาไทยนั้น เราคงจะต้องยอมรับกันว่า กิจกรรมที่เราประกอบกันมากที่สุดในวงการศึกษาก็คือการให้ความรู้เกี่ยวกับตนเอง ความรู้เกี่ยวกับคนอื่นความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติรอบด้าน และความรู้เกี่ยวกับวิชาชีพตลอดจนความรู้เกี่ยวกับการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ความรู้ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้มีสื่อคือ ถ้อยคำของครูอาจารย์และหนังสือตำราต่างๆ ถ้อยคำของครูอาจารย์ ก็คือถ้อยคำที่กลั่นกรองมาจากหนังสือตำราต่างๆ เช่นเดียวกัน ดังนั้น เราจึงเห็นกันว่าการให้การศึกษาคือการให้เรียนหนังสือและตำรา และมักจะเชื่อกันโดยทั่วไปว่า การศึกษาคือการเรียนหนังสือ

ถ้าเชื่อกันว่าการศึกษาคือการเรียนหนังสือ การศึกษาก็จะเข้าลักษณะการเรียนประวัติศาสตร์ของวิชาต่างๆแทนการเรียนปัจจุบันและอนาคต เพราะหนังสือและตำราที่เราเรียนกันมานั้นกว่าจะกระทำกันขึ้นมาได้ก็ต้องใช้ข้อมูลที่ผ่านมาแล้วแทบทั้งสิ้นข้อมูลใหม่แทบจะไม่มีเลย เพราะเมื่อข้อมูลใหม่หนังสือและตำรานั้นก็พิมพ์เสร็จไปเรียบร้อยแล้ว หนังสือและตำราทำให้เกิดภาวะล้าหลังทางการศึกษาเสมอ

ดังนั้น ถ้าการศึกษาคือการเรียนหนังสือ การศึกษาก็ล้าหลังความเปลี่ยนแปลงต่างๆทางสังคมเสมอ ด้วยเหตุนี้การศึกษาจึงไม่สามารถนำสังคมได้ ต้องตามสังคมตลอดมา และจะแก้ปัญหาสังคมและปัญหาบุคคลไม่ได้เพราะขาดข้อมูลอันทันสมัย

ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่จบการศึกษาซึ่งเรียนทางวิชาหนังสือเป็นสำคัญจะมีความรู้ความสามารถเพียงอาชีพๆเดียว คือการรับราชการเท่านั้น เพราะการทำงานราชการทำกันโดยใช้วิชาหนังสือเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้การศึกษา

ไทยจึงไม่กว้างไกลไปกว่าคำกลอนที่ว่า *"ลูกผู้ชายลายมือนั้นคือยศ เจ้าจงอุตส่าห์ทำสม่ำเสมียน"*

การเรียนแต่วิชาหนังสือ นอกจากจะไม่สามารถทำให้การศึกษาและผู้รับการศึกษาเป็นผู้นำสังคมได้แล้วยังก่อให้เกิดปัญหาความล้าหลังทางสังคม

ด้วยเหตุนี้ คนไทยจึงมีแต่คนรู้ แต่ไม่มีคนทำ ปัญหาของชาติบ้านเมืองในเวลานี้จึงแก้ไขไม่ตก ถึงแก้ตกก็ต้องเกิดปัญหาใหม่ให้แก้ไขกันต่อไปโดยไม่มีสิ้นสุดยุติได้โดยจริงจัง

ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ทั้งนี้ เพราะเราให้แต่ความรู้และเป็นความรู้จากหนังสือและตำรา มิได้เป็นความรู้และความคิดอันเกิดจากการทำงาน จากการดำเนินชีวิต และเกิดจากการเรียนรู้อย่างมีเสรีภาพแต่อย่างใด

ดังนั้น ในการจัดการศึกษาและให้การศึกษาต่อไปเราจำเป็นจักต้องถือหลักการเรียนกระทำ เรียนปฏิบัติมากกว่าการเรียนรู้ ถือหลักการเรียนจัดการกับชีวิตกับงานกับอาชีพ มากกว่าการเรียนจดจำและท่องจำ ถือหลักการเรียนให้เรียนบริการ มากกว่าการเรียนรับและเรียนเอาเรียนได้ และต้องถือหลักการเรียนผลิตทั้งผลิตผลและผลิตภัณฑ์มากกว่าการเรียนใช้เรียนบริโภค

ในการวัดผลการศึกษา ก็จะต้องวัดคุณค่าของผลงานจากการเรียนทำเรียนจัดการเรียนบริหารเรียนผลิต มากกว่าวัดคุณค่าของความรู้ความจำ เพราะคุณค่าของคนอยู่ที่ผลของงาน เราจักต้องวัดผลงาน จึงจะรู้คุณค่าและคุณภาพของคน

การสร้างความสมานฉันท์ในงานการสร้างคนโดยระบบการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการมีสำนักนโยบายและแผนพิจารณาดำเนินการในเรื่องนี้ โดยมีผู้อำนวยการสำนักคือ ดร.สำอาง พ่วงบุตร ผู้ตรวจราชการกระทรวง

ศึกษาธิการ

เป้าหมายหลักต่อไปนี้ คือ การเสกสรรคุณภาพ คุณภาพนั้น มนุษย์จักต้องใช้สติปัญญา สร้างสรรค์คุณภาพนั้น เกิดขึ้นเองมิได้โดยตรง ไม่เหมือนปริมาณ

คุณภาพโดยปกติมีความหมายว่า ภาวะอันเป็นคุณประโยชน์ แต่คุณภาพในความหมายอันแท้จริง ตามพจนานุกรมฉบับปี ทั้ง พ.ศ. ๒๔๙๓ และ พ.ศ. ๒๕๒๕ มีความหมายอย่างเดียวกัน คือลักษณะอันดีงามของสิ่งทั้งปวง

คุณภาพของการศึกษาคือลักษณะอันดีงามของการศึกษา ลักษณะอันดีงามของการศึกษาคือลักษณะอันดีงามของคนคือ ผู้บริหาร ครูอาจารย์ นักเรียน นักศึกษา และลักษณะอันดีงามของหลักการทางการศึกษาคือหลักสูตรและกระบวนการทางการศึกษาคือ การเรียน การสอน การวัดผลและการประเมินผล สื่อการเรียนการสอนและการค้นคว้าวิจัยทางการศึกษา รวมถึงการบริหารและการสนับสนุน

การบริหารและการสนับสนุนนั้น จะมีลักษณะอันดีงามหรือมีคุณภาพได้ ต้องมีผู้บริหารที่มีลักษณะอันดีงามหรือมีคุณภาพ และผู้บริหารที่มีคุณภาพนั้นจักเป็นผู้บริหารที่มีความรู้และศรัทธาในเพื่อนผู้ร่วมงาน มีความจริงใจและใจจริงต่อเพื่อนร่วมงานและมีความกตัญญูกตเวทีต่อเพื่อนผู้ร่วมงาน และมีคุณลักษณะอันดีงามในกระบวนการของการบริหารคือไม่มองเพื่อนร่วมงานในแง่ร้ายหรือแง่ดีเกินไป แต่มองอย่างเป็นกลางๆ ว่าทุกคนมีดีและไม่ดีปนกันไป ผู้บริหารจะต้องมองแง่ดีให้ได้ และมองแง่ไม่ดีให้ชัดแล้วนำเอาแง่ทั้งดีและไม่ดีของเพื่อนผู้ร่วมงานมาเป็นประโยชน์ต่อกิจการงานในหน้าที่ให้จงได้

ในการดำเนินกิจการใดนั้น ผู้บริหารจักต้องถือว่ากิจการงานทั้งหมดนั้นเป็นงานของส่วนรวมมิใช่กิจการงานของใครคนหนึ่งคนใดแน่นอน มิใช่กิจการงานของผู้บริหาร ผู้บริหารเป็นเพียงผู้นำในการประกอบกิจการ

เป็นเพียงผู้มีความคิดต่อกิจการงานและภารกิจต่อเพื่อนผู้ร่วมงาน และต่อทรัพย์สินทั้งปวงอย่างมีสัจธรรม

นอกจากนั้นผู้บริหารย่อมจะมีศิลปะในการสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน คือ ความสุจริตใจ และใจจริงต่อเพื่อนผู้ร่วมงานโดยปราศจากอคติไม่ว่าจะเป็นอคติในเรื่อง ชาติวุฒิ คุณวุฒิ วัยวุฒิ ธนวุฒิ คณะวุฒิ และสถาบันนิยม และต้องพยายามชำระจิตใจตนให้พ้นอุปาทาน คือความลำเอียงในความรู้สึกและความคิด ในเรื่องความคิดเห็น ความประสงค์ ความเชื่อของตนต่อชีวิตต่องานและต่ออาชีพ ตลอดจนไม่มีอุปาทานเกี่ยวกับตำแหน่ง ระดับฐานะทั้งปวง เพราะอคติและอุปาทานเหล่านี้จะกัดกร่อนให้ความคิด คำพูดและการกระทำ ขาดมัชฌิมา ปฏิปทา

อย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญที่สุดในเรื่องของคุณภาพก็คือคุณภาพคน หรือคุณภาพของผู้บริหารและครูอาจารย์ เพราะเราย่อมมีความเชื่อโดยทั่วกันตามทฤษฎีแห่งสิ่งแวดล้อมว่า ถ้าผู้บริหารและครูอาจารย์มีคุณภาพ นักเรียน นักศึกษา ย่อมมีคุณภาพด้วย

ปัญหาจึงมีอยู่ว่าผู้บริหารและครูอาจารย์จะเป็นผู้มีคุณภาพได้อย่างไร? อย่างไรก็ตาม คุณภาพนั้นไม่เหมือนปริมาณ เราจักต้องสร้างด้วยน้ำมือของเราเองยิ่งคุณภาพของคนแต่ละคนด้วยแล้วคนๆนั้น จะต้องสร้างด้วยตนเอง "ทนฺโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ" ผู้ฝึกฝนตนดีแล้วย่อมเป็นผู้เจริญ นี้คือพุทธภาษิต

ปัญหาต่อไปก็คือว่า เราจะฝึกฝนตนเองกันอย่างไร? การฝึกฝนตนเองนั้นเราต้องฝึกฝนกันตลอดไป เมื่อเรามีสติสำนึกในความเป็นมนุษย์ เพราะมนุษย์นั้นย่อมฝึกฝนตนเองได้ ต่างกับสัตว์เดรัจฉานทั้งปวง ที่ไม่อาจจะฝึกฝนตนเองได้

วิธีฝึกฝนตนนั้น จะต้องฝึกฝนทั้งกายและใจ รวมทั้งปรับระบบ กาย วาจา ใจ ให้ทันงาน ทันคน และทันโลก ทันเหตุการณ์ทั้งปวง

ในการปรับ กาย วาจา ใจ นั้น เราทุกคนจะต้อง ลด ละ เลิก ด้วย

ความมีสติของตน ด้วยความวิริยะ อุตสาหะของตน และด้วยความมุ่งมั่นพัฒนาตนในเรื่อง

๑. ***อำนาจทางปัญญา*** คนจะต้องสร้างขึ้นมาด้วยความคิดอันถูกต้องเป็นธรรมต่อสิ่งทั้งปวง แล้ววิเคราะห์สิ่งนั้นหลายๆด้าน แล้วสังเคราะห์เพื่อแสวงหาสิ่งดีสิ่งงาม และสิ่งจริงที่สุด แล้วสรุปอย่างประจักษ์ในเหตุในผลเสมอๆ ในชีวิตในการทำงานและในการประกอบอาชีพของเรา เอาปัญญามาเป็นอาวุธในการคิดขบแก้ตัวปัญหาต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ

๒. ***อันธพาลทางอารมณ์*** ความรู้สึกนึกคิดของคนเรานั้นส่วนใหญ่ย่อมมีกระแสไหลไปสู่ที่ต่ำเสมอประดุจกระแสน้ำ ดังนั้นในดวงความคิดต้องมีสติที่จะไม่นึกเบียดเบียนผู้อื่นไม่ว่ากรณีใดๆ โดยเฉพาะเพื่อนผู้ร่วมงานเราต้องไม่เบียดเบียนเขาเด็กในความรับผิดชอบเราต้องไม่เบียดเบียนเขา และเราต้องลดความคิดด้วยความมีสติที่จะไม่ประสงค์สิ่งของใดๆ จากใครทั้งสิ้น และต้องติดต่อชีวิตงานและอาชีพด้วยความเป็นธรรมถูกต้อง โดยลดละความเห็นแก่ตัวความเห็นแก่ได้ออกไปให้มากที่สุด

ในทางวาจานั้น เราต้องคิดก่อนพูดเสมอ ถ้าคำพูดใดที่จะส่อไปในทางขาดสัจจะก็ต้องลดละและเลิกเสีย ถ้าคำพูดใดที่ไม่ไพเราะก็ต้องลดละและเลิกเสีย ถ้าคำพูดใดที่ส่อเสียด เยาะเย้ย ถากถางผู้อื่นให้เสียหายก็ต้องลดละเลิกเสีย ถ้าคำพูดใดที่เป็นการละเมอเพ้อพกหกคะเมน ก็ลดละเสีย ลดละเลิกให้ได้ในที่สุด

ในทางกายนั้นเล่า จักต้องตั้งสติให้เรียบร้อยก่อนจะทำเสมอ ถ้าการกระทำนั้นน้อมนำไปสู่การทำให้ชีวิตร่างกายของผู้อื่นต้องสูญเสียไม่ว่ากรณีใด ก็ต้องลดละเลิกให้ได้ ถ้าการกระทำนั้นๆนำไปสู่การกระทำให้ทรัพย์สินน้อยใหญ่ของผู้อื่นต้องสูญเสีย ไม่ว่ากรณีใดๆ ก็ต้องลดละเลิกโดยเด็ดขาด และถ้าการกระทำใดๆที่ทำให้ผู้อื่นต้องเสียศักดิ์ศรี เกียรติภูมิแห่งความเป็นมนุษย์เพราะเพศสัมพันธ์อันผิดทำนองคลองธรรมก็ต้อง

ลดละเลิกเสียโดยเด็ดขาดในที่สุด

๓. ***อบายมุขต่างๆ*** ต้อง ละ ลด เลิก ด้วยความมีสติมุ่งมั่นในความดีงาม ดังนั้นการเป็นนักเลงการพนันน้อยใหญ่ทั้งปวง การดื่มสุราเป็นอาจิณจนครองสติไม่ได้ การเกียจคร้านการทำงานอย่างปราศจากความสำนึกว่า ชีวิตคืองาน งานคือชีวิต การคบคนชั่วเป็นมิตร การเที่ยวไปในที่ต่างๆอย่างเมามันในอารมณ์ และการเป็นนักเลงผู้หญิง ทั้งปวงเหล่านี้ต้อง ลด ละ เลิกให้ได้ ด้วยความสำนึกแห่งตน ในฐานะผู้ที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของมนุษย์ และในฐานะที่มีอาชีพสร้างคน

๔. ***การอ่านหนังสือ*** หนังสือนั้นเป็นขุมคลังแห่งปัญญา เป็นมรรคาไปสู่สวรรค์ และเป็นอัศจรรย์แห่งมิตร เป็นที่สถิตย์แห่งความสวยงาม ขอให้สบายใจเถอะว่าหนังสือหนังหานั้นสามารถทำให้คนเป็นคนได้ ถ้าอ่านอย่างสม่ำเสมอและสามารถนำความคิดมาปรับปรุงชีวิต งาน และอาชีพของเรา

๕. ***อากาศ*** อากาศบริสุทธิ์สำหรับการหายใจเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตมนุษย์ แต่บางทีเราก็เลือกอากาศบริสุทธิ์ไม่ได้ เพราะเหตุการณ์และสถานที่บังคับ แต่เนื่องจากอากาศบริสุทธิ์เป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิต เราจะต้องเสาะหาอากาศบริสุทธิ์หายใจให้ได้อย่างน้อยก็ต้องหาโอกาสหายใจเอาอากาศบริสุทธิ์เข้าไปในปอดวันละ ๑๐๐ ครั้ง ก็จะยังประโยชน์ให้อย่างมหาศาล และการหายใจนั้นต้องยาวและลึกที่สุดเท่าที่จะทำได้

๖. ***อาหาร*** อาหารเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเราจำเป็นจะต้องเลือกอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย และลดอาหารที่เป็นโทษไม่ว่าอาหารนั้นจะเป็นที่อร่อยปากอร่อยลิ้นเพียงใด ถ้ามีโทษอยู่แล้วต้องลดลง และละเลิกไปในที่สุด

สำหรับผู้บริหาร พึงมีสติเสมอว่า เหล็ก หิน ปูน ทราย มิใช่อาหารที่เป็นประโยชน์ใดๆเลย เลิกรับประทานโดยเด็ดขาด

๗. ***ออกกำลังกาย*** เราทราบอยู่แล้วว่า “กีฬาเป็นยาวิเศษ” การ

ออกกำลังกายด้วยการเล่นกีฬา หรือกรีฑาประเภทใดประเภทหนึ่งให้เป็นระบบและสม่ำเสมอ อย่างน้อยวันละ ๑๕ นาที ก็จะมีประโยชน์ยิ่ง เพื่อจะได้เป็นการเสริมกำลังทางกายให้กระปรี้กระเปร่าอยู่เสมอ จักได้มีกำลังวังชาในการปฏิบัติงาน เพราะกำลังกายของคนนั้นย่อมจะอ่อนแอลงเมื่ออายุมากขึ้นเป็นธรรมดา และเมื่อกำลังกายดีกำลังใจก็จะดีตามไปด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า Sound Mind in Sound Body จิตใจที่สมบูรณ์ย่อมอยู่ในร่างกายที่แข็งแรง

๘. อดิเรก คือการทำงานอดิเรก เพื่อความรื่นรมย์แห่งดวงจิต เป็นการรักษาสุขภาพจิตไปด้วยในตัว งานอดิเรกนั้นคืองานที่เราสนใจงานที่เรารักจะทำโดยมิได้หวังผลตอบแทนทางวัตถุใดๆ แต่ประการใด แต่หวังให้ได้รับความสุขสบายใจเป็นสำคัญและงานอดิเรกนั้นมักกระทำกันในยามว่าง อาจเป็นงานประเภทศิลปะ เช่น การเขียน การอ่าน การวาดรูป การฟัง การชมวิวทิวทัศน์ และโบราณวัตถุ โบราณสถาน หรืออาจเป็นงานเชิงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น การฝึกฝนเล่าเรียนคอมพิวเตอร์ด้วยตนเอง การซ่อมรถยนต์ หรือการซ่อมเครื่องไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ เมื่อเรามีเวลาว่างก็จะทำให้เราสบายใจได้เป็นอันมาก

๙.อารมณ์ เรื่องอารมณ์มีความสำคัญเป็นที่สุดก็ว่าได้ เพราะอารมณ์เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตให้มีชีวา คนเราจะดำเนินชีวิตและทำงานและจะประกอบการอาชีพให้ได้ดีมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลหรือไม่ย่อมอยู่ที่อารมณ์อันปกติ

การรักษาอารมณ์ให้เป็นปกติธรรมดาเป็นปัญหาใหญ่สำหรับบุคคลในยุคปัจจุบัน เพราะเราต้องสัมผัสสิ่งต่างๆ ทางหู ทางตา ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายสัมผัส และทางความรู้สึกด้วยใจอยู่ตลอดเวลา สิ่งเหล่านี้จะเป็นปัจจัยมากระทบอารมณ์เราอยู่เสมอ ถ้าสติคือความรู้สำนึกถึงเหตุผล คน ประมาณกาล บริษัท และบุคคลไม่ดี ก็จะมีปัญหาทางอารมณ์ได้เป็นอันมาก

การรักษาสติให้ปกตินั้น จะต้องเจริญด้วยการกระทำสมาธิ การทำสมาธิคือการกระทำใจให้สงบสะอาดและสว่าง การกระทำสมาธิเบื้องต้นคือการสำนึกโดยสติให้รู้ว่าเวลานี้เราหายใจเข้า เวลานี้เราหายใจออก ให้ความคิดจิตใจสงบอยู่ที่การหายใจเข้าและหายใจออกอยู่อย่างนั้นเป็นเวลานานเท่านานตามที่เราต้องการ นานเท่าใด สงบเท่าใด จิตใจก็จะสะอาดและสว่างมากเท่านั้น และแน่นอนสติก็จะเจริญตามไปด้วย

ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเราเพื่อคุณภาพแห่งงานและการประกอบอาชีพจักต้องฝึกฝนตนเองด้วย ๙ อ. ดังกล่าวมาแล้ว และเมื่อเราสามารถฝึกฝนตนเองจนเกิดเป็นนิสัยและความเคยชินแล้วก็จะทำให้เราสามารถสร้างคุณภาพให้แก่เราเองจนบรรลุความเจริญ และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็ย่อมหวังได้ว่า ชีวิตของเรางานของเรา และอาชีพของเราก็จะมีคุณภาพด้วย และคุณภาพเหล่านี้ก็จักสะท้อนไปสู่เพื่อนร่วมงาน ครูอาจารย์ และสะท้อนไปสู่เด็กในความรับผิดชอบของเราเองในที่สุด

คุณภาพและมาตรฐานของการศึกษาย่อมอยู่กับคุณภาพและมาตรฐานของคนในวงการศึกษา

อย่างไรก็ตาม ในการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษานั้น เรามีสำนักพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา โดยมีท่านรองปลัดกระทรวง ชำเลือง วุฒิจันทร์ เป็นผู้อำนวยการสำนัก เป้าหมายหลักประการที่ ๔ คือการศิโรราบคุณธรรม ศิโรราบในพจนานุกรม ฉบับปี พ.ศ. ๒๕๒๕ แปลว่า อ่อนน้อมยอมกราบกราน คือ กระทรวงศึกษาธิการถือว่า คุณธรรมนั้นเป็นสิ่งที่เราต้องเทอดทูนและเชิดชูเพราะเป็นสิ่งเดียวที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย เพราะหากคนขาดคุณธรรมประจำใจเสียแล้ว ชีวิตเขา การงานของเขา และอาชีพของเขาก็ขาดประสิทธิภาพ และขาดคุณภาพมาตรฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ จึงถือเรื่องคุณธรรมเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนา อาจกล่าวได้ทีเดียวเลยว่าเป้าหมายนี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ

ที่สุดก็ว่าได้ องค์กรที่รับผิดชอบในเรื่องนี้ คือ สำนักพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม โดยมี ดร. นิเชต สุนทรพิทักษ์ เป็นผู้อำนวยการสำนัก

การฝึกฝนอบรม หรือการพัฒนาคุณธรรมนั้น มักจะถือกันว่าเป็นภาระของครูสอนศีลธรรม แท้ที่จริงแล้วในงานการสร้างคนให้เป็นพลเมืองดีของชาตินั้น ครูทุกคนที่กระทำหน้าที่สร้างคนจะต้องรับภาระหน้าที่ในการสร้างคุณธรรมให้เด็ก ในความคิด คำพูดและการประพฤติปฏิบัติของเยาวชนในความรับผิดชอบด้วย เพราะการสร้างคุณธรรมนั้นเป็นเรื่องใหญ่และเรื่องสำคัญ จะมอบให้ใครคนใดคนหนึ่งแต่ผู้เดียวหาได้ไม่ ทุกคนต้องสร้างคุณธรรมร่วมกันอย่างมีสมานฉันท์และอย่างมีคุณภาพ

นอกจากนั้น ประเด็นสำคัญที่สุดก็คือว่า สร้างคุณธรรมในใจคนนั้นมิใช่สร้างกันด้วยการสอนอย่างเดียว หรือการประกาศประการเดียว หรือการสั่งให้กระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างด้วยในเวลาเดียวกัน

ดังนั้น ในการสร้างคุณธรรมให้เกิดในความคิด ในการประพฤติปฏิบัติ และในการพูดจาของเยาวชน เราต้องเปลี่ยนระบบความคิดของเราเสียก่อนเป็นประการแรก เปลี่ยนระบบความคิดเกี่ยวกับชีวิต การงานและการอาชีพ โดยเฉพาะระบบความคิดเกี่ยวกับการอาชีพนั้น เราต้องคิดร่วมกันว่าอาชีพทุกอาชีพที่สุจริตนั้นย่อมมีเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน เราต้องเปลี่ยนระบบความคิดเกี่ยวกับงานว่างานคือชีวิตและชีวิตก็คืองาน และมักต้องถือว่า ***ค่าของคนอยู่ที่ผลของงาน*** เท่านั้น

ในเรื่องระบบความคิดเกี่ยวกับชีวิตนั้น ใคร่ขอเชิญชวนให้คิดเกี่ยวกับชีวิตว่า อันชีวิตเราทุกคนนั้นเรามิได้เกิดมาเอง คนอื่นเกิดเรามา เรารับชีวิตทั้งชีวิตมาจากคนอื่น เติบโต เจริญก้าวหน้ามาโดยตลอด ก็เพราะคนอื่นได้หยิบยื่นสิ่งเหล่านี้ให้เรา คนอื่นตั้งแต่ใกล้ไปหาไกล จึงมีความสำคัญสำหรับเราเป็นที่สุด

ดังนั้น ภาระหน้าที่อันยิ่งใหญ่ของเราทุกคนก็คือ การคิด พูด และ

กระทำเพื่อคนอื่น ตั้งแต่ใกล้ที่สุดจนถึงไกลที่สุด ตั้งแต่ครอบครัว วงกิจการงานไปจนถึงประเทศชาติบ้านเมือง

เราอาจจะสงสัยว่า เมื่อเราคิด พูด และกระทำเพื่อคนอื่นแล้ว เราจะได้อะไรกลับมาบ้าง แน่นอน เราต้องได้ เพราะมนุษย์เรานั้นเป็นสัตว์สังคม เมื่อคนอื่นมีสุข เราก็ได้สุขตามไป และเมื่อเขาได้ทุกข์เราก็ได้ทุกข์ตามมาด้วย

เรื่องนี้นักวิทยาศาสตร์ ก็คิดเหมือนกันว่า เมื่อเราแสดงกิริยาดีงามและจริงใจ เราก็ได้รับปฏิกิริยาอย่างดีอย่างงามและอย่างจริงจังกลับมา

ทางศาสนาก็เชื่อถืออย่างเดียวกันว่าคิดดี ทำดี พูดดี ผลกลับมาก็ต้องดี หรือทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ใครก็ตามที่เชื่อถือว่า ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไปเช่นนี้ โปรดกรุณาทราบด้วยว่า ท่านที่เชื่อถือดังกล่าวนั้นกำลังเสียสติอย่างรุนแรง

เรื่องนี้ทางศิลปะก็จะเชื่อทำนองเดียวกันว่า

ให้ท่านท่านจักให้ ตอบสนอง
นบท่านท่านจักปอง นอบไหว้
รักท่านท่านจักครอง ความรัก เรานา
สามสิ่งนี้เว้นไว้ แต่ผู้ทรชน

ทรชนนั้น เราให้สิ่งของก็อาจจะปัดทิ้งหรือขว้างของเราไปเสียก็ได้ ให้คำชมเชยก็หาว่าเราเยาะเย้ยถากถาง มองตาด้วยท่าทางสงสารเมตตาก็อาจถามเราว่า มองทำไม?

เราไหว้ก็อาจกล่าวหาว่าเราปลุกพระสู้ เราไม่ไหว้ก็หาว่าเราขาดสัมมาคารวะ ไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง เรารักเขา เขาก็พาลเกลียดเรา

ดังนั้น ทรชนจึงเป็นสิ่งที่เราพึงหลีกหนีให้ไกลที่สุด เพราะถ้าเราใกล้ชิดกับทรชน เราก็จะเป็นทรชนไปด้วย

อย่างไรก็ตาม การทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นนั้นเป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคน คนอื่นที่ใกล้ๆตัวเราก็คือ คุณพ่อคุณแม่ผู้ให้ชีวิตเรามา ท่านให้สิ่งที่

ยิ่งใหญ่คือชีวิตเรา เราต้องให้และบริการสิ่งที่ยิ่งใหญ่คือประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นเสมอ ตั้งแต่ใกล้ไปหาไกล

นอกจากเราจะคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับการเกิดของเราแล้ว เราก็ควรคิดวิเคราะห์ตอนที่เรายังมีชีวิตอยู่ว่าแท้ที่จริงโดยหลักสัจธรรมแห่งชีวิตนั้น ชีวิตของมนุษย์คนหนึ่ง มีคุณค่าเพียงธุลีหนึ่งเท่านั้น จะมีค่ามากกว่านั้นก็ต่อเมื่อคนอื่นเขาประจักษ์และตระหนักว่าเรากระทำแต่สิ่งดีงามสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นถ้าเรากระทำในสิ่งที่ไม่ดีงามสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เราในสายตาของผู้อื่นก็คือเป็นผู้ขาดคุณค่านั่นเอง คนอื่นจึงเป็นผู้กำหนดว่าเรามีคุณค่าหรือไม่ เรากำหนดเอาเองไม่ได้เลย

สมมุติว่า เราคนหนึ่งนี้ตายไปก็มิได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆแต่ประการใด คนอื่นๆก็ยังคงกินอยู่หลับนอนตามปกติ ทุกข์สุขปนกันไปโดยปกติทำดีทำชั่วปนกันไป โดยวิสัยธรรมดาธรรมชาติก็ยังคงเป็นธรรมดาธรรมชาติเช่นเดิม พระอาทิตย์ก็ยังคงขึ้นทางทิศตะวันออกและตกทางทิศตะวันตก ท้องฟ้าก็ยังสีครามและมีเมฆสีขาว สีหม่น สีคล้ำ สีเทาโดยปกติตามฤดูกาล ป่าเขาลำเนาไพรก็ยังคงอยู่ แม่น้ำและน้ำตกก็ยังคงไหลกระเซ็นอยู่เช่นเดิม ท้องทะเลก็ยังมีคลื่นลม ห้วยหนองคลองบึง ทะเลสาบก็ยังคงอยู่อย่างนั้น คนๆหนึ่ง เป็นเพียงธุลีหนึ่งของธรรมดาธรรมชาติเท่านั้นเอง ไม่มีค่าไม่มีคุณไม่มีความหมายอันใดมากไปกว่านี้

แม้แต่ความดี ความชั่ว ความเจริญ ความเสื่อม เราก็ถูกคนอื่นเป็นผู้กำหนดให้ทั้งสิ้น เรากำหนดให้เองไม่ได้เลย โดยเฉพาะในระบบราชการยิ่งเห็นได้ชัด เราจะได้รับเงินเดือนขึ้น จะได้เลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่งหรือไม่ได้ ย่อมอยู่ที่ผู้อื่นอันเป็นผู้แต่งตั้งทั้งสิ้น เราตั้งตนเองไม่ได้เลย เพราะฉะนั้นคนอื่นจึงมีคุณค่ามีความหมายต่อเราตั้งแต่เกิดและแม้มีชีวิตอยู่และแม้จะต้องตายไป

เมื่อเราต้องตายไป ก็คงจักไม่มีศพรายใดลุกขึ้นมาอาบน้ำแต่งตัวเองซื้อโลงมาแล้วเดินลงโลงเอง ไปวัดเอง นิมนต์พระมาสวดสามวันเจ็ดวัน

เองและขึ้นเชิงตะกอน ตั้งบนจิตกาธารแล้วจุดไฟเผาตนเอง กิจกรรมเหล่านี้คนอื่นเป็นผู้กระทำให้เราทั้งสิ้น ดังนั้น คนอื่นจึงสำคัญสูงสุดกับชีวิตเราตั้งแต่เกิด เติบโต ดำเนินชีวิตการงาน ประกอบอาชีพ จนตายไปในที่สุดก็ต้องอาศัยคนอื่นทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้เราต้องคิดเพื่อผู้อื่น ทำให้ผู้อื่น และพูดเพื่อผู้อื่นเสมอตลอดไป แล้วเราจะสามารถลดมารร้ายสองสิ่งที่อยู่ในใจในกายและในวาจาของเราคือความเห็นแก่ตัวกับความเห็นแก่ได้ลงไปได้มากที่สุด ถ้าเราคิดอย่างนี้ ทำอย่างนี้ได้เราก็จะเป็นผู้มีคุณธรรม

ในฐานะที่เราเป็นครู และงานอันแท้จริงของครูก็คือ งานการสร้างคนให้เป็นพลเมืองดี งานครูและงานสร้างคนนี้ก็คืองานและอาชีพของบรรดาศาสดาทั้งหลาย ดังนั้นงานและอาชีพของครูก็คืองานที่กระทำตามบทบาทและพระศาสดาของศาสนาทั้งปวง ซึ่งโดยปกติพระศาสดาทั้งหลายท่านมีบุญบารมี ๓ ประการคือ ***พระมหากรุณาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ*** และ***พระปัญญาคุณ*** ดังนั้นในฐานะที่เราครูผู้ดำเนินงานและอาชีพตามรอยพระบาทพระศาสดา จึงจำเป็นจักต้องสร้างอำนาจแห่งปัญญาด้วยคุณธรรม ๓ ประการคือ ***กรุณาธรรม*** เพื่อเด็กไทยจักได้พ้นจากความโง่ ความยากจน และความมีโรคภัยไข้เจ็บ ***สุจริตธรรม*** เพื่อเด็กไทยจักได้พ้นจากความคิดอันอกุศล คำพูดอันเท็จ อันหยาบคายส่อเสียดและเพ้อเจ้อ และหลุดพ้นจากการกระทำอันขาดมนุษยธรรม ขาดความละอายต่อความชั่วกลัวต่อบาป และ***ปัญญาธรรม*** เพื่อเด็กไทยจักได้รู้จักเหตุผลที่จะคิด จะพูดและจะทำแต่ในสิ่งที่ดีที่งดงามและที่จริงจังและจริงใจ

อนึ่ง สำหรับกลยุทธ์ ๗ ประการ อันเป็นเครื่องมือบันดาลให้กิจการงานของเรา เป็นไปตามเป้าหมายหลักโดยเร่งรัด รุดหน้า รวดเร็วเรียบร้อย ราบรื่น สำเร็จ และประหยัดนั้น สำนักพัฒนาประสิทธิภาพของการปฏิบัติงาน ซึ่งมีท่านผู้ตรวจราชการกระทรวง สุวรรณ จันทร์สม เป็นผู้อำนวยการสำนักนั้น จักได้กำหนดแผนการตรวจและติดตาม และดำเนินการประสานงานให้กิจการการศึกษาเป็นไปตามเป้าหมายหลัก ๔

ประการ และกลยุทธ์ ๗ ประการด้วย ...เรามั่นใจว่างานพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการจักพัฒนาไปโดยไม่รู้จบ ขอขอบคุณทุกท่าน และขออำนวยพรให้ท่านมีความสุขกายสบายใจ เป็นกำลังอันสำคัญในการพัฒนาคุณภาพคนไทยสืบไป

การบริหารกับการประชาสัมพันธ์

การบริหาร คือ การจัดการทรัพยากรการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในการบริหารงานทุกอย่าง สิ่งที่ผู้บริหารจำเป็นจะต้องสนใจและมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องอยู่ด้วยตลอดเวลา ก็คือ "คน" หากพิจารณาตามหลักการบริหารแล้วจะพบว่าบรรดาทรัพยากรการบริหารซึ่งประกอบด้วยคน (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และการจัดการ (Management) "คน" (Man) นับเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากคนมีชีวิตจิตใจ มีความรู้สึกนึกคิด มีความต้องการพื้นฐานที่แตกต่างกันไป ดังนั้น หลักสำคัญที่ผู้บริหารจะสามารถบริหารงานและทำงานร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพและบังเกิดประสิทธิผลนั้น จะต้องคำนึงถึงหลักสำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ หลักมนุษยสัมพันธ์กับหลักการประชาสัมพันธ์

หลักมนุษยสัมพันธ์ในการบริหารเป็นกระบวนการในการจูงใจคนให้คนปฏิบัติงานร่วมกันและสมานสามัคคี โดยพยายามที่จะเข้าใจถึงคุณค่าของทุกคน ยอมรับในความเป็นมนุษย์ด้วยกัน เคารพในความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น มีความต้องการที่จะทำงานร่วมกับบุคคลหรือหมู่คณะ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะทำให้งานดำเนินไปด้วยดี และบังเกิดผลสำเร็จ บรรลุ

เป้าหมายเป็นที่ยอมรับร่วมกัน การมีมนุษยสัมพันธ์ในการบริหารทำให้ผู้บริหารไม่ต้องทำงานคนเดียวอย่างโดดเดี่ยว แต่จะได้ผู้ร่วมงานที่มีความรู้สึกผูกพันกับงาน มีความต้องการที่จะช่วยกันดำเนินงานขององค์การให้บรรลุเป้าหมาย ผลพลอยได้ที่สำคัญคือ ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะและจะได้รับการยอมรับนับถืออย่างจริงใจจากผู้ร่วมงานด้วย

กล่าวได้ว่าหลักของมนุษยสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับลักษณะการปฏิบัติ ๓ ประการ คือ เมื่อปฏิบัติแล้ว ๑. สุขทั้งเราและเขา ๒. ยอมรับซึ่งกันและกัน และ ๓. ได้ประโยชน์ร่วมกัน

ยุทธวิธีที่จะทำให้การสร้างมนุษยสัมพันธ์บรรลุตามลักษณะการปฏิบัติ ๓ ประการข้างต้นนั้น ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องต่อไปนี้

๑. ความต้องการของมนุษย์ ผู้บริหารจะต้องเข้าใจความจำเป็นหรือความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งอาจแบ่งออกไปเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

๑.๑ ความต้องการทางกาย เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค การขับถ่ายของเสียจากร่างกาย การพักผ่อนและการต้องการทางเพศ เป็นต้น

๑.๒ ความต้องการทางสังคม เป็นความต้องการที่จะผูกพันกับเพื่อนฝูงและครอบครัว ได้แก่ ความต้องการการยอมรับในสังคม ต้องการให้คนอื่นรักและเอาใจและความต้องการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคม

๑.๓ ความต้องการเห็นตนเองสำคัญ เป็นความต้องการทางใจ ความต้องการชนิดนี้มักเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาและความยุ่งยากในการปฏิบัติงาน ได้แก่ ความต้องการให้คนอื่นยกย่อง สรรเสริญ ชมเชย ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการความเป็นอิสระ และความต้องการประสบผลสำเร็จในชีวิต

๒. ความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้บริหารจะต้องมีความเข้าใจว่าบุคคลแต่ละคนนั้นมีความแตกต่างกัน ๔ ด้าน คือ

๒.๑ *ทางกาย* หมายถึงรูปร่าง หน้าตา ลักษณะท่าทาง

๒.๒ *ทางอารมณ์* หมายถึง ความรู้สึกอ่อนไหว เยือกเย็น เฉียวฉุน รวมเรียกว่านิสัยใจคอ

๒.๓ *ทางสังคม* หมายถึง ฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา ชื่อเสียง เกียรติยศ ความเชื่อถือ

๒.๔ *ทางสติปัญญา* หมายถึง ความเฉลียวฉลาด ไหวพริบ

๓. ***การรู้จักตนเอง*** นับเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างมนุษยสัมพันธ์ เพราะการที่เราทราบว่าตนเองเป็นอย่างไร ต้องการอะไรเพียงใดนั้น ทำให้เราสามารถปรับตนเองให้สอดคล้องหรือปรับตัวเข้ากับบุคคลอื่นได้ดี

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ความสำเร็จความล้มเหลวในการทำงานขึ้นอยู่กับความสามารถในการทำงานกับผู้อื่นเป็นประการสำคัญ ผู้บริหารจะต้องรู้จักหา รู้จักใช้ รู้จักบำรุงรักษา และรู้จักพัฒนาบุคลากรทั้งหลาย "มนุษยสัมพันธ์" มีส่วนช่วยอย่างมากในการทำงานกับผู้อื่น ผู้บริหารจะต้องรู้จักจิตใจ ความต้องการของผู้ร่วมงาน และต้องรู้จักตัวเองให้ดีด้วย แล้วการทำงานก็จะประสบผลสำเร็จบรรลุตามจุดหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งนั่นย่อมหมายถึงการทำงานที่เกิดจากเพื่อนช่วยเหลือสนับสนุนด้วยความเต็มใจนั่นเอง

การประชาสัมพันธ์ เป็นเครื่องมือของผู้บริหาร ที่จะช่วยให้ประชาชนหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องเกิดความรู้สึกนึกคิดที่ดีต่อองค์การ ก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาและให้ความร่วมมือสนับสนุนต่อองค์การ

คำว่า ***"ประชาสัมพันธ์"*** มาจากคำว่า "PUBLIC RELATIONS"

ประชา (PUBLIC) หมายถึงประชาชน สาธารณชน หรือกลุ่มชน

สัมพันธ์ (RELATIONS) หมายถึง ความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องด้วย

ฉะนั้น คำว่า การประชาสัมพันธ์ จึงเป็น *"ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับประชาชน สาธารณชน หรือกลุ่มชน"* ซึ่งหมายถึง ความพยายามขององค์การในอันที่จะแสวงหาความสัมพันธ์ ความร่วมมือจาก

ประชาชน ตลอดจนธำรงไว้ซึ่งทัศนคติที่ดีของประชาชนต่อองค์การ เพื่อสร้างสรรค์ความรู้ความเข้าใจ ความเชื่อถือ ความศรัทธาให้เกิดแก่ประชาชน ก่อให้เกิดการยอมรับสนับสนุน ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานไปตามกระบวนการ วัตถุประสงค์ นโยบาย และความเคลื่อนไหวขององค์การนั้นๆ โดยยืนอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง

ลักษณะสำคัญของการประชาสัมพันธ์ สรุปได้ดังนี้

๑. มีสถาบันเป็นผู้รับผิดชอบ เช่น หน่วยงาน สมาคม โรงเรียน รัฐบาล ฯลฯ

๒. มีการสื่อสารแบบยุคลวิถี (Two Ways) คือทั้งจากองค์การไปยังประชาชน และจากประชาชนมายังองค์การ

๓. เป็นการสื่อสัมพันธ์กับกลุ่มชนมากกว่ารายบุคคล และมีการใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องสื่อสารด้วย เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น

๔. มีการจูงใจและโน้มน้าวท่าทีความรู้สึก (ทั้งนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง)

๕. มีการวางแผนไตร่ตรอง ใคร่ครวญ มีการกำหนดวัตถุประสงค์และยุทธวิธี

๖. เป็นการกระทำที่ต่อเนื่อง

การประชาสัมพันธ์ มีความมุ่งหมายพอประมวลได้ดังนี้คือ

๑. เพื่อสร้างความนิยม สร้างความเข้าใจ ให้สาธารณชนรู้ถึงบทบาทขององค์การ

๒. เพื่อสร้างชื่อเสียงและป้องกันชื่อเสียงขององค์การ

๓. เพื่อแสวงหาความสนับสนุนร่วมมือจากประชาชน

๔. เพื่อหาทางปฏิบัติให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

หลักสำคัญในการประชาสัมพันธ์ มีอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. การบอกกล่าวเผยแพร่

๒. การป้องกันและแก้ไขความเข้าใจผิด

๓. การสำรวจตรวจสอบกระแสประชามติ

จากหลักการนี้ผู้บริหารจึงควรจะต้องมีการดำเนินงานประชาสัมพันธ์หน่วยงานของตน เพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายดังกล่าวข้างต้นดังนี้คือ

๑. การกระทำทุกอย่างที่คิดว่าเพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์อันดีซึ่งกันและกันระหว่างหน่วยงานกับทุกคนที่หน่วยงานจะต้องติดต่อสัมพันธ์ด้วยทั้งภายในและภายนอกหน่วยงาน

๒. การแนะนำโดยการเสนอลักษณะภาพของความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อหน่วยงาน

๓. การค้นหาและทำลายที่มาของความเข้าใจผิด

๔. การขยายอิทธิพลของหน่วยงานด้านวิธีการอันสมควรในด้านการติดต่อเผยแพร่ การโฆษณาและการสื่อสาร การเผยแพร่ด้วยสื่อประเภทต่างๆ

หลักปฏิบัติการดำเนินงานประชาสัมพันธ์

๑. การกำหนดกลุ่มชนเป้าหมาย

๒. การสำรวจทัศนคติและความคิดเห็น

๓. การศึกษากระแสประชามติ

๔. การบอกกล่าวเผยแพร่

๕. การติดต่อสื่อสาร

๖. การป้องกันและแก้ไขความเข้าใจผิด

๗. การติดตามผล

การกำหนดกลุ่มชนเป้าหมาย แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. กลุ่มประชาชนในหน่วยงาน จะเห็นได้ว่างานจะสำเร็จไปได้ดีเพียงใดขึ้นอยู่กับบุคลากรของหน่วยงานทั้งปวงที่จะทำงานด้วยความเข้มแข็ง มีสามัคคีธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าบุคลากรเหล่านั้นมีความเข้าใจในนโยบาย มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรกับหน่วยงานหรือกับผู้บริหารเป็นอย่างดี มีความร่วมมือร่วมใจซึ่งกันและกันแล้วการดำเนินงานของหน่วยงานก็จะดำเนินไปได้ด้วยความเรียบร้อย กลุ่มประชาชนภายในจึงเป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญยิ่ง

๒. กลุ่มประชาชนภายนอก ได้แก่ ผู้ที่จะต้องมีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินงานของหน่วยงานหรือกลุ่มประชาชนในท้องถิ่นที่หน่วยงานตั้งอยู่ ตลอดจนประชาชนทั่วไปซึ่งจะมีอิทธิพลไม่ทางตรงก็ทางอ้อมต่อเกียรติยศ ชื่อเสียง และความนิยมชมชอบของสังคม ต่อสถาบันผู้รับผิดชอบ ในการดำเนินงานประชาสัมพันธ์ จึงต้องคำนึงถึงกลุ่มประชาชนภายนอกหน่วยงาน และทำการประชาสัมพันธ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มประชาชนเหล่านี้ด้วย

การสำรวจทัศนคติและความคิดเห็น

ทัศนคติของคนมีความสำคัญมาก เพราะจะแสดงออกให้เห็นพฤติกรรมต่างๆ และเราสามารถจะพยากรณ์พฤติกรรมจากทัศนคติคนได้ เพื่อความสัมฤทธิ์ผลในการดำเนินงานประชาสัมพันธ์ การสำรวจตรวจสอบทัศนคติของคน หรือกลุ่มเป้าหมายจึงเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งอย่างหนึ่ง

การศึกษากระแสประชามติ

ประชามติ คือ กระแสความคิดเห็นที่เกิดขึ้นจากการที่กลุ่มชน มีปฏิกิริยา หรือเห็นพ้องต้องกันในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความคิดเห็นที่คล้ายกันของบุคคลหลายกลุ่มรวมกันเข้าเกิดเป็นประชามติ

วิธีสำรวจเพื่อวัดกระแสประชามติมี ๒ วิธี คือ

๑. การสำรวจทางตรง คือการป้อนคำถามที่ต้องการสำรวจตรวจสอบไปยังกลุ่มประชาชนโดยตรงแล้วค้นหาคำตอบออกมา

๒. การสำรวจทางอ้อม คือ การสำรวจตรวจสอบจากสภาพแวดล้อมที่เป็นผลของการแสดงออกของประชามติ เช่น ความคิดเห็นที่แสดงออกทางสื่อมวลชนต่างๆ ผลการวิจัย การรายงาน เป็นต้น

ผลที่ได้จากการสำรวจทั้งทางตรงและทางอ้อม จะเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานของหน่วยงานให้ถูกต้องและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมยิ่งขึ้น

การบอกกล่าวเผยแพร่

การบอกกล่าวเผยแพร่ เป็นวิธีการปลูกฝังความนิยมเลื่อมใส ความรู้ ความเข้าใจ และเรียกร้องเสียงสนับสนุน ซึ่งมีหลักสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. ต้องเป็นการบอกกล่าวให้ประชาชนได้รู้ ได้เข้าใจข้อเท็จจริงที่หน่วยงานต้องการอย่างถูกต้องที่สุด การบอกกล่าวในลักษณะนี้จึงต้องเข้าใจง่ายไม่สับสนและกระจ่างแจ้ง

๒. ต้องเป็นการบอกกล่าวที่สามารถโน้มน้าวจิตใจให้เลื่อมใสซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความรู้และหลักจิตวิทยาเป็นอย่างยิ่ง

๓. ต้องเป็นการบอกกล่าวที่ทำให้พึงพอใจแก่ประชาชน ซึ่งการสร้างความพึงพอใจนี้ เป็นแก่นของประชาสัมพันธ์ทีเดียว และจะก่อให้เกิดความร่วมมือสนับสนุนจากประชาชนได้เป็นอย่างดี

การติดต่อสื่อสาร

การติดต่อสื่อสาร หมายถึง การถ่ายทอดแนวความคิด หรือเรื่องราวจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งหรือหลายคน เพื่อให้เกิดความเข้าใจ

ร่วมกัน ถ้าถ่ายทอดแล้วเขาไม่เข้าใจหรือเข้าใจไม่ตรงกับเรา การติดต่อสื่อสารนั้นก็ไร้ผล ในการดำเนินงานประชาสัมพันธ์ ถือว่า การติดต่อสื่อสารเป็นเรื่องสำคัญยิ่งเรื่องหนึ่ง

องค์ประกอบของการติดต่อสื่อสาร มี ๓ ประการ คือ

๑. ผู้ส่ง (Sender, Source)

๒. ข่าวสารหรือเนื้อหา (Message)

๓. ผู้รับหรือเป้าหมาย (Receiver, Audience)

ส่วนการที่จะติดต่อสื่อสารด้วยกระบวนการใดนั้นขึ้นอยู่กับความยุ่งยากซับซ้อนของข่าวสาร ขึ้นอยู่กับจังหวะเวลาและความสำคัญของข่าวสารนั้นๆ จึงอาจจะใช้ทั้งการติดต่อสื่อสาร ปากต่อปาก หรือใช้สื่อสารผ่านทางสื่อมวลชนประเภทต่างๆ ก็ได้

การป้องกันและแก้ไขความเข้าใจผิด

ความเข้าใจผิดต่างๆอาจจะเกิดขึ้นจากหน่วยงานหรือจากตัวบุคคลก็ได้เช่น ความเข้าใจผิดของกลุ่มชนต่อหน่วยงานอันเนื่องมาจากนโยบาย ความมุ่งหมาย วิธีดำเนินการ เป็นต้น หรือความเข้าใจผิดจากตัวบุคคล เช่น คนในหน่วยงานปฏิบัติตัวไม่ถูกต้อง ทุจริต คอรัปชั่น เป็นต้น นอกจากนี้อาจจะเกิดจากการหย่อนการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานก็ได้ ทำให้ประชาชนไม่เห็นผลงาน และเริ่มมององค์การไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ก็อาจจะแก้ไขความเข้าใจผิดต่างๆ ได้โดย

- เสนอข้อเท็จจริงให้กระจ่างชัด มีเหตุผล
- เสนอหลักการที่เชื่อถือได้ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง
- ชี้แจงโดยตรงไปยังกลุ่มผู้ที่เข้าใจผิดเหล่านั้น
- เผยแพร่คำชี้แจงพร้อมๆ กันโดยใช้สื่อมวลชนทุกประเภท

- เมื่อมีเหตุที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิดจะต้องมีการชี้แจงโดยรวดเร็วและถูกต้อง
- การเผยแพร่ข้อเท็จจริงในรูปของบทความ
- การให้สัมภาษณ์ต่อสื่อมวลชน

ฯลฯ

การติดตามผล

การติดตามผลเป็นกระบวนการหนึ่งของการดำเนินงานประชาสัมพันธ์ เพราะการดำเนินงานประชาสัมพันธ์ส่วนใหญ่จะเป็นการเผยแพร่ข่าวสารความรู้ และเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชนโดยวิธีการต่างๆ การเผยแพร่ผลงานของหน่วยงานจะสัมฤทธิ์ผลเพียงใดประชาชนหรือกลุ่มชนเป็นผู้ชี้ขาด ฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการประเมินผล หรือติดตามผลการปฏิบัติงานที่ดำเนินการไปแล้วว่าเกิดผลดีผลเสียอย่างไร คุ้มค่าหรือไม่เพื่อจะได้หาทางปรับปรุงแก้ไขโครงการวิธีการต่างๆ ให้ได้ผลดียิ่งขึ้นต่อไป

จากหลักสำคัญในการประชาสัมพันธ์ดังที่กล่าวมาแล้วนี้ ผู้บริหารจึงควรให้ความสนใจและศึกษาหาความรู้ในเรื่องเหล่านี้โดยละเอียด เพราะการประชาสัมพันธ์เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะเชื่อมโยงระหว่างรัฐบาลกับข้าราชการ ข้าราชการกับประชาชน และรัฐบาลกับประชาชนให้มีความใกล้ชิดกัน และผู้บริหารทุกคนควรจะระลึกไว้เสมอว่า งานประชาสัมพันธ์นั้นเป็นงานของบุคลากรทุกคนในหน่วยงานมิใช่เป็นงานของคนใดคนหนึ่ง ดังนั้นการที่ผู้บริหารรู้จักเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคลากรในหน่วยงานและระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องนั้น นอกจากจะได้ผลเพียงด้านมนุษยสัมพันธ์แล้ว ยังจะมีผลไปถึงการประชาสัมพันธ์ที่ดีของหน่วยงานด้วย

ความกล้าหาญ สร้างการริเริ่มสร้างสรรค์

ความกล้าหาญกับการริเริ่มสร้างสรรค์นั้นจะประสานสัมพันธ์กันไป ย่อมไม่มีใครในโลกนี้จะมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ได้ถ้าในความคิดจิตใจของเขามีความกลัว คนที่จะมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ได้นั้นจะต้องเป็นคนกล้า คือ กล้าที่จะคิด กล้าที่จะพูดและกล้าที่จะทำ

มีสำนวนไทยทำนองสุภาษิตของทางเหนือสำนวนหนึ่ง ซึ่งกล่าวไว้ว่า *"ใจไม่กล้า ไม่ได้ขี่ช้างงางาม"* ถือได้ว่าเป็นสำนวนสุภาษิตที่ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์อันเยี่ยมสำนวนหนึ่ง

สำนวนสุภาษิตในหนังสือหิโตปเทศอีกสำนวนหนึ่ง ซึ่งส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์อันยอดเยี่ยมเช่นเดียวกับสุภาษิตสำนวนนั้นกล่าวว่า *"ความสำเร็จย่อมบำเรอคนใจเด็ดเท่านั้น"* นักปราชญ์ทางยุโรปและอเมริกามีความเชื่อว่า *"ความกล้าหาญย่อมบันดาลอัจฉริยภาพ พลังอำนาจและความประหลาดมหัศจรรย์ได้"*

สรุปรวมความว่า ทั้งบรรดาไทยและเทศ ต่างก็ส่งเสริมความกล้าหาญเพื่อให้เกิดการริเริ่มสร้างสรรค์ด้วยกันทั้งสิ้น ปัญหาจึงมีอยู่ว่า เราจะสามารถสร้างเสริมความกล้าหาญเพื่อก่อให้เกิดการริเริ่มสร้างสรรค์นั้นได้อย่างไร ซึ่งในเรื่องนี้ได้มีผู้เสนอกลวิธีไว้มากมาย กล่าวโดยสรุปได้เป็น ๑๒ ประการด้วยกันคือ

๑. บันทึกความคิด

โดยปรกติแล้วคนเราจะเกิดความคิดหรือความฉุกคิดอยู่เสมอๆ เมื่อเกิดขึ้นแล้วและเรามิได้บันทึกไว้ ความคิดหรือความฉุกคิดนั้นๆก็จะเลือนหายไป ดังนั้นเราควรจะมีสมุดบันทึกเล็กๆติดตัวไว้เสมอ และควรติดตัวไปทุกหนทุกแห่ง โดยเฉพาะข้างเตียงนอนก็ควรจะมีไว้ เพราะความคิดดีๆ มักจะเกิดยามก่อนนอนและตอนตื่นนอนใหม่ๆ การบันทึกความคิดไว้จะเป็นส่วนซึ่งส่งเสริมความกล้าหาญ เพื่อก่อให้เกิดการริเริ่มสร้างสรรค์ได้

๒. ตั้งข้อสงสัยไว้ก่อน

ในวันหนึ่งๆ เราจะประสบพบเห็นสิ่งต่างๆอยู่เสมอ ดังนั้นเมื่อประสบพบเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เราไม่ควรอาศัยความเชื่อ ความเคยชิน สามัญสำนึกหรือจินตนาการเป็นเครื่องมือบันดาลให้เราคลายจากการตั้งข้อสงสัย แต่ควรจะได้ตั้งข้อสงสัยไว้ก่อนเสมอ การตั้งข้อสงสัยไว้ก่อนจะเป็นการฝึกสมองทดลองปัญญาอย่างหนึ่ง

๓. ตื่นตัวอยู่เสมอ

ย่อมเป็นที่ประจักษ์โดยทั่วกันแล้วว่า โลกปัจจุบันเป็นโลกที่มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เพราะความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้เพิ่มอัตราความถี่ของความเปลี่ยนแปลงให้สูงขึ้น ดังนั้น ข้อมูลใหม่ย่อมมีเสมอไปในทุกเมื่อเชื่อวัน ข้อมูลเก่าที่เรามีอยู่ก็ล้าหลังไปและบางอย่างอาจใช้ไม่ได้เลย ดังนั้น เราจะต้องทำตนเป็นคนตื่นตัว ตื่นตาและตื่นใจอยู่ตลอดเวลาแต่อย่าตื่นตระหนก

๔. ใจกว้างรับความเห็น

ความคิดความเห็นของคนเรานั้นย่อมแตกต่างกันไป ความคิดความเห็นบางอย่างอาจแตกต่างกันจนกลายเป็นการขัดแย้งกัน เราจะต้องใจเย็นและใจกว้างยอมรับความคิดเห็นแม้จะเป็นความคิดเห็นที่มีข้อขัดแย้งกับความคิดเห็นของเรา ขอให้ได้สัมผัสกับความคิดเห็นที่ขัดแย้งนั้นๆด้วยความสุภาพอ่อนโยนและด้วยความเมตตาปรานี แล้วสำแดงเหตุผลและหลักฐานสนับสนุนความคิดเห็นของเราให้กระจ่างชัด ให้ฝ่ายที่มีความคิดเห็นขัดแย้งกับเรามีความเข้าใจและเห็นจริงเห็นจัง ในที่สุดข้อขัดแย้งนั้นๆ ก็จะหันกลับมาเป็นประโยชน์แก่การวางและการดำเนินชีวิตของเราได้ การใช้ข้อขัดแย้งให้เป็นประโยชน์นั้น เราจะต้องใจเย็นและใจกว้าง

๕. อยู่อย่างเรียบๆ

ควรเป็นผู้ที่มีชีวิตอยู่อย่างเรียบๆ และง่ายๆ ไม่มีพิธีรีตองอะไร

มากเกินไป เหมือนมีเมฆมีม่านมาปิดกั้น แต่ขอให้เป็นตัวของตัวเองและพยายามหาหนทางเอาชนะความคิดเก่าๆ โดยการสรรหาความคิดใหม่ที่มีสารัตถะดีกว่ามาพูดและมาทำ ในการกระทำนั้นต้องเลือกกระทำทางที่เลือกแล้วว่าดีที่สุด คือ มีประโยชน์สูงสุด ง่ายที่สุดและประหยัดที่สุด การมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายแต่เป็นตัวของตัวเองย่อมเป็นสิ่งดีที่สุด

๖. รับฟังความคิดของตน

มีผู้คนเป็นจำนวนมากที่ไม่ยอมรับฟังความคิดใหม่ๆของตนเอง มักปล่อยให้ความคิดของตนผ่านพ้นไปครั้งแล้วครั้งเล่า ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น ต่อแต่นี้ไปเมื่อมีความคิดใหม่ๆใดๆ ก็ขอให้ตั้งใจรับความคิดที่ผุดขึ้นมาใหม่ด้วยดวงใจอันปิติ แล้วพยายามคิดต่อไปให้สืบเนื่องสมบูรณ์จนสามารถเอาริบบิ้นผูกไว้ได้อย่างชื่นชมยินดี อย่างไรก็ตามต่อความคิดใหม่นั้นบางครั้งบางคราวเราอาจมีความรู้สึกว่า ไม่เข้าท่ายังห่างไกลหรือแสนโง่ ก็ขอให้รับฟังเข้าไว้

๗. ช่างสังเกต

เมื่อประสบพบเห็นสิ่งหนึ่งประการใด ในสถานการณ์อย่างไร ขอให้พินิจพิจารณาถึงความคล้ายคลึง พินิจพิจารณาถึงความแตกต่างและพินิจพิจารณาถึงลักษณะพิเศษของสิ่งที่ประสบพบเห็น ในเวลาเดียวกันก็ควรให้พินิจพิจารณาถึงรายละเอียดและส่วนประกอบของสิ่งๆ นั้นโดยรอบคอบ การใช้วินิจฉัยหรือดุลยพินิจโดยรอบคอบ จะสร้างความสมบูรณ์ในการสังเกตของท่าน

๘. ใช้เวลาว่างสร้างความคิด

ในยามที่ท่านมีเวลาว่างควรลงมือทำอะไรด้วยตัวเอง ท่านมีความถนัดในทางใดก็ควรลงมือกระทำไปในทางนั้น ถ้าถนัดทำสวนก็ทำสวน ถ้าถนัดเล่นดนตรีก็เล่นดนตรี ถ้าถนัดวาดภาพก็วาดภาพ ทำอะไรก็ได้ที่ท่านถนัดและทำด้วยตัวท่านเอง ในยามที่ท่านมีเวลาว่างเช่นนี้ มักจะเกิด

ความคิดดีๆ และความคิดใหม่ๆ เสมอ

๙. มีอารมณ์ขันให้มากขึ้น

การมีอารมณ์ขันจะบันดาลให้ท่านคลายความตึงเครียด เมื่อความตึงเครียดทางอารมณ์ผ่อนคลายไป ภาวะจิตใจและทางสมองก็จะมีความผ่องใส เพราะท่านได้พักผ่อนไปในตัว ในตอนนี้เองที่ความคิดดีๆ มักปรากฏและท่านก็สามารถนำความคิดนั้นๆ มาแก้ไขปัญหาต่างๆได้เป็นอย่างดี การมีอารมณ์ขันจะบันดาลให้ท่านได้พักผ่อนสมองแล้วเกิดความคิดใหม่ๆ ได้

๑๐. กล้าเสี่ยงกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง

ในโลกมนุษย์เรานี้ ไม่มีอะไรจะเป็นผลร้ายต่อความกล้าหาญและการริเริ่มสร้างสรรค์เท่ากับความหวาดกลัว คนที่มีความรู้สึกหวาดกลัวนั้นย่อมหวาดกลัวไปได้สารพัด จะมองอะไรก็กลัวจะฟังอะไรก็กลัว จะทำอะไรก็กลัว จะพูดอะไรก็กลัว หรือแม้แต่จะกินอะไรก็กลัว จนในที่สุดจะมีความรู้สึกอะไรก็จะกลัวไปหมด เกิดความรู้สึกไม่อยากมอง ไม่อยากฟัง ไม่อยากพูด ไม่อยากกิน และไม่อยากรู้สึกอย่างนั้น เพราะกลัวจะถูกตำหนิหรือวิพากษ์วิจารณ์ กลัวจะประสบความผิดหวัง ความล้มเหลว กลัวความเจ็บปวด กลัวเมื่อย กลัวเหนื่อย กลัวความพ่ายแพ้ และในที่สุดก็กลัวตาย ปรมาจารย์การบริหารชาวอเมริกันอย่างท่าน *เชสเตอร์ เบอร์นาร์ด* ได้กล่าวไว้เป็นอมตะว่า การกล้าเสี่ยงกระทำในสิ่งที่ถูกต้องแล้วประสบความล้มเหลวนั้น *"อย่างน้อยก็ย่อมได้รับบทเรียนอันล้ำค่า แต่ความล้มเหลวที่จะกล้าเสี่ยงกระทำในสิ่งที่ถูกต้องนั้น มีแต่จะได้รับความเจ็บปวดและความปราชัยอย่างเดียวเท่านั้น"*

๑๑. มีความมั่นใจในตนเอง

ขอให้ท่านมีสมมุติฐานไว้ในใจเสมอว่า ท่านสามารถแก้ปัญหาทุกอย่างได้เสมอด้วยกำลังความสามารถและประสบการณ์ของท่าน

มีผู้คนเป็นจำนวนไม่น้อยที่จะเลิกล้มการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพียง

ก่อนวินาทีแรกที่จะประสบความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ ขอให้ท่านแข็งใจเข้าไว้ อย่าเลิกล้มสิ่งหนึ่งประการใดเสียก่อน ขอให้ท่านแข็งใจกระทำไปจนเป็นที่ปรากฏผล

ท่านนักปรัชญาเมธีชาวเยอรมัน คือ ท่านเกร์เต ได้กล่าวไว้เป็นคติเตือนใจว่า *"การใดก็ตามที่ท่านกระทำไปแล้วหรือคาดหมายไว้ว่าสามารถจะกระทำให้ประสบความสำเร็จได้ ก็ให้รีบกระทำและกล้าที่จะกระทำ เพราะความกล้าหาญย่อมบันดาลให้เกิดอัจฉริยภาพ พลังอำนาจและความประหลาดมหัศจรรย์ได้เสมอ"*

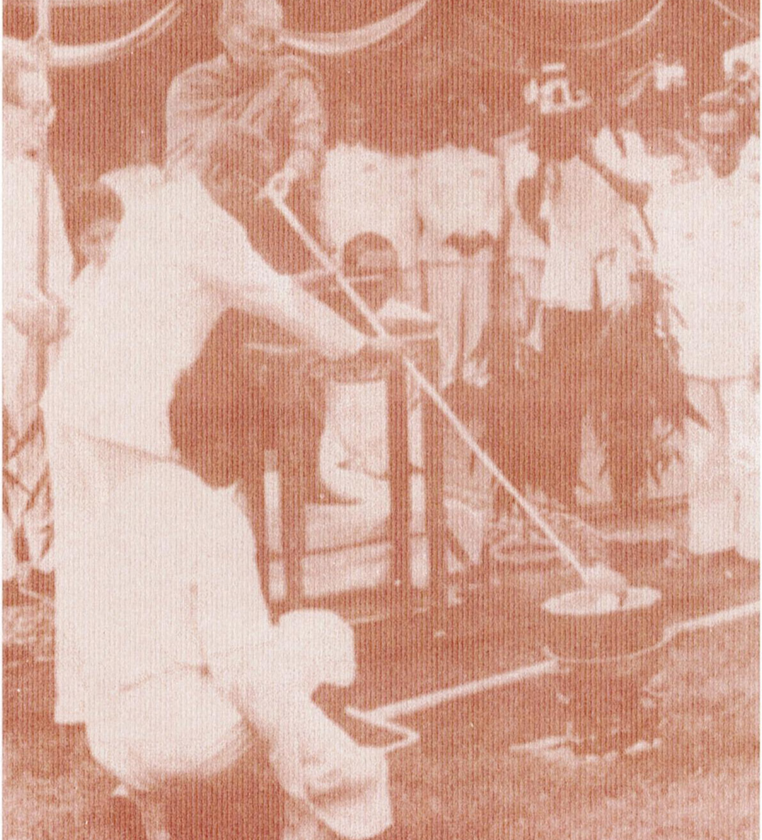
๑๒. เข้าใจตนเอง

บุคคลที่มีความกล้าหาญและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์นั้น จะต้องประจักษ์และตระหนักในจุดอ่อนและจุดแข็งของตนเอง เข้าใจพลังความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของตนอย่างล้ำลึก รู้จักและเข้าใจตนเองว่ารักและเกลียดอะไร ประการใด รู้จักและเข้าใจตนเองว่ามีความคิดจิตใจเป็นอย่างไร

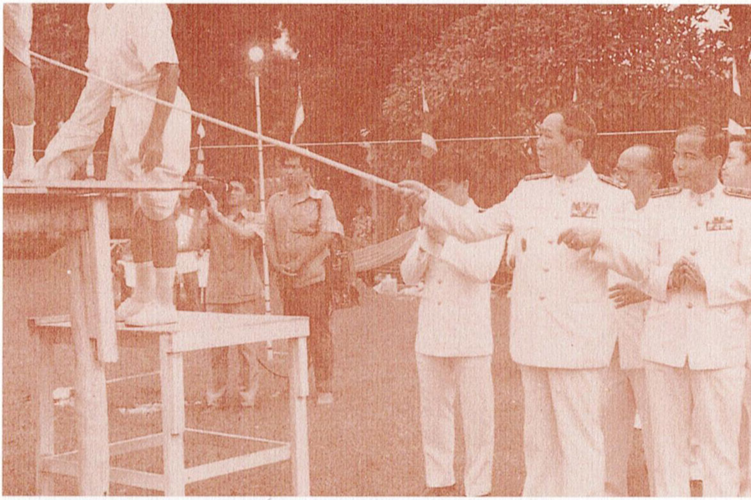
ไมเคิล เอฟ แอนดรู นักจิตวิทยาเรืองนามชาวอเมริกัน ได้กล่าวไว้เป็นคติสอนใจว่า *"การสร้างความกล้าหาญ ที่จะบันดาลให้เกิดการริเริ่มสร้างสรรค์นั้น จะต้องรู้จักและเข้าใจในลักษณะเด่นและลักษณะด้อยของตนเองด้วย คนที่จะกล้ากระทำในสิ่งที่ตนเห็นว่าถูกต้องนั้น จะต้องเข้าใจตนเองและมีความเป็นตัวของตัวเองอย่างยิ่ง"*

ครับ..... ความกล้าหาญย่อมก่อการริเริ่มสร้างสรรค์และความริเริ่มสร้างสรรค์เท่านั้นที่จะแก้ปัญหาซึ่งขวางหน้าอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันได้

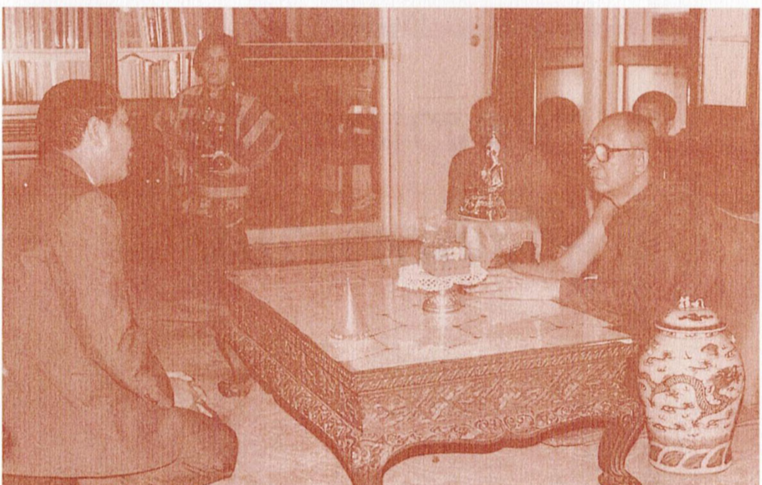
เพียงแต่ขอให้ท่านเข้าใจตนเอง มีความมั่นใจในตนเอง กล้าเสี่ยงกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง มีอารมณ์ขันให้มากขึ้น ใช้เวลาว่างสร้างความคิด เป็นคนช่างสังเกต รับฟังความคิดของตน มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มีใจกว้างรับฟังความเห็นของผู้อื่น มีความตื่นตัวอยู่เสมอ ชอบซักถามข้อสงสัยและบันทึกความคิดที่ดีๆไว้ ... และขอให้ท่านประสบโชคชัยตลอดไป ...

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (วาสน์ วาสโน) วัดราชบพิธ
เสด็จเป็นองค์ประธาน ประกอบพิธีเททองหล่อพระพุทธรูปประจำกระทรวง
วันอาทิตย์ที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๐

เททองหล่อพระพุทธรูปประจำกระทรวง

นำพระพุทธรูปทองคำหนัก ๖๙ บาท ถวายสมเด็จพระญาณสังวร (สมเด็จพระสังฆราชองค์ปัจจุบัน) เพื่อทรงประกอบพิธีพุทธาภิเษก และนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ

ตอนที่ ๗

“ผลงานที่ยังอยู่ คู่วังจันทรเกษม”

จากสาราณียกร

ผลงานที่นายบรรจง ชูสกุลชาติ ได้ส่งเสริมและสรรค์สร้างด้วยความศรัทธาในช่วงที่ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการและยังอยู่คู่กับกระทรวงศึกษาธิการเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของผู้อยู่เบื้องหลังจนถึงปัจจุบัน มีอยู่อย่างน้อย ๒ ประการ คือ

๑. พระพุทธบารมีศักดิ์สิทธิ์ สยามิศรจักรี สัฏฐีอนุสรณ์ ศึกษาทรรังสรรค์ ถือเป็นพระพุทธรูปประจำกระทรวงศึกษาธิการ

๒. อาคารรัชมังคลาภิเษก ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการสร้างขึ้นในบริเวณกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อร่วมฉลองและถวายเป็นราชสักการะในโอกาสพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก และได้รับพระราชทานให้ใช้ชื่ออาคารและเชิญตราสัญลักษณ์พระราชพิธีรัชมังคลาภิเษกประดิษฐาน ดังนั้น ในตอนที่ ๗ ของหนังสืออนุสรณ์นายบรรจง ชูสกุลชาติ นี้ เราจึงขอนำเสนอความเป็นมาและรายละเอียดโดยสังเขปของทั้งสองเรื่องนี้

พระพุทธรูปประจำกระทรวงศึกษาธิการ

หอพระพุทธรูปประจำกระทรวงศึกษาธิการ

๑. พระพุทธบารมีศักดิ์สิทธิ์ สยามิศรจักรี สิฏฐีอนุสรณ์ ศึกษาทรรังสรรค์

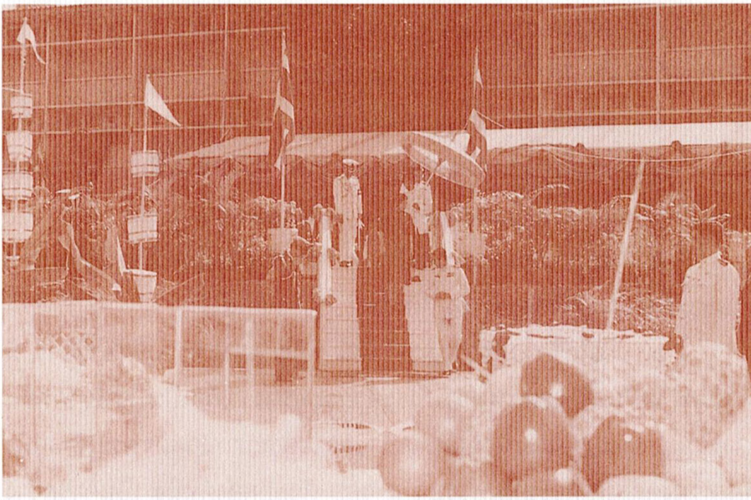
เป็นพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ ขนาดหน้าตักกว้าง ๙๖ เซนติเมตร โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. เพื่อถวายเป็นราชสักการะในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา ในวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐ และเป็นกุศลอนุสรณ์เฉลิมฉลองมหามงคลสมัยพระชนมพรรษา ๕ รอบ

๒. เพื่อส่งเสริมพระราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และเอกอัครพุทธศาสนูปถัมภก

๓. เพื่อให้ข้าราชการและเจ้าหน้าที่สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ มีกุศลจิตร่วมกันสร้างพระพุทธรูปประจำกระทรวง เพื่อเป็นปูชนียวัตถุอันถาวรไว้สักการะบูชา และนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในมหามงคลสมัยพระชนมพรรษา ๕ รอบ ด้วยอีกองค์หนึ่ง เป็นการสร้างจิตสำนึกในพระพุทธศาสนา หรือการสร้างพระในใจ เพื่อน้อมนำการประพฤติปฏิบัติคุณธรรมความดีตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการร่วมกันจรรโลงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรสืบไป

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (วาสน์ วาสโน) วัดราชบพิธ เสด็จเป็นองค์ประธาน ทรงประกอบพิธีเททองหล่อพระพุทธรูปประจำกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๐ ณ บริเวณสนามหน้ากระทรวงศึกษาธิการ หลังจากนั้นกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้มีพิธีพุทธาภิเษกขึ้นในวันเสาร์ที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๓๑ ซึ่งตรงกับวันครู ณ วัดสุทัศน์เทพวราราม โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ เป็นองค์ประธานในพิธี ต่อมาเมื่อวันเสาร์ที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๓๕ ได้มีการประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์สร้าง "หอพระพุทธรูปประจำกระทรวงศึกษาธิการ" ซึ่งตั้งอยู่ ณ บริเวณแนวเดียวกันกับตึกกระทรวงศึกษาธิการด้านซ้ายมือ โดยขอให้นายสุวิชญ์ รัศมิภูติ อธิบดีกรมศิลปากร เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งผู้ตรวจราชการกระทรวง เป็นผู้ออกแบบ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลาฤกษ์อาคารรัชมังคลาภิเษก
เมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๒

และได้อัญเชิญองค์พระพุทธรูปเข้าประดิษฐานยังหอพระ เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๓๕ และได้ประกอบพิธีเปิดหอพระพุทธรูปประจำกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันพุธที่ ๑ เมษายน ๒๕๓๕ ซึ่งเป็นวันคล้ายวันสถาปนากระทรวงศึกษาธิการ ครบรอบ ๑๐๐ ปี ในสมัยที่นายสมชัย วุฑฒิปรีชา ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงศึกษาธิการสำหรับพระพุทธรูปที่จะนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น สร้างเป็นแบบเดียวกันกับพระพุทธรูปประจำกระทรวง มีขนาดหน้าตัก ๕ นิ้ว หล่อด้วยทองคำ

๒. อาคารรัชมังคลาภิเษก

เป็นอาคาร ๑๐ ชั้น สูง ๓๓ เมตร ตั้งอยู่ในบริเวณวังจันทรเกษม คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้ก่อสร้างเป็นกรณีพิเศษ ระยะเวลาก่อสร้าง ๓ ปี (พุทธศักราช ๒๕๓๑ - ๒๕๓๓)

วังจันทรเกษมนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้สร้างขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๒ เพื่อพระราชทานให้เป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร แต่การก่อสร้างยังไม่แล้วเสร็จ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตเสียก่อน ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชย์แล้ว โปรดให้สร้างต่อจนแล้วเสร็จเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๔ แต่มิได้ประทับที่วังจันทรเกษม ได้พระราชทานตำหนักใหญ่ให้เป็นที่ตั้งสถานพยาบาลสำหรับข้าราชบริพาร และอีกส่วนหนึ่งพระราชทานให้เป็นที่พักของนักเรียนชายโรงเรียนเสือป่าพรานหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ สังกัดกรมมหรสพ ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โรงเรียนเสือป่าพรานหลวงถูกยุบ จึงพระราชทานให้เป็นสถานที่ตั้งโรงเรียนการเรือน จนถึงพุทธศักราช ๒๔๘๒ ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้เป็นที่ทำการกระทรวง

ศึกษาธิการตราบจนปัจจุบัน

โดยที่พุทธศักราช ๒๕๓๑ เป็นมหามงคลสมัยรัชมังคลาภิเษก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงดำรงสิริราชสมบัติยาวนานกว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในประวัติศาสตร์ของชาติไทย รัฐบาลและประชาชนได้พร้อมใจกันจัดงานเฉลิมพระเกียรติแสดงกตเวทิตาธรรม กระทรวงศึกษาธิการจึงนำความกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ใช้ชื่ออาคารที่ก่อสร้างใหม่นี้ว่า **"อาคารรัชมังคลาภิเษก"** พร้อมทั้งขอพระราชทานอัญเชิญตราสัญลักษณ์พระราชพิธีรัชมังคลาภิเษกมาประดิษฐานที่อาคาร เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐยิ่ง เนื่องในมหามงคลสมัยนั้นด้วย ซึ่งก็ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานพระบรมราชานุญาต และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินมาทรงวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันอังคารที่ ๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๒

อาคารรัชมังคลาภิเษกที่ก่อสร้างเสร็จแล้วนี้ กระทรวงศึกษาธิการจะใช้เป็นที่ทำการบางส่วนของสำนักงานปลัดกระทรวง สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู กรมการฝึกหัดครู และเป็นอาคารอเนกประสงค์เพื่อสวัสดิการของข้าราชการ ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ ในกระทรวงศึกษาธิการเป็นไปด้วยความราบรื่นเรียบร้อยเป็นผลดีแก่วงการศึกษาและศิลปวัฒนธรรมของชาติสืบไป

กระทรวงศึกษาธิการได้กราบเรียนเชิญ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ องคมนตรีและรัฐบุรุษ เป็นประธานพิธีเปิดอาคารรัชมังคลาภิเษก เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓ เวลา ๑๑.๐๐ น.

อาคารรัชมังคลาภิเษกก่อสร้างขึ้นในสมัย ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เริ่มดำเนินการตั้งแต่ นายมารุต บุนนาค ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และได้สำเร็จ

ในสมัย พลเอกมานะ รัตนโกเศศ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ โดยนายบรรจง ชูสกุลชาติ เป็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้ดำริขึ้น ...

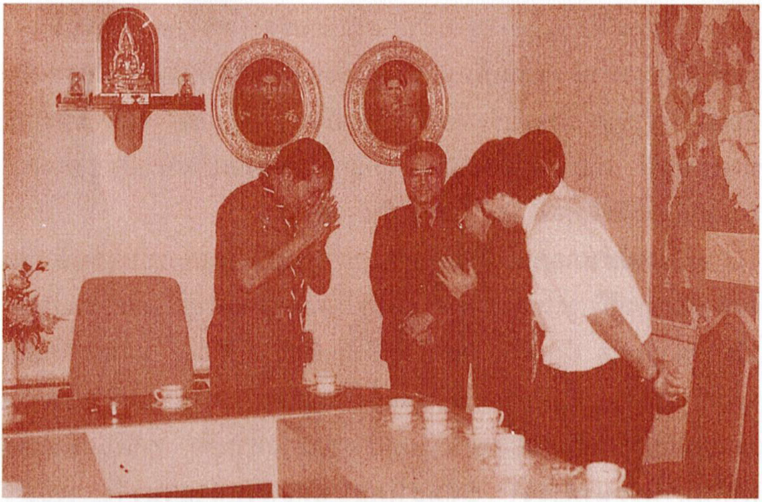
ชีวิตมนุษย์เป็นหนังสือเล่มใหญ่

บทส่งท้าย

จากสาราณียกร

นายบรรจง ชูสกุลชาติ เป็นนักศึกษาชีวิตมนุษย์ที่แท้จริงคนหนึ่ง และเป็นนักเขียนที่สามารถเขียนบันทึกชีวิตและเหตุการณ์จากการสังเกตพฤติกรรมและจากผลของการกระทำของมนุษย์หลายๆประเภทไว้เป็นสารคดี ซึ่งได้พิมพ์รวมเป็นเล่มใหญ่ไว้ถึง ๖ เล่ม หนังสือของท่านทุกเรื่องได้สอดแทรกปรัชญา มุมมองและอารมณ์ขันส่วนตัว ตลอดจนเกร็ดชีวิตทั้งร้อนและหนาวของตัวท่านเองไว้ ดังนั้น หนังสือของท่านจึงเป็น บทเรียนชีวิตมนุษย์ที่น่าศึกษาสำหรับผู้ที่สนใจ ถ้าใครได้อ่านก็จะรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลินและได้รับเกร็ดความรู้และสาระประโยชน์ไม่น้อยเลยทีเดียว

สำหรับเรื่องปิดท้ายเล่มของหนังสืออนุสรณ์ฉบับนี้ คณะบรรณาธิการได้คัดเลือกประสบการณ์ของท่านในสมัยเป็นศึกษาธิการกิ่งอำเภอดอกคำใต้ ซึ่งได้ศึกษาชีวิตและพฤติกรรมผู้บริหารรอบๆสำนักงาน และเขียนไว้เป็นสารคดีเรื่อง “ชีวิตมนุษย์เป็นหนังสือเล่มใหญ่” อันเป็นที่มาของชื่อหนังสืออนุสรณ์ฉบับนี้มาตีพิมพ์ปิดท้ายเล่ม ที่ฝากไว้เป็นบทเรียนแก่เพื่อนข้าราชการรุ่นน้องตลอดจนอนุชนรุ่นหลังสืบไป

เชกสเปียร์ กวีเอกของอังกฤษบอกว่า โลกนี้คือละครโรงใหญ่ มนุษย์แต่ละคนก็คือตัวละคร ซึ่งต้องแสดงบทบาทไปเป็นขั้นเป็นตอน ตั้งแต่เกิดจนถึงเวลาที่ต้องตายจากโลกไป แต่ท่านโอมาคัยยัม นักปราชญ์ชาวเปอร์เซียท่านบอกว่า ดูหนังดูละครแล้วให้ย้อนมาดูตัวเรา แล้วก็จะมองเห็นว่าอันตัวเรานั้นก็เหมือนละครตัวหนึ่ง ซึ่งมีบทบาทในการแสดงละครอยู่เหมือนกัน แต่นักปราชญ์บางท่านก็บอกว่า **ชีวิตมนุษย์นี้เป็นหนังสือเล่มใหญ่** อ่านไปก็จะได้ประโยชน์ถ้าอ่านเป็น ระหว่างเป็นศึกษาธิการกิ่งอำเภอดอกคำใต้ ผมได้เห็นพฤติกรรมการบริหารของหลายๆท่าน ก็พยายามอ่านพฤติกรรมการบริหารของท่านเหล่านั้น เหมือนกับการอ่านหนังสือเหมือนกัน

นายอำเภอท่านหนึ่งมีลักษณะอุปนิสัยใจคอเป็นคนใจเย็น ลักษณะเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสเสมอ ลักษณะเช่นนี้เป็นที่รักใคร่ของบรรดาพ่อค้า ข้าราชการ และประชาชนทั่วไปเป็นอันมาก การทำงานทำการของท่านโดยอาศัยบุคลิกภาพดังกล่าวนี้ทำให้ท่านมีความสำเร็จใน

การงาน ท่านมีศิลปะในการตามใจคน ไม่ค่อยขัดใจใคร และเวลาขัดใจเขา เขาก็ไม่โกรธท่าน ท่านเป็นนักบริหารที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีเยี่ยมและเป็นกันเองกับราษฎร บรรดาข้าราชการเรียกท่านว่า "คุณพ่อ" ผมก็จดจำและนำมาปฏิบัติ แม้บางทีรู้สึกจะขัดกับบุคลิกภาพของตนก็อดทนเอา พอท่านย้ายไปเป็นปลัดจังหวัด ผมก็ได้นายอำเภอคนใหม่

นายอำเภอคนใหม่ มีท่าทางใจกว้างแบบนักเลง แต่ไม่เคยยิ้ม พูดดังฟังชัด บางทีก็กระโชกโฮกฮาก แต่ท่านก็ได้ฝากลวดลายในการปราบปรามไว้มากมายพอดู นักเลง นักลัก นักล้วง นักลวง นักล่อ ท่านปราบเสียหมอบราบคาบแก้ว บรรดาตำรวจทั้งใหญ่น้อย และแม้แต่ข้าราชการทุกแผนกการก็ทำงานปราบปรามอย่างหามรุ่งหามค่ำ ทุกคืนและยามค่ำคืนท่านจะนำตำรวจ ปลัดอำเภอ และหัวหน้าส่วนราชการอื่นๆ ออกตรวจตรา บรรดานักเลง นักล้วง นักลัก และนักทั้งหลาย หลีกลี้หนีหน้ากันเป็นแถวๆ ที่จับได้ก็มีมาก บรรดาข้าราชการก็รู้สึกลำบากที่ต้องหันหน้ามาทำงานด้านปราบปราม ที่ทำหน้าไม่งามก็หลายคน

มีอยู่วันหนึ่งท่านนายอำเภอคนนี้ก็เจอนักเลงดีเข้าจนได้ นักเลงคนนี้เป็นนักมวยด้วย เป็นที่รู้จักกันดีในตลาดอำเภอพะเยา เพราะเขาจะวางมาดในตลาดเป็นประจำ ตกค่ำเขาจะออกมา โดยเฉพาะที่หน้าโรงหนังเขาจะยืนและนั่งอยู่เสมอ วันนั้นท่านนายอำเภอท่านเฝ้าประตูโรงหนังเอง บรรดานักเลงย่อยๆก็หดหัวหมด แต่นักเลงนักมวยคนนั้นไม่พรั่น เดินอกผายไหล่ผึ่งเบ่งเข้าฟรีเหมือนวันที่เคยทำมาแต่ก่อน พาเพื่อนฝูงที่เป็นนักเลงด้วยกันตามหลังเข้าเป็นพรวน เมื่อโดนรวนท่านนายอำเภอมือปราบท่านก็ขอดูตั๋ว มันบอกไม่มี ท่านก็เอามือชี้เข้าที่หน้าอกบอกไม่ให้เข้า เจ้าหมอนั่นก็ทำท่าจะดึงดันเข้าไปจนได้ ท่านก็ผลักอกหงายออกไปอย่างไม่ใยดี ได้ทีเจ้านักเลงนักมวยก็ผลักท่านหงายเข้าด้วยเหมือนกัน ทันทีทันควันท่านนายอำเภอคนนั้นก็ฟาดเปรี้ยงเข้าให้ มันตั้งตัวได้ก็เปรี้ยงเข้าบ้างเหมือนกัน ทั้งท่านนายอำเภอคนนั้นและนักเลงนักมวยก็ชกต่อยกันเป็นอุตลุดพัลวัน

ท่ามกลางความชุลมุนวุ่นวายนั่นเอง เจ้านักมวยนักเลงก็ถูกปลัดอำเภอและตำรวจรวบตัวไว้ได้ มันบอกว่าท่านนายอำเภอมาใหม่มันไม่รู้จัก หายงงไปได้สักพัก ท่านนายอำเภอมือปราบของเราก็ชักปืนออกมาบังคับให้ขึ้นรถยนต์จี๊ปไปโรงพัก ไปถึงโรงพักแล้วเจ้านักมวยนักเลงก็เอี้ยวซ้ายเอี้ยวขวาหน้าตาเชิด ค่อยๆ เดินขึ้นขั้นบันได ท่านนายอำเภอซึ่งขึ้นไปคอยอยู่บนโรงพักตั้งนานสองนานก็เกิดรำคาญขึ้นมา ท่านก็เดินพรวดพราดลงมาคว้าแขนแมนอย่างแค้นเคืองดึงกลับลงไปใหม่ แล้วผลักไปขึ้นรถจี๊ปปลัดอำเภอกับตำรวจอีกสองสามคนก็รีบขับรถออกไปแล้วหายไปในความมืดแห่งรัตติกาล

ผมทราบต่อมาในวันหลังว่า ท่านนายอำเภอขับรถพาไอ้หมอนั่นไปที่ริมกว๊านพะเยา ไปถึงที่นั่นท่านก็ดึงมันลงมาตะโกนด่าพร้อมกับเอาปืนจ่อขมอง...

"ไอ้ห่า...มึงอย่าอยู่เลย"

เจ้าหมอนั่นร้องวิงวอนขอชีวิตไว้เสียงหลงฟังไม่ได้ศัพท์ แต่เสียงปืนก็ดังขึ้นสองสามนัด หลังจากนั้นทุกอย่างก็เงียบสงัด นักเลงนักมวยคนนั้นล้มนอนลงกับถนนริมกว๊านพะเยา

"เอ้า...ลุกขึ้น...ไอ้ห่า...กูยิงขู่ไม่รู้หรอกหรือ...ลุกขึ้นมา" ท่านนายอำเภอว่า นักเลงนักมวยก็ค่อยๆลุกขึ้นมาอย่างทีท่าที่ลังเลใจ เนื้อตัวสั่นอย่างกับลูกนก

"มึงจำไว้... ตั้งแต่นี้... อย่ามีหน้ามาให้กูเห็นอีก" นายอำเภอว่าแล้วก็ปล่อยตัวไป ตั้งแต่วันนั้นไม่มีใครประสบพบเห็นเจ้านักเลงนักมวยคนนั้นอีกเลย หลายคนว่าเขาตายเสียแล้ว แต่หลายคนว่าเขาหนีไปอยู่เชียงใหม่ แต่ไม่มีใครรู้จนคนเดียวว่าเขาตายหรือยังอยู่ที่แห่งหนตำบลใด

ตลอดเวลาที่ท่านนายอำเภอนักปราบปรามคนนี้รับราชการที่อำเภอพะเยาบ้านเมืองเงียบเหงาแต่ก็เรียบร้อยและสงบขึ้นมามาก คดีต่างๆก็ลดลง แต่ท่านอยู่ได้ไม่กี่วันกี่เดือน ทางราชการก็ย้ายท่านไปเป็นนาย

อำเภอทางภาคกลาง ท่านย้ายไปแล้วแต่บุคลิกภาพและพฤติกรรมการบริหารของท่านก็ยังประทับอยู่ในใจเรา

ในฐานะนักบริหาร ความเด็ดขาดเป็นสิ่งจำเป็นในการแก้ปัญหาความสงบเรียบร้อยเหมือนกัน ผมเคยนำความเด็ดขาดนั้นมาใช้ตามกาลเทศะและบุคคลก็ได้ผลในทางความสงบเรียบร้อยในวงการ ผมเป็นศึกษาธิการกิ่งอำเภอดอกคำใต้อยู่นานถึงสองปี มีนายอำเภอ ๒ คน และศึกษาธิการอำเภอพะเยา ๓ คน นับเป็นโอกาสดีที่ผมได้สังเกตพฤติกรรมการบริหารและบุคลิกภาพของท่านทั้งหลายเหล่านี้

ท่านศึกษาธิการอำเภอพะเยาคนแรกเป็นคนรูปร่างสันทัด มีลักษณะปราดเปรียวและคล่องแคล่ว ปราดเปรียวและคล่องแคล่วทั้งในเรื่องงานธุรการ การบริหารงานบุคคล ตลอดจนงานสังคมทั่วไป ท่านเป็นคนมีประสบการณ์ในการทำงานสูงและมีมนุษยสัมพันธ์ดีเยี่ยม แต่มีปมด้อยที่ไม่ได้ปริญญา เพราะท่านพูดจาอย่างน้อยอกน้อยใจในเรื่องนี้เสมอ *"เสียดายที่ไม่มีโอกาสเรียน"* ท่านศึกษาฯ มักบอกกับผมเช่นนี้เสมอเมื่อพูดพาดพิงไปถึงสิ่งหนึ่งที่ไม่น่าจะเอาแบบอย่างจากท่านผู้นี้ก็คือ ท่านถือว่างานราชการนั้นเป็นงานธุรกิจชนิดหนึ่งซึ่งต้องหากำไร ดังนั้นในเรื่องงานก่อสร้าง เรื่องการซื้อวัสดุ และเรื่องเงินทองเกี่ยวข้องกรณีอื่น ท่านหวังเงินหมื่นเงินพันทุกวันคืน ท่านจึงผันเวลาไปหาสิ่งเหล่านี้ จึงไม่มีเวลามามุ่งงานราชการอย่างเต็มที่ จุดแข็งและจุดดีของท่านก็คือการมีมนุษยสัมพันธ์สูง มีความฉลาดปราดเปรียวและฉับไวในการทำงาน

ท่านศึกษาธิการอำเภอพะเยาคนที่สอง ที่ผมเฝ้ามองและเฝ้าสังเกตติดตามท่านเป็นคนที่มีบุคลิกภาพตรงข้ามกับคนแรก คือ อืดอาดเชื่องช้า และอาจกล่าวว่าไม่เอาไหนทั้งในเรื่องงานธุรการ งานวิชาการ และการบริหารงานบุคคล... ท่านทำเป็นเอาหูไปนาเอาตาไปไร่เสมอ ท่านทำงานตามสบาย กินอยู่อย่างสบาย และมีชีวิตแบบลูกทุ่ง คืออยู่อย่างง่ายๆ แม้เวลาราชการท่านก็ไม่ค่อยสนใจว่าเริ่มทำงานเวลาใดและเลิกงานเวลาใด

ท่านจะพูดจาอะไรไม่ว่าในวงสนทนาหรือว่าในที่ประชุมครูบาอาจารย์ ท่านก็ว่าของท่านเรื่อยเปื่อยไปไม่สนอกสนใจว่าจะผิดหรือถูก เป็นหลักฐานหรือไม่เป็นหลักฐาน ท่านไม่สนใจอะไรทั้งนั้น จุดอ่อนและจุดแข็งของท่านไม่มี มีแต่จุดสนุก จุดสะดวกและจุดสบายทั้งสิ้น ท่านผู้นี้อยู่ไม่นานก็ถูกย้ายไปจากอำเภอพะเยา วันที่ท่านย้าย เพื่อนครูอำเภอพะเยาจะจัดเลี้ยงตามประเพณีที่มีมา แต่ท่านบอกว่าเลี้ยงที่อื่นไม่เอา ใครอยากเลี้ยงให้มาทำกินกันเองและเลี้ยงกันที่บ้านท่าน ผมเองได้รับเชิญไปที่งานเลี้ยงส่งท่านวันนั้นด้วย แต่ไปตอนบ่ายแล้ว ที่จริงนั้นงานเลี้ยงเริ่มกันแต่เช้า เมื่อไปถึง ภาพที่เห็นเด่นก็คือ ท่านศึกษานุ่งผ้าขาวม้า ไม่ใส่เสื้อนั่งพุงพลุ้ยอยู่ท่ามกลางเพื่อนครูที่นั่งล้อมวงร่ำสุรากันอยู่อย่างอิ่มเอมเปรมใจกลางชานบ้าน แต่ละท่านล้วนแล้วแต่ลิ้นไก่สั้นกันทั้งนั้น ส่วนเสียงหัวเราะนั้นได้ยินถนัดอยู่ ผมสังเกตดูข้างล่างเห็นมีหมูตัวหนึ่งถูกย่างอยู่กลางลานบ้าน มีคนเมานอนอยู่ใกล้ๆหมูย่างตัวนั้นสองคน นอกจากนั้นที่ลานบ้านมีถ้วยชามใส่กับข้าว จานข้าว ช้อนส้อม วางอยู่เกะกะไปหมด มีคนเมานอนเกะกะอยู่อีกสามสี่คน บางคนก็นั่งเอาศีรษะซุกหัวเข่า คงเมาอย่างโงหัวไม่ขึ้น ส่วนที่ยืนและเดินไปเดินมาหรือที่อยู่หน้าเตาไฟที่จัดไว้หุงข้าวปลาอาหารก็หลายคนด้วยกัน มีครูคนหนึ่งเข้ามาทักทายและเชื้อเชิญผมเข้าไปแล้วพูดอะไรต่อมิอะไรฟังไม่ได้ศัพท์ ผมเห็นภาพที่น่าประทับใจในวันนั้นแล้วก็เดินกลับออกไปเฉยๆ โดยมิได้บอกใคร ได้ทราบว่าการเลี้ยงไว้อาลัยวันนั้น ต้องเลิกลงเมื่อเวลาห้าโมงเย็น เพราะปรากฏว่าจะมีการฆ่าการแกงเกิดขึ้นในบรรดาคนเมาเหล่านั้น สำหรับเรื่องการต่อยการตีกันก็ปรากฏว่ามีหลายคู่หลายครั้ง มีโนมีบวมกันบ้าง มีหัวร้างข้างแตกกันบ้างอย่างพอหอมปากหอมคอแล้วเลิกรากันไป เหล่านี้คือสิ่งที่ท่านศึกษาธิการอำเภอท่านนั้นฝากรอยไว้กับเพื่อนครูอำเภอพะเยา แต่ท่านอยู่ที่พะเยาไม่นาน ท่านก็ย้ายลงมาอยู่ภาคกลาง

ท่านศึกษาธิการอำเภอพะเยาคนที่สาม เป็นคนอีกแบบหนึ่ง คือ

เอาการเอางาน เคร่งระเบียบ กฎหมาย แต่ไม่ค่อยสุงสิงกับใครทั้งสิ้น ท่านอยู่ของท่านคนเดียว ทำงานของท่านและคิดของท่านคนเดียว พูดจาตรงไปตรงมา ผิดเป็นผิด ถูกเป็นถูก งานด้านธุรการของท่านนั้นเยี่ยมยอด

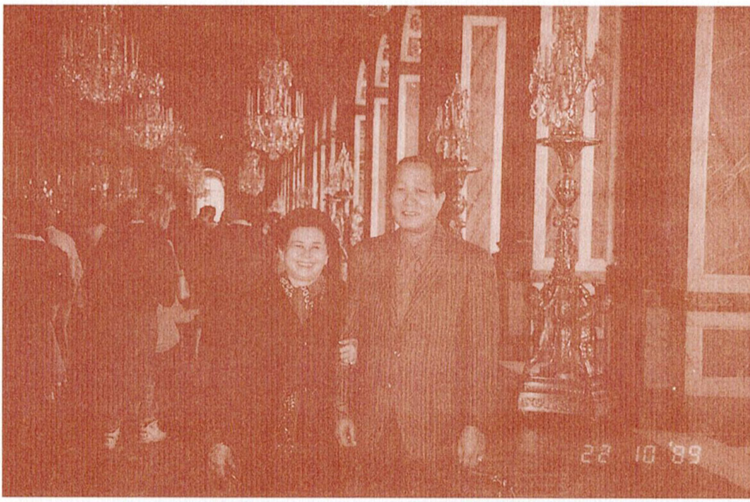
อย่างไรก็ตาม ทั้งสามท่านนี้ ผมมีความประทับใจทุกท่านในฐานะที่ท่านเป็นผู้บังคับบัญชา ผมก็ปิดปากเงียบในเรื่องที่เราเห็นว่าไม่ดีไม่งาม แต่สิ่งที่เราเห็นว่าดีงาม เราก็นำความดีงามนั้นมาประดับกายใจและความคิด

ท่านแรกนั้น ผมประทับใจในความปราดเปรียวของท่าน และความมีมนุษยสัมพันธ์อันเยี่ยมยอดของท่าน

ท่านที่สองนั้น ประทับใจในความเอาหูไปนาเอาตาไปไร่ และความไม่เดียงสาต่อปัญหาและผู้คน เพราะการเป็นหัวหน้าคนนั้น ถ้าสามารถทำเอาหูไปนาเอาตาไปไร่เสียบ้างในบางเรื่องบางกรณี ก็ดีเหมือนกัน ประเด็นสำคัญหัวหน้าคนนั้น บางครั้งต้องโง่เป็น ถ้าโง่ไม่เป็นก็เป็นใหญ่ยากอยู่

ส่วนท่านที่สามนั้น ประทับใจในความเอาการเอางานและความคล่องแคล่วในด้านธุรการของท่าน ความตรงไปตรงมาของท่าน ความผิดเป็นผิด ความถูกเป็นถูก

ดังนั้น ในช่วงเวลาสองปีที่เป็นศึกษาธิการกิ่งอำเภอดอกคำใต้ ผมมีงานใหญ่คืองานสังเกตพฤติกรรมของนักบริหาร ของท่านนายอำเภอและท่านศึกษาธิการอำเภอ นับเป็นประสบการณ์พื้นฐานแห่งการบริหารงานต่อไปในภายหน้า การเป็นศึกษาธิการอำเภอพะเยา ก็เพียงแต่ลุกขึ้นจากโต๊ะนั้นไปโต๊ะนี้นั่นเองไม่ต้องโยกย้ายไปไหน ปัจจัยการบริหารทั้งหลายทั้งปวงก็พร้อมอยู่แล้ว สองปีที่ได้นั่งสังเกตคน งาน และการบริหาร ได้ให้ความพร้อมในการทำงาน ควรแก่การอยู่ไม่น้อยเลย

คณะผู้จัดทำหนังสือ ขอขอบคุณ
นางเฉลิมศรี ชูสกุลชาติ
อดีตอาจารย์โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
ภรรยานายบรรจง ชูสกุลชาติ
ที่กรุณาเอื้อเฟื้อภาพถ่ายต่างๆ ของชีวิตมาตีพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้

บรรณานุกรม

ที่ระลึกพิธีเปิดอาคารรัชมังคลาภิเษก กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๓.

บรรจง ชูสกุลชาติ. **ครบวงจรวังจันทรเกษม.** กรุงเทพฯ: หจก. โรงพิมพ์อักษรไทย (นสพ. ฟ้าเมืองไทย), ๒๕๓๖.

บรรจง ชูสกุลชาติ. **"จากพะเยาถึง... เจ้าพระยา".** กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๗.

บรรจง ชูสกุลชาติ. **จอดป้ายจันทรเกษม.** กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๓.

บรรจง ชูสกุลชาติ. **บทความทางวิชาการ พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๓.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๓๓.

วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มีนาคม ๒๕๓๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๓๑.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. **ศตวรรษที่ ๒ กระทรวงศึกษาธิการ.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๖

ศึกษาธิการ, กระทรวง. **๙๖ ปีกระทรวงศึกษาธิการ ๑ เมษายน ๒๕๓๑.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๑.

ศึกษาธิการ, สำนักงานปลัดกระทรวง. **นานาทัศนะต่อนายบรรจง ชูสกุลชาติ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๓.** กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊พ จำกัด, ๒๕๓๓.

คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ

ที่ สป ๘๔๒/๒๕๔๕

เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ อดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (นายบรรจง ชูสกุลชาติ)

ตามที่อดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (นายบรรจง ชูสกุลชาติ) ได้ถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๔๕ ด้วยโรคมะเร็งลำไส้ระยะสุดท้าย และเจ้าภาพกำหนดพระราชทานเพลิงศพในวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๔๕ ณ วัดเทพศิรินทราวาส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร นั้น เพื่อเป็นเกียรติและเป็นการเผยแพร่คุณงามความดีและผลงานของอดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการระหว่างรับราชการ จึงเห็นสมควรจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพสำหรับแจกจ่ายผู้มีเกียรติที่มาร่วมงาน

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพอดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (นายบรรจง ชูสกุลชาติ) เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงได้แต่งตั้งคณะทำงานจัดพิมพ์หนังสือดังกล่าวขึ้น ประกอบด้วยบุคคลต่อไปนี้

๑. นายจรูญ ชูลาภ	ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	ที่ปรึกษา
๒. นายไพบูลย์ เสียงก้อง	รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	ที่ปรึกษา
๓. นายบุญลือ ทองอยู่	รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	ที่ปรึกษา
๔. นายอำรุง จันทวานิช	รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	ที่ปรึกษา
๕. นายสงบ ลักษณะ	รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	ที่ปรึกษา
๖. นายชาติชาตรี โยสีดา	รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	ที่ปรึกษา
๗. นางมัณฑนา ศังขะกฤษณ์	รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	ที่ปรึกษา
๘. นางสาวิตรี สุวรรณสถิตย์	รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	ประธานคณะทำงาน
๙. น.ส.เอกจิตรา ชูสกุลชาติ	ประธานศูนย์ความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ สป.	รองประธานคณะทำงาน
๑๐. นายเชิดชัย พลานิวัติ	ผู้อำนวยการโรงเรียนราชวินิตบางแก้ว	คณะทำงาน
๑๑. นางจรรยา ชวนานนท์	ผู้อำนวยการกองคลัง สป.	คณะทำงาน
๑๒. นายวิชเทพ ภาชาฤทธิ์	ผู้อำนวยการศูนย์ประชาสัมพันธ์กระทรวงศึกษาธิการ	คณะทำงาน

๑๓. นายสวัสดิ์ แกล้วทนงค์	สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา สป.	คณะทำงาน
๑๔. นายยอดยิ่ง ดิษยบุตร	หัวหน้ากลุ่มช่วยอำนวยการฯ สป.	คณะทำงาน
๑๕. นายสกนธ์ ชุมทัพ	สำนักนโยบายและแผนฯ สป.	คณะทำงาน
๑๖. นายไพศาล วิศาลาภรณ์	กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ สป.	คณะทำงาน
๑๗. นายมานะ ภรแก้วจันทร์	กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ สป.	คณะทำงาน
๑๘. น.ส.อาริยา เมฆาธร	กองตรวจและรายงาน สป.	คณะทำงาน
๑๙. นายไชยทวี อดิแพทย์	ศูนย์ประชาสัมพันธ์ ศธ.	คณะทำงาน
๒๐. น.ส.นฤมล ไทยวิรัช	ผู้อำนวยการกองกลาง สป.	คณะทำงานและเลขานุการ
๒๑. น.ส.จุไรรัตน์ แสงบุญนำ	กองการสัมพันธ์ต่างประเทศ สป.	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๒. นายเบญจรงค์ ศรีเนตร	กองกลาง สป.	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๓. นางกนกรัตน์ ทังสมบัติ	กองกลาง สป.	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๔. นายไพโรจน์ แก้วเขียว	กองกลาง สป.	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๕. น.ส.สุภารัตน์ หัสเดช	กองคลัง สป.	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๖. น.ส.วิมล ลุมภิกานนท์	สำนักงาน ก.ค.	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะทำงาน มีหน้าที่ในการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง พิจารณากำหนดรูปแบบ เนื้อหาสาระ และภาพกิจกรรมต่างๆของหนังสือ พิจารณาจัดพิมพ์หนังสือ เผยแพร่และประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตามรายละเอียดการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบที่แนบ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๔๕

(นายจรูญ ชูลาภ)
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

รายละเอียดการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก
งานพระราชทานเพลิงศพ
อดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (นายบรรจง ชูสกุลชาติ)

๑. ฝ่ายจัดทำต้นฉบับ กำหนดรูปแบบเนื้อหาสาระและสาราณียกร โดยดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๕ ประกอบด้วย

๑.๑ นางสาวิตรี สุวรรณสถิตย์ (สาราณียกร)
๑.๒ น.ส.นฤมล ไทยวิรัช
๑.๓ นายวิชเทพ ฦๅชาฤทธิ์
๑.๔ น.ส.จุไรรัตน์ แสงบุญนำ

๒. ฝ่ายจัดหาข้อมูล ประวัติ รูปภาพ และบทความจากแหล่งต่างๆ โดยดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๕ ประกอบด้วย

๒.๑ นางเฉลิมศรี ชูสกุลชาติ
๒.๒ น.ส.เอกจิตรา ชูสกุลชาติ
๒.๓ น.ส.อาริยา เมฆาธร
๒.๔ นายไพศาล วิศาลาภรณ์
๒.๕ นายเบญจรงค์ ศรีเนตร

๓. ฝ่ายจัดพิมพ์ต้นฉบับและตรวจอักษร โดยดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๔๕ ประกอบด้วย

๓.๑ นายมานะ ภรแก้วจันทร์
๓.๒ น.ส.ประภา ทันตศุภารักษ์
๓.๓ น.ส.เบญจพร มารยาทอ่อน
๓.๔ นายวุฒิวัฒน์ กุละศรีธงชัย
๓.๕ น.ส.วิมล ลุมภิกานนท์
๓.๖ น.ส.สุจริต พานิชวัตร

๔. ฝ่ายประสานงานโรงพิมพ์ โดยดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๕ ประกอบด้วย

๔.๑ นายวิชเทพ ฦๅชาฤทธิ์
๔.๒ นายยอดยิ่ง ดิษยบุตร
๔.๓ น.ส.จุไรรัตน์ แสงบุญนำ

๕. ฝ่ายออกแบบปก จัดทำรายละเอียดและจัดรูปเล่ม โดยดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๕ ประกอบด้วย

๕.๑ นายวิชเทพ ภาฐชาฤทธิ์

๕.๒ น.ส.วาสนา รัตนศรีทอง

๕.๓ น.ส.จุไรรัตน์ แสงบุญนำ

๕.๔ นายไชยทวี อติแพทย์

๖. ฝ่ายงบประมาณและการเงิน ดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๔๕ ประกอบด้วย

๖.๑ นายบุญลือ ทองอยู่

๖.๒ ผู้อำนวยการกองทุกกองในสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

๖.๓ นางเพียรผจง คุ้มสิน

๗. ฝ่ายจัดจ้างพิมพ์ ดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๔๕ ประกอบด้วย

๗.๑ นางจรรยา ชวนานนท์

๗.๒ นายสวัสดิ์ แกล้วทนงค์

๗.๓ นายสกล สารพันธุ์

๗.๔ น.ส.สุภารัตน์ หัสเดช

๘. ฝ่ายตรวจรับหนังสือและจัดแจกจ่ายหนังสือ ดำเนินการตรวจรับหนังสือภายในวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๔๕ และแจกจ่ายหนังสือให้ส่วนราชการต่างๆ ภายในวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๔๕ ประกอบด้วย

๘.๑ น.ส.นฤมล ไทยวิรัช

๘.๒ นายเบญจรงค์ ศรีเนตร

๘.๓ นางกนกรัตน์ ทังสมบัติ

๘.๔ นายไพโรจน์ แก้วเขียว

๘.๕ นางอรพิน เพียรพิทักษ์

ผลงานการบรรยายและสอน

- คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (พ.ศ. ๒๕๑๗ - ๒๕๓๓)
- คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๓๓)
- บรรยายพิเศษในสถาบันต่างๆ หลายแห่ง

ผลงานเขียน

เขียนบทความสารคดีและบทความวิชาการที่ตีพิมพ์
ประมาณ ๑๐๐ เรื่อง (รวมเล่มแล้วประมาณ ๑๐ เล่ม)
แปลหนังสือยูเนสโก ๒ เล่ม

เกียรติคุณ

- พ่อตัวอย่าง พ.ศ. ๒๕๒๖
- มหาวชิรมงกุฎ (ม.ว.ม.)
- มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก (ม.ป.ช.) พ.ศ. ๒๕๒๙
- "สิงห์เงิน" ๒๕๓๐
- ศิษย์ดีเด่นศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ.๒๕๓๑
- เครื่องราชอิสริยาภรณ์ อันเป็นสิริยิ่งรามกีรติลูกเสือสดุดี ชั้นพิเศษ พ.ศ. ๒๕๓๑
- วุฒิสมาชิก พ.ศ. ๒๕๓๑ - ๒๕๓๓

ถึงแก่อนิจกรรม

วันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๔๕ ด้วยโรคมะเร็งลำไส้ใหญ่
สิริรวมอายุ ๗๒ ปี

ชีวิตมนุษย์เป็นหนังสือเล่มใหญ่
บรรจง ชูสกุลชาติ

ชีวิตมนุษย์เป็นหนังสือเล่มใหญ่
บรรจง ชูสกุลชาติ